

บทที่ 3

มหาวิทยาลัยไทยแห่งแรกตั้งแต่เริ่มสถาปนาถึงยุคสิ้นสุดสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (พ.ศ.2459* - 2475)

ในช่วงตั้งแต่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับการสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ.2459 เป็นต้นมา จนถึงสิ้นสุดยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พ.ศ.2475 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 นั้น สังคมไทยยังคงมีโครงสร้างส่วนใหญ่สืบเนื่องต่อมาจากสมัยปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ 5¹ อย่างไรก็ตามก็มีความเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมบางประการ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยในเรื่องการศึกษาของราษฎร ทรงตระหนักว่าการศึกษาคือพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาคนซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ² จึงทรงสนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนตั้งแต่ต้นรัชกาล และได้โปรดเกล้าฯ ประกาศตั้งโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้นตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา มีการยกฐานะโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ.2459³

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ส่งผลต่อการจัดการศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วย ในด้านการเมือง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำนโยบายชาติ-ศาสนา-กษัตริย์ มาใช้เพื่อสร้างความมั่นคงกลมเกลียวชาวชนรุ่นใหม่ให้มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยการให้นิสิตเข้าร่วมฝึกเสือป่า เพื่อกลมเกลียวชาวชนให้เป็นผู้ที่มีทั้งความรู้ดี มีความสุภาพ และมีกิริยามารยาทดี⁴ เพราะชาวชนเหล่านี้เมื่อสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแล้ว ส่วนมากเข้ารับราชการในกระทรวงต่างๆ การปลูกฝังกลมเกลียวเรื่องความประพฤติ จึงมีส่วนสำคัญต่อการบริหารปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้มีความเข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้น ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากภายนอกและปัญหาการเมืองภายใน เช่น กบฏ ร.ศ.130 ได้มีส่วนสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเร่งปลูกฝังพระบรมราชาบายภายใต้คำขวัญ “ชาติ-ศาสนา- กษัตริย์” ต่อเยาวชน

* จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ถูกสถาปนาขึ้นเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2459 เทียบเท่ากับ 2460 ตามระบบปฏิทินแบบปัจจุบัน

¹ โปรดดูรายละเอียดในวิชาสังคมฯ พงศนุตร, “สมัยการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย”, ใน อารยธรรมไทย (กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์, 2536), หน้า 48.

² ปิยนาด บุนนาค, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาริงถึง “เหตุการณ์ 14 ตุลาคม” พ.ศ.2516), พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550, หน้า 116.

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 112.

⁴ สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร, ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2541), หน้า 5.

ส่วนความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจได้ประสบกับปัญหาภาวะเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากผลของการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ส่งผลทำให้ไทยส่งสินค้าออกไปค้าขายยังต่างประเทศได้น้อยลง ประกอบกับการทำกิจกรรมนั้นไม่ได้ผลเท่าที่ควรเพราะได้เกิดปัญหาน้ำท่วมหนักและปัญหาภาวะฝนแล้งในบางปี สิ่งเหล่านี้ส่งผลทำให้ไทยเริ่มมีงบประมาณแผ่นดินที่ขาดดุลอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา อย่างไรก็ตามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงต้องการบุคลากรสายวิศวกรรมเข้ารับราชการอยู่มาก เพราะได้มีการขยายโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น มีการสร้างสถานีรถไฟหัวลำโพงประกอบกับการขยายทางรถไฟทั้งสายเหนือและใต้ให้มีระยะทางที่ไกลยิ่งขึ้น การสร้างสนามบินดอนเมืองเพื่อส่งเสริมการคมนาคมทางอากาศ การขยายระบบชลประทานโดยการสร้างเขื่อนพระราม 6 อย่างไรก็ตามโครงการต่างๆ ของรัฐได้ทำการจ้างเอกชนเป็นผู้ดำเนินการจึงส่งผลทำให้บริษัทเอกชนต้องการแรงงานที่มีฝีมือมีความรู้ทางเทคนิควิทยาเฉพาะเข้าทำงานในบริษัทเอกชนเหล่านี้ด้วย เพราะมีค่าแรงที่ถูกกว่าการจ้างชาวตะวันตกด้วยการให้เงินเดือนที่สูงกว่าระบบราชการจึงทำให้วิศวกรส่วนหนึ่งเลือกเข้าทำงานในบริษัทเอกชน แต่อีกส่วนหนึ่งยังคงเข้ารับราชการเพราะเห็นว่ามีเกียรติยศศักดิ์ศรี มีโอกาสได้เลื่อนตำแหน่งและฐานะทางสังคม ประกอบกับสอดคล้องกับค่านิยมทางสังคมมากกว่าแม้ว่าได้รับเงินเดือนน้อยกว่าก็ตาม

นอกจากนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกิจการด้านการแพทย์ได้เจริญความก้าวหน้ามากขึ้น มีการสร้างโรงพยาบาลเพิ่มเติม เช่น วชิรพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นต้น รวมทั้งทางรัฐบาลไทยยังได้มีการส่งเสริมความร่วมมือกับมูลนิธิหรือคหิเฟลเลอร์จึงสามารถพัฒนาการเรียนการสอนด้านการแพทย์ได้มีคุณภาพมากขึ้น การพัฒนาการเรียนคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ด้วยความร่วมมือกับมูลนิธิยังช่วยสนับสนุนทำให้เกิดระบบการผลิตครูเพื่อตอบสนองนโยบายการศึกษาที่กำลังขยายตัวมากขึ้นหลังจากที่ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 จากสภาพการณ์ข้างต้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย ได้มีวิวัฒนาการในด้านต่างๆ ตามบริบทของสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย

3.1 ลักษณะทางกายภาพของมหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในระหว่างปี พ.ศ. 2459-2475 นั้นมีพื้นที่แยกกันอยู่สองแห่งแห่งแรกคือบริเวณตำบลปทุมวันอันเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน ส่วนอีกแห่งหนึ่งนั้นคือฝั่งธนบุรีมีที่ตั้งอยู่ในโรงพยาบาลศิริราช*

* ภายหลังได้มีการแยกตัวออกจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปก่อตั้งเป็นมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เมื่อปีพุทธศักราช 2486

3.1.1 ลักษณะกายภาพของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยฝั่งปทุมวัน

3.1.1.1 ลักษณะทางกายภาพทั่วไป

การเรียนการสอน อาคาร สถานที่ส่วนใหญ่ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมทั้งศูนย์บัญชาการตั้งอยู่ปทุมวันเป็นหลัก เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานที่ดินให้เช่าโดยไม่มีกำหนดอายุสัญญา บริเวณนี้มีพื้นที่กว้างใหญ่เพียงพอสำหรับเป็นที่ทำการหลักของมหาวิทยาลัย ได้พระราชทานที่ดินผืนนี้มาตั้งแต่สมัยเมื่อยังเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ในส่วนทางฝั่งศิริราชนั้นมีพื้นที่ค่อนข้างจำกัดกว่าฝั่งปทุมวัน เพราะโรงพยาบาลศิริราชในเวลานั้นอยู่ในอาณาเขตของชุมชนทั้งสองด้าน ทำให้มีเพียงพื้นที่บางส่วนที่ใช้เป็นสถานที่ในการเรียนการสอนของคณะแพทยศาสตร์ นิสิตคณะแพทยศาสตร์ต้องเรียนที่ฝั่งปทุมวันก่อนในหลักสูตรปริเมด (Pre-medical) หลังจากนั้นจึงข้ามฟากไปเรียนที่ฝั่งศิริราช

ที่ดินของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยฝั่งปทุมวัน ด้านตะวันออกจรดถนนสนามม้า ยาว 39 เส้น ด้านตะวันตกจรดคลองสวนหลวงยาว 32 เส้น ด้านเหนือจรดถนนประทุมวันยาว 34 เส้น 3 วา ด้านใต้ถนนหัวลำโพงยาว 36 เส้น ที่ดินนี้แต่เดิมนั้นพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้กรมพระคลังข้างที่เก็บผลประโยชน์พระราชทานพระราชวงศ์และพระราชบริพารฝ่ายใน โดยเงินค่าเช่าที่ได้อยู่ในเวลานั้นมีดังนี้ ที่วังประทุมวัน กระทรวงเกษตรธิการเช่าตั้งโรงเรียนประมาณปีละ 4,800 บาทหรือเดือนละ 400 บาท บริษัทธรรมาเช่า อัคราปีละ 729 บาท หรือเดือนละ 61 บาท 75 สตางค์ นอกนั้นราษฎรเช่าทำไร่และเก็บผลไม่ได้ประโยชน์ประมาณปีละ 8,871 บาท หรือเดือนละ 739 บาท 25 สตางค์ รวมค่าเช่าทั้งหมดประมาณปีละ 14,400 บาทหรือเดือนละ 1,200 บาท⁵ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานที่ดินผืนนี้ให้กับมหาวิทยาลัยเช่าตามอัตราเดิมที่พระคลังข้างที่ได้เก็บผลประโยชน์อยู่ มีพื้นที่รวมทั้งหมดมี 1,309 ไร่ ตามคำกราบบังคมทูลขององค์ประธานสภากรรมการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนพิธังงานวงศลาฤกษ์ศึกษาศาสตร์บัณฑิตบัญชาการ แต่อันที่จริงแล้วมหาวิทยาลัยได้กรรมสิทธิ์ในการจับจองที่ดินเพียงประมาณ 1,277 ไร่เท่านั้น เนื่องจากต้องแบ่งที่ดินส่วนหนึ่งไว้สำหรับตัดถนนเพื่อสาธารณประโยชน์ จะเห็นได้จากหลักฐานของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีซึ่งได้ระบุพื้นที่ของมหาวิทยาลัยตั้งแต่สมัยเมื่อยังเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนไว้อย่างชัดเจนความว่า*

⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศษ. 4/30. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ รัชกาลที่ 6 เรื่องโรงเรียนข้าราชการพลเรือน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (23 ธันวาคม 2453- 5 สิงหาคม 2468)

* ในภายหลังเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เข้ามาบริหารมหาวิทยาลัยโดยการดำรงตำแหน่งอธิการบดีได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ให้กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2482 ดูรายละเอียดในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56 หน้า 1364 พระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินอันเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตำบลปทุมวัน อำเภอปทุมวัน จังหวัดพระนคร ให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2482 วันที่ 30 ตุลาคม 2482

“กรรมการจึงได้กำหนดหาที่ดินไว้ให้พอแก่การรวม คือที่ตำบลประทุมวันซึ่งได้เช่าจองไว้แล้วเดี๋ยวนี้เป็นที่เกือบ ๔๐ เส้นตารางเหลี่ยม คือ ทิศเหนือจดถนนบำรุงเมือง ทิศใต้จดถนนหัวลำโพง ทิศตะวันออกจดถนนสนามม้า ทิศตะวันตกจดคลองสวนหลวง รวมเนื้อที่ ๑๒๗๗ ไร่ ๑ งาน ๑ ตารางวา”⁶

3.1.1.2 อาคารเรียน ระหว่างปี พ.ศ.2459-2475 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีอาคารหลักที่ใช้ในการเรียนการสอนคือ อาคารศึกษาศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ในปัจจุบัน) อาคารวังปทุมวันหรือที่เรียกว่าวังวินด์เซอร์ (ปัจจุบันคือบริเวณสนามกีฬาแห่งชาติ) ศึกษาศาสตร์(ตึกขาว) ส่วนตึกจักรพงษ์นั้นใช้เป็นอาคารสำหรับสโมสรนิสิตแทนอาคารหลังเดิม นอกนั้นมีตึกย่อยๆ ที่ใช้สำหรับเป็นสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนบ้างหรือใช้เป็นที่พักของนิสิตและบุคลากรได้แก่ เรือนภะรตราชาใช้เป็นที่พักของผู้บริหารมหาวิทยาลัยและอาจารย์ชาวต่างประเทศ, หอพักนิสิตในบริเวณหอวังอันได้แก่เรือน ก. ข. ค. ง., หอใหม่ เป็นอาคารเรือนแถวคู่ที่สร้างขึ้นใหม่ 2 หลัง เรียกว่าหอเหนือและหอใต้(ตั้งอยู่บริเวณหอพักนิสิตในปัจจุบัน) อาคารสโมสรนิสิต(ตั้งอยู่ในบริเวณสมาคมนิสิตเก่าในปัจจุบัน) และอาคารฝึกงานของคณะวิศวกรรมศาสตร์ ในบรรดาอาคารทั้งหลายที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของมหาวิทยาลัย ดังนี้

อาคารบัญชาการมหาวิทยาลัย* พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะสร้างอาคารขึ้นทางด้านตะวันออกของทางมหาวิทยาลัยให้มีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมไทยทั้งหมด เริ่มต้นจากการสร้างตึกบัญชาการของมหาวิทยาลัยเสียก่อนซึ่งปัจจุบันตึกบัญชาการหลังนี้คืออาคารมหาจุฬาลงกรณ์ ตั้งอยู่ในบริเวณคณะอักษรศาสตร์ การนี้ได้โปรดเกล้าฯ ให้ดอกเตอร์คาร์ล ไตรัง นายช่างของกระทรวงมหาดไทยและมิสเตอร์เอดวาร์ด ฮิลลี⁷ นายช่างของกระทรวงธรรมการให้เป็นผู้ออกแบบโดยให้เดินทางไปศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมไทยโบราณที่เมืองสุโขทัยและสวรรคโลกและนำแนวคิดมาออกแบบก่อสร้างตึกบัญชาการให้เป็นแบบตึกทรงไทยความว่า

“...มิสเตอร์ไตรังได้เสนอแปลนสถาปัตยกรรมวิทยาลัยเป็นแบบช่างอย่างใหม่กับพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้เสนอแปลนสถาปัตยกรรมวิทยาลัยซึ่งมิสเตอร์ฮิลลีเขียนแปลนแบบไทยแกมฝรั่ง สถาได้ปรึกษาดกลงกันว่าแบบสถาปัตยกรรมวิทยาลัยนั้นควรเป็น

⁶ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 70 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 86.

* ส่วนมากนิยมเรียกกันว่าเทวาลัย หรือตึกอักษรศาสตร์ 1

⁷ นายฮิลลี ผู้นี้เป็นสถาปนิกชาวอังกฤษ เข้ามารับราชการในกระทรวงกลาโหมเมื่อประมาณต้น พ.ศ.2462 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6 ในระหว่างที่รับราชการอยู่ นายฮิลลีได้ตั้งสำนักงานออกแบบก่อสร้างของตนเอง นายฮิลลีได้รับตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเพาะช่างเมื่อรับราชการไปได้ประมาณ 2 ปีเศษ ได้ลาออกไปเยี่ยมบ้านในอังกฤษ หลังจากที่นายฮิลลี ไม่ได้รับการต่อสัญญาจ้างจากกระทรวงกลาโหม นายฮิลลีก็คงประกอบอาชีพส่วนตัวในสำนักงานของตนเองในกรุงเทพฯ ต่อไป ภายหลังจากนายฮิลลีได้เข้ารับราชการในกระทรวงธรรมการมีผลงานออกแบบอาคารสาธารณะ เช่น ตึกคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่เป็นอาคารทรงประยุกต์ (ผสม) ทิพพัส, ช่างฝรั่งในกรุงสยาม, (กรุงเทพฯ : สพจ, 2548), หน้า 109-110.

แบบช่างไทย แต่แบบที่มีสเตอร์ฮิลล์เขียนมานั้นเป็นแบบอย่างที่นึกขึ้นเอง ยังไม่ได้ไม่เห็นฝีมือช่างสุโขทัย เพราะฉะนั้นสภาจึงจะแต่งให้ดอกเตอร์โคริงและมิสเตอร์ฮิลล์ขึ้นไปดูแบบช่างสุโขทัย แล้วเขียนแบบสถากรรมหาวิทยาลัยมาเสนอที่ประชุมคราวหลัง...⁸

หลังจากที่นายช่างทั้ง 2 ได้เดินทางไปดูแบบที่สุโขทัยแล้วนายโคริงซึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ตนได้เดินทางไปสำรวจแล้วส่งจดหมายจากเมืองสวรรคโลกกลับมากราบทูล ๓ รายงานให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงทราบเรื่องว่าตนนั้นได้เดินทางไปยังโบราณสถานต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมายโดยจากการเดินทางศึกษาภายในสุโขทัยประมาณ 8 วันที่ผ่านมานั้นไม่มีทางที่จะสามารถทำให้ได้รับแนวคิดนำมาก่อสร้างอาคารบัญชาการทั้งหมดจึงอยากขอลื่อนนัดในการส่งแผนเพราะอยากจะมีเวลามากขึ้นเพื่อศึกษาโบราณสถานศึกษาอย่างละเอียดต่อไปอีก

"...My idea of completing the journey within eight days has proved to be an impossibility, and as I have now after my visit to Sukhothai found that it will be necessary to past here more days in studying source of the ancient temples at Savankhalok, especially Wat Srapatum, in order to obtained clearer idea of the Thai Jai superstructure, I most humbly beg your Royal Highness to postpone the date for finishing the plan of Royal Civil Service College..."⁹

จากบันทึกการประชุมเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2456 สภากรรมการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนมีมติเห็นว่าการก่อสร้างโรงเรียนนั้นต้องคิดถึงงบประมาณเป็นสำคัญ เพราะงบประมาณของโรงเรียนในเวลานั้นมีเงินเหลือจากการสร้างพระบรมรูปทรงม้าประมาณ 8 แสนบาทเศษ การใช้งบประมาณในการก่อสร้างทั้งหมดเป็นไปได้ ต้องให้มีงบประมาณเหลือไว้บ้าง สภากรรมการโรงเรียนฯ ได้ตัดสินใจเลือกแบบของมิสเตอร์ฮิลล์เพราะถูกกว่า¹⁰ โดยให้เหตุผลว่า “แบบที่เห็นอยู่แล้วว่าจะต้องลงทุนมากมายคือแบบของดอกเตอร์โคริง ถึงจะทำรายละเอียดงบประมาณราคาก็ไม่มีทุนพอสภาจึงตกลงเลือกเอาแบบมิสเตอร์ฮิลล์ ให้เจ้าของทำรายละเอียดมาเสนอ”¹¹ หลังจากนั้นได้นำแบบขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชวินิจฉัย ซึ่งโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดสร้างตามแบบได้ แต่ปรากฏว่างานก่อสร้างนั้นยังคงค้างอยู่

⁸ หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปจ. 3.1/5 เรื่องรายงานการประชุมสภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขอพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งที่ 6 ลง ณ วันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2456 โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สภานายก เป็นประธาน ประชุมพร้อมด้วย สมเด็จเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ พระยาศรีวรวงษ์ พระยาไพศาลศิลปศาสตร์

⁹ หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอกสาร ปจ. 3.4/4. เรื่องก่อสร้างมหาวิทยาลัย (6 เมษายน-6กันยายน พ.ศ.2456) หน้า 7. (เอกสารจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

¹⁰ หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปจ. 3.1/8 เรื่องรายงานการประชุมสภาจัดโรงเรียนข้าราชการพลเรือนครั้งที่ 8 ลง ณ วันที่ 1 กันยายน 2465.

¹¹ หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอกสาร ปจ. 3.4/4. เรื่องก่อสร้างมหาวิทยาลัย (6 เมษายน-6กันยายน พ.ศ.2456) หน้า 15.

เนื่องจากไม่สามารถหาวิศวกรมาทำงานร่วมกับนายฮิลีได้ ดังนั้นนายกสภากรรมการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนจึงได้ตกลงขออนุญาตกระทรวงนครบาลส่งนายกอลโลช่างกลมาช่วยในงานนี้ นายกอลโลกับนายฮิลีจึงได้ปฏิบัติงานร่วมกันในการแก้ไขและเขียนแบบสำหรับให้เรียกประมูลราคา¹² ประมาณการค่าก่อสร้างไว้ระหว่าง 300,000-350,000 บาทนั้น ต่อมาภายหลังเมื่อพิจารณาอย่างละเอียด ยอดเงินได้ที่เพิ่มขึ้นกลายเป็น 436,000 บาท หลังจากนั้นได้เปิดให้มีการประมูลเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2457 มีบริษัทเข้าทำการประมูล 3 บริษัท และยื่นเสนอราคาในวันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2457* คือบริษัท ยีคลูเซอร์เสนอราคาที่ 449,000 บาท, บริษัทบางกอกดีอกเสนอราคาอยู่ที่ 471,785 บาท และบริษัท ยูไนเต็ดเอนนิเยเสนออยู่ที่ 519,900 บาท เมื่อได้รับราคาประมูลของบริษัททั้งสามพบว่าล้วนสูงไปกว่าราคาที่นายช่างกะเกณฑ์ไว้ทั้งสิ้นแม้กระทั่งราคาประมูลต่ำสุดก็ยังสูงกว่าถึง 13,000 บาท คณะกรรมการฯ มีมติให้ต่อรองราคาโดยมีหนังสือถึงบริษัทคลูเซอร์ผู้ให้ราคาต่ำที่สุดก่อนโดยทางบริษัทได้ตกลงยินยอมทำให้และได้ลงนามในสัญญากันตั้งแต่วันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2457 เมื่อทางคณะกรรมการพิจารณาราคาดังกล่าวแล้วพบว่าราคาที่ได้นั้นมีความพอเหมาะคือไม่ถูกและไม่แพงจนเกินไป นอกจากราคาค่าก่อสร้างตามสัญญาแล้วยังต้องจ่ายให้นายฮิลีเป็นค่าจ้างออกแบบในอัตราร้อยละ 5 ของราคาค่าก่อสร้างตามที่ได้ตกลงกันไว้ เป็นจำนวนเงิน 21,800 บาท ดังนั้นรวมเงินค่าก่อสร้างอาคารหลังนี้รวม 457,800 บาท¹³

เนื่องจากการก่อสร้างนั้นจะต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก ดังนั้นทางบริษัท ยีคลูเซอร์จึงได้แจ้งแก่มหาวิทยาลัยโดยว่าถ้าไม่ทำหลังคา ฝนที่ตกนั้นจะทำให้ตัวไม้ภายในเสียและจะไม่สามารถมุงกระเบื้องได้ ดังนั้นจึงขอมุงจากไปก่อนเพื่อที่สามารถให้ทำการต่อไปได้¹⁴ โดยกระเบื้องที่สั่งมาในเวลานั้นยังส่งมาไม่ทัน ทางกรมมหาวิทยาลัยจึงอนุญาตให้มุงจากชั่วคราวจนกว่าจะได้กระเบื้องมาเปลี่ยนซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่สิ้นสุดสงครามพอดี การก่อสร้างอาคารหลังนี้เสร็จช้าไปกว่ากำหนดที่ตั้งไว้ 18 เดือน ส่วนการวางพื้นอาคารนั้นเป็นงานของทางรัฐบาลได้สั่งซื้อหินมาจากกรมรถไฟซึ่งเป็นผู้แทนจำหน่ายและได้มอบหมายให้บริษัทคลูเซอร์รับเหมาค่าเนินการด้วย¹⁵ การใช้ประโยชน์จากสถานที่ทางคณะกรรมการฯ วางแผนให้ด้านหลังของตึกบัญชาการเป็นโรงงานสำหรับฝึกหัดศิลปวิชาต่างๆ ด้านเหนือและด้านใต้จะให้เป็นที่หอพักนักศึกษาเป็นหลักๆ และระหว่างนั้นจะมีสนามคั่นอยู่ ที่ดินส่วนหลังข้าม

¹² หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอกสาร ปจ. 3.1/9. เรื่องรายงานการประชุมสภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ครั้งที่ 12 ลง ณ วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2457.

* เมื่อเทียบกับปัจจุบันคือปี พ.ศ.2458

¹³ หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอกสาร ปจ. 3.4 2/2. เรื่องก่อสร้างตึกมหาวิทยาลัย (15ตุลาคม-27มีนาคม พ.ศ.2457) ปีกที่ 1 หน้า 42-44.

¹⁴ หอประวัติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอกสาร ปจ.3.4 2/5. เรื่องก่อสร้างตึกมหาวิทยาลัย(2 พฤษภาคม-27มีนาคม พ.ศ.2460) ปีกที่ 4 หน้า 140เรื่องการก่อสร้างโรงเรียนหลังใหญ่

¹⁵ หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอกสาร ปจ. 3.4 2/2. เรื่องก่อสร้างตึกมหาวิทยาลัย(15ตุลาคม-27มีนาคม พ.ศ.2457) ปีกที่1, หน้า 44.

ฟากถนนพญาไทไปแล้วนั้นจะเป็นที่สำหรับปลูกพืชและสมุนไพรสำหรับเป็นตัวอย่างให้ศึกษารวมทั้งทำสวนและไร่นาทดลองและเป็นที่ทดลองเลี้ยงและผสมสัตว์ใหญ่เล็กและจะให้เป็นที่พิพิธภัณฑสถานชาติสำหรับนักพฤกษศาสตร์ทั่วไปด้วยแต่ต่อมาในภายหลังโครงการต่างๆ ดังกล่าวก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป¹⁶ จากรายงานการประชุมครั้งที่ 12 เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2457* ได้มีมติให้กรมสุขาภิบาลตัดถนนตามแนวคลองสวนหลวงภายในเขตของโรงเรียนเส้นหนึ่ง กับอีกเส้นหนึ่งตรงกึ่งกลางของถนนที่ได้ตัดใหม่นี้ให้ไปบรรจบกับถนนพญาไทในเขตของโรงเรียนด้วย¹⁷

งานวิจัยทางสถาปัตยกรรมศาสตร์ได้ระบุตรงกันว่า อาคารตึกบัญชาการมหาวิทยาลัยเป็นอาคารสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์แบบผสมลักษณะภายนอกอาคาร สร้างขึ้นตามแบบสถาปัตยกรรมไทย แต่การจัดที่ว่างประโยชน์ใช้สอยภายในอาคารมีอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกแฝงอยู่ กล่าวคือจัดผังพื้นที่เป็นอาคารสองชั้นและสามชั้น จัดวางบันได เพื่อเป็นทางติดต่อระหว่างชั้นให้อยู่ภายในอาคาร และที่สำคัญที่สุดก็คือการจัดห้อง มุข และระเบียงทางเดินติดต่อต่างๆ ให้เป็นไปตามแบบอย่างการจัดผังอาคารแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก¹⁸ ผังอาคารเป็นลักษณะเลียนแบบ Classicism ผังเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ในแกนสมดุลงทั้งสองข้าง จัดห้องไปตามแนวยาว มีทางเข้าตรงกลางและมุขทั้งสองข้าง

ส่วนหลังคาเป็นทรงไทย แต่ตัดรายละเอียดในการตกแต่ง เช่น ซ่อฟ้า ไบระกา หางหงส์ออกทำในรูปอุดมคติ มีการทำเฉลียงรอบอาคาร ส่วนที่เฉลียงเป็นช่องโค้งแหลมให้รับกับส่วนหลังคา แต่ส่วนที่เป็นมุขหัวท้ายเจาะเป็นสี่เหลี่ยม อาคารมีโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ฐานรากเป็นแบบท่อนคอนกรีต โครงสร้างหลังคายังเป็นโครงสร้างไม้รองรับหลังคาทรงจั่วซ้อนชั้นแบบไทย อาคารตึกบัญชาการจัดว่าเป็นอาคารเรียนแบบไทยประยุกต์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการออกแบบของสถาปนิกที่นำเอาการวางผังแบบตะวันตกเขามาประยุกต์ใช้กับอาคารลักษณะไทย อาคารหลังนี้จึงโดดเด่นด้วยลักษณะทางสถาปัตยกรรมและความโอโง่งของอาคาร การเข้าถึงอาคารไม่ยากและไกลจากสิ่งรบกวนเนื่องจากตั้งอยู่ที่โล่งนอกเมืองในสมัยนั้น¹⁹

¹⁶ หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอกสาร ปจ. 3/7. เรื่องร่างระเบียบการจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนซึ่งจัดขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย ของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ลง ณ วันที่ 19 กุมภาพันธ์ ร.ศ.131.

* ปัจจุบันคือปี พ.ศ.2458

¹⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศ.4/30. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ รัชกาลที่ 6 เรื่องโรงเรียนข้าราชการพลเรือน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (23 ธันวาคม 2453- 5 สิงหาคม 2468) รายงานการประชุมสภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งที่ 12 ลง ณ วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2457 (ปัจจุบันคือ พ.ศ.2458).

¹⁸ ไชแสง สุววัฒนะ, "การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2208-2475," (วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต แผนกสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 129.

¹⁹ วรฎรายา หุ่นเจริญ, "โรงเรียนในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2411-2468)," (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545) หน้า 155-156.

ข้อสังเกตประการหนึ่งเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมของตึกบัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ อาคารหลังนี้ไม่ใช่งานศิลปะแบบขอมหรือสุโขทัยทั้งหมดโดยตรงอย่างที่เข้าใจกัน เพราะสถาปนิกได้ประยุกต์ผสมผสานองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่มีความหลากหลายเข้าไปในอาคารหลังนี้ โดยหนึ่งในนั้นเป็นงานศิลปะที่ได้รับต้นแบบมาจากสุโขทัย ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารตอนหนึ่งว่า

“เมื่อมีการเรียไรในการสร้างพระบรมรูปทรงม้า อันเป็นอนุสรณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ได้รับเงินเกินจนเหลืออยู่ประมาณเก้าหมื่นบาทเศษ จึงได้ตกลงกันว่าควรสร้างตึกไทยอย่างมโหฬารงดงามใช้เป็นโรงเรียน ได้วางโครงการอย่างใหญ่โต โรงเรียนนี้จะเป็นโรงเรียนอุดมศึกษาซึ่งต่อไปจะได้ยกเป็นมหาวิทยาลัย ตัวตึกกลางเป็นแบบสุโขทัยโบราณอย่างเคร่งแบบหนึ่งและแบบไทยเก่า ๆ แต่เบาและโปร่งกว่าแบบสุโขทัยอย่างเคร่งแบบหนึ่ง* กรรมการได้เลือกเอาแบบหลังนี้มีหอประชุมอยู่ตรงกลางและตึกสถานศึกษาเป็นปีกสองหลังแต่เวลานั้นเงินมีอยู่น้อย...”²⁰

ไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงการสื่อความหมายของงานสถาปัตยกรรมและงานประติมากรรมของตึกบัญชาการ สวัสดิ์ จงกล อธิบายความหมายของตึกบัญชาการเพิ่มเติมไว้ในภายหลัง (ซึ่งอาจจะไม่ใช่สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริเอาไว้ก็ได้) สวัสดิ์ อธิบายว่า อาร์มแผ่นดินประจำรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งประดิษฐานอยู่ที่หน้าบ้านของมุขย่อด้านหน้า (ทิศเหนือ) ภาพตราจักรตรี ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่หน้าบ้านของมุขใหญ่ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้มีความหมายว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างอาคารหลังนี้เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระผู้พระราชทานกำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและเชิดชูพระบรมราชจักรีวงศ์

ที่หน้าบ้านของมุขด้านซ้ายและขวาทั้งด้านทิศตะวันออกและตะวันตก จะเห็นประติมากรรมเป็นรูปเทวดาถือวาลวิชนี คือ อรุณเทพบุตร ส่วนหน้าบ้านของมุขใหญ่ด้านหน้าและด้านหลัง (ทิศเหนือและทิศใต้) มีประติมากรรมรูปครุฑ ที่อกครุฑมีตราจักรตรี สัญลักษณ์นี้หมายความว่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีวิวัฒนาการมาจากโรงเรียนมหาดเล็ก (อรุณเทพบุตร)** และโรงเรียนข้าราชการพลเรือน (ครุฑ) ตามความเชื่อของศาสนา พราหมณ์ ครุฑเป็นเทพพาหนะของพระนารายณ์หรือพระวิษณุ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพ เสมือนพระนารายณ์อวตารลงมาช่วยมนุษย์ ตาม

* การขีดเส้นใต้และเน้นย้ำข้อความกระทำโดยผู้ศึกษา

²⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 10/17. กรมมหาวิทยาลัย เรื่องอธิบายตึกกรมมหาวิทยาลัย หรือเรื่องสถานที่และการปลูกสร้างมหาวิทยาลัย, 2461.

** อรุณเทพบุตรคือเทวดาที่ทำงานรับใช้จอมเทพมากที่สุดซึ่งเปรียบได้เหมือนกับมหาดเล็กหรือเหล่าบรรดาข้าราชการที่ทำงานรับใช้พระมหากษัตริย์

ความนิยมของไทยถือว่าครุฑเป็นสัญลักษณ์ของข้าราชการที่รับใช้พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นพระนารายณ์อวตาร ครุฑที่หน้าบ้านมุขใหญ่ด้านหน้าและด้านหลังจึงหมายถึงโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ

สวัสดิ์ จงกล ให้ความหมายกับลวดลายเพดานเกือบทั้งหมดที่ทำเป็นดอกบัว หลวงกับบัวสาย ว่าหมายถึงนิสิตที่เข้ามาศึกษาเป็นเสมือนบัวสี่เหล่า บัวมีหลายพันธุ์หลากสี เปรียบกับนิสิตผู้มาจากหลายครอบครัว พื้นฐานเศรษฐกิจสังคมของแต่ละคนจึงแตกต่างกัน หน้าที่ของมหาวิทยาลัยคือช่วยให้ความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์อันทรงคุณค่าเพื่อให้ดอกบัวเป็นบัวเหนือน้ำและเป็นบัวบาน ที่ชุ่มประดูทุกบานมีเหราหรือมกรอยู่ที่ชุ่มกรอบประดู ความหมายของจิตรกรรมไทยเหราถือว่าเป็นสัตว์ที่กลืนอวิชชา นั้นหมายถึงว่านิสิตที่ผ่านประดูเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย หากไม่ระวังตัวในการศึกษาก็จะเกิดอวิชชาแทนที่จะได้วิชาออกไป (อวิชชาคือความไม่รู้จะกลืนสรรพสิ่งและกาลเวลาถ้าปล่อยไปเวลาล่วงเลยไปโดยมิทำอะไรที่เป็นประโยชน์)รวมทั้งอาจตีความได้อีกนัยหนึ่งว่าเป็นการกลืนความไม่รู้เพื่อให้เกิดความรู้ ลายเพดานชั้นล่างตามระเบียบจะมีภาพบัวสายหรือบัวหลวง ดอกเล็กๆ อยู่ในวงกลม ลายที่เกี่ยวกันอย่างงดงามให้ความหมายว่า นิสิตจะค่อยๆ เข้าใจ สะสมและเรียนรู้ทีละน้อย และสัมพันธ์ความรู้ที่เรียนให้เข้าด้วยกัน จากนั้นก็จะเป็นวงกลมชั้นในเป็นบัวบานเต็มที่ แต่ตรงกลางของดอกบัวจะเป็นความว่างเปล่า นั้นหมายถึงนิพพาน ลายที่ออกแบบไว้ทุกแห่งจะมีกรอบนอกเป็น "ไม้สิบสอง" หมายถึงสิบสองนักษัตร ซึ่งคนจะเกิดในปีใดปีหนึ่งใน 12 ปีนักษัตร กล่าวโดยสรุป ลายที่เสนอนี้เป็นเสมือนคนเราเกิดมาแล้วค่อยๆ เรียน (บัวเล็กๆ ในวงกลมรอบนอก) ค่อยๆ สัมพันธ์ความรู้ที่ได้ (ลายที่เกี่ยวข้องกัน) ก็จะเป็นความรู้ที่ขยายวงกว้างขึ้น ลึกมากขึ้น องค์ความรู้ที่จะให้ความสุขความสำเร็จที่แท้จริงคือมรรคแปด หากเรียนรู้ ปฏิบัติสูงยิ่งขึ้นไปก็จะเข้าถึงพระนิพพาน ลายชุ่มเหนื่อรอบหน้าต่างเป็นรูปคบประทีปบัวคุมมีเปลวไฟพวยพุ่งเป็นที่ออกลายก้านแย่งดอกมะเขือ แสดงถึงคุณธรรมของนิสิตผู้มีสัมมาคารวะต่อครูเพื่อจะได้รับความรู้ทำให้บัวคุมเป็นบัวบาน ลายเพดานชั้นบนตามเฉลี่ยงทุกด้านจะมีลายใบบัว 4 ใบ เพิ่มไปจากบัวแปดดอก นั้นหมายถึง อริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ชาวพุทธพึงรู้และปฏิบัติ การมีรูปปั้นเป็นนาค เหาอยู่ชั้นล่าง นั้นเป็นตัวแทนของสัตว์ในหิมพานต์ ครุฑอยู่ที่หน้าบ้านของมุขใหญ่แสดงว่ามีมุขใหญ่เป็นที่ประทับของพระนารายณ์²¹

อาคารเรียนหลังนี้จนนักเรียนได้ประมาณ 500 คน ได้ใช้เป็นอาคารเรียนสำหรับคณะวิศวกรรมศาสตร์ในชั้นล่าง สำหรับตั้งเครื่องจักรกลขนาดใหญ่ ส่วนคณะรัฐประศาสนศาสตร์ได้ใช้ชั้นบนของอาคารเป็นที่ทำการ รวมทั้งห้องสมุดของมหาวิทยาลัยก็ได้ตั้งอยู่ชั้นบนบริเวณปีกด้านตะวันออก การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้สร้างตึกบัญชาการให้เป็นรูปแบบอาคารทรงไทย อาจวิเคราะห์ได้ ดังนี้

²¹ สวัสดิ์ จงกล, เทวาลัย, (กรุงเทพฯ : สมาคมนิสิตเก่าอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยฯ, 2549) หน้า 10-12.

ประการแรก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ในการก่อสร้างให้เป็นพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเกียรติแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงรู้สึกว่าเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของพระองค์ผู้เป็นรัชทายาทที่พระองค์จะต้องทรงกระทำให้ได้ จากความมุ่งหมายดังกล่าวนี้เองได้กลายมาเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลหลักต่อการสร้างรูปแบบและโครงสร้างของมหาวิทยาลัยที่ต้องมีความงดงามและยิ่งใหญ่สมกับเป็นพระบรมราชานุสาวรีย์ โดยเฉพาะในส่วนของดึกบัญญัติการซึ่งเป็นองค์ประธานของการก่อสร้างมหาวิทยาลัยแห่งนี้

ประการที่สอง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับการศึกษาในชั้นอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเก่าแก่แห่งหนึ่งของอังกฤษ ลักษณะการก่อสร้างของมหาวิทยาลัยของอังกฤษและในหลายๆ ประเทศทางยุโรปนั้นถือกำเนิดมาจากวัดทั้งสิ้น ซึ่งส่วนมากมักจะมีโบสถ์ใหญ่เป็นประธาน การสร้างดึกบัญญัติการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นหากพิจารณาให้ดีแล้วพบว่ามียุทธศาสตร์คล้ายๆ กับโบสถ์หรือวัดพุทธศาสนาของไทย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์เพื่อให้อาคารหลังนี้เป็นประธานแห่งมหาวิทยาลัยดังเช่นในมหาวิทยาลัยของชาวตะวันตก ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถเป็นการสื่อให้อารยประเทศเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยของไทยนั้นมีเอกลักษณ์เฉพาะที่แสดงความเป็นอารยะเช่นเดียวกันกับมหาวิทยาลัยของชาวตะวันตก ทั้งยังมีความสง่างามเปรียบเสมือนเป็นอาภรณ์สำหรับพระนครที่รุ่งเรืองแล้วที่จะสามารถอวดชาวต่างชาติได้ สอดคล้องกับคำกล่าวของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีว่า

“...มหาวิทยาลัยเป็นอาภรณ์สำหรับมหานครที่รุ่งเรืองแล้ว มหานครใดมีมหาวิทยาลัยที่ขึ้นชื่อเสียงสมจะอวดได้ ก็ย่อมเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติคุณของมหานครนั้น แม้ประเทศซึ่งเป็นที่ตั้งของมหานครอันประกอบด้วยเกียรติคุณเช่นนั้น ก็ย่อมได้ชื่อเสียงปรากฏความรุ่งเรืองแผ่ไพศาลไปในทิศทั้งปวงด้วย กรุงเทพมหานครของเรานี้ได้ก้าวขึ้นสู่ความรุ่งเรืองแล้ว จึงได้เริ่มมีมหาวิทยาลัยสำหรับจะเป็นอาภรณ์อย่างมหานครอื่น ๆ...”²²

ประการที่สาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่ทรงมีพระราชประสงค์ในการปลูกฝังและย้าจิตสำนึกแห่งความเป็นไทย เพราะคนไทยในเวลานั้นส่วนหนึ่งมีความนิยมชมชอบอารยธรรมตะวันตกโดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นสูงและชนชั้นนำ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้ปลูกฝังคนรุ่นใหม่ซึ่งหลังจากสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแล้ว ซึ่งส่วนมากจะเข้ารับราชการต่อไปให้เกิดจิตสำนึกแห่งความเป็นไทย แนวพระราชดำริในเรื่องดังกล่าวได้รับการสะท้อนผ่านจากข้าทูลละอองธุลีพระบาทในราชสำนักตอนหนึ่งความว่า

²² จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 70 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 13.

“...เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหฤทัยยึดมั่นอยู่ว่า การสร้างมหาวิทยาลัยแห่งแรกของเมืองไทยนี้ จำเป็นที่จะต้องรักษาศิลปะในทางสถาปัตยกรรมของไทยเอาไว้ให้เป็นมรดกตกทอดไปถึงจันรุ่นลูกรุ่นหลาน ซึ่งไม่มีหนทางอะไรดียิ่งไปกว่า ทำแบบอย่างไว้ให้นักศึกษาได้ดู ได้เห็นอยู่เป็นประจำทุกวันเมื่อเกิดความเคยชินในศิลปวัฒนธรรมของไทยนานๆ เข้า ก็ย่อมเกิดความซาบซึ้งตามมาจากที่หลัง เปรียบเสมือนการฟังเพลงบางเพลงฟังทีแรกไม่ค่อยไพเราะอย่างไรนักเมื่อได้ฟังเพลงบ่อยๆ นานๆ เข้าก็ย่อมจะก็เกิดถูกอกถูกใจทำนองนั้นขึ้นมาก็ได้ ฉะนั้นโครงการให้นักศึกษาของชาติเกิดความรักสถาปัตยกรรมไทย ย่อมจะทำได้ในทำนองเดียวกันฉนั้นนั้น จึงอยู่การสร้างอาคารต่างๆ ในทางสถาปัตยกรรมไทยนั้น ย่อมหมดเปลืองค่าก่อสร้างสูงกว่าแบบธรรมดาๆ แต่ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 ทรงเห็นว่าย่อมได้ผลคุ้มค่าแทนที่จะปล่อยให้เด็กๆ ของชาติหันหัวไปนิยมศิลปะแบบชาติอื่นๆ โดยเหตุผลดังกล่าวมานี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายช่างสถาปัตยกรรมศาสตร์ชาวตะวันตก 2 ท่าน ออกไปดูสถาปัตยกรรมที่เมืองสุโขทัย ท่านหนึ่งคือดอกเตอร์โดริง และอีกท่านหนึ่งคือ มิสเตอร์ฮิลล์ เมื่อท่านทั้งสองได้ออกแบบร่างเข้าทูลเกล้าฯ ถวายให้ทอดพระเนตร ได้พอพระราชหฤทัยตามแบบของมิสเตอร์ฮิลล์ ครั้นถึงวันที่ 3 มกราคม 2458 อันเป็นวันมงคลฤกษ์ซึ่งเป็นวันมงคลฤกษ์ซึ่งต่อเนื่องกับวันเฉลิมพระชนม์พรรษา และเป็นเวลาห่างมาจากวันที่เริ่มตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนมา 5 ปีเต็มแล้ว จึงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำพิธีวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างอาคารของมหาวิทยาลัยแห่งแรกนี้ สำหรับฝั่งของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้ทรงวางแปลนล่วงหน้าไว้ด้วยพระองค์เองทุกอย่าง...”²³

ทั้งสอดคล้องกับคำกล่าวของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีอีกตอนหนึ่งว่า

“..การปลูกสร้างส่วนที่สำคัญ ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำอย่างแบบไทย เพื่อให้คู่ควรแก่พระมหานคร และให้ทำอย่างคงทนถาวรโดยอาศัยประโยชน์แห่งวิชาใหม่ ๆ เพื่อจะได้สืบพงศาวดารของชาติไทยไปชั่วกัลปาวสาน...”²⁴

ประการที่สี่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดศิลปะแบบสุโขทัย จากความสนพระทัยประวัติศาสตร์และโบราณคดีสมัยสุโขทัย ศิลปะสุโขทัยนั้นสื่อถึงรากเหง้าของอารยธรรมไทยที่เก่าแก่และเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนที่สุดรูปแบบหนึ่ง ทั้งฝีมือช่างแบบสุโขทัยนั้นมีความงดงามประณีตอ่อนช้อยมาก จึงมีพระราชดำริจะอนุรักษ์ศิลปะแบบสุโขทัยไว้ การใช้ศิลปะไทยเป็น

²³ จมีนอมร คุรุมาภิรักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7, (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2519), หน้า 83.

²⁴ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 70 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 86.

เครื่องมือแสดงให้เห็นว่าชาติเกิดความรู้สึกที่ชาติไทยนั้นไม่ใช่ชาติที่ป่าเถื่อน จึงต้องทำให้คนต่างชาติเข้าใจวัฒนธรรมไทยให้ถูกต้อง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างผลงานศิลปกรรมไว้เพื่อความเจริญของชาติไทยหรืออีกนัยหนึ่งคือการยืนยันให้เห็นว่าศิลปะแบบจารีตของไทยสามารถแสดงถึงความศิวิไลซ์ทัดเทียมรูปแบบศิลปะตะวันตก จะเห็นได้ว่าการหันมาให้ความสนใจในการสืบสานงานศิลปะโบราณนั้น ได้รับการผูกโยงเข้ากับความเป็นชาติไทยและความอยู่รอดของชาติไทยในอีกทางหนึ่งได้ด้วยดังพระราชปรารภ “การช่วยช่างเหมือนอย่างการช่วยบ้านเมือง”²⁵

ความสนพระราชหฤทัยในการศึกษาโบราณคดีและประวัติศาสตร์สยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวในสมัยสุโขทัยเป็นแรงบันดาลใจประการหนึ่งที่สะท้อนออกมาเป็นรูปแบบการสร้างสรรคทางศิลปกรรมแบบจารีตในรัชสมัยของพระองค์²⁶ การที่พระองค์ได้เสด็จประพาสสุโขทัย กำแพงเพชร สวรรคโลก อุตรดิตถ์และเมืองพิษณุโลกในปี พ.ศ.2450 เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งพระราชาธิบดีสยามกษัตริย์สยามบรมโอรสาธิราช สยามกษัตริย์สยาม พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือชื่อ “เที่ยวเมืองพระร่วง” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเดินทางไปศึกษาค้นคว้าเรื่องราวทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และงานสถาปัตยกรรมตามโบราณสถานในสมัยสุโขทัยโดยกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“...ชาติไทยของเราไม่ใช่ชาติใหม่และไม่ใช่ชาติที่เป็นคนป่า หรือเรียกตามภาษาอังกฤษว่า “อันซิวไลซ์” ชาติไทยเราได้เจริญรุ่งเรืองมามากแล้วเพราะฉะนั้นควรรู้สึกละอายแก่ใจว่า ในปกกาลบัดนี้บัดนี้ถือว่าแต่จะสู้ผู้อื่น แม้แต่จะสู้ผู้ที่ป็นต้นโคตรของเราเองก็ไม่ได้ ฝีมือช่างหรือความอุตสาหกรรมของคนครั้งพระร่วงดีกว่าคนสมัยนี้ปานใด...คนไทยโบราณมีแต่คิดและอุตสาหกรรมที่ใหญ่โตงดงามขึ้นไว้ให้มันคง คนไทยสมัยนี้มีแต่จะรื้อถอนของเก่าทิ้งให้โหม เพราะมัวหลงใหลนิยมของใหม่ไป ตามแบบของชาวต่างประเทศ ไม่รู้จักเลือกสรรว่าอะไรเหมาะสมที่จะใช้กับเมืองเราสักแต่เขาใช้ก็ใช้บ้าง มีแต่ตามอย่างไปประจุกการกะนั้น...ยังในส่วนของช่างไทยเรา ซึ่งเวลานี้จะโหมอยู่มากนั้นบางทีถ้าได้ดูรูปสถานที่และลวดลาย ว่าช่างฝีมือของไทยเราได้ดีมาแต่โบราณแล้ว หากมาทึ่งกันเลื่อนไปเองจึงได้โหมหนัก และจึงได้พากันมัวหลงลืมไปเสียว่าวิชาช่างของเราเลวนัก ต้องใช้ตามแบบฝรั่งจึงจะงาม ที่จริงฝีมือเราและเขาก็งามด้วยกันทั้งสองฝ่ายต่างงามไปคนละทาง...”²⁷

ประการที่ห้า พระบรมราชาบายทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นทรงมุ่งเน้นในเรื่อง “ชาติ-ศาสน์-กษัตริย์” เพื่อกระตุ้นแนวคิดชาตินิยมโดยเฉพาะอย่างยิ่งความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทรงสร้าง

²⁵ ชาติรี ประภิตนทการ, การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2547), หน้า 238.

²⁶ เรื่องเดียวกัน

²⁷ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เที่ยวเมืองพระร่วง, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2521), หน้า ๖.

อุดมการณ์ชาตินิยมซึ่งแฝงไว้ด้วยการดำรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์และตอบโต้ความคิดนิยมในลัทธิการปกครองอื่นที่ไม่ใช่ราชาธิปไตยว่าเป็นเรื่องของคนที่ไม่ใช่คนไทยเพราะเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับชาติไทย ชาติจะดำรงอยู่ได้ต้องมีศาสนา พระมหากษัตริย์และราชาธิปไตย และชาติไทยเป็นสิ่งที่ไม่อาจสามารถแบ่งแยกและทำลายได้เพราะกษัตริย์คือชาติ และชาติก็คือกษัตริย์ ความรักชาติที่ถูกปลูกฝังในสมัยนี้คือการจงรักภักดี เชื่อฟัง เคารพในพระเจ้าอยู่หัว²⁸

การแสดงอัตลักษณ์แห่งความเป็นไทยน่าจะมีส่วนเสริมสร้างและปลูกฝังความเป็นเอกภาพให้เกิดขึ้นภายในชาติ เป็นการสะท้อนการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่รัฐส่วนกลางซึ่งสอดคล้องกับการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นอกจากนี้พระองค์ได้ทรงปลูกฝังแนวความคิดในเรื่องของความเป็นไทยโดยการกลมกลืนคนไทยผ่านทางบทละครปลูกใจ ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม ตลอดจนสถาปัตยกรรม การสร้างงานสถาปัตยกรรมที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นก็อาจจะเป็นกระบวนการหนึ่งเพื่อเป็นการเสริมสร้างสถานภาพของพระองค์ให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้นในการตอกย้ำสำนึกถึงความเป็นไทยเพื่อให้สอดคล้องกับพระบรมราโชบายทางการเมืองนั่นเอง จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความสนพระทัยในการปลูกฝังค่านิยมในเรื่องของความรักชาติ- ศาสน์ - กษัตริย์ต่อนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยตรงด้วย ดังสะท้อนได้จากกิจกรรมนิสิตของนิสิตยุคนั้นในเรื่องของการฝึกเสือป่าซึ่งหน่วยหนึ่งนั้นก็คือนิสิตจุฬาฯ

การฟื้นฟูรูปแบบจารีตมาใช้ในงานสถาปัตยกรรมของพระองค์มิใช่เป็นการหวนย้อนกลับไปสร้างรูปแบบและการใช้แบบงานเดิมแต่มีพระราชประสงค์ที่จะให้มีการประยุกต์รูปแบบจารีตให้สามารถอยู่ร่วมกับพื้นที่ใช้สอยของอาคารสมัยใหม่แบบตะวันตกได้ แม้ว่าลักษณะงานทางสถาปัตยกรรมอาคารเรียนแบบตะวันตกในประเทศไทยจะตั้งใจสร้างและตกแต่งตามระเบียบของสถาปัตยกรรม Classicism แต่ก็มีความพยายามปรับปรุงให้เข้ากับการใช้งานและความเหมาะสมในประเทศไทย สถาปัตยกรรมก็เหมือนกับสังคมไทยในเวลานั้นที่เลือกรับอารยธรรมตะวันตกทุกๆ ด้าน แต่ทั้งหมดล้วนเป็นการเลือกและรับอย่างคัดสรรเพื่อรักษารากเหง้าแห่งวัฒนธรรมไทยและความอยู่รอดของประเทศ แม้กระทั่งอาคารไทยประยุกต์แม้ว่าจะเป็นการนำความงดงามแบบสถาปัตยกรรมไทยเข้ามาส่งเสริมความภูมิใจในชาติและพระมหากษัตริย์แต่อุดมการณ์ดังกล่าวก็เป็นที่นิยมอยู่ในแวดวงพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการที่ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นการที่พระองค์ทรงสถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กหลวงและโรงเรียนข้าราชการพลเรือนซึ่งเป็นโรงเรียนสำหรับชนชั้นสูงจึงมีอาคารแบบไทยประยุกต์ที่ออกแบบและตกแต่งอย่างงดงามที่สุดเป็นอาคารเรียน²⁹

²⁸ อัจฉราพร กมฺพพิสมัย, อุดมการณ์และชาตินิยมของผู้นำไทย, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 39.

²⁹ วัชรวิภา หุ่นเจริญ, "โรงเรียนในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2411-2468)," หน้า 250.

ลักษณะการสร้างอาคารแบบไทยประยุกต์เป็นการสร้างรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเลียนแบบไทยประเพณีแต่ใช้ผังอาคารแบบสมัยใหม่ตลอดจนวัสดุการก่อสร้างแบบใหม่ อาคารรูปแบบนี้เป็นที่นิยมสมัยรัชกาลที่ 6 เพื่อรับใช้อุคมการณ์ชาตินิยมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องการปลูกฝัง³⁰ ด้วยความพร้อมทั้งด้านความรู้และบุคลากรในสมัยรัชกาลที่ 6 สถาปนิกชาวยุโรปที่เข้ามารับราชการตั้งแต่รัชกาลก่อนต่างมีประสบการณ์ในการออกแบบอาคารให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศของกรุงเทพฯ มากยิ่งขึ้น สำหรับสถาปนิกไทยก็มีทั้งประสบการณ์และความรู้ที่ได้รับมาจากยุโรป ผนวกกับอุดมคติของชาติเริ่มเปลี่ยนไปหลังผ่านยุคสมัยแห่งการเร่งพัฒนาประเทศชาติให้เป็นไปตามแบบอย่างตะวันตก รัชกาลที่ 6 กลับส่งเสริมเอกลักษณ์ชาติเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต อาคารที่สร้างในสมัยนี้จึงเป็นอาคารแบบไทยโดยเฉพาะอาคารโรงเรียนสำคัญในพระนคร เช่น โรงเรียนข้าราชการพลเรือน แต่ไม่แพร่หลายในต่างจังหวัดเพราะอาคารเรียนแบบไทยประยุกต์จะสร้างในโรงเรียนของชนชั้นสูงเท่านั้น³¹ อาคารไทยประยุกต์ทั้งสองหลังจึงเป็นรูปธรรมที่เด่นชัดที่สุดของสำนึกชาตินิยม เป็นความพยายามในการเผยแพร่สำนึกชาตินิยมที่พระองค์ใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมสถาบันกษัตริย์และสร้างรัฐให้เป็นไปตามแนวทางของพระองค์โดยเป็นสถานที่สำหรับอบรมลูกผู้เป็นฐานอำนาจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว³²

ประการที่หก จากกระแสภายนอกในเรื่องของความตื่นตัวของการศึกษาเรื่องราวของทางตะวันออกโดยชาวตะวันตก* โดยความสนใจในการศึกษาตะวันออกนั้นมีความสนใจเริ่มต้นที่อินเดียเริ่มคำว่า Indology หรือที่เรียกว่าภารตวิทยาจึงเริ่มเกิดขึ้น โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความสนพระทัยในกระแสดังกล่าวด้วย ความตื่นตัวในการศึกษาเรื่องอินเดียหรือภารตวิทยา ในโลกตะวันตกมาจากการที่อังกฤษได้คว้นเบงกอลเป็นอาณานิคมและได้ขยายไปสู่การยึดดินแดนอื่นๆ ในอินเดียขณะนั้นทำให้หมุ่่นักวิชาการอังกฤษเกิดความสนใจใคร่รู้ในเรื่องของอินเดีย โดยได้ตั้งสมาคมเทววิทยาเพื่อศึกษาเรื่องของอินเดียโดยเฉพาะ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเทพปกรณัมฮินดูในแคว้นบริติชอินเดียแคว้นต่างๆ มาจัดระบบและถ่ายทอดเป็นภาษาอังกฤษ ขณะที่เจ้าฟ้าวิภาวดีทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษกระแสนิยมดังกล่าวกำลังเฟื่องฟู ส่งอิทธิพลให้

³⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 223

³¹ เรื่องเดิม หน้า 254.

³² อ้างแล้ว หน้า 258

* มีความพยายามในการสร้างเรื่องราวของชาวตะวันออกในทัศนะของชาวตะวันตกอันเป็นวาทกรรมที่ครอบงำชาวตะวันออกตลอดมา ในภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ่งนี้ถูกเรียกกันว่าบูรพคติศึกษาหรือ Orientalism โดย Edward Said ชาวปาเลสไตน์ได้เป็นผู้นำแนวทางการรู้เรื่องดังกล่าวในการปฏิเสธตะวันออกที่เขียนขึ้นโดยชาวตะวันตก แต่หากส่งเสริมในการสร้างวาทกรรมชุดใหม่ในการรับรู้ด้วยการเขียนตะวันออกของชาวตะวันออกด้วยกันเอง โดยในเวลานั้นไม้อาจจะสามารถใช้คำว่า Orientalism ได้เนื่องจากเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาในภายหลัง ผู้ศึกษาจึงขอใช้คำว่า Indology ในที่นี้เพราะเป็นคำที่เริ่มปรากฏในสมัยนั้นแล้ว

พระองค์ทรงนำวรรณคดีสันสกฤตที่แปลเป็นภาษาอังกฤษมาถ่ายทอดเป็นภาษาไทย³³ การรับรู้เรื่องราวทางอินเดียพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับรู้ผ่านจากทัศนะของชาวตะวันตกอีกทีหนึ่ง เนื่องจากพระองค์ได้ทรงยอมรับด้วยพระองค์เองว่าไม่ทรงรู้ภาษาสันสกฤตแต่หากทรงศึกษาผ่านจากตำราภาษาอังกฤษอีกทีหนึ่ง ความว่า

“...ข้าพเจ้ามีหนังสือภาษาอังกฤษอยู่ 1 เล่มเรียกว่า อินคุมิทอลอจี โดยเจดับลยู. วินกินส์ ซึ่งมีเรื่องนารายณ์สิบปางอันผู้แต่งได้เก็บข้อความโดยสังเกตจากคัมภีร์ต่างๆ ในไสยศาสตร์ ข้าพเจ้าตกลงใจใช้หนังสือเล่มนี้เป็นหลัก สำหรับแต่งเรื่องนารายณ์สิบปางของข้าพเจ้าต่อไป โดยเข้าใจว่าจะได้ความใกล้เคียงถูกต้องตามของเดิมพอประมาณ แต่ผู้ที่เป็นปริณูญารอบรู้ในในทางวรรณคดีย่อมทราบอยู่ว่าคำแปลหนังสือมध्यมประเทศ ตามที่นักปราชญ์ยุโรปได้กระทำไว้มักมีความสันนิษฐานตามอัตตะโนมัตติของเขาระคนอยู่ด้วย และข้าพเจ้าเองก็ไม่รู้ภาษาสันสกฤต จำใจต้องอ่านคำแปล ฉะนั้นก็อาจได้ความคลาดเคลื่อนอยู่บ้างจึงต้องขอออกตัวไว้ ณ ที่นี้...”³⁴

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จนิวัติประเทศไทยหลังจากทรงศึกษาแล้ว ก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวที่มีต้นเค้ามาจากวรรณคดีสันสกฤตเป็นจำนวนมาก เช่น ศกุนตลา มัทชนะพาธา ปรียทรรติกา สาวิตรี นารายณ์สิบปาง ฯลฯ งานที่เกี่ยวกับกระแส Indology ในขณะนี้เน้นหนักทางด้านภาษาและวรรณคดีเป็นส่วนใหญ่และล้วนแต่ผลงานของราชสำนัก³⁵ โดยความสนใจเกี่ยวกับอินเดียในช่วงแรกๆ จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอินเดียยุคโบราณ อันจัดเป็น “ภารตวิทยา” มากกว่าที่จะเป็นเรื่องราวของอินเดียในสมัยปัจจุบันโดยคติดังกล่าวอาจมีความเกี่ยวข้องกับการนำเทพต่างๆ จากรามเกียรติ์ หรือเรื่องราวต่างๆ จากอินเดียมาเป็นคติความเชื่อและแรงบันดาลใจที่เกี่ยวข้อกับการก่อสร้างอาคารแห่งนี้ทางด้านสถาปัตยกรรมหรืองานประติมากรรมอันเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องเทพเจ้าหรือเทวดาต่างๆ ภายในอาคารเนื่องจากพระองค์เคยได้ทรงมีงานพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับความรู้เรื่องเทพเจ้าของอินเดียไว้เช่นกัน ซึ่งในเรื่องนี้ยังไม่มีหลักฐานทางเอกสารฉบับใดที่ระบุชัดเจนว่านำเรื่องนี้มาใช้ในการก่อสร้างตึกบัญชาการด้วยเป็นเพียงข้อสันนิษฐานอย่างหนึ่งของผู้ศึกษาอย่างหนึ่งเท่านั้น

³³ บาทยัน อิมส์สาธู, “วาทกรรมเรื่องนารายณ์สิบปาง : การรื้อสร้างองค์ความรู้เรื่องเทพกรรมนิมิตในสังคมไทย” ใน ภาษาและวรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปราชญ์แห่งสยามประเทศ, (กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), หน้า 210.

³⁴ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “นารายณ์สิบปาง”, (พระนคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2514) หน้า ๖.

³⁵ สมหมาย ชินนาค, รายงานการวิจัยเรื่องอินเดียศึกษาในประเทศไทย : พัฒนาการและสถานภาพ, (กรุงเทพฯ : ศูนย์อินเดียศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 16.

ตึกอาคารวังปทุมวัน(วังกลางทุ่ง) และหอวัง³⁶ ก่อนหน้าที่จะใช้วังแห่งนี้เป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนนั้น เคยใช้เป็นสถานที่ตั้งโรงเรียนของกระทรวงเกษตรธิการ บริเวณรอบวังวินด์เซอร์เป็นสถานที่ฝึกหัดปลูกพืชผักและต้นไม้ ส่วนบริเวณที่สยามสแควร์ในปัจจุบัน ขณะนั้นเป็นที่ทดลองปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ด้านหลังวังเป็นที่ปลูกพืชผักสวนครัว ต่อมาในภายหลังได้มีการยุบรวมเข้ากับโรงเรียนข้าราชการพลเรือนอันเป็นที่ตั้งของแผนกมัธยมศึกษา(วิศวกรรมศาสตร์) และได้ใช้เป็นสถานที่การเรียนการสอนของคณะแพทยศาสตร์ในเมืองต้น คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์เป็นหลัก หลังจากที่มีการสร้างอาคารบัญชาการเสร็จแล้ว คณะวิศวกรรมศาสตร์จึงย้ายไปทำการศึกษาที่นั่นแทน ในการนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เข้าวังแห่งนี้เพื่อใช้ในการเรียนการสอนด้วย แต่เนื่องด้วยวังเก่ามีความชำรุดทรุดโทรมเป็นอย่างมากจึงทำให้สภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนจึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ปรับปรุงวังสถานที่ดังกล่าวและโปรดเกล้าฯ หักเงินค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการซ่อมบำรุงโดยการงดวันส่งค่าเช่าสถานที่จนครบจำนวนโดยมีพระราชกระแสตอบกลับมาสั้นๆ ตอนหนึ่งว่า “ถูกแล้วได้พูดกับกรมพระดำรงด้วยปาก”³⁷ ซึ่งปรากฏความเดียวกันในจดหมายตอนหนึ่งว่า ดังนี้

“...ด้วยวังปทุมวันซึ่งเช่าตั้งโรงเรียนเปนเงินค่าเช่าปีละ 4,800 บาท ตัววังชำรุดทรุดโทรมมากแล้วอันตรายโดยที่วังนั้นการก่อสร้างเปนอย่างเก่า แลก่อสร้าง

³⁶ อาคารวังปทุมวันเป็นวังที่รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อพระราชทานสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ พระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารโดยใน พ.ศ.2423 ทรงรวบรวมซื้อที่ดินที่ตำบลปทุมวัน โดยโปรดเกล้าฯ ให้นายโยอาคิม แกรซิชายช่างชาวออสเตรียออกแบบก่อสร้างโดยมีพระราชพิธีก่อพระฤกษ์วังเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ.2424 การก่อสร้างมีแกรซิชเป็นผู้รับเหมาและมีผู้รับเหมาช่างจีนวางตั้งหลายราย ทำงานปูนและงานไม้ การก่อสร้างใหม่แล้วเสร็จในราวเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2427 แต่เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศเสด็จทิวงคตเมื่อ พ.ศ. 2437 รัชกาลที่ 5 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ใช้วังนี้ในการอื่นของทางราชการสืบมา วังใหม่ตั้งอยู่บนพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสผืนใหญ่เยื้องกับวังพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ โดยมีคูน้ำล้อมรอบทั้งสี่ด้าน ด้านเหนือจดถนนสระปทุม ตัวตำหนักอยู่กึ่งกลางพื้นที่มีทางเข้าจากถนนสระปทุมตรงเข้าไปสู่ตัวตำหนัก ลักษณะอาคารเป็นแบบนีโอคลาสสิก มังตำหนักเป็นแบบไม่สมมาตรมีสี่ชั้น ชั้นล่างประกอบด้วยห้องจัดเลี้ยง ห้องนั่งเล่น ห้องพักผ่อน ห้องอาหาร ห้องนอน และห้องน้ำหลายห้อง ชั้นสองเป็นส่วนที่ประทับ ประกอบด้วยโถงทางเข้า ห้องพักผ่อน ห้องนั่งเล่น ห้องเสวย ห้องบรรทม ห้องทรงบิลเลียด และห้องทรงพระอักษร ชั้นสามประกอบด้วยห้องนั่งเล่น ห้องมหัศจรรย์ และเฉลียงคาดฟ้า ส่วนชั้นสี่เป็นห้องเล็กเฉพาะส่วนหอคอยแปดเหลี่ยมด้านทิศตะวันออกสำหรับรูปทรงอาคาร สามารถแบ่งได้เป็นสามส่วนใหญ่ๆ ส่วนแรกได้แก่ ส่วนโถงทางเข้า ห้องเสวย และห้องนั่งเล่น ซึ่งอยู่ตรงกับแนวแกนถนนทางเข้า และมีการเน้นด้วยรูปด้านสมมาตร มีบันไดทางขึ้นซ้ายขวาเสมอกัน ส่วนที่สองคือ ส่วนห้องบรรทมและที่ประทับพักผ่อนทางทิศตะวันออก มีจุดเด่นคือหอคอยรูปทรงแปดเหลี่ยม ที่สูงถึงสี่ชั้น ส่วนสุดท้ายคือ ส่วนบริการทางทิศตะวันตกและด้านหลังของตัวตำหนัก ซึ่งมีรูปแบบที่เรียบง่ายกว่า ประดับด้วยหอคอยแปดเหลี่ยมขนาดเล็ก จากหลักฐานภาพถ่ายและส่วนประกอบอาคารที่ยังเหลืออยู่ จากอาคารร่วมสมัย และจากเอกสารเกี่ยวกับการรื้อถอนอาคารใน พ.ศ.2479 สันนิษฐานได้ว่า ตัวตำหนักวังใหม่นี้มีโครงสร้างอาคารแบบผนังรับน้ำหนัก ประกอบกับโครงสร้างไม้ มีการใช้เสาหินแกรนิตในส่วนที่รับน้ำหนักมาก และเสาหินอ่อนในส่วนที่ต้องการให้ประดับเป็นพิเศษ พื้นอาคารมีทั้ง พื้นไม้ พื้นปูนหินอ่อน และพื้นปูกระเบื้องลาย ฝ้าเพดานไม้ ช่องเปิดสองชั้นล่างเป็นซุ้มยอด ช่องเปิดชั้นสามและชั้นสี่เป็นซุ้มยอดโค้งแหลม บานประตูหน้าต่างเป็นบานไม้ ลูกฟักไม้ บางบานด้านล่างทำลูกฟักเกิดไม้ ผนังอาคารชั้นล่างฉาบปูน เสาช่องให้ดูคล้ายผนัง หินก่อ ชั้นบนบางส่วนก่ออิฐโชว์แนว บางส่วนฉาบปูนเรียบ และทาสีเป็นแถบอ่อนแก่สลับกันทางนอน ยอดผนังรอบอาคารทำเป็นโอบเสมอแบบอย่างฝรั่ง อันทำให้อาคารดูคล้ายปิรามิดกลางในยุคกลาง จนฝรั่งในกรุงเทพฯ สมัยนั้นซึ่งได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างสโมสรกีฬาที่ติดถนนราชปรารภคือราชกรีฑาสโมสร (Royal Bangkok Sports Club) เดินทางผ่านถนนทั้งสองสายนี้บ่อยจึงมักเรียกกันว่าวังวินด์เซอร์ ตามอย่างพระราชวังวินด์เซอร์ที่ประเทศอังกฤษ ซึ่งมีรูปแบบสถาปัตยกรรมบางส่วนคล้ายกัน (พิริศรี โปวาทอง, “ช่างฝรั่งในกรุงสยาม”. กรุงเทพฯ : สพจ, 2548), หน้า 28-33.

³⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศ.4/30. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ รัชกาลที่ 6 เรื่องโรงเรียนข้าราชการพลเรือน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (23 ธันวาคม 2453- 5 สิงหาคม 2468) ฉบับลง ณ วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ.2456.

มาช้านานแล้ว ก็ยอมชำระครุฑโทรมลงตามอายุ ผู้รับเช่าเดิมได้รับกวนขอให้กรมพระคลังข้างที่ซ่อมแซมมาแต่ก่อนแล้ว แต่ยังไม่ได้จัดการเด็ดขาดลงประการใด ถ้าละเลยไว้อาจจะมอดรายนขึ้นในเวลาใดๆ สภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนจึงให้นายช่างตรวจจะการซ่อมให้เรียบร้อย สำหรับใช้ราชการต่อไปได้ รวมเปนเงิน 16,000 บาท พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพนายกสภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระบรมราชานุญาตซ่อมตามจำนวนเงิน 16,000 บาทนี้ แลขอพระมหากุณางดส่งค่าเช่าต่อกรมพระคลังข้างที่ซึ่งเป็นจำนวนเงินปีละ 4,800 บาทนั้นจนเท่าทุนที่ซ่อมไปแล้วจะได้ส่งค่าเช่าตามเดิม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว จึงมีรับสั่งมาแจ้งเพื่อให้ท่านเจ้าคุณทราบและส่งสำเนาหนังสือสัญญานายห้างคลุเซอร์รับเหมาซ่อมแซมมาพร้อมกับจดหมายนี้ด้วย...³⁸

เนื่องจากการเรียนการสอนด้านวิทยาศาสตร์มีการปฏิบัติการในห้องทดลองจึงจัดแต่งห้องต่างๆ เป็นห้องปฏิบัติวิทยาศาสตร์ ส่วนการปฏิบัติการวิชากายวิภาคศาสตร์และสรีรวิทยานั้นทางมหาวิทยาลัยได้ปลูกโรงเรือน สร้างถึงคอนกรีตสำหรับดองศพใกล้วังวินด์เซอร์ การเรียนการสอนด้านอักษรศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นการฟังคำบรรยายโดยใช้ได้ทุนของอาคารหอพัก การเรียนการสอนกลุ่มเล็กจึงไม่มีห้องปฏิบัติการ จากบันทึกความทรงจำของนิสิตในสมัยนั้นได้เล่าว่า การใช้สอยของตัวอาคารเนื่องจากวังมีเนื้อที่กว้างขวางมากเป็นตึกกว้างใหญ่ตั้งอยู่บนเนินเป็นที่ทำงานของคณะดี ที่พักของศาสตราจารย์ มีห้องแล็บของวิชาฟิสิกส์ วิชาเคมี วิชาชีววิทยา และห้องเล็กเซอร์ของแต่ละวิชาด้วย ข้างหลังตึกวินด์เซอร์นี้มีบ่อซีเมนต์สำหรับดองศพไว้สำหรับศึกษา โดยชั้นล่างเป็นห้องเรียนของแผนกชีววิทยา ชั้นที่สองเป็นห้องปาฐกถาใหญ่และเป็นห้องปฏิบัติการของวิชาเคมีและฟิสิกส์³⁹

ที่ตั้งของมหาวิทยาลัยในขณะนั้นอยู่ห่างไกลจากชุมชนเมืองของกรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยจึงสร้างโรงเรือนเป็นหอพักให้นิสิตจำนวน 4 หลังเรียกว่า เรือน ก ข ค ง ต่อมามหาวิทยาลัยได้สร้างหอพักนิสิตเพิ่มเติมอีก จึงเรียกกันว่าหอใหม่ ส่วนหอพักเดิมเรียกหอวังอยู่ห่างออกจากรอบนอกวังประมาณ 60 เมตร สร้างเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวรูปตัว "ก" บางหลังยกพื้นขึ้นเล็กน้อย บางหลังยกพื้นสูงเหมือนเป็นเรือนสองชั้น เรือนทั้ง 4 หลังนี้ทางการได้มอบให้เป็นที่พักอาศัยของนักศึกษาคณะต่างๆ ของมหาวิทยาลัย คือ เรือนทางทิศใต้เรียกว่าเรือน "ค" เป็นที่พักของนักเรียนของคณะวิศวกรรมเป็นส่วนใหญ่ หลังถัดมาเป็นเรือน "ข" เป็นที่พักของนักศึกษารัฐศาสตร์ มีนักเรียนแพทย์รุ่น 1 อาศัยอยู่ด้วย เรือน "ค" เป็นเรือนที่นักเรียนแพทย์ปริญญารุ่นที่ 2 อาศัยอยู่ เรือน "ก" ที่อยู่ทางทิศเหนือเป็นที่พักของพนักงานเทคนิคบางคน การที่เรือน "ข" เรือน "ค" มีได้ทุนสูง ทางการจึงตัดแปลงเป็น

³⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศ.4/30. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ รัชกาลที่ 6 เรื่องโรงเรียนข้าราชการพลเรือน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย(23 ธันวาคม 2453- 5 สิงหาคม 2468)ฉบับลง ณ วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ.2456.

³⁹ คลุ้ม วัชโรบล, "นิสิตใหม่ปี พ.ศ.2468" ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : รัลึกอดีต, หน้า 23.

ห้องเรียนภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศสและภาษาลาติน และใช้เป็นที่สอบคัดเลือกและเป็นที่สอบไล่ของนักเรียนเมื่อสิ้นปี⁴⁰ ในส่วนชั้นบนของเรือนนอนเป็นห้องนอนกันเป็นห้องๆ มีระเบียงอยู่ด้านหนึ่ง หน้าเรือนนอนของหอวังนั้นมีสนามกีฬากว้างใหญ่ ด้านหลังเป็นสระน้ำสวนดอกมะลิและสวนผัก⁴¹ ดังนั้นเมื่อตัวหออยู่ในเขตบริเวณของวังวินด์เซอร์บุคคลทั่วไปจึงนิยมเรียกว่าหอวังแม้ว่าในส่วนของหอพักนั้นไม่ได้อยู่ในตัววังก็ตาม ในระยะแรกหอวังนั้นสามารถรับนิสิตได้เพียง 30 คนเท่านั้น ต่อมาจึงได้ทำการดัดแปลงสามารถรับนิสิตได้เพิ่มถึงจำนวน 72 คน อย่างไรก็ตามก็ยังคงไม่เพียงพอต่อความต้องการของนิสิตทั้งหมดจึงต้องมีการสร้างหอใหม่ขึ้นมาหลังจากที่ทางมหาวิทยาลัยได้รับงบประมาณในการสร้างตึกวิทยาศาสตร์ ทางมหาวิทยาลัยนั้นมีความต้องการที่จะแบ่งออกเป็นสถานศึกษาส่วนหนึ่งและเป็นที่อยู่กับสนามกีฬาอีกส่วนหนึ่ง โดยให้สถานศึกษาอยู่ทางด้านตะวันออกของถนนพญาไททั้งหมดส่วนทางด้านตะวันตกนั้นเป็นแต่สถานที่ศึกษา⁴² บริเวณใกล้วังปทุมวันมหาวิทยาลัยสร้างบ้านพักให้อาจารย์ที่ดูแลนิสิตที่อยู่ในหอพักเรียกว่าบรรยเวทษ์ รวมทั้งผู้บริหารของมหาวิทยาลัย เช่น เรือนเจ้าคุณภะรดราชาเป็นที่พักของผู้บริหาร (พระยาภะรดราชา) คณบดีของคณะต่างๆ บริเวณวังวินด์เซอร์จึงเป็นหอพักนิสิตและบ้านพักผู้บริหารมหาวิทยาลัย เมื่อทางราชการจัดสร้างสนามกีฬาแห่งชาติจึงรื้อทิ้งทั้งวังและบ้านพักผู้บริหารเกือบทั้งหมด

ตึกขาวหรือตึกวิทยาศาสตร์ ตึกหลังนี้ได้เกิดขึ้นจากการเจรจากับมูลนิธิ ร็อคกีเฟลเลอร์ในการสร้างตึกเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนด้านการแพทย์ จึงต้องอาศัยงบประมาณที่จำกัด รวมทั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์นั้นมีพระประสงค์ต้องการให้สร้างตึกโดยเน้นถึงประโยชน์ใช้สอยมากกว่าความสวยงาม ปรากฏว่าบริบททางสังคมสมัยรัชกาลที่ 7 ได้ประสบกับปัญหาสถานะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก จึงไม่พบว่ามีการสร้างด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ที่มีการตกแต่งประดับประดาด้วยองค์ประกอบมากมายด้วยองค์ประกอบลวดลายอย่างจารีต แม้ว่าจะมีอาคารบางหลังที่ถูกสร้างขึ้นในแนวสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์แต่ก็มีลักษณะที่เรียบง่ายมากยิ่งขึ้น คือตึกเรียนคณะวิทยาศาสตร์(ตึกขาว) และตึกจักรพงษ์ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยในส่วนของตึกวิทยาศาสตร์นั้นออกแบบเป็นตึก 2 ชั้น ผังแบบสมัยใหม่โดยมีรูปทรงหลังคาไทยในรูปแบบที่นิยมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 6 แต่ความแตกต่างที่ชัดเจนที่สุดคือการออกแบบตึกวิทยาศาสตร์จะมีลักษณะที่เรียบง่ายกว่ารูปแบบหลังคาไม้ซับซ้อนเท่า⁴³ ได้รับการออกแบบโดยหลวงวิศาลศิลปกรรมและพระสาโรชรัตนนิมมานก์ทั้งสองหลังสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2472 และ พ.ศ.2475 ตามลำดับ มีชั้นใต้ดินและมีมุขกลางทางด้านหลัง ระเบียง 2 ปีกอยู่ทางด้านหลัง มุขกลางทั้งชั้นบนและชั้นล่างเป็นห้องบรรยาย ด้านหัวและ

⁴⁰ สุด แสงวิเชียร, "แพทย์จุฬาฯ ระยะแรก (พ.ศ.2467)" ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 20.

⁴¹ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509, (พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510) หน้า 366.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 367-368.

⁴³ ชาตรี ประกิตนันทการ, การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม, หน้า.252.

ด้านท้ายตึกทั้งชั้นบนและชั้นล่างเป็นห้องปฏิบัติการทั้ง 2 ชั้นรวม 4 ห้อง เป็นห้องปฏิบัติการชีววิทยา ฟิสิกส์ เคมีอินทรีย์และเคมีอนินทรีย์ ห้องที่เหลือเป็นห้องทำงานและห้องพักอาจารย์⁴⁴

หอพักนิสิต (หอใหม่) เริ่มสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2465 โดยสร้างเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ยาวและกันเป็นห้องคล้ายห้องแถวใต้ถุนสูง 2 หลัง หลังที่ 1 มี 24 ห้อง และมีมุขตอนกลาง ชั้นล่างปู กระเบื้องซีเมนต์ตลอด หลังคามุงกระเบื้อง ทั้ง 2 หลัง หันหน้าเข้าหากัน มีถนนตรงกลางและวงเวียน หน้าหอทั้งสอง จึงขนานนามกันว่า “เรือนเหนือหรือหอเหนือ” และ “เรือนใต้หรือหอใต้” ทั้งสองหลังรับ นิสิตพักได้ 40 คน ในบริเวณมีที่กว้างขวางพอสมควร และยังคงสวนที่ไว้อีกแปลงหนึ่งติดกับเนื้อที่ที่ปลูก สร้างแล้ว เพื่อขยายต่อไปภายหน้าขณะที่กำลังก่อสร้าง นิสิต “หอวัง” ก็เริ่มเรียกหอนี้ว่า “หอใหม่” เมื่อ มหาวิทยาลัยสร้างรั้วและประตูรั้วก็เลยตั้งชื่อตามที่นิสิตเรียกโดยติดชื่อ “หอใหม่” ไว้ที่ลายฉลุเหนือประตู ด้านทิศเหนือ

ตึกจักรพงษ์ เมื่อครั้งที่สมเด็จพระบรมราชชนก เสด็จพระราชดำเนินไปยัง สหราชอาณาจักรเพื่อทรงสำรวจว่าจะทรงศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยใด พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งตามเสด็จด้วยได้ว่าทรงมีพระประสงค์จะช่วยเหลืออาจารย์และนิสิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สมเด็จพระบรมราชชนก จึงได้พระราชทานคำแนะนำว่า ควรสร้างสโมสร สถานให้อาจารย์และนิสิตใช้เป็นที่พบปะสังสรรค์และเล่นกีฬาในร่มเพราะนิสิตไม่มีอาคารเพื่อกิจการ ดังกล่าว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้รับเงินประทานจากพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ จำนวน 20,000 บาท เพื่อทำการก่อสร้างตึกหลังนี้เป็นสโมสรสถานอันเป็นอนุสรณ์สถานแต่สมเด็จพระบรมราชชนก กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ อาคารหลังนี้ได้รับการออกแบบโดยพระสาโรชรัตนนิมมานก์ สถาปนิก กระทรวงศึกษาธิการ มีลักษณะเป็นอาคารทรงไทย 2 ชั้น ก่ออิฐถือปูน โดยหน้าจั่วของอาคารทั้ง 4 ด้าน มีรูปปูนปั้นเป็นจักรและกระบองอันเป็นตราประจำราชตระกูลจักรพงษ์ โดยเริ่มก่อสร้างขึ้นในวันที่ 9 ธันวาคม 2473 แล้วเสร็จใน พ.ศ.2475 ต่อมาใน พ.ศ.2478 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับเงินประทาน จากพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ สำหรับเป็นทุนในการต่อเติมตึกจักรพงษ์ไปทางด้านหลังเพื่อ รองรับกิจกรรมของนิสิต⁴⁵ ตึกจักรพงษ์เป็นรูปแบบไทยประยุกต์ 2 ชั้นในลักษณะที่เรียบง่ายเช่นเดียวกัน แต่มีขนาดที่เล็กกว่า รูปแบบของอาคารทั้งสองหลังนี้แม้ว่าจะเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์แต่ ก็มีลักษณะแตกต่างจากอาคารไทยประยุกต์ในสมัยรัชกาลที่ 6 ร่วมกันอีกประการหนึ่ง คือไม่มีการ ตกแต่งประดับประดาด้วยลวดลายใดๆ ทั้งสิ้น อันเป็นการสะท้อนภาพเศรษฐกิจสังคมและการเมืองใน ยุคสมัยที่กำลังประสบสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ⁴⁶

⁴⁴ สวรรใจ แสงวิเชียร, “การปรับปรุงคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พร้อมกับการปรับปรุงคณะ แพทยศาสตร์ระหว่าง พ.ศ. 2466-2478” ใน 50 ปี วิทยาศาสตร์บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2476-2527, (กรุงเทพฯ : ด้านสหวิชาการพิมพ์, 2527), หน้า 46.

⁴⁵ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 9 ทศวรรษ พัฒนาการทางกายภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : สพจ, 2550), หน้า 202.

⁴⁶ ชาตรี ประทีปนันทการ, การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม, หน้า.252.

อาคารอื่นๆ อาคารสโมสรนิสิตแต่เดิมเป็นเรือนไม้ มีโถงโถงเล็กอยู่ 1 และมีสนามเทนนิส 1 สนามโดยอาจารย์ มล.จิรายุ นพวงศ์ ได้เล่าว่า ตรงสมาคมนิสิตเก่าปัจจุบันเคยเป็นเรือนไม้ ใช้เป็นสโมสรนิสิต ชั้นล่างมีโรงอาหาร ชั้นบนเป็นห้องสมุด จะมีการนิมนต์พระมาเทศน์เดือนละครั้ง ที่แปลกใหม่คือให้นั่งเก้าอี้ฟังเทศน์ นิสิตที่อยู่หอวังต้องมาฟังเทศน์ด้วย ต่อมาเรือนหลังนี้ถูกรื้อไปสร้างตรงหลังตึกจักรพงษ์เป็นโรงอาหารชั้นเดียวและมีเวทีละคร⁴⁷ เป็นรูปสี่เหลี่ยมโล่ง ยกพื้นขึ้นบันไดสามขั้นพื้นเป็นไม้ ทุกสิ่งสร้างด้วยไม้ ทาสีเทาและเขียวชืดๆ โรงอาหารแห่งนี้ใช้ทำกิจกรรมการเลี้ยงของนิสิต แสดงละครประจำปี งานต้อนรับนิสิตใหม่ก็จัดที่ห้องอาหาร เพราะตอนนั้นยังไม่มีหอประชุม ห้องอาหารมียกพื้นเป็นเวทีการแสดง หน้าเวทีมีโถงยาวสำหรับอาจารย์นั่ง นอกนั้นเป็นโถงสำหรับนิสิต เป็นโอกาสให้นิสิตได้เห็นหน้าอาจารย์ว่าใครเป็นใครบ้าง ส่วนโรงฝึกงานของคณะวิศวกรรมศาสตร์นั้นเป็นโรงงานเป็นตึกครึ่งไม้เล็กๆ 2 โรงทางฝั่งซึ่งเป็นตึกของคณะวิศวกรรมศาสตร์⁴⁸

จากลักษณะทางกายภาพทั่วไปของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยดังกล่าว ทำให้พิจารณาได้ว่าอาคารที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีสถานที่ตั้งห่างไกลออกจากเมือง อาคารเรียนยังล้อมรอบด้วยป่า ทำให้นิสิตที่เดินทางมาเรียนต้องอาศัยอยู่ในหอพักเพื่อความสะดวก รวมทั้งยังเป็นการประหยัด นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการกระบวนกรเรียนรู้และปรับตัวในการอยู่ร่วมกัน ส่วนการคมนาคมสัญจรมายังมหาวิทยาลัยเมื่อแรกตั้งนั้นค่อนข้างลำบาก นิสิตส่วนมากเดินทางมาเรียนกันโดยใช้รถลาก บางคนที่อยู่ไม่ไกลมากนักก็อาศัยการปั่นจักรยานหรือเดินมาเรียน แต่สำหรับนิสิตหญิงแล้วใช้วิธีการเช่าเหมารถยนต์ร่วมกันเป็นส่วนมาก รถประจำทางได้เกิดขึ้นเมื่อประมาณช่วง พ.ศ. 2473 เป็นต้นมาจึงทำให้นิสิตเดินทางมาเรียนได้สะดวกขึ้น ส่วนอาจารย์ที่เดินทางมาสอนบางท่านใช้รถยนต์ส่วนตัวหรือจ้างรถลากมาเช่นเดียวกับนิสิต ส่วนมากเดินทางข้ามมหาวิทยาลัยด้านถนนพญาไท

การที่มหาวิทยาลัยมีพื้นที่อยู่ห่างไกลออกจากเมืองจึงยังไม่สามารถตอบสนองความมุ่งหมายที่จะต้องการทำให้เป็นตลาดวิชาได้มากนักเพราะพื้นที่ยากแก่การเข้าถึง รวมทั้งต้องใช้จ่ายในการเดินทางมาเรียนค่อนข้างมาก จึงทำให้มีผู้เข้ามาสมัครเรียนค่อนข้างน้อย (แตกต่างกับกรณีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งจะกล่าวในภายหลัง) ในระยะแรกถึงกับต้องจ้างนิสิตให้มาเรียนโดยการให้ทุนอุดหนุนการศึกษา ประกอบกับระบบการศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ยังคงมีรูปแบบปิดซึ่งบังคับให้นิสิตต้องเข้าชั้นเรียนจึงทำให้บุคคลบางกลุ่มไม่สะดวกในการเรียนต่อในระดับสูง เพราะเมื่อสำเร็จชั้นมัธยมศึกษาก็สามารถออกทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพได้แล้ว

การใช้พื้นที่ภายในของฝั่งปทุมวันในภาพรวมพบว่า การใช้ที่ดินของมหาวิทยาลัยในการสร้างอาคารนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 บริเวณหลัก จุดแรกคือพื้นที่บริเวณนี้ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของถนนพญาไท ซึ่งก็คือบริเวณส่วนบัญชาการหรือตึกคณะอักษรศาสตร์ในปัจจุบัน

⁴⁷ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์, "เหนื่อความทรงจำ" ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: รำลึกอดีต, หน้า 26.

⁴⁸ สมศรี สุขุมฉานนท์, "ครึ่งหนึ่งยังจำได้" ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: รำลึกอดีต, หน้า 63.

ประกอบไปด้วยตึกบัญชาการ ตึกวิทยาศาสตร์(ตึกขาว) โรงฝึกงานของคณะวิศวกรรม (ส่วนตึกจักรพงษ์ นั้นเพิ่งสร้างเสร็จในปี พ.ศ.2475) พื้นที่บริเวณนี้ใช้เป็นส่วนของการเรียนการสอนของ 2 คณะ คือ คณะรัฐประศาสนศาสตร์จะเรียนอยู่ชั้นบนของตึกบัญชาการ คณะวิศวกรรมศาสตร์จะเรียนด้านล่างของอาคารเพราะต้องใช้สถานที่ในการตั้งเครื่องจักรกล การใช้พื้นที่ส่วนนี้เกิดจากการสร้างอาคารขึ้นใหม่ทั้งหมด ตึกบัญชาการเน้นความสวยงามเป็นหลักโดยการใช้ประโยชน์ในการเป็นห้องเรียนยังไม่มี ความเหมาะสมนัก เพราะไม่ได้ถูกออกแบบวางแผนมาล่วงหน้าให้เป็นห้องเรียนทางด้านวิทยาศาสตร์ หรือวิศวกรรมศาสตร์โดยตรง จึงทำให้เวลาต่อมาต้องมีการสร้างโรงงานวิศวกรรมและตึกวิทยาศาสตร์เพิ่มเติมขึ้นมาสำหรับใช้เป็นสถานที่เรียนให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

จุดที่สองคือฝั่งตะวันตกของถนนพญาไท ประกอบไปด้วยตึกวังปทุมวัน (วังวินด์เซอร์หรือบริเวณสนามกีฬาในปัจจุบัน) หอวัง(อยู่รอบบริเวณวังวินด์เซอร์) หอใหม่(บริเวณ หอพักในปัจจุบัน) สโมสรนิสิต(บริเวณสนามกอล์ฟเก่าจุฬาฯในปัจจุบัน) โดยในส่วนนี้เป็นพื้นที่ใช้สำหรับการเรียนของคณะแพทยศาสตร์โดยเรียนอยู่ในตึกวังปทุมวัน กับคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ โดยทางแผนกวิทยาศาสตร์นั้นจะเรียนในตัวตึกวังปทุมวัน เนื่องจากจะต้องใช้ห้องทดลองทางด้าน วิทยาศาสตร์ ส่วนแผนกอักษรศาสตร์นั้นใช้ใต้ถุนของหอวังเป็นที่เรียนด้านภาษา (ภายหลังจากที่ได้มีการสร้างตึกวิทยาศาสตร์แล้ว คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์จึงได้ย้ายมาเรียนที่ตึกขาว) การใช้พื้นที่ส่วนนี้เกิดจากการประยุกต์ดัดแปลงสถานที่เรียนให้เข้ากับตัวอาคารเรียนเดิม โดยการซ่อมแซมวัง ปทุมวันและสร้างอาคารไม้โดยรอบบริเวณนั้นจึงทำให้ไม่จำเป็นต้องใช้จ่ายมาก โดยไม่ได้มุ่งเน้นเรื่อง ความสวยงามมากนักแต่เน้นประโยชน์การใช้สอยเป็นหลักซึ่งสอดคล้องกับงบประมาณที่มีอยู่จำกัด

การที่มหาวิทยาลัยตั้งแยกกันอยู่บริเวณสองฝั่งและมีระยะทางห่างไกลกันค่อนข้างมาก โดยใช้เวลาเดินทางประมาณ 15-20 นาที ทำให้การเดินทางจากหอพักไปเรียนของนิสิตคณะ วิศวกรรมศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ค่อนข้างลำบาก ส่วนนิสิตคณะแพทยศาสตร์หรือคณะอักษร ศาสตร์และวิทยาศาสตร์นั้นไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใดเพราะสถานที่เรียนซึ่งคือตึกวังปทุมวันกับหอพักนั้น อยู่ใกล้กันมาก ในระยะแรกนิสิตส่วนมากเป็นนิสิตชายมักจะใช้การปั่นจักรยานเพื่อสัญจรใน มหาวิทยาลัยเพราะประหยัดเวลาและเหนื่อยน้อยกว่า ส่วนการใช้พื้นที่หลังเลิกเรียนนั้น นักเรียน ส่วนมากจะไปทำกิจกรรมร่วมกันในบริเวณฝั่งตะวันตก ในการพักผ่อนหรือทำกิจกรรมร่วมกันที่สโมสร นิสิต เช่น การรับประทานอาหาร การเล่นเกมบิลเลียด ปิงปอง หรือทำกิจกรรมร่วมกันภายในหอพัก

การที่มีสถานที่เรียนอยู่ห่างกันนั้นส่งผลกระทบต่อชีวิตการเรียนใน มหาวิทยาลัยอยู่บ้าง คือ นิสิตต้องลำบากในการเดินทางในการข้ามฟากถนนบางครั้งเข้าเรียนไม่ทันใน ระหว่างที่มีการเปลี่ยนคาบเรียนจึงทำให้นิสิตบางคนถือโอกาสหนีไม่เข้าชั้นเรียน ส่วนนิสิตที่มาทันเวลา ต่างก็เหนื่อยหอบทำให้ไม่มีสมาธิในการเรียนบ้าง การที่แต่ละคณะตั้งอยู่ห่างกันได้ส่งผลให้นิสิตมี ความสัมพันธ์กันแต่ภายในคณะไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทั้งมหาวิทยาลัยหรือเกิดความรู้สึกสามัคคีเป็น

อันหนึ่งอันเดียวมากนัก ระบบหอพักมีส่วนสำคัญในการช่วยแก้ไขปัญหาเหล่านี้ในระยะเวลาหนึ่ง ประกอบกับในช่วงแรกยังมีจำนวนนิสิตไม่มากนักและนิสิตที่อาศัยอยู่ในหอพักไม่มีนโยบายแบ่งแยก คณะ ดังคำกล่าวทั่วไปของนิสิตทั่วไปในเวลานั้นว่าหอไม่มีคณะ จึงทำให้นิสิตที่อยู่ในหอพักประสาน ความสามัคคีก่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันภายในมหาวิทยาลัย ตลอดจนการที่หอวังมีสนามที่โล่งพอ จึงทำให้นิสิตส่วนมากใช้พื้นที่เหล่านั้นในการทำกิจกรรมเพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นได้โดยเฉพาะ อย่างยิ่งการเล่นกีฬาฟุตบอล แต่ภายหลังเมื่อจำนวนนิสิตมีเพิ่มมากขึ้นประกอบกับมีการสร้างหอพักขึ้น ใหม่ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ห่างกัน ทำให้นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในแต่ละคณะมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น บางครั้งถึงกับมีเรื่องทะเลาะวิวาทกันระหว่างคณะ

3.1.2 ลักษณะทางกายภาพของอาคารฝั่งศิริราชพยาบาล

ที่ดิน ที่ดินของโรงพยาบาลศิริราชก่อนยุคที่มหาวิทยาลัยสร้างความร่วมมือกับมูลนิธิ ร็อคกี้เฟลเลอร์มีเนื้อที่ค่อนข้างคับแคบมากคือมีเนื้อที่แค่เพียงส่วนหนึ่งของวังหลังเท่านั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2466 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานที่ดินเพิ่มเติมในบริเวณตึกกาย วิทยาศาสตร์และตึกจุฬชีววิทยา และในปี พ.ศ. 2474 สมเด็จพระเจ้าฟ้าหลวงอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธรทรงได้พระราชทานที่ดินเพิ่มบริเวณริมแม่น้ำเพื่อสร้างหอพักนักนิสิตแพทย์จึงทำให้อาณา เขตของทางศิริราชนั้นได้ขยายกว้างขวางออกไปมากยิ่งขึ้นจนจรดแม่น้ำเจ้าพระยาในที่สุด

อาคารเรียนและสถานที่ฝึกงาน ในส่วนอาคารของโรงพยาบาลนั้นนิสิตในคณะ แพทยศาสตร์ได้ใช้สถานที่ของทางโรงพยาบาลสำหรับเป็นสถานที่ในเรียนและฝึกปฏิบัติงานภายใน โรงพยาบาลด้วย ในช่วงตั้งแต่ที่ศิริราชได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน ระยะแรกก่อนที่จะสร้างความร่วมมือกับทางมูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์นั้น การก่อสร้างอาคารนั้นยังมีน้อย ส่วนมากเป็นอาคารที่มีมาตั้งแต่โรงเรียนราชแพทยาลัย ภายหลังจากความร่วมมือโดยมีสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนสงขลานครินทร์(พระอิสริยยศในเวลานั้น)ทรงเป็นผู้แทนในการเจรจาของฝ่ายไทย กับทางมูลนิธิ จนประสบความสำเร็จได้ทำข้อตกลงในการสร้างอาคารเพิ่มเติมเป็นจำนวนมาก เพื่อพัฒนาโรงเรียน แพทย์ของไทย ประกอบกับการที่มีบุคคลต่างๆ มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคเงินลงทุนในการก่อสร้างตึกต่างๆ จึงทำให้ก่อให้เกิดการพัฒนาในการสร้างอาคารสำหรับโรงพยาบาลเป็นจำนวนมากตั้งแต่หลังปี พ.ศ. 2466 เป็นต้นมา เช่น ศาลาปาโถโลยี ตึกมหิตลบำเพ็ญ ตึกกายวิทยาศาสตร์และศิริวิทยา ตึก อำนวยการ ศาลาศัลยกรรม ตึกพระองค์หญิง ตึกอัมฤกษ์ ตึกตรีเพชร ตึกจุฬาฯ ตึกศัลยกรรมหญิง หอนักศึกษาแพทย์ ตึกมัน เลหาเศรษฐี ตึกมหิตลวรานุสรณ์ ตึกนอนพยาบาล⁴⁹ อาคารที่มีความสำคัญ ต่อการเรียนการสอนของทางมหาวิทยาลัย ดังนี้

49

คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี : ประวัติและวิวัฒนาการ, หน้า 137.

ตึกราชแพทยาลัย ได้สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยที่สมเด็จพระศรีพัชรินทรา พระบรมราชินีนาถ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในปี พ.ศ. 2440 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินเพื่อจัดสร้างอาคารเรียนขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ.2443 ทั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถได้เสด็จมาทรงเปิดโรงเรียนและพระราชทานชื่อโรงเรียนว่าโรงเรียนราชแพทยาลัย อาคารหลังนี้ใช้เป็นสถานที่สำหรับการเรียนการสอนและสถานที่บัญชาการของทางคณะแพทยศาสตร์ในช่วงต้น

ตึกอำนวยการ เป็นตึกที่สร้างในปี พ.ศ. 2468 รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 194,904.94 บาท โดยเป็นเงินของสมเด็จพระบรมราชชนกและเงินรายได้จากทางโรงพยาบาลอย่างละครึ่ง เป็นตึก 2 ชั้น หันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีห้องใต้ดินสำหรับเก็บยา ชั้นล่างเป็นห้องตรวจผู้ป่วยนอก มีช่องกลางให้ถนนลอดผ่าน ชั้นบนเป็นสำนักงานของคณะแพทยศาสตร์ ห้องประชุมและห้องสมุด

ตึกเสาวภาค สร้างด้วยเงินทุนของพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคนาวิรัตน์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2430 โดยต่อมาในปี พ.ศ. 2465 ใช้เป็นห้องสำหรับตรวจเชื้อและห้องเรียน รวมทั้งใช้สำหรับเป็นที่พักนิตินิตแพทย์หญิงรุ่นแรกๆ⁵⁰

อาคารหอพัก บริเวณสนามตึกอักษฎาญ์กับตึกมหิตลวราวุธ มีเรือนไม้ 5 หลัง ปลูกไม่เป็นแนว เรือนเหล่านี้ใช้เป็นที่พักและโรงอาหารของนิตินิตแพทย์ ส่วนทางทิศใต้ของถนนจักรพงษ์ ตามแนวตึกอำนวยการและธนาคารไทยพาณิชย์มีเรือน 3 หลัง เดิมเป็นเรือนผู้ป่วย ต่อมาจึงได้มีการดัดแปลงให้เป็นเรือนพักสำหรับนักเรียนแพทย์ในปี พ.ศ. 2465 หอพักศิริราชในเวลานั้นเป็นเรือนไม้ 2 ชั้น เป็นที่พักของนักศึกษาแพทย์ได้ประมาณ 70 – 80 คน หอพักศิริราชเดิมนั้นดัดแปลงจากหอคนไข้แก่นักศึกษาแพทย์ให้ฉายาว่า “คอกม้า” โดยนิตินิตแพทย์ในเวลานั้นได้บรรยายสภาพให้ทราบว่า มีลักษณะ “มองดูโปร่งโล่ง ตั้งเตียงชิดหน้าต่าง 2 ด้าน มีทางเดินกลาง ระหว่างเตียงมีช่องว่างพอวางตู้เสื้อผ้าได้ พื้นปูกระดานสะอาดเปรียบได้กับพื้นโรงแรม มีโถย้อมมุมห้อยย้อยจากหลังคาลงมาตามจั่วและชื่อหลังคาหลายแห่งปรูปรุ่งเมื่อชมตอนกลางวัน และจะเห็นดาวงามระยิบระยับในเวลากลางคืน แสงจันทร์ สาดส่องลอดทะลุเพดานมุ้งยามคืนเดือนหงาย และซุลมุนวุ่นวาย เนื่องมาจากต้องขยับเตียงหนีฝนกัน อุดลุดยามฝนตก บางครั้งถึงกับต้องอพยพขนมุ้งและที่นอนจากที่เคยสบาย”⁵¹ ต่อมาในภายหลังทางหอพักเดิมได้ถูกรื้อลง และมีการสร้างขึ้นมาใหม่ในภายหลังจากที่ได้รับงบประมาณในปี พ.ศ.2474 เป็นตึก 3 ชั้นหันหน้าไปทางทิศเหนือมีรั้วคอนกรีตล้อมรอบ มีท่อน้ำสำหรับเอาเรือลงเล่นน้ำ มีห้องพัก

⁵⁰ สรวใจ แสงวิเชียร, “การพัฒนาอาคารสถานที่ของคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลสมัยความร่วมมือกับมูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์”, ใน 60 ปี แห่งความร่วมมือระหว่างคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลกับมูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์, หน้า 64-74.

⁵¹ สุต แสงวิเชียร, “แพทย์จุฬาย ระยะเวลา (พ.ศ.2467)” ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 20.

จำนวน 100 ห้อง โดยสร้างขึ้นในบริเวณที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าหลวงองค์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร ทรงได้พระราชทานที่ดินไว้

ศาลาปาโกลโยยี สร้างโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ค่าก่อสร้าง 79,444.46 บาท เป็นตึก 2 ชั้น หันหน้าไปทางทิศใต้ยาว 33 เมตร กว้าง 11 เมตร บันไดอยู่ไปทางทิศตะวันตก ห้องด้านปีกตะวันออกกระเบื้องหน้าห้องทั้ง 2 ชั้น ใช้เป็นห้องปฏิบัติการ ห้องเรียน และห้องทำงาน ทางปีกด้านตะวันตกชั้นล่างเป็นห้องใหญ่สำหรับตรวจศพ ชั้นสองเป็นห้องพิพิธภัณฑ

ศาลากายวิภาคศาสตร์และสรีรวิทยา สร้างเมื่อปี พ.ศ.2468 ด้วยเงินทุนของมูลนิธิ 174,702.50 บาทเป็นตึก 2 ชั้นหันหน้าไปทางทิศใต้ มีมุข 3 มุข คล้ายกับรูปตัวอี ชั้นล่างเป็นแผนกสรีรวิทยา มุขตะวันออกเป็นห้องปาฐกถา ถัดไปเป็นห้องทำงาน ห้องใหญ่ทางด้านตะวันตกเป็นห้องปฏิบัติการ ชั้นบนเป็นห้องกายวิภาค ทิศตะวันออกเป็นห้องชำแหละ ถัดไปเป็นห้องเก็บศพ ห้องปาฐกถา มุขหน้าเป็นห้องอาจารย์ ทางด้านตะวันตกเป็นห้องปฏิบัติการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและห้องใหญ่ทางตะวันตกเป็นพิพิธภัณฑ

การก่อสร้างตึกในบริเวณทางด้านฝั่งศิริราชนั้นเป็นการก่อสร้างที่มีลักษณะรูปแบบอาคารแบบทรงไทยเป็นหลัก การออกแบบเน้นความเรียบง่ายไม่ฟุ่มเฟือยหรูหรา โดยเน้นที่ประโยชน์การใช้สอยและความคงทนเป็นสำคัญเนื่องจากงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก การออกแบบนั้นมีการสร้างห้องต่างๆ ออกแบบเฉพาะให้มีความเหมาะสมสำหรับใช้เป็นสถานที่ในการเรียนการสอนและการปฏิบัติงานของทางโรงพยาบาล ในการก่อสร้างและพัฒนามหาวิทยาลัยทางฝั่งศิริราชได้มีการใช้งบประมาณทางฝ่ายไทยมากกว่าทางมูลนิธิเกือบ 2 เท่า และเงินส่วนใหญ่เป็นเงินของพระบรมวงศานุวงศ์และสมเด็จพระบรมราชชนก ส่วนรัฐบาลซึ่งเป็นคู่สัญญากับทางมูลนิธิออกเงินเพียงร้อยละ 7.61⁵² ของเงินที่ใช้ทั้งหมด สถานที่เรียนทางฝั่งโรงพยาบาลศิริราชนั้นได้ใช้เป็นสถานที่เรียนของนิสิตแพทย์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเรื่อยมาจนกระทั่งมีการแยกออกไปตั้งเป็นมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในปี พ.ศ. 2486 โดยโอนขึ้นไปสังกัดตรงกับสำนักนายกรัฐมนตรี ในเวลาต่อมาได้ถูกโอนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยมหิดลจวบจนปัจจุบัน

52

สรรใจ แสงวิเชียร, "การพัฒนาอาคารสถานที่ของคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลสมัยความร่วมมือกับมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์", ใน 60 ปี แห่งความร่วมมือระหว่างคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลกับมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์, หน้า 64-74.

3.2 การบริหารและการดำเนินนโยบายของมหาวิทยาลัย

3.2.1 รูปแบบโครงสร้างการบริหารงานภายในมหาวิทยาลัย

การบริหารงานในของมหาวิทยาลัยเมื่อแรกสถาปนาในช่วงต้นอยู่ในความดูแลของกระทรวงธรรมการ สังกัดกรมศึกษาธิการ ต่อมาในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2460 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าเมื่อได้มีการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว ในกระทรวงธรรมการควรมีเจ้าหน้าที่จัดราชการแผนกนี้เป็นส่วนเฉพาะ ตามคำกราบบังคมทูลแนะนำของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเสนาบดีกระทรวงธรรมการว่าหลังจากรวมทั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนและโรงเรียนราชแพทยาลัยเข้าด้วยกันแล้วให้สังกัดเป็นกรมเดียวกันเรียกว่ากรมมหาวิทยาลัย ขึ้นตรงต่อกระทรวง ตำแหน่งหัวหน้าของมหาวิทยาลัยนี้เรียกตามภาษาอังกฤษเสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็น Chancellor กรมขุนไชนานาทเป็น Director-General of the University Bureau, พระยาอนุกิจจิตร (สันทัต เทพหัสดินทร์) เป็น Vice-Chancellor ดังเช่นผู้ทำงานในมหาวิทยาลัยของอังกฤษเช่นแมนเชสเตอร์มีหัวหน้า 3 ตำแหน่งคือ Chancellor, President, Vice-Chancellor พอเทียบกับของไทยได้⁵³ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเห็นชอบและมีพระราชวินิจฉัยการให้จัดการไปตามที่เสนาบดีกระทรวงธรรมการเสนอ⁵⁴ และได้ตั้งกรมมหาวิทยาลัยขึ้นอีกกรมหนึ่งขึ้นตรงต่อกระทรวงธรรมการ มีตำแหน่งหัวหน้ากรมเป็นชั้นอธิบดี⁵⁵ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชนานาทเรนทร ผู้บัญชาการโรงเรียนราชแพทยาลัยขึ้นเป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยรวมทั้งโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยาอนุกิจจิตร เจ้ากรมวิสามัญศึกษาเป็นผู้บัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และให้โรงเรียนราชแพทยาลัยเข้าร่วมในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นแผนกหนึ่งในวันเดียวกันด้วย⁵⁶ ซึ่งลักษณะโครงสร้างการบริหารของมหาวิทยาลัยนั้นก็มีลักษณะเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐบาลตามที่ปรากฏในหลักฐานดังนี้

“...บัดนี้จะพิจารณาฐานะของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในทางอื่น คือ มหาวิทยาลัยอยู่ในประเภทมหาวิทยาลัยของรัฐบาล พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้สร้างและทรงสถาปนาขึ้นโดยได้ทรงกำหนดหน้าที่และวางรูปการได้อย่างชัดเจน มหาวิทยาลัยนี้อยู่ในความปกครองควบคุมของรัฐบาล กระทรวงธรรมการเป็นเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการโดยตรงทั้งทางวิชาการและธุรการ คล้ายกับมหาวิทยาลัยในประเทศ

⁵³ จดหมายกราบบังคมทูลฯ ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฉบับลง ณ วันที่ 21 มีนาคม 2459 (เทียบกับระบบปฏิทินปัจจุบันคือ 2460) ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิดและพัฒนาการ, 107-108.

⁵⁴ พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตอบเสนาบดีกระทรวงธรรมการฉบับ ลง ณ วันที่ 26 มีนาคม 2459 (เทียบกับระบบปฏิทินปัจจุบันคือ 2460) ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิดและพัฒนาการ, 107-108.

⁵⁵ ทอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปรจ. 3.4 อ.1/12. เรื่องประกาศตั้งกรมมหาวิทยาลัย.

⁵⁶ ทอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปรจ. 3.4 อ.1/12. เรื่องประกาศตั้งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยและตั้งผู้บัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ต่างๆ ในคอนติเนนตยุโรป ผิดกันแต่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ยังไม่มีสภาศาสตราจารย์ผู้มีสิทธิ์พิเศษและมีเสียงในการปกครองและดำเนินการภายในมหาวิทยาลัย ..... มหาวิทยาลัยนี้มีผู้บัญชาการเป็นประธาน ตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งประจำ ไม่มีขีดเวลา และผู้ที่จะเป็นผู้บัญชาการไม่ต้องเป็นศาสตราจารย์ ผู้บัญชาการเป็นผู้จัดการผลประโยชน์ ควบคุมการใช้จ่ายและการปกครองนักเรียน ฯลฯ อำนาจของผู้บัญชาการมีขีดชั้น เหนือผู้บัญชาการขึ้นไปก็มีเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ผู้มีอำนาจสั่งการได้เด็ดขาด....เสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นผู้ดำเนินการมหาวิทยาลัยต้องพิจารณาวินิจฉัยสั่งการในเรื่องต่างๆ ทั้งทางธุรการและวิชาการ ตลอดจนปัญหาในทางวิชาการต่างๆ ซึ่งควรจะวินิจฉัยให้เด็ดขาดกันไป ในขณะที่ศาสตราจารย์ผู้ชำนาญในทางนั้นก็เสนอให้เสนาบดีวินิจฉัยซึ่งเป็นการลำบากและยากสำหรับเสนาบดี

...⁵⁷

โครงสร้างของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในระยะแรกนั้นจัดอยู่ในฐานะเป็นประเภทมหาวิทยาลัยของรัฐบาลโดยพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้สร้างและสถาปนา การบริหารของมหาวิทยาลัยนั้นสังกัดกระทรวงธรรมการ มีเสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาด ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยมีเพียงอำนาจและหน้าที่ในการจัดการปกครองและการศึกษาให้ดำเนินไปตามระเบียบที่ได้วางไว้และสอดส่องดูแลการทำงานทั้งในด้านธุรการและวิชาการ ดูแลการใช้จ่ายเงินงบประมาณให้ถูกต้องตามระเบียบและไม่ให้สิ้นเปลือง จัดการรักษาผลประโยชน์ของมหาวิทยาลัยตามสมควร มีอำนาจสั่งการภายในมหาวิทยาลัยอย่างเด็ดขาดโดยการอนุมัติของอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยหรือระเบียบการที่กรมมหาวิทยาลัยได้กำหนดไว้แล้ว ถ้ามีเรื่องเกี่ยวกับงานภายนอกของมหาวิทยาลัยหรือเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระเบียบการปกครองหรือการศึกษาต้องนำเรื่องนั้นเสนอต่ออธิบดีกรมมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยยังมีอำนาจในการเปลี่ยนคนในมหาวิทยาลัยชั้นกรรมกร คนงานที่ได้รับอัตราค่าจ้างหรือเงินเดือนต่ำกว่า 30 บาทออกจากตำแหน่งและหากคนเข้าใหม่ตามแต่จะเห็นสมควรสำหรับโครงสร้างภายในของกรมมหาวิทยาลัยสามารถแบ่งได้ ดังนี้

3.2.1.1 โครงสร้างการบริหารงานด้านธุรการ แบ่งออกเป็น 4 กอง คือกองเลขานุการ กองบัญชี กองทะเบียนและการปกครองนักเรียน กองพยาบาล แต่ละกองมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

- กองเลขานุการ มีหน้าที่ในการทำการโต้ตอบและเก็บหนังสือราชการ ทำทะเบียนประวัติของข้าราชการภายในมหาวิทยาลัย เขียนประกาศนียบัตร และจดบัญชีผู้ที่ได้รับประกาศนียบัตรหรือปริญญา ในกองนี้มีเลขานุการเป็นหัวหน้า

57

สมเด็จพระยาไชยนาทเรนทร "รายงานเรื่องมหาวิทยาลัย", ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 175 และ 179.

- กองบัญชี มีหน้าที่ในการเบิกจ่ายงบประมาณ เก็บเงินผลประโยชน์ เงินค่าเล่าเรียนและค่ากินอยู่ของนักเรียน นำส่งกองบัญชีกระทรวงและเบิกจ่าย จัดการผลประโยชน์ คือ การเช่าที่ เช่ารถคู่ และต้นผลไม้ รักษาและซื้อจ่ายพัสดุและเครื่องใช้ต่างๆ ในกองนี้มีสมุห์บัญชีเป็นหัวหน้า มีพนักงานบัญชี พนักงานผลประโยชน์ของมหาวิทยาลัยในบริเวณปทุมวัน ในกองบัญชียังมีแผนกบัญชีของโรงพยาบาลศิริราชเป็นสาขา

- กองทะเบียนและการปกครองนักเรียน มีหน้าที่ในการรับใบสมัครของนักเรียนที่จะเข้ามหาวิทยาลัย พิจารณาตามหลักในการรับนักเรียนว่าสมควรจะรับเข้าศึกษาหรือไม่ เมื่อเห็นควรรับได้แล้วนั้นจะส่งนักเรียนไปยังคณบดีตามคณะที่นักเรียนผู้นั้นสมัครเข้าเรียนเพื่อให้คณบดีวินิจฉัยว่าสมควรจะเรียนคณะนั้นหรือไม่ ถ้าได้รับรายงานจากคณบดีคณะนั้นว่าไม่สมควรก็แนะนำนักเรียนให้เรียนคณะอื่น และเมื่อได้รับรายงานจากคณบดีว่าสมควรเข้าเรียนในคณะนั้นก็เสนอเพื่อรับอนุญาตและจดทะเบียนเป็นนักเรียนมหาวิทยาลัย เมื่อมีนักเรียนออกจากมหาวิทยาลัยก็เสนอและจำหน่ายชื่อในทะเบียน ทำหน้าที่รักษาทะเบียนและแก้ไขเพิ่มเติมชื่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลง รับรายงานความประพฤติและการเล่าเรียนของนักเรียนจากคณบดีและอาจารย์ผู้ปกครองนักเรียน รับรายงานการสอนจากคณะวิชาต่างๆ และรวบรวมไว้ทำรายงานประจำเดือนและรายงานประจำปี ทำหน้าที่ในการปกครองนักเรียนดูแลทั้งความประพฤติ การเล่าเรียนและการอยู่กินภายในมหาวิทยาลัย โดยให้นักเรียนได้รับความสุขตามสมควร คอยแนะนำตักเตือนในทางที่ดี จัดการกีฬาเพื่อบำรุงรักษาร่างกายของนักเรียน จัดการสมาคมเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีในระหว่างนักเรียน และระหว่างนักเรียนกับอาจารย์ สั่งสอนและฝึกหัดนักเรียนให้มีวิชาสุภาพ รู้จักสมบัติผู้ดี และแนะนำนักเรียนให้อ่านหนังสือ ความรู้รอบตัว เล่าเรียนเพิ่มเติมนอกเวลาตามตารางเรียนตารางสอน นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ในการจัดการรักษาสถานที่เล่าเรียนและที่อยู่ของนักเรียนในบริเวณมหาวิทยาลัยให้เรียบร้อย เมื่อเห็นความบกพร่องแต่อย่างใดให้จัดการแก้ไขหรือรายงานเสนอต่อผู้บัญชาการ ในกองนี้มีเจ้าทะเบียนและหัวหน้าอาจารย์ผู้ปกครองนักเรียนเป็นหัวหน้า โดยมีอาจารย์ผู้ปกครองนักเรียนและมีอาจารย์ผู้ช่วยปกครองนักเรียนตามสมควร มีเสมียนและพนักงานทำทะเบียนและรวบรวมรายงาน⁵⁸

- กองพยาบาล มีหน้าที่ในการปกครองโรงพยาบาลศิริราชและโรงพยาบาลสมเด็จ ณ ศรีราชา จัดการรักษาพยาบาล ทำการเบิกจ่ายงบประมาณและจัดการผลประโยชน์ของโรงพยาบาล ปกครองและจัดการโรงเรียนผดุงครรภ์และโรงเรียนบุรุษราชพยาบาล ในกองนี้มีผู้อำนวยการโรงพยาบาลศิริราชเป็นหัวหน้า มีเจ้าหน้าที่ทางฝ่ายโรงพยาบาลศิริราชเป็นผู้ช่วย ส่วนโรงพยาบาลสมเด็จ ณ ศรีราชา มีนายแพทย์ใหญ่เป็นผู้ดำเนินการปกครองตามระเบียบของมหาวิทยาลัยและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้อำนวยการโรงพยาบาลศิริราช⁵⁹

⁵⁸ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509, (พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510) หน้า 27

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 28

3.2.1.2 โครงสร้างการบริหารทางด้านวิชาการและบุคลากรทางการศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อแรกตั้งแบ่งออกเป็น 4 คณะโดยในแต่ละคณะนั้นมีคณบดีเป็นหัวหน้าอันได้แก่คณะรัฐประศาสนศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ ในแต่ละคณะจะมีการแบ่งออกเป็นแต่ละแผนกโดยมีเจ้าแผนกเป็นผู้ดูแลวิชาในแผนกนั้น ส่วนในแต่ละวิชานั้นมีอาจารย์ประจำวิชาเป็นผู้รับผิดชอบในการสอนโดยในแต่ละวิชาจะมีอาจารย์เพียง 1 คน นอกนั้นเป็นอาจารย์ผู้ช่วย

ผู้ที่ดำรงตำแหน่งคณบดีได้นั้นต้องเป็นอาจารย์ชั้นสูงและเป็นอาจารย์ประจำในมหาวิทยาลัย คณบดีทำหน้าที่เป็นผู้วินิจฉัยการรับนักเรียนเข้าในคณะของตน จัดการและดูแลการศึกษาในคณะของตนโดยการทำการประชุมกับอาจารย์ในคณะ ร่างหลักสูตรที่จะตั้งขึ้นใหม่หรือแก้ไขแล้วนำเสนอผู้บัญชาการ ดูแลการเรียนการสอนของนักเรียนและอาจารย์เมื่อพบว่ามีควมบกพร่องอย่างใดต้องแก้ไขหรือรายงานต่อผู้บัญชาการ จัดการสอบซ่อมและทำการสอบไล่ในคณะของตนเป็นประธานกรรมการในการสอบไล่ และรวบรวมคะแนนเสนอต่อผู้บัญชาการ รวบรวมรายงานการสอนและการเรียนในคณะของตน ส่วนรายงานเรื่องความผิดหรือความชอบนั้น ถ้าเป็นเรื่องของนักเรียนส่งไปยังกองทะเบียนและการปกครองของนักเรียน ส่วนเรื่องของอาจารย์นั้นจะเสนอต่อผู้บัญชาการโดยตรง เมื่ออาจารย์ในคณะต้องการเครื่องใช้ในการเรียนการสอนอย่างใดอย่างหนึ่งหรือเห็นสมควรจะทำอะไรหรือแก้ไขอะไรจะต้องวินิจฉัยว่าเป็นการสมควรหรือไม่ เมื่อเห็นสมควรแล้วต้องส่งความเห็นหรือใบเบิกสิ่งของมายังผู้บัญชาการ⁶⁰

หัวหน้าแผนก เป็นอาจารย์พิเศษได้ถ้าภายในมหาวิทยาลัยไม่มีอาจารย์ที่มีความเหมาะสมแต่ต้องเป็นอาจารย์ประจำวิชาที่มีอยู่ในแผนกนั้น หน้าที่คือการดูแลจัดการศึกษาในแผนกของตนให้เป็นไปตามระเบียบที่ได้วางไว้ จัดการสอบซ่อมและสอบไล่ในแผนกของตนแล้วรวบรวมคะแนนส่งต่อคณบดี ทำรายงานการเรียนการสอนในแผนกของตนส่งต่อคณบดี เสนอเรื่องความผิดชอบของนักเรียนและอาจารย์ส่งต่อคณบดี เมื่อเห็นสมควรที่จะทำหรือแก้ไขในสิ่งใดต้องส่งความเห็นหรือใบเบิกของไปยังคณบดี ถ้ามีสถานที่และเครื่องใช้ในการสอนและทดลองสำหรับแผนกของตนโดยเฉพาะต้องระวังรักษาสถานที่และเครื่องใช้ให้เรียบร้อยมิให้เสียหายและปกครองคนที่ทำงานในที่นั้นด้วย⁶¹

อาจารย์ประจำวิชา จะเป็นอาจารย์ประจำในมหาวิทยาลัยหรืออาจารย์พิเศษก็ได้ วิชาที่มีอาจารย์เป็นผู้สอนหลายคนต้องมีอาจารย์ประจำวิชาเป็นหัวหน้าคนหนึ่งและมีอาจารย์ผู้ช่วย อาจารย์แต่ละคนอาจจะสอนหลายวิชาและอาจมีหน้าที่เป็นทั้งหัวหน้าและผู้ช่วยก็ได้ บางทีอาจจะอยู่ต่างคณะกันก็ย่อมได้ อาจารย์ทำหน้าที่ในการสอนนักเรียนให้รับความรู้ที่ดีที่สุดที่จะสามารถสอนได้และให้ทำรายงาน

⁶⁰ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509, (พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510) หน้า 29.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 29

การสอนและการเล่าเรียนยื่นต่อหัวหน้าแผนกหรือคณบดีทุกเดือน อาจารย์ชั้นผู้ช่วยรับผิดชอบในการสอนวิชาของตนโดยเฉพาะและต้องปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำแนะนำของอาจารย์ผู้เป็นหัวหน้า เมื่อมีความเห็นอย่างใดต้องบอกแก่หัวหน้า ส่วนอาจารย์ชั้นหัวหน้ารับผิดชอบในการสอนในวิชาที่ตนเป็นหัวหน้าในการจัดการดูแล ถ้าเป็นวิชาที่มีการทดลองและมีการสถานที่ทดลองโดยเฉพาะจะต้องดูแลสถานที่และเครื่องใช้ด้วย ต้องมีบัญชีของและระวังไม่ให้เสียหาย⁶²

3.2.1.3 โครงสร้างการบริหารด้านการเงิน

ในช่วง พ.ศ.2459-2475 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับงบประมาณในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยจากเงินหางมา งบประมาณอุดหนุนในการดำเนินการจากงบประมาณแผ่นดินประจำปี เงินบริจาคเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น รวมทั้งการแสวงหารายได้ของทางมหาวิทยาลัยจากการให้เอกชนเช่าที่ดิน สิ่งเหล่านี้ส่งผลทำให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยสามารถพัฒนาต่อไปได้ในท่ามกลางสภาวะการณ์เศรษฐกิจตกต่ำแม้ว่าจะเผชิญกับอุปสรรคอย่างมากมายก็ตาม รายละเอียดของการเงินแต่ละด้านมีดังนี้

1. เงินรายได้จากเงินทุนที่ใช้ในการก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นเงินที่ได้รับพระราชทานที่เหลือจากการสร้างพระบรมรูปทรงม้าหรือที่เรียกว่า “เงินหางมา” จำนวนประมาณ 862,445 บาท ซึ่งได้ทำการฝากไว้ที่กระทรวงพระคลังโดยได้ทำการฝากพระคลังไว้ 2 รายการ โดยฝากประจำปี 700,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อปี ฝากรายวัน 162,445 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อปี⁶³ รวมยอดเงิน 982,672 บาท 47 สตางค์ ใช้เป็นทุนในการก่อสร้างโรงเรียน เงินทุนในส่วนนี้ต่อมา มีการปรับปรุงและพัฒนาต่อมาโดยการ แบ่งเงินทุนบางส่วนที่ฝากกับกระทรวงการคลังไปซื้อพันธบัตรรัฐบาลและหุ้นบริษัทไฟฟ้าสยาม (ปัจจุบันคือการไฟฟ้าแห่งประเทศไทย) ซึ่งได้ให้ผลประโยชน์ตอบแทนในรูปของดอกเบี้ยมากกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินฝากที่มีผลตอบแทนร้อยละ 3 ต่อปี⁶⁴

2. รายได้จาก การให้เช่าที่ดิน การที่มหาวิทยาลัยมีความจำเป็นต้องให้เอกชนเช่าที่ดินเนื่องจากในเวลานั้นทางมหาวิทยาลัยยังไม่มีเงินที่จะใช้สถานที่ปลูกสร้างในทางราชการ ประกอบกับมหาวิทยาลัยได้เช่าที่ดินกับพระคลังข้างที่อยู่จึงมีความจำเป็นต้องส่งรายได้ให้ครบตามจำนวนที่ได้ตกลงไว้กับพระคลังข้างที่ไว้เดือนละ 1,200 บาท ในส่วนของรายได้จากการเช่าที่ดินของมหาวิทยาลัยจากระเบียบการเช่าที่ดินในการปกครองของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ.

⁶² จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509, (พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510) หน้า 29.

⁶³ หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เอกสาร ปจ 3.4 ๑2/2, เรื่องก่อสร้างศึกษามหาวิทยาลัย (15ตุลาคม-2 มีนาคม พ.ศ. 2457) ปก

ที่ 1 หน้า 64 เอกสารเลขที่ 116862/103 ทอรัชฎากรพิพัฒน์

⁶⁴ วารุณี ไอสถารมย์, รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย : การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า 6.

2462 อันเป็นที่มหาวิทยาลัยได้เริ่มให้บุคคลภายนอกเช่าที่ได้รับว่าทางมหาวิทยาลัยได้กำหนดที่ดิน แบ่งออกเป็น 4 ประเภท โดยมีการแบ่งเขตดังกล่าวในแผนที่ซึ่งอัตราค่าเช่านั้นจะขึ้นอยู่กับความเจริญ ของพื้นที่โดยพื้นที่ โดยที่ดินที่อยู่ติดกับถนนด้านนอกจะถูกกว่าพื้นที่ที่อยู่ลึกเข้าไปด้านใน นับเป็นความ พยายามของมหาวิทยาลัยในการแบ่งสรรคุณค่าของที่ดินเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยแบ่งออกเป็น

ที่ดินชั้นที่ 1 เป็นที่ดินติดถนนใหญ่ลึกจากริมถนนเข้าไป 12 เมตรสำหรับปลูก ห้องแถว ตารางเมตรละ 50 สตางค์ต่อปี

ที่ดินชั้นที่ 2 สำหรับปลูกบ้านและห้องแถวตารางเมตรละ 25 สตางค์ต่อปี

ที่ดินชั้นที่ 3 สำหรับปลูกบ้านเรือน ตารางเมตรละ 12 สตางค์

ที่ดินชั้นที่ 4 ใช้สำหรับทำสวนให้เช่าตารางเมตรละ 1 สตางค์ต่อปี

ในส่วนระยะเวลาของการให้เช่าที่ดิน 2 ประเภทแรกมีกำหนดระยะเวลา 3 ปี ส่วนที่ดินประเภทที่ 2 นั้นมีกำหนดการเช่า 1 ปีเท่านั้น ถ้าใช้ที่ดินเพื่อทำการพอกหนังและคอกสุกรจะ คิดตารางเมตรละ 25 สตางค์ต่อปี สถานที่เลี้ยงเป็ดและห่านตารางเมตรละ 13 สตางค์ต่อปี จาก หลักฐานที่ปรากฏพบในเวลาต่อมาทางมหาวิทยาลัยได้ทำการขึ้นค่าเช่าในปี พ.ศ. 2468 และปี พ.ศ. 2470 โดยมีการเลื่อนที่ดินบางประเภทให้มูลค่าเพิ่มขึ้นอีกด้วยอย่างเช่นที่ดินชั้นที่ 2-4 ได้มีการจำแนก ออกเป็นประเภท ก และ ข⁶⁵ ซึ่งการขึ้นค่าเช่าที่ดินนั้นน่าจะส่งผลจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่าของที่ดิน ตามกาลเวลาและผลอันเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำจึงทำให้รัฐบาลต้องทำการใช้จ่ายน้อยลงทาง มหาวิทยาลัยจึงมีความจำเป็นต้องการรายได้มากขึ้น นอกเหนือจากรายได้ในส่วนของค่าเช่าที่ดินแล้วยัง มีรายได้อื่นๆ อันเป็นรายได้ประกอบกับการให้เช่าที่ดินคือ ค่าเช่าเบ็ดเตล็ด ค่าเช่าห้องแถว ค่าธรรมเนียม ค่าแบบฟอร์ม เงินกินเปล่า เงินฝากถอนคืน เงินชดเชยค่าเสียหาย⁶⁶

การให้เช่าที่ดินปรากฏว่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ประสบปัญหาเกี่ยวกับการที่ เอกชนค้างค่าเช่าที่ดินเป็นจำนวนมาก จนถึงทำให้บางรายมหาวิทยาลัยต้องทำการฟ้องร้องค่าเช่าหรือ ฟ้องขับไล่ แต่ที่หลักฐานในส่วนนี้พบข้อมูลเพียงบางปีเท่านั้นและขาดความต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่นในปี พ.ศ. 2468 ทางมหาวิทยาลัยมีรายได้จากการเช่าที่ดิน 48,138 และค่าเช่าห้องแถว 2,124 รวม 50,442 บาท⁶⁷ จากตัวเลขดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่ามหาวิทยาลัยมีรายได้จากค่าเช่ามากเกินกว่าที่ทางพระ คลังข้างที่ให้มหาวิทยาลัยเช่าที่ดินเป็นจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานตอนหนึ่งว่า

⁶⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศข.10/174. แก้ไขระเบียบการเช่าถือและชั้นที่ดินในปกครองจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (10 ก.พ.1 มี.ค.2469).

⁶⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศข.10/173. งบเดือนกองผลประโยชน์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2ก.พ.-26 มี.ค.2469).

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน

“...ข้าพระพุทธเจ้ากำลังจัดที่ดินสระประทุมซึ่งพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้เป็นโรงเรียนมากมาย แต่ก่อนเงินนี้เงินผลประโยชน์ที่เก็บได้ไม่พอเสียค่าเช่าให้พระคลังข้างที่ ต้องชักเงินงบประมาณมาเพิ่มเติม แต่บัดนี้ได้ผลทวีขึ้นจนนับว่ามีกำไรแล้ว ท้องนี้นับวันแต่จะเจริญ บัดนี้ตลาดก็เริ่มต้นขึ้นที่ปลายถนนบรรทัดทองตอนถนนหัวลำโพงแล้ว ต่อไปนักเรียนทวีขึ้น ที่ว่างเปล่ากลายเป็นบ้านเป็นเมืองขึ้น จะได้เป็นชุมชนทรัพย์สำคัญอันหนึ่งสำหรับมหาวิทยาลัย ผลประโยชน์อันนี้กับเงินหลวงที่ได้ตามงบประมาณและอาศรัยเหตุที่ในกรมโยชนาท่านทรงเรียไรเก่ง ข้าพระพุทธเจ้าหวังด้วยเกล้าฯ ว่า จะค่อยแก้ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการเงินของมหาวิทยาลัยได้สำเร็จ...”⁶⁸

ประกอบกับการศึกษางานของวารุณี โอสถารมย์ พบว่าลักษณะการให้เช่าที่ดินมีทั้งประเภทผู้เช่าโดยตรงจากมหาวิทยาลัย ส่วนมากเป็นผู้ประกอบการผลิต เป็นเกษตรกร อาศัยที่ดินมหาวิทยาลัยแต่เดิมในการเพาะปลูกพืชสวนหรือเป็นรายค้าย่อยในชุมชน ต่อมามหาวิทยาลัยได้พัฒนาระบบการให้เช่าที่ดินเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ด้วยวิธีการเปิดให้ผู้มีทุนทรัพย์เช่าที่ดินมหาวิทยาลัย โดยมีสัญญาเช่าระยะยาว ลงทุนปลูกสร้างอาคาร ดิถกแถว เรือนแถว ร้านค้าโรงเรียน เพื่อจัดสรรให้มีการเช่าช่วงอีกทอดหนึ่ง นับเป็นการพัฒนาที่ดินและสร้างชุมชนรอบมหาวิทยาลัยโดยที่มหาวิทยาลัยไม่ต้องลงทุนเอง ในช่วงนั้นมหาวิทยาลัยก็ยังมีเงินทุนไม่มากนัก รายได้จากให้เช่าที่ดินขยายตัวเพิ่มขึ้น ต่อมาได้มีการแยกประเภทรายได้นี้ต่างหากจากส่วนรายได้เงินทุนมหาวิทยาลัย และจัดให้เป็นประเภทเงินผลประโยชน์ของมหาวิทยาลัย⁶⁹

3. เงินงบประมาณแผ่นดินโดยการอุดหนุนของทางรัฐบาลและทางมหาวิทยาลัย เงินสนับสนุนส่วนนี้ถือว่าเป็นหลักโดยทางรัฐบาลได้ตั้งงบประมาณส่วนนี้ผ่านทางกรมมหาวิทยาลัยตามค่าใช้จ่ายประเภทอัตรากำลังเงินเดือนบุคลากรเฉพาะประเภทข้าราชการ และค่าใช้จ่ายจรรยาที่ตั้งไว้ตามระเบียบการงบประมาณเท่านั้น โดยงบประมาณแบ่งออกเป็น 2 แผนกคือ แผนกเงินหลวงและแผนกรายได้

ในส่วนแผนกเงินหลวงแบ่งเป็นเงินประเภทค่าใช้สอยและเงินเดือน อย่างเช่นในปี พ.ศ. 2469 พบว่ามีค่าใช้จ่ายในส่วนกองกลาง 99,000 บาท หอสมุด 1,000 บาท หอใหม่ 2,200 บาท หอวัง 3,200 บาท คณะรัฐประศาสนศาสตร์ 1,800 บาท คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ 3,500 บาท คณะวิศวกรรมศาสตร์ 3,000 บาท คณะแพทยศาสตร์ 24,140 บาท ส่วนประเภทเงินเดือน 360,142 บาท รวมแผนกเงินหลวง 492,982 บาท

⁶⁸ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 130.

⁶⁹ วารุณี โอสถารมย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

ส่วนของแผนกรายได้เป็นงบประมาณของทางมหาวิทยาลัยจัดเก็บได้แต่ส่งไว้ที่ กองบัญชี กระทรวงธรรมการก่อนรวม 65,172 บาท รวมงบประมาณทั้งสิ้นของกรมมหาวิทยาลัย 563,154 บาท จากเงินงบประมาณที่ทางรัฐบาลตั้งให้กรมมหาวิทยาลัยนั้นส่วนมากจะเป็นค่าใช้จ่ายใน ส่วนของเงินเดือนและงบประมาณของกองกลาง คณะที่ได้รับงบประมาณมากที่สุดคือคณะแพทยศาสตร์ เนื่องจากในเวลานั้นมหาวิทยาลัยได้ส่งเสริมในการพัฒนาคณะแพทยศาสตร์หลังจากที่ได้รับความ ร่วมมือกับมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์

จากการศึกษางานของวารุณี โอสถารมย์พบว่างบประมาณแผ่นดินที่ มหาวิทยาลัยได้รับการสนับสนุนจากรัฐในช่วง พ.ศ.2459 - 2477 ถ้าคิดเทียบสัดส่วนงบประมาณ การศึกษากับงบประมาณอื่นๆ ในระยะนั้น ต้องถือว่างบประมาณการศึกษานั้นอยู่ในอัตราที่ต่ำมาก และ สำหรับอัตรางบประมาณมหาวิทยาลัย อัตราดังกล่าวนี้ค่อนข้างคงที่ และไม่เพียงพอสำหรับการใช้จ่าย ด้านอื่นๆ ซึ่งจำเป็นต่อการบริหารมหาวิทยาลัย ที่ต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพทางวิชาการ ตลอดเวลาและถึงแม้ว่า มหาวิทยาลัยสามารถใช้จ่ายเงินรายได้จากผลประโยชน์ มาช่วยสนับสนุนในกิจการ ก็ตาม แต่เงินรายได้ดังกล่าว ในระยะแรกนั้นมีจำนวนไม่มากนัก และยังถูกกระทรวงการคลังกำหนดให้มีการใช้จ่ายแยกตามประเภทอย่างชัดเจน

4. ค่าธรรมเนียมการศึกษา เป็นเงินรายได้ที่ทางมหาวิทยาลัยเก็บจากผู้เรียน โดยแบ่งออกเป็นค่าธรรมเนียมในส่วนค่าเล่าเรียน ค่าบำรุงสโมสร ค่าบำรุงห้องสมุด ค่าธรรมเนียม ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ค่าธรรมเนียมการพักอาศัยในหอพัก⁷⁰ จากการศึกษาพบว่าส่วนมาก นิสิตที่ได้ทำการศึกษาในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2470 มักจะได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมในการศึกษาและทาง มหาวิทยาลัยได้จัดทุนสำหรับอุดหนุนให้กับนิสิตอีกด้วย มีเพียงแต่นักเรียนบางส่วนเท่านั้นที่ต้องเสีย ค่าธรรมเนียมส่วนมากมักจะเป็นนักเรียนกลางวันเนื่องจากในช่วงเวลานี้จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาระดับ มัธยมศึกษาชั้นต้นยังมีน้อยทางมหาวิทยาลัยจึงต้องหามาตรการจูงใจให้มีนักเรียนมาสมัครเข้าเรียนภายใน มหาวิทยาลัย จากการศึกษาพบว่าหลังปี พ.ศ. 2470 เป็นต้นมาที่เริ่มมีนักเรียนมาสอบแข่งขันมากขึ้น จนกระทั่งต้องมีการแยกสอบนักเรียนตามสาขาวิชา จึงทำให้มหาวิทยาลัยเริ่มเก็บค่าธรรมเนียมใน การศึกษาในเวลาต่อมา

5. ความช่วยเหลือจากต่างประเทศและเงินบริจาค การเรียนการสอนของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในตอนแรกยังไม่สามารถจัดหลักสูตรให้ถึงขั้นปริญญาได้จนถึงก่อนหน้า พ.ศ. 2466 เวลาต่อมาด้วยความร่วมมือกับมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์กับรัฐบาลไทย ทางมูลนิธิได้ให้ความ ช่วยเหลือแบบให้เปล่า โดยจัดสรรเงินทุนพัฒนาคณะแพทยศาสตร์ ให้เงินสร้างอาคารสถานที่ จ้าง ผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศ ให้ทุนการศึกษาต่อต่างประเทศเพื่อสร้างผู้เชี่ยวชาญชาวไทยขึ้นทดแทน จัดสรรอุปกรณ์การแพทย์ เครื่องมือปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์การแพทย์ โดยที่

70

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 10/167. เรื่องระเบียบการทอใหม่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2466.

รัฐบาลไทยต้องร่วมจัดสรรเงินทุนอุดหนุนด้านการก่อสร้างอาคารเพิ่มงบประมาณการขยายอัตรา กำลังคน อย่างไรก็ตามกรณีความช่วยเหลือร่วมกันที่มีเงื่อนไขให้รัฐบาลไทยต้องจัดสรรเงินอุดหนุน มหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นด้วย จากที่รัฐบาลไม่มีความพร้อมนี้ได้กลายเป็นปัญหาหนึ่งนำไปสู่การตั้ง คณะกรรมการเพื่อพัฒนามหาวิทยาลัยในเวลาต่อมา⁷¹ เงินบริจาคส่วนมากผู้บริจาคระบุวัตถุประสงค์ให้เป็นทุนใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นทุนสาขาแพทยศาสตร์และทางด้านวิทยาศาสตร์ ส่วนมากมักจะเป็นเงินที่ พระบรมวงศานุวงศ์ของไทยร่วมกันบริจาค เช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครินทร์ทรงบริจาคทรัพย์สิน เป็นจำนวนมากในการก่อสร้างโรงพยาบาลศิริราชและพัฒนาทางด้านการศึกษา รวมทั้งเมื่อเสด็จทิวงคต แล้วพระองค์ท่านยังได้ระบุในพินัยกรรมในการยกทรัพย์ส่วนหนึ่งเพื่อบริจาคให้กับทางมหาวิทยาลัยและ ให้ทุนอุดหนุนทางด้านการศึกษา, กรมขุนไชยนาทนเรนทรทรงช่วยเรียโรจากเจ้านายพระองค์ต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตประทานห้องปฏิบัติการทางชีววิทยา พระ ธรรมราชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ประทานห้องปฏิบัติการฟิสิกส์ เป็นต้น⁷² การบริจาคของผู้มี จิตศรัทธาที่นับเป็นคุณูปการยิ่งต่อมหาวิทยาลัยที่นำไปสู่การพัฒนามหาวิทยาลัยในเวลาต่อมา

3.2.2 คณะผู้บริหารของมหาวิทยาลัย

การบริหารงานของมหาวิทยาลัยในช่วงเวลานี้ขึ้นอยู่กับกรมมหาวิทยาลัยซึ่งได้ตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 6 เมษายน ปี พ.ศ.2460 โดยกรมมหาวิทยาลัยนี้ได้สังกัดอยู่ในกระทรวงธรรมการ แม้ว่าทาง มหาวิทยาลัยจะได้มีการตั้งผู้บัญชาการซึ่งทำหน้าที่ดูแลบริหารงานมหาวิทยาลัย แต่ปรากฏว่าในทาง ปฏิบัติแล้วผู้บัญชาการของมหาวิทยาลัยนั้นยังมีบทบาทในการมหาวิทยาลัยดังเช่นอธิการบดีในปัจจุบัน โดยบทบาทส่วนมากจะเป็นเรื่องงานเกี่ยวกับทางด้านธุรการ การวินิจฉัยตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของ มหาวิทยาลัยยังคงอยู่ภายใต้การบริหารงานของเสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นสำคัญ สำหรับคณะ ผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับทางมหาวิทยาลัยโดยตรงประกอบด้วยอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยและผู้บัญชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนี้

3.2.2.1 อธิบดีกรมมหาวิทยาลัย ในช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460-2475 มีจำนวน 4 ท่าน * ดังนี้

1. สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาไชยนาทนเรนทร
2. พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ (ริน ศยามานนท์)
3. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์

⁷¹ วารุณี โอสการมย์, เพ็ญอ้าง, หน้า 11.

⁷² สรวใจ แสงวิเชียร, "การปรับปรุงคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" ใน 50 ปี คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาฯ, หน้า 35.

* โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก

4. หม่อมเจ้ารัชฎาภิเศก โสณกุล

3.2.2.2 ผู้บัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในช่วงระยะเวลานี้มี 2 ท่าน* คือ

1. ขุนอนุกิจวิธูร (สันทัด เทพหัสดินทร์)
2. พระยาภะรตราชา (ม.ล.ทศทิศ อิศรเสนา)

การศึกษาประวัติของผู้บริหารจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในระยะแรกนั้นได้พบว่าผู้บริหารเหล่านี้ล้วนเป็นบุคคลที่มีความเสียสละและอุทิศตนในการพัฒนามหาวิทยาลัยในหลายด้าน เช่น เรื่องของการสอน การบริจาคทรัพย์สิน การหาวัสดุอุปกรณ์ การตั้งใจทำงานเต็มกำลังความสามารถ มีความรักและผูกพันกับนิสิตอย่างใกล้ชิด การที่ผู้บริหารได้ทำหน้าที่เป็นอาจารย์ทำให้สามารถเข้าใจปัญหาต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น ทุกท่านได้มีความพยายามในการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ด้วยความรักและความตั้งใจจริงของผู้บริหารจึงทำให้สภาพของมหาวิทยาลัยที่กำลังประสบกับปัญหานานาประการนั้นสามารถฝ่าฟันอุปสรรคเหล่านี้ไปได้ภายใต้ภาวะที่มีงบประมาณอยู่อย่างจำกัด

3.2.3 การดำเนินการบริหารและอุปสรรคของมหาวิทยาลัย

การดำเนินงานภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยช่วงก่อนปี พ.ศ.2473 ปรากฏว่ามหาวิทยาลัยได้ประสบกับอุปสรรคหลายด้าน ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือความจำกัดในเรื่องของงบประมาณ ทำให้มหาวิทยาลัยในช่วงต้นก่อนความร่วมมือกับมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ขาดความพร้อมในการเรียนการสอนหลายประการจนยังไม่สามารถจัดหลักสูตรให้ถึงในระดับชั้นปริญญาได้ ทางผู้บริหารของมหาวิทยาลัยก็ได้มีความพยายามในประคับประคองค่อยๆ ดำเนินการแก้ไขปัญหาลงอุปสรรคเหล่านั้นทีละส่วน จนสามารถจัดหลักสูตรแพทย์ให้ถึงระดับชั้นปริญญาหรือที่เรียกว่าเวชบัณฑิตได้ครั้งแรกในปี พ.ศ.2466 มีผู้สำเร็จการศึกษารุ่นแรกในปี พ.ศ.2471 การที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ได้ทรงเข้ามา มีบทบาทในการจัดการศึกษาของคณะแพทยศาสตร์ให้ประสบความสำเร็จโดยการทรงเป็นผู้แทนของรัฐบาลไทยในการเจรจากับทางมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ จนนำไปสู่การพัฒนาทางการศึกษาในคณะแพทยศาสตร์ให้ถึงระดับชั้นปริญญาได้สำเร็จแล้วแต่การศึกษาในคณะอื่นๆ นั้นก็ยังไม่สามารถจัดการศึกษาให้ถึงระดับชั้นปริญญาได้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการดำรงรูปการมหาวิทยาลัยขึ้นในปี พ.ศ.2473 เพื่อวางโครงการในการปรับปรุงพัฒนามหาวิทยาลัยอย่างแท้จริง อันเป็นแนวทางสำคัญในการวางรากฐานจนนำไปสู่การพัฒนามหาวิทยาลัยในเวลาต่อมา จึงสามารถจัดการศึกษาถึงระดับชั้นปริญญาให้กับคณะอื่นๆ ได้สำเร็จในปี พ.ศ.2478 จึงทำให้มหาวิทยาลัยอยู่ในฐานะที่เป็นมหาวิทยาลัยอย่างแท้จริง

* โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก

อุปสรรคต่างๆ เป็นผลมาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับการสถาปนาขึ้นท่ามกลาง ด้วยความไม่พร้อมเท่าที่ควรนัก เกิดขึ้นจากความพยายามของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพยายามยกระดับฐานะของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย เนื่องจากมีพระราช ประสงค์ในการผลิตบุคคลที่มีความรู้ความสามารถให้ออกไปประกอบกิจการในสาขาต่างๆ ได้นอกเหนือจากการรับราชการเพียงอย่างเดียว จัดให้มหาวิทยาลัยมีลักษณะคล้ายกับตลาดวิชา แม้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตระหนักถึงความไม่พร้อมของการก่อตั้งมหาวิทยาลัย แต่ทรงเห็นว่านานาอารยประเทศนั้นมีความเจริญไปมากแล้ว การที่ไทยจะรอช้าโดยรอให้เกิดอุปสงค์ ก่อนแล้วรัฐบาลจึงค่อยจัดอุปทานสนองนั้นเป็นสิ่งที่เข้าใจกันไป จากปัญหาในเรื่องของความไม่พร้อมนี้เองจึงทำให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยประสบกับปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะด้านงบประมาณ ความพร้อม ของสถานที่ หลักสูตร และการขาดแคลนอาจารย์ ซึ่งนับว่าเป็นสี่ปัญหาที่สำคัญที่สุดมีการหยิบยกปัญหา ดังกล่าวมาพิจารณาแก้ไขในเวลาต่อมา ในที่นี้ผู้ศึกษาขอยกปัญหาในการบริหารของมหาวิทยาลัยมา อธิบายแต่ละประเด็นดังนี้

3.2.3.1 ปัญหาความไม่พร้อมด้านสถานที่ตั้งและสถานที่เรียน

เมื่อสมเด็จพระยาไชยนาทเรนทร ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรม มหาวิทยาลัยตั้งแต่แรกเริ่มทรงได้เห็นสภาพปัญหาต่างๆ ของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะปัญหาด้าน สถานที่ในการเรียนได้ทรงมีพระหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการใน เวลานั้นอย่างตรงไปตรงมา เพื่อให้มีการพิจารณาทบทวนแนวทางในการพัฒนาเรื่องสถานที่ของ มหาวิทยาลัยเสียใหม่ เนื่องจากในเวลานั้นมหาวิทยาลัยได้มีโครงการที่จะสร้างโรงงานวิศวกรรมขึ้นแห่ง หนึ่งแต่ยังหาสถานที่เหมาะสมไม่ได้ สมเด็จพระยาไชยนาทเรนทรจึงได้มีโอกาสเสนอเรื่อง ดังกล่าว แต่ข้อเสนอของสมเด็จพระยาไชยนาทเรนทรนั้นก็ทรงยอมรับว่าเป็นไปได้ยากและ นำจะรุนแรงเกินไป ภายหลังเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีตอบทูลฯ กลับมาว่าท่านเป็นเพียงผู้หนึ่งใน กรรมการที่ออกความเห็นชอบด้วยเกี่ยวกับโครงการในการก่อสร้างมหาวิทยาลัยเท่านั้น ต้องดำเนินการ ตามมติที่ผ่านการประชุมจากคณะกรรมการและโครงการนั้นก็ได้มีการดำเนินการไปแล้ว ข้อเสนอที่จะให้ ทำการรื้อหรือเปลี่ยนแปลงแผนโครงการทั้งหมดย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ อย่างไรก็ตามแม้ว่าในเรื่องดังกล่าว ไม่ได้มีการแก้ไขให้เป็นไปตามแนวทางของอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย แต่สิ่งนี้ก็ยังสามารถสะท้อนให้เห็น ถึงอุปสรรคและปัญหาการดำเนินการของมหาวิทยาลัยในช่วงต้นได้เป็นอย่างดีในเรื่องของสถานที่ โดย ผู้ศึกษาได้นำข้อเสนอของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาไชยนาทเรนทร กับทรงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและสภากรรมการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน มาเปรียบเทียบ สรุปในแต่ละประเด็นเพื่อสามารถเข้าใจได้ง่าย ในเวลานั้นความคิดเห็นของทั้งสองฝ่ายต่างก็มีเจตนาและ เหตุผลในการก่อสร้างมหาวิทยาลัยให้เป็นไปในรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดสำหรับรัฐในเวลานั้น จึงยากแก่ การวินิจฉัยลงไปได้ว่าแนวความคิดของฝ่ายใดนั้นดีกว่ากันแน่ แต่สิ่งที่ผู้ศึกษาต้องการเน้นย้ำคือต้องการ เสนอภาพให้เห็นว่าอุปสรรคของการบริหารมหาวิทยาลัยในช่วงต้นนั้นทางคณะผู้บริหารได้ประสบกับ

ปัญหาอย่างไรบ้าง โดยผู้ศึกษาได้ทำการยกประเด็นต่างๆ ที่มีความเห็นที่ขัดแย้งกันนำมาเปรียบเทียบกันอย่างเป็นกลางที่สุดเพื่อที่จะสามารถทำให้เห็นภาพความแตกต่างของวรรณคดีได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น แม้ว่าเวลาที่ยกมาเปรียบเทียบนั้นอาจมีความแตกต่างกันบ้าง เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นได้เป็นสิ่งที่สั่งสมมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้วและมีหลายประเด็น จึงทำให้สมเด็จพระยาไชยนาทเรนทรได้เข้าใจรวบรวมปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาเพื่อเสนอต่อเสนาบดีกระทรวงธรรมการในเวลานั้น มีประเด็นสำคัญต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 2 : ตารางแสดงการเปรียบเทียบข้อวิพากษ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาไชยนาทเรนทร กับวรรณคดีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและสภากรรมการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ในเรื่องสิ่งปลูกสร้างของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วรรณคดีของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาไชยนาทเรนทร	วรรณคดีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและสภากรรมการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน
1. การสร้างตึกบัญชาการคำนึงแต่ความสวยงาม ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่	1. เพื่อให้เป็นพระบรมราชานุสาวรีย์ที่สมพระเกียรติแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. สถานที่ตั้งของมหาวิทยาลัยนั้นอยู่ห่างไกลจากเมืองจนเกินไป	2. แม้ว่าสถานที่ตั้งห่างไกล แต่ที่ดินมีความกว้างใหญ่เพียงพอในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเพื่อรวมโรงเรียนชั้นสูงเข้าไว้ด้วยกัน เพราะที่ดินในเมืองนั้นมีค่อนข้างจำกัดไม่เหมาะกับการเรียนการสอนในสาขาวิชาที่หลากหลาย
3. ไม่ควรสร้างมหาวิทยาลัยขึ้นใหม่ทั้งหมดเพราะเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณจนเกินไป	3. การรวมกันอยู่นั้นมีข้อดีตรงที่ค่าใช้จ่ายและบุคลากรเพียงชุดเดียว สามารถประหยัดงบประมาณได้มากที่สุด
4. ในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยควรกระทำเมื่อพร้อม โดยต้องหาทุนเพื่อดำเนินการต่อไปได้สะดวก	4. ควรกระตุ้น Demand โดยการสร้าง Supply รองรับ Demand เพื่อสนับสนุนให้การศึกษาขยายตัวได้เร็วขึ้น
5. มหาวิทยาลัยในเวลานั้นมีลักษณะจำกัด ควรเป็นตลาดวิชา เพราะตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนมาก	5. ต้องการให้เป็นตลาดวิชา เพื่อผลิตคนนอกเหนือจากการเข้ารับราชการ บุคคลที่มาศึกษาสามารถอยู่ในหอพักได้
6. ควรใช้ประโยชน์จากตึกวังปทุมวันในการเป็นสถานที่สำนักงานปกครองมหาวิทยาลัย	6. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ในการสร้างตึกบัญชาการนั้นให้เป็นแบบไทยให้มีความสง่างาม (ซึ่งตึกวังปทุมวันนั้นเป็นแบบตะวันตก)
7. ที่ดินของมหาวิทยาลัยนั้นมหาวิทยาลัยต้องเสียค่าเช่าเป็นจำนวนมาก	7. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้เขานั้นมีราคาที่ไม่แพงสามารถทำประโยชน์ได้เกินค่าเช่า

ที่มา : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ศส 10/17 กรมมหาวิทยาลัย เรื่องอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย หรือเรื่องสถานที่และการปลูกสร้างมหาวิทยาลัย และ ศ.4/30 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ รัชกาลที่ 6 เรื่องโรงเรียนข้าราชการพลเรือน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อความในจดหมายตอนท้ายฉบับสมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทรทรงได้กล่าวถึงหนทางในการจัดมหาวิทยาลัย 4 วิธี คือ

วิธีการแรก ถ้ายังคงปล่อยให้มหาวิทยาลัยมีสถานที่กระจัดกระจายอยู่ต่อไป ทางมหาวิทยาลัยจะต้องลงทุนอีกสูงมาก ความลำบากก็ยังคงมีอยู่ต่อไป

วิธีที่สอง ให้สร้างตึกใหม่ขึ้นอีกหลังหนึ่งทางปีกซ้าย โดยหันหน้าชนกับตึกเดิมโดยภายในจัดเป็นห้องเรียนวิทยาศาสตร์ต่างๆ แล้วสร้างโรงงานวิศวกรรมและที่คองศพบเพิ่มเติมแถวหนึ่งส่วนที่อยู่ของนักเรียนให้อยู่ทางวังปทุมวันไปก่อน ท่านเห็นว่าแบบนี้เปลืองงบประมาณมากโดยไม่จำเป็นและทำได้ยากเพราะต้องถมคลองท้องร่องเพื่อสร้างตึก รวมทั้งต้องทำถนนเพิ่มเติม ความลำบากต่างๆ ก็ยังคงมีอยู่

วิธีที่สาม ให้สร้างตึกแบบตึกบัญชาการอีกหลังหนึ่งโดยชิดเข้ามาตรงถนนพญาไท เพื่อที่จะสะดวกและใกล้กับทางหลวงมากยิ่งขึ้น โดยตรงกลางสร้างเป็นโรงงานของคณะวิศวกรรมศาสตร์ แต่มีปัญหาที่สำคัญคือทางไหนจะถือได้ว่าเป็นด้านหน้าของมหาวิทยาลัย เพราะตึกที่สร้างขึ้นมามหันหน้าไปทางทิศใต้จึงมีความจำเป็นต้องสร้างถนนเพิ่มเติมอีก สรุปว่าอย่างไรก็ตามวิธีทั้งสามก็ยังไม่เหมาะสมเพราะต้องเปลืองงบประมาณอีกเป็นจำนวนมาก

วิธีที่สี่ ให้ทั้งตึกที่สร้างใหม่ สร้างโรงเรียนและโรงงานขึ้นในบริเวณวังปทุมวัน ใช้ตัววังเป็นศูนย์กลาง โรงเรียนที่สร้างขึ้นใหม่ไม่ต้องสวยงาม ส่วนตึกบัญชาการให้ทำเป็นพิพิธภัณฑ์โดยขอของจากทางวังหน้ามาตั้งแทน (มีความมุ่งหมายให้ย้ายพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติมาอยู่ที่นี้แทน) แต่ทรงเห็นว่าดูค่อนข้างรุนแรงคงไม่มีผู้ใดเห็นด้วย

ในเวลาต่อมาเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีจึงมีจดหมายกราบบังคมทูลฯ เพื่อชี้แจงปัญหาดังกล่าวว่าควรดำเนินการตามสภาพที่เป็นไปก่อน ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแผนการได้เพราะความเจริญต่างๆ ได้มีการขยายมาถึงทางตอนใต้ของมหาวิทยาลัยแล้ว *

* ได้แก่ชุมชนบริเวณตลาดสามย่านเป็นชุมชนขนาดเล็กที่เกิดขึ้นมารองรับหลังการตั้งมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจัดสรรพื้นที่ส่วนหนึ่งให้เอกชนเช่าเพื่อนำมาเป็นค่าเช่าที่ดินให้กับพระคลังข้างที่ ชุมชนเหล่านี้จะเจริญขึ้นเป็นชุมชนขนาดใหญ่ในภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

“ข้าพระพุทธเจ้ายังเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า การได้เป็นไปแล้วอย่างไร เราไม่มีทางที่จะรื้อได้ในเวลานี้ จำจะต้องทำต่อให้ดีที่สุดที่จะทำได้ เรื่องสถานที่ที่จะเลือกให้ใกล้ชานพระนครและจะให้ได้พื้นที่กว้างขวางพอสำหรับภายหน้าดังนี้ จะเลือกให้เหมาะไปกว่าที่นี้ไม่ได้ ประชุมชนแห่งพระนครต้องลามไปทางใต้ บัดนี้ก็ลามมาตามถนนหัวลำโพงจนจดใต้มหาวิทยาลัยแล้ว ต่อไปถ้ามหาวิทยาลัยจะกลายเป็นอยู่ในใจกลางแห่งพระนครก็ไม่น่าประหลาดใจ ค่าเช่าที่ที่พระราชทานให้เช่าไม่แพงเลย ถ้าไม่คิดค่าเช่าตึกวงใหม่เช่าด้วย ลำพังผลประโยชน์พื้นดินเราก็เก็บได้คุ้มและได้กำไรด้วย ต่อไปถ้าทรงจัดตึกควรจะคุ้มค่าเช่าตึกวงใหม่ด้วยและมีกำไรอีกเท่าไรๆ ก็ได้ เพราะค่าเช่าที่เสียอยู่ที่เราต้องเสียให้พระคลังข้างที่คงอยู่ แต่ผลประโยชน์ที่เราเก็บได้ ยิ่งจัดดีขึ้นและทำเลดีขึ้น เราก็ยิ่งเก็บได้มากขึ้น”⁷³

อันที่จริงปัญหาเหล่านี้ได้มีการกล่าวถึงมาแล้วก่อนหน้าในสมัยที่สมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทรยังทรงดำรงตำแหน่งผู้ช่วยปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ ไม่ทรงเห็นด้วยกับแนวความคิดดังกล่าวมาตั้งแต่ต้นแต่ความคิดของท่านกลับถูกคัดค้านมาแล้วครั้งหนึ่ง เมื่อได้เข้ามาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยจึงได้ทรงพยายามเสนอปัญหาดังกล่าวขึ้นอีกครั้งแต่ก็ไม่เป็นผล จึงทำให้ทรงรู้สึกอึดอัดใจในการบริหาร ปัญหาที่ทรงกังวลมาตั้งแต่แรกมากที่สุดนั้นคือปัญหาในเรื่องของสถานที่และห้องเรียนว่าขาดความเหมาะสม โดยเฉพาะห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์เนื่องจากทรงคำนึงถึงการแพทย์เป็นสำคัญ และทรงเคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนราชแพทยาลัยมาก่อนหน้านี้ทรงเห็นว่าเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยากเนื่องจากกรรมการส่วนใหญ่เน้นคำนึงถึงความมั่งคั่งของตึกเรียนเป็นสำคัญ

“...เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นโครงการ และได้รับทราบความดำริของกรรมการที่เริ่มต้นการสร้างตึกด้วยความมั่งคั่งนั้นแต่ปีกเดียวก่อน ข้าพเจ้าไม่เห็นชอบด้วยเลยด้วยเหตุที่เดิมมีอยู่น้อยเอาไปสร้างปีกเดียวเงินก็หมดแล้ว อีกปีกหนึ่งและหอกกลางจะสร้างได้เมื่อไร ยังไม่แลเห็น เพราะรายได้จากการเช่าที่จะค่อยๆ เข้ามาอย่างย่อยๆ เมื่อไรจึงจะได้มาพอ แล้วยังจะต้องสร้างอื่นๆ อีกมากมายนัก ลงท้ายนักก็จะมีแต่ตึกงามอยู่ปีกเดียวจะนำเกลียดไปอีกนาน ข้าพเจ้าเห็นว่าวิชาที่มีแต่ปาฐกถาและใช้หนังสือเท่านั้นจะสอนที่ไหนก็ได้ แต่การสอนวิทยาศาสตร์นั้นแหละต้องการสถานที่ที่ต้องสร้างเป็นพิเศษให้เหมาะสมกับวิชาที่มีการทดลอง (Laboratories) และมีโรงงานสำหรับฝึกหัด ในเวลานั้นข้าพเจ้านึกถึงการสอนการแพทย์มากกว่าอย่างอื่นอยู่แล้วซึ่งต้องมีห้องชำแหละศพ (กายวิภาคบรรยาย) มีทั้งที่เก็บศพและที่ตองสำหรับประกอบการสอนเรื่องร่างกาย และยังมีอื่นๆ อีกที่จำเป็นอย่างยิ่ง เวลานั้นเรายังไม่มี

73

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศส 10/17. กรมมหาวิทยาลัย เรื่องอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยหารือเรื่องสถานที่และการปลูกสร้างมหาวิทยาลัย ลง ณ วันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2461.

อะไรเลย แต่เรามีโรงเรียนราชแพทยาลัยและโรงเรียนยंत्रศาสตร์อยู่แล้ว (เวลานั้นเรียกว่าอย่างนั้น) แต่การสอนยังทำไม่ได้สะดวก ทำกันไปตามมีตามเกิด เพราะฉะนั้นเอาเงินเท่าที่มีอยู่ในเวลานั้นมาสร้างสถานศึกษาให้เหมาะสมกับวิชาธรรมชาติเสียก่อนจะไม่ดีหรือ การสร้างตึกเหล่านี้ไม่ได้กังวลถึงความสวยงามเท่าไรนักถึงแต่ประโยชน์และความจำเป็นเท่านั้น อาจจะมีเงินน้อยแค่นี้ได้สถานศึกษามากมายภายหลังและทำให้โรงเรียนเหล่านี้เจริญขึ้นได้เร็ว ส่วนตึกอนุสรณ์อันงดงามคงไว้ก่อนดีกว่า เจ้าพระยาพระเสด็จ ก็เห็นชอบด้วย และได้เสนอโครงการของข้าพเจ้าต่อกรรมการแต่กรรมการปฏิเสธอย่างเด็ดขาดยังเห็นว่าควรสร้างตึกอนุสรณ์นั้นเสียก่อน แม้จะมีปีกเดียวแต่ก็ยังดีกว่าการล้มเลิกความคิดแต่เดิมนั้นเสีย กรรมการนึกถึงความงามของอนุสาวรีย์ความงามและความรู้สึกมากกว่าอย่างอื่น ส่วนข้าพเจ้านึกถึงความจำเป็นและประโยชน์ที่ได้มากกว่าอย่างอื่น ความเห็นต่างกันดังนี้ โครงการของข้าพเจ้าเป็นอันต้องล้มเลิกไป เจ้าพระยาเสด็จก็เสียใจ ส่วนข้าพเจ้านั้นทั้งเสียใจและน้อยใจและวิตกต่อไปว่าคงจะต้องเข้าไปทำงานที่นั่นเปรียบเหมือนต้องเข้าไปอยู่ในบ้านที่สร้างขึ้นไม่ถูกใจผู้อยู่จะแก้ไขก็ยาก..⁷⁴

จากข้อจำกัดนี้จึงทำให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยในเวลาต่อมาจึงได้เห็นสภาพของปัญหาที่เกิดขึ้น ตึกที่ก่อสร้างในเวลาต่อมาจึงเน้นที่ประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญมากกว่าความสวยงามรวมทั้งอาจจะมาจากเหตุผลปัญหาทางด้านเศรษฐกิจด้วย โดยจากปัญหาความไม่พร้อมของสถานที่เรียนนั้นเองให้ผู้บริหารในเวลาต่อมาจึงได้หาหนทางแก้ไขเพื่อก่อให้เกิดความเหมาะสมในการเรียนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่มหาวิทยาลัยได้มีการเจรจากับมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์

ในทัศนะของผู้ศึกษาเห็นว่าเมื่อได้พิจารณาถึงความมุ่งหมายของคณะกรรมการสมัยที่ยังเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ นั้นมีความมุ่งหมายเพื่อผลิตบุคคลเข้ารับราชการโดยเฉพาะได้มีการพัฒนามาจากโรงเรียนมหาดเล็กเพื่อเน้นผลิตบุคคลเข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทยเป็นสำคัญ จึงทำให้ตึกบัญชาการที่สร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยยังเป็นข้าราชการพลเรือนฯ นั้นมีโครงสร้างที่เน้นการใช้งานลักษณะปาฐกถาหรือการฟังบรรยายเป็นสำคัญ เนื่องจากคณะกรรมการในเวลานั้นน่าจะเห็นว่าการเรียนการสอนทางด้านวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะในส่วนของการแพทย์ยังอยู่ที่ทางฝั่งศิริราช การเรียนการสอนในทางด้านวิศวกรรมศาสตร์หรือยंत्रศึกษาก็ได้มีการจัดอยู่แล้วที่บริเวณวังปทุมวัน ดังนั้นการเรียนการสอนก็น่าจะมุ่งเน้นไปที่คณะรัฐประศาสนศาสตร์เป็นสำคัญเพราะการเรียนการสอนส่วนมากเน้นบรรยายจึงน่าจะเป็นเหตุผลที่ทำให้คณะกรรมการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนตัดสินใจไปเช่นนั้นนอกเหนือจากในเรื่องของความสวยงาม ในเวลาต่อมาภายหลังจากที่มีการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น คณะต่าง ๆ จึงได้ย้ายมารวมกันอยู่ที่ทางตึกใหม่ทำให้เห็นถึงความจำกัดในเรื่องของ

74

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระชัยนาทนเรนทร, "การแพทย์ในสยาม" ใน ประยูรท์ สิทธิพันธ์, พระราชประวัติพระราชบิดา ร.๑ กรมหลวงสงขลานครินทร์. (พระนคร : ผดุงศึกษา, 2503), หน้า 237-238.

ห้องเรียน สถานที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังที่คณะแพทยศาสตร์และคณะวิศวกรรมศาสตร์นั้นทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น จึงทำให้มหาวิทยาลัยต้องหาทางแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารและผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนามหาวิทยาลัยในเวลาต่อมาถือว่าเป็นบุคคลที่สำเร็จการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ จึงทำให้มหาวิทยาลัยมุ่งเน้นในการพัฒนาทางด้านสาขาทางวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างจากกรรมการชุดเก่าที่มุ่งเน้นไปทางด้านการเมือง การปกครองและการเป็นเสมียน จนทำให้คณะแพทยศาสตร์นั้นมีการเรียนการสอนถึงขั้นปริญญาเป็นคณะแรกโดยในเวลาต่อมาการเรียนการสอนในทางคณะรัฐประศาสนศาสตร์ได้มาจนถึงจุดอ้อมตัวระดับหนึ่งแล้วจึงทำให้ทางมหาวิทยาลัยเกือบยุบคณะรัฐประศาสนศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่มีมาตั้งแต่สมัยโรงเรียนข้าราชการพลเรือนที่เน้นทางด้านการเมืองการปกครองจึงได้มีการเปลี่ยนความมุ่งหมายไปสู่ทางด้านวิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้นโดยเห็นได้ชัดเจนเมื่อมีการร่วมมือกับทางมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ จากข้อจำกัดของการเรียนทางด้านวิทยาศาสตร์ในช่วงต้นจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทางมหาวิทยาลัยต้องร่วมมือกับทางมูลนิธิเพื่อพัฒนาในการสร้างอาคารสถานที่สำหรับการปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะ ในระยะเวลาช่วงแรกภายหลังจากที่ตึกบัญชาการได้สร้างขึ้นใหม่แล้วการเรียนการสอนในส่วนคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์นั้นก็ยังคงทำการเรียนการสอนอยู่ที่หอวัง ส่วนการเรียนการสอนในคณะวิศวกรรมศาสตร์ก็ยังคงประสบปัญหาในการเรียนค่อนข้างมากอันเนื่องมาจากความไม่พร้อมของสถานที่โดยเฉพาะโรงงานทางวิศวกรรมที่ยังคงขาดอยู่ ดังมีผู้กล่าวว่าเห็นได้จากตัวอย่างของหลักฐานบางตอนที่กล่าวถึงความจำกัดของสถานที่ ดังนี้

“...เมื่อทางมหาวิทยาลัยได้ตั้งขึ้นแล้วข้าพเจ้าก็ได้จัดแบ่งเป็นคณะ ๆ มีคณะแพทยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ และคณะวิศวกรรมศาสตร์ และจะคิดรวมการเรียนการสอนไว้ทางปทุมวันทั้งหมด โรงเรียนฝึกหัดครูก็เอารวมเข้าด้วย ในขั้นต้นได้ยึดเยียดกันอยู่ในบริเวณหอวัง ต่อเมื่อตึกแบบไทยริมถนนสนามม้านั้นสร้างเสร็จแล้ว การสอนรัฐประศาสนศาสตร์ก็ย้ายไปอยู่ที่นั่น และยันตรศึกษาก็สอนที่นั่นด้วย ตั้งเครื่องจักรกลไว้ในชั้นล่าง ซึ่งไม่เหมาะกับสถานที่นั่นเลย ต่อมาจึงได้มีโรงงานเดินเครื่องจักรได้ ส่วนหอวังนั้นใช้เป็นทีสอนวิทยาศาสตร์ มีเคมีเป็นอาทิ มีห้องเรียนและห้องปฏิบัติ นักเรียนในคณะนี้ก็คือนักเรียนที่จะเรียนวิชาแพทย์โดยมาก แล้วก็ย้ายเอาห้องการวิภาคบรรยายและที่เก็บศพจากศิริราชมาตั้งขึ้นที่นี่ เป็นอันว่านักเรียนแพทย์ได้เรียนวิชาภาคต้นที่หอวัง เมื่อถึงภาคเรียนหลังคือวิชาแพทย์แท้และฝึกหัดบำบัดโรคด้วยจึงย้ายไปอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช..”⁷⁵

นอกจากปัญหาในด้านสถานที่เรียนของทางตึกบัญชาการแล้ว การจัดการเรียนการสอนในบริเวณวังปทุมวันก็ยังขาดความพร้อมเป็นอย่างมาก เพราะสถานที่เรียนที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในเวลานั้นยังค่อนข้างจำกัดอยู่มากโดยการใช้สถานที่ใต้ถุนเรือนพักเป็นสถานที่เรียนและ

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน

สถานที่สอบ โดยในการเรียนการสอนมักจะประสบปัญหาในการมีสิ่งต่างๆ รบกวนอยู่เสมอ ดังความตอนหนึ่งว่า

“..ได้ดูหอวังนี้เป็นห้องเรียนภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส วันหนึ่งขณะที่พวกเรากำลังเรียนภาษาอังกฤษอยู่มีเสียงซ่าข้างซ้ายมือของห้องเรียน พวกเราหันไปมองดูพร้อมกับอาจารย์ด้วย ก็เห็นก๊อกเป็นสายโค้งลงมาจากกระเบื้องทอข้างบน นี่คือการนำที่ไหลลงมาจากนิสิตคนใดคนหนึ่งที่เพิ่งลุกขึ้นจากห้องนอนแล้วปล่อยก๊อกลงมาหน้าตาเฉย พวกเราและอาจารย์ต่างหัวเราะกันใหญ่..”⁷⁶

ในส่วนของปัญหาการที่มหาวิทยาลัยนั้นมีการแยกสถานที่ตั้งอยู่ทั้งในทางฝั่งปทุมวันและทางศิริราชนั้นก็ประสบปัญหาในเรื่องของการปกครองนักเรียน โดยอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหามหาวิทยาลัยที่ปฏิบัติการของคณะแพทยศาสตร์นั้นจะให้อาศัยมาอยู่ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์แทนโรงพยาบาลศิริราชซึ่งจะทำให้ทางมหาวิทยาลัยสามารถทำการปกครองนักเรียนได้สะดวกและง่ายขึ้น โดยทางมหาวิทยาลัยได้มีความพยายามในการวางแผนพัฒนาคณะแพทยศาสตร์ให้เกิดขึ้นทางฝั่งปทุมวันด้วยแต่แผนการนี้ไม่ประสบความสำเร็จเพราะเนื่องด้วยเหตุผลบางประการของทางโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จึงทำให้ทางมหาวิทยาลัยจึงยังคงต้องใช้พื้นที่ทางศิริราชในการพัฒนาความร่วมมือทางการแพทย์กับทางมูลนิธิโรคกีเฟลเลอร์

“..การที่สถานศึกษาแยกกันอยู่เช่นนี้ย่อมเป็นการลำบากสำหรับการปกครองควบคุมนักเรียน ข้าพเจ้าจึงอยากให้นักเรียนแพทย์ภาคหลังมาได้อยู่ปทุมวันด้วย และใช้โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นที่ฝึกหัดบำบัดโรค ส่วนโรงพยาบาลศิริราชนั้น เมื่อไม่มีนักเรียนแพทย์อยู่แล้วก็จะได้ที่สำหรับคนไข้อยู่เพิ่มขึ้นอีกมาก จะเป็นโรงพยาบาลที่ใหญ่ที่สุด ส่วนมหาวิทยาลัยก็จะให้นักเรียนมาอยู่รวมกันทั้งหมดทุกคณะในที่อันกว้างขวางอย่างที่ได้อะไว้ในโครงการแต่ดั้งเดิมทีเดียว แต่ความคิดนี้เองเป็นหมันไปด้วยเหตุง่าย ๆ คือโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มีคนไข้สามัญน้อยได้ถามทำที่ว่าทางโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์จะขยายการรับคนไข้สามัญออกไปให้ได้มากขึ้นในเวลาไม่ช้าได้หรือไม่ ได้รับตอบว่า โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ต้องอาศัยเงินที่ได้จากผู้ป่วยบริจาคด้วยกุศลเจตนามากกว่าอย่างอื่น จึงจำเป็นต้องรับคนไข้ให้มากที่สุดเพราะพวกนี้เป็นคนไข้เสียเงิน และเมื่อได้รับความพอใจแล้วยังบริจาคบำรุงด้วยเงินศรัทธา และยังบอกบุญต่อ ๆ อีกด้วย การที่จะรับคนไข้สามัญที่ไม่ต้องเสียเงินให้ได้มากขึ้นจนพอใช้ในการฝึกหัดนักเรียนแพทย์นั้นถ้าได้รับงบประมาณเป็นจำนวนมากแล้วก็ทำได้ ก็เป็นอันตกลงว่าจะใช้โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นที่ฝึกหัดแพทย์ไม่ได้ ต้องใช้โรงพยาบาลศิริราชอยู่ต่อไป ประกอบกับเวลานั้นโรคกีเฟลเลอร์ ฟาร์วเดชัน กำลังคอยฝังอยู่ว่าจะ

76

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : รำลึกอดีต, หน้า 24.

สร้างโรงเรียนแพทย์ขึ้นที่ไทรบุรี เพราะเขาจะสร้างตึกให้หลายหลัง ข้าพเจ้าได้ทูลไปยัง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมทูลฯ ว่าตกลงสร้างที่โรงพยาบาลศิริราชด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว⁷⁷

3.2.3.2 ปัญหาในด้านหลักสูตร

ในเรื่องของการบริหารมหาวิทยาลัยภายในระยะแรกนั้นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้อธิบายถึงสภาพการบริหารงานภายในและหลักสูตรของทางมหาวิทยาลัยว่าการเรียนการสอนของทางมหาวิทยาลัยนั้นยังไม่ถึงระดับขั้นปริญญาคงมีแต่การเรียนการสอนในชั้นประกาศนียบัตรเท่านั้น

“...เรื่องวิชานั้นไม่มีปัญหา เรายังเป็นมหาวิทยาลัยที่สอนวิชาเชี่ยวชาญไม่ได้ แต่ก็ไม่ประหลาด ขอแต่ให้เราเป็นเช่นนั้นได้ในไม่ช้านัก เดียวนี้คนหนุ่มของเราออกทำราชการเสียเร็วเพราะมีช่องทางเปิดอยู่มาก แต่คนหนุ่มของเราก็กระหายวิชาสูงอยู่เหมือนกัน ข้าพระพุทธเจ้ากำลังจะวางทางนำไปสู่วิชาชั้นสูงนี้ให้คนเห็น เมื่อมีทางแล้วทางนั้นก็ช่วยให้คนเข้ามาเดินเอง ถึงแม้เราเป็นมหาวิทยาลัยเพิ่งแรกตั้งยังไม่มีนักเรียนไล่ได้ตึกก็ เราเปิดทางสำหรับตึกไว้ ต่อไปก็คงมีนักเรียนได้ตึกวันหนึ่ง เวลานี้คงได้กันแต่ประกาศนียบัตรเท่านั้น กระทรวงมหาดไทย กรมศึกษาธิการ กรมรถไฟ กรมทอน้ำ กรมสรรพากร กรมป่าไม้ เป็นทางออกสำหรับนักเรียนเหล่านี้โดยมาก...”⁷⁸

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การเรียนการสอนของทางมหาวิทยาลัยยังไม่ได้มาตรฐานอย่างเพียงพอ เนื่องจากยังไม่สามารถจัดการเรียนการสอนให้ถึงในระดับขั้นปริญญาบัตรได้ การสถาปนามหาวิทยาลัยในระยะแรกนั้นมีความมุ่งหมายสำคัญในการเป็นที่จัดสอนวิชาชั้นสูงหรือในระดับชั้นประกาศนียบัตรก่อนแล้วจึงค่อยพัฒนาต่อไป ในเวลาต่อมาทางมหาวิทยาลัยก็ยังไม่มีความสามารถจัดการเรียนการสอนในระดับขั้นปริญญาได้ด้วยตนเองในเวลานั้น จนกระทั่งภายหลังจากการที่มหาวิทยาลัยได้ร่วมมือกับมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์แล้วจึงสามารถจัดหลักสูตรแพทยศาสตร์ได้สำเร็จจนมีบัณฑิตรุ่นแรกในปี พ.ศ. 2471 กว่าที่มหาวิทยาลัยนั้นจะสามารถพัฒนาการเรียนการสอนให้ถึงระดับขั้นปริญญาได้นั้นต้องมีการปรับปรุงพัฒนาในอีกหลายด้าน จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเห็นสภาพของมหาวิทยาลัยนั้นมีข้อจำกัดอยู่มาก เนื่องจากรัฐบาลยังคงต้องเสียดงบประมาณเป็นจำนวนมากในการส่งบุคคลต่าง ๆ ไปศึกษาต่างประเทศเพื่อกลับเข้ามารับราชการทั้งที่มีมหาวิทยาลัยได้เกิดขึ้นในไทยแล้ว จากข้อจำกัดนี้ประกอบกับข้อเสนอที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ได้ทรงร่างโครงการอุดมศึกษาไว้เพื่อเสนอขอร้องรัฐบาล ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระทัยในการตั้งคณะกรรมการเพื่อพัฒนาสภาพของมหาวิทยาลัยและหลักสูตร

⁷⁷

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระชัยนาทนเรนทร, “การแพทย์ในสยาม” ใน ประยุทธ์ สิริพันธ์, พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 237-238.

⁷⁸

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : ราศีกอดิต, หน้า 130

และผลจากการประชุมของคณะกรรมการได้มีการดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรในเวลาต่อมา จนสามารถจัดการศึกษาถึงขั้นระดับปริญญาตรีได้สำเร็จในทุกคณะในปี พ.ศ. 2478

จากการศึกษาของไพฑูรย์ สินลารัตน์ พบว่าลักษณะของหลักสูตรและวิธีการสอนยังมิได้จัดสอนถึงขั้นปริญญาตรีเพราะ 1) หลักสูตรและการเรียนการสอนยังไม่เข้ารูปพอ 2) นักเรียนที่จบมัธยมบริบูรณ์(มัธยมปีที่ 8) ยังมีน้อย ส่วนใหญ่จบมัธยมปีที่ 6 แล้วไปทำงานเลย และ 3) อาจารย์มีไม่มากดังที่อาจารย์เจริญ ธรรมพานิชเล่าไว้ในเรื่อง 40 ปีในคณะวิทยาศาสตร์ตอนหนึ่งว่า “นิสิตรุ่น 2471 ทั้งอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์นั้น ได้สมัครเข้ามาเรียนโดยหวังที่จะให้ขั้นปริญญา แต่คณะก็ไม่สามารถที่จะจัดหาอาจารย์ทำการสอนให้ถึงได้⁷⁹ นอกจากนี้งานของวารุณี โอสถารมย์ยังได้กล่าวระบุเพิ่มเติมไว้ว่าเงื่อนไขสำคัญที่ผู้บริหารมหาวิทยาลัยไม่สามารถพัฒนาหลักสูตรอุดมศึกษาระดับสูงขึ้นในประเทศได้เวลานั้น เพราะปัญหาการขาดแคลนทางการเงินและอาจารย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้เปรียบเทียบต้นทุนการจัดการอุดมศึกษาชั้นสูงภายในประเทศแล้วไม่คุ้มกับการลงทุนส่งนักเรียนไปศึกษาต่อยังมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ อย่างไรก็ตามในด้านการบริหารหลักสูตรพบว่าในปีแรกที่สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับตำแหน่งอธิการบดีกรมมหาวิทยาลัยได้หาทางแก้ไขปัญหาการพัฒนาหลักสูตรให้ได้มาตรฐาน ด้วยการปรับมาตรฐานความรู้พื้นฐานของผู้เข้าศึกษาให้สูงขึ้น ทั้งนี้ทรงอาศัยหลักการใช้ทรัพยากรบุคคลและงบประมาณเท่าที่มีอยู่ ด้วยการจัดตั้งคณะอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ขึ้นใน พ.ศ.2461 ให้ทำหน้าที่คณะวิชาพื้นฐานจัดการศึกษาวิชาสามัญ สายวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ มีหลักสูตร 2 ปี ก่อนการศึกษาต่อยังคณะแพทย และหลักสูตร 1 ปี ก่อนการศึกษาต่อในคณะวิศวกรรมศาสตร์และคณะรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งเน้นให้นักการเรียนภาษาต่างประเทศ สถานภาพของคณะอักษรฯ ในเวลานั้น มีฐานะเทียบเท่ากับคณะเตรียมแพทย์ และเตรียมวิศวกรรมนั่นเอง⁸⁰

3.2.3.3 ปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากร

มหาวิทยาลัยค่อนข้างประสบกับปัญหาเป็นอย่างมากในการขาดแคลนบุคลากรผู้ชำนาญการในสาขาต่างๆ เนื่องจากความรู้ทางวิทยาการด้านต่างๆ เป็นสิ่งที่รับมาจากตะวันตก ประกอบกับงบประมาณที่มีอยู่ค่อนข้างจำกัด คนไทยที่ไปศึกษาต่างประเทศนั้นก็ยังมีจำนวนไม่มากนักและส่วนใหญ่ก็เข้ารับราชการในกระทรวงต่างๆ มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่เข้ามารับราชการภายในมหาวิทยาลัย จึงทำให้มหาวิทยาลัยมีอาจารย์ไม่เพียงพอเท่าที่ควรนัก ส่วนหนึ่งทางมหาวิทยาลัยจึงได้ว่าจ้างชาวต่างประเทศที่รับราชการอยู่ในเมืองไทยตามกระทรวงหรือกรมต่างๆ มาช่วยสอน และส่วนหนึ่งก็ยังคงอาศัยวิธีการว่าจ้างชาวต่างประเทศโดยผ่านทางเอเยนต์ของทางมหาวิทยาลัยซึ่งไม่ประสงค์จะ

⁷⁹ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, “พัฒนาการมหาวิทยาลัยในประเทศไทย”, หน้า 34.

⁸⁰ วารุณี โอสถารมย์, รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย : การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า 14-15.

หากำไรเพียงแต่เก็บเงินบำรุงให้คุ้มค่าใช้จ่ายเท่านั้น เมื่อผู้ใดทำงานแล้วต้องให้เงินบำรุงเพียงร้อยละ 1.5 เท่านั้น ซึ่งบุคคลส่วนใหญ่ที่ต้องการทำงานในต่างประเทศก็มาสมัครงานผ่านทางเอเยนต์เหล่านี้ บุคคลที่มาสมัครมักจะสามารถศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกฟอร์ดและเคมบริดจ์⁸¹ อย่างไรก็ตาม ปัญหาเรื่องการขาดแคลนอาจารย์นั้นยังคงเป็นปัญหาที่สำคัญสำหรับมหาวิทยาลัยโดยปรากฏจากหลักฐานชิ้นหนึ่งซึ่งสมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทรส่งไปยังเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการโดยได้ทรงได้เล่าถึงปัญหาการขาดแคลนอาจารย์ของทางมหาวิทยาลัยว่า

“...แต่มหาวิทยาลัยของเรามีอาจารย์น้อยยังต้องอาศัยคนอื่นอยู่มาก จะจัดอย่างมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ไม่ได้ ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าเรียนว่าปัญหาทั้งหลายในเรื่องมหาวิทยาลัยไม่มีอะไรสำคัญเท่ากับอาจารย์ มหาวิทยาลัยก็คือคณะอาจารย์นั่นเอง ถ้าไม่มีอาจารย์ดี ๆ ก็เท่ากับไม่มีมหาวิทยาลัย นักเรียนจะมีน้อยหรือมาก สถานที่จะดีหรือไม่ดี ไม่เป็นสิ่งสำคัญ แต่อาจารย์ต้องมีมากและดี ในประเทศสยามยังคงมีคนที่ไม่ได้เล่าเรียนในมหาวิทยาลัยและมีความรู้ดี ๆ น้อยนัก ที่มีอยู่ก็ต้องทำงานในหน้าที่ต่าง ๆ อย่างกระจัดกระจาย จะคัดเลือกมาเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยนั้นหาได้ไม่ ในเวลานี้ย่อมเข้าใจว่ามหาวิทยาลัยนี้เป็นโรงเรียนของกระทรวงธรรมการเหมือนโรงเรียนอื่น ๆ กระทรวงธรรมการต้องจัดหาคนมาเป็นอาจารย์และจัดการมหาวิทยาลัยเป็นการภายในกระทรวง อาจารย์พิเศษซึ่งเป็นคนในกระทรวงอื่น ๆ ไม่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยในทางราชการ ทำไม่รู้ไม่ชี้เสียทีเดียว ถ้าเรามีคนที่มีวิชาดี ๆ มากพอก็จะจัดอย่างนั้นได้ แต่ในเวลานี้ทำเช่นนั้นไม่ได้ ควรจะต้องจัดให้มหาวิทยาลัยนี้เป็นของกลาง เป็นที่รวบรวมคนมีความรู้และความสามารถที่จะสอนและฝึกหัดคนออกไปทำงานให้เป็นประโยชน์ เวลานี้เรามีมหาวิทยาลัยแห่งเดียว ควรจะเป็นมหาวิทยาลัยแห่งประเทศสยาม คนไทยทั้งหมดต้องรู้สึกว่าเป็นเจ้าของและกระทรวงทั้งหมดต้องร่วมกันบำรุงมหาวิทยาลัยนี้ กระทรวงใดมีคนที่สามารถจะเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยนี้ได้ ก็ควรส่งคนมาเป็นอาจารย์จะเป็นอาจารย์พิเศษหรืออาจารย์ประจำก็ได้ แต่ต้องส่งมาเป็นทางราชการ นับว่าเป็นราชการของกระทรวงนั้นด้วย หรือจะเรียกว่าราชการกลางก็ได้ คือไม่ใช่ราชการของกระทรวงใด แต่เป็นราชการของของประเทศสยาม ทุกกระทรวงควรจะมีคนมาเป็นกรรมการมหาวิทยาลัย จัดการศึกษาให้เหมาะสมกับความประสงค์ของกระทรวงต่าง ๆ ส่งคนมาสอนและให้ฝึกหัดเหมาะสมกับความประสงค์ ผลของการศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้ก็จะได้ทั่วถึงกัน เวลานี้มหาวิทยาลัยก็ฝึกหัดคนสำหรับกระทรวงต่าง ๆ เหมือนกัน แต่กระทรวงต่าง ๆ ยังไม่รู้สึกเป็นเจ้าของ ละยังไม่ช่วยบำรุงตั้งได้กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นจึงเป็นการยาก ถ้ามหาวิทยาลัยนี้มี

⁸¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 22.3/12. เรื่องเอเยนต์มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์รับจะช่วยเหลือ (11 ธันวาคม 2455) หน้า 3.

แต่คนของกระทรวงธรรมการ และคนที่มาสอนพิเศษก็เป็นราชการส่วนตัว ไม่ถูก
บังคับในทางราชการเช่นนี้แล้ว มหาวิทยาลัยจะเจริญไม่ได้เป็นอันขาด⁸²

จากเอกสารในข้างต้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่าปัญหาการขาดแคลนอาจารย์ส่วนใหญ่ของ
มหาวิทยาลัยนั้นประสบกับปัญหาในเรื่องของการมีอาจารย์จำนวนน้อย เนื่องจากกระทรวงต่าง ๆ ยังคงมี
ความเห็นและเข้าใจ่างานในเรื่องของการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยนั้นเป็นหน้าที่ของกระทรวงธรรม
การ มหาวิทยาลัยนั้นเปรียบเสมือนเป็นโรงเรียนแห่งหนึ่งเท่านั้นจึงไม่ใช่หน้าที่ของตน อธิบดีกรม
มหาวิทยาลัยจึงได้เสนอปัญหาดังกล่าวส่งไปยังเสนาบดีกระทรวงธรรมการเพื่อขอความร่วมมือให้
กระทรวงต่าง ๆ ส่งบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย โดยการให้
กระทรวงบังคับว่าเป็นหน้าที่และราชการส่วนหนึ่งไม่ใช่มาสอนในลักษณะพิเศษ เนื่องจากการส่งมาใน
งานราชการนั้นทางมหาวิทยาลัยนั้นก็สามารถประหยัดงบประมาณในการจ้างอาจารย์พิเศษ และบุคคล
เหล่านั้นจะได้มีเวลาในการสอนให้กับทางมหาวิทยาลัยมากยิ่งขึ้น แม้ว่าจะมีการเสนอเรื่องให้กับเสนาบดี
กระทรวงธรรมการแล้ว ปรากฏว่าในภายหลังทางมหาวิทยาลัยก็ยังคงประสบปัญหาในเรื่องบุคลากรเป็น
อย่างมากซึ่งทางมหาวิทยาลัยได้พยายามแก้ไขเรื่อยมา โดยเฉพาะหลังจากการร่วมมือกับมูลนิธิร็อคกี
เฟลเลอร์แล้วทำให้มหาวิทยาลัยสามารถพัฒนาด้านบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพราะ
ทางมูลนิธิได้สนับสนุนและจัดหาบุคลากรให้กับทางมหาวิทยาลัยในเวลาต่อมาด้วย เช่น ศาสตราจารย์
เอลลิสซึ่งในเวลาต่อมาก็ได้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีของมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ทางมหาวิทยาลัยยังได้รับการอนุเคราะห์และได้มีการเชื้อเชิญพระบรม
วงศานุวงศ์มาเป็นอาจารย์สอนภายในมหาวิทยาลัยด้วย อย่างเช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัย
กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัยได้เสด็จมาเป็นอาจารย์สอนในคณะรัฐประศาสนศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2461
ทรงมีความเต็มพระทัยในการเข้ามาสอนให้กับทางมหาวิทยาลัยซึ่งได้ปรากฏจากลายพระหัตถ์ตอนหนึ่ง
ที่มีไปยังเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีว่า “ฉันหวังใจว่าฉันจะมีความสามารถพอสำหรับการทำงานที่จะต้องทำ ฉัน
รับได้แต่ว่าจะพยายามให้เต็มกำลังแลปัญหา”⁸³ พระองค์ทรงมีพระอุปนิสัยโปรดไปในทางการเป็น
อาจารย์และไม่ทรงรังเกียจ หรือสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์เสด็จมาเป็นอาจารย์สอนใน
วิชาประวัติศาสตร์และกายวิภาคศาสตร์, พระองค์เจ้าธานีนิวัติมาเป็นอาจารย์ในคณะอักษรศาสตร์และ
วิทยาศาสตร์สอนทางด้านภาษา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์⁸⁴, หม่อมเจ้าพูนศรีเกษม เกษมศรี และ
หม่อมเจ้ารัชฎาภิเศก โสณกุลทรงสอนและดำรงตำแหน่งคณบดีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ใน

⁸² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 10/11. กรมมหาดเล็กหลวง ขอพระบรมบาทไปรับราชการในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
กรุงเทพฯ และขอหม่อมเจ้าธานี มารับราชการในกรมมหาวิทยาลัย (14-27 มีนาคม 2460).

⁸³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 10/21. เรื่องขอได้โปรดนำความขึ้นกราบบังคมทูล เรื่องทูลกระหม่อมกรมขุนเพชรบูรณ์
อินทราชัยต้องพระประสงค์เสด็จไปเป็นอาจารย์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (27-30 ส.ค. 2461).

⁸⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 10/11. กรมมหาดเล็กหลวง ขอพระบรมบาทไปรับราชการในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
กรุงเทพฯ และขอหม่อมเจ้าธานี มารับราชการในกรมมหาวิทยาลัย (14-27 มีนาคม 2460).

เวลาต่อมา นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ หม่อมราชวงศ์พรหมเทพ เป็นอาจารย์พิเศษในการสอนประวัติศาสตร์ของทางมหาวิทยาลัยอีกด้วย

จากการวิจัยของวารุณี โอสถารมย์พบว่ามหาวิทยาลัยก็เช่นเดียวกับหน่วยราชการอื่นๆ ในเวลานั้น ที่ขาดแคลนบุคลากรผู้ชำนาญการด้านเทคนิควิทยาการตะวันตก การดำเนินงานด้านการเรียนการสอน ส่วนหนึ่งอาศัยอาจารย์ประจำ ซึ่งมีจำนวนไม่มากนักที่ได้หลังจากการโอนโรงเรียนสังกัดกระทรวงต่างๆ มารวมกัน และอีกส่วนหนึ่ง ต้องอาศัยการขอยืม หรือโอนย้ายบุคคลที่มีความรู้ในสาขาวิชาที่มหาวิทยาลัยต้องการ (ส่วนมากหรือเกือบทั้งหมดคือผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ) รวมทั้งการขอความร่วมมือจากต่างกระทรวงให้ส่งข้าราชการมาช่วยสอนในฐานะอาจารย์พิเศษ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการบริหารบุคลากรในระยะแรกนั้นจึงเป็นเรื่องการประสานความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่างกระทรวงของความร่วมมือจัดหาอาจารย์พิเศษให้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทรต้องรับภาระหน้าที่นี้อย่างหนัก เนื่องจากมหาวิทยาลัยไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควรจากกระทรวงต่างๆ พระองค์ถึงกับเสนอปัญหานี้ต่อเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการให้แก่ปัญหา ด้วยการปรับองค์กรบริหารมหาวิทยาลัยแยกเป็นอิสระจากกระทรวงศึกษาธิการมากขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้กระทรวงอื่นๆ มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและหลักสูตรวิชาการ รวมทั้งการจัดการผู้สอนสาขาวิชาต่างๆ ในรูปคณะกรรมการมหาวิทยาลัย โดยกระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบเฉพาะส่วนการบริหารการเงินและบุคลากร อย่างไรก็ตามปัญหานี้ไม่ได้รับการพิจารณาสานต่อแต่อย่างใดจากกระทรวง ปรากฏว่าในปีเดียวกันนั้นเอง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ย้ายมาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสาธารณสุข ซึ่งตั้งขึ้นใหม่ในสังกัดกระทรวงมหาดไทย อย่างไรก็ตาม จากทรัพยากรมหาวิทยาลัย ทางด้านการเงินและบุคลากรที่มีอยู่ ทำให้การดำเนินงานผลิตกำลังคนของมหาวิทยาลัยเป็นไปภายใต้กรอบเป้าหมายการศึกษา มุ่งตอบสนองการขยายตัวของระบบราชการเท่านั้น มหาวิทยาลัยเกือบไม่มีการขยายตัวในช่วงก่อน พ.ศ. 2466 เพราะมีภาระหน้าที่ที่ต้องคำนึงถึงการผลิตกำลังคนที่สัมพันธ์กับตำแหน่งงานราชการ มหาวิทยาลัยต้องติดต่อกับหน่วยงานกับหน่วยราชการต่างกระทรวงเพื่อกำหนดจำนวนผู้ศึกษาและจัดหางานราชการให้ การเปิดคณะวิชาใหม่ที่ไม่มีความต้องการจากหน่วยราชการจึงทำไม่ได้⁸⁵

3.2.3.4 ปัญหาทางด้านงบประมาณในการพัฒนามหาวิทยาลัย

จากการศึกษาผลงานของพรเพ็ญ อันตระกูลพบว่างบประมาณที่ทางกระทรวงธรรมการได้รับนั้นมีงบประมาณน้อยมากเป็นอันดับสองรองจากด้านการพาณิชย์โดยเฉลี่ยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2453-2468 ได้รับเพียงร้อยละ 2.6 เท่านั้น โดยส่วนมากรัฐบาลได้เน้นไปที่การป้องกันประเทศซึ่งมีจำนวนมากถึงร้อยละ 24.3⁸⁶ โดยงบประมาณประจำปีกับทางมหาวิทยาลัยได้รับนั้นต้องได้รับการจัดสรรแบ่งผ่านจาก

⁸⁵ วารุณี โอสถารมย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 14-15.

⁸⁶ พรเพ็ญ อันตระกูล, การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453-2468, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 57.

กรมมหาวิทยาลัยอีกทีหนึ่ง ดังนั้นงบประมาณที่มีอยู่จึงเป็นจำนวนน้อยซึ่งรายละเอียดในเรื่องนี้ได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น

3.2.3.5 ปัญหาด้านการบริหารงานภายใน

ในระยะแรกมีอุปสรรคในด้านการบริหารงานภายในมหาวิทยาลัยจนทำให้การงานเจริญก้าวหน้าไปได้ค่อนข้างช้าซึ่งการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยในเวลานั้นได้เป็นที่สนใจอยู่ในสายตาของประชาชนและสื่อเป็นอย่างมาก ปรากฏว่ามีข่าวลือออกมาในเรื่องของการแตกความสามัคคีในการบริหารงานอยู่มาก ข่าวดังกล่าวได้มีการรั่วไหลและมีการร้องเรียนไปสู่ภายนอกจนหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ จึงขอทราบเรื่องการทำงานของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนั้นพระยาศรีวรวงษ์ (มรว. จิตร สุทัศน์) จึงเขียนจดหมายเรียนเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการซึ่งปรากฏความว่า

“...ด้วยกรมมหาวิทยาลัยที่ได้ตั้งมานานแล้วนั้นมีข้อขัดข้องอะไรบางอย่างที่ควร
จะลงหนังสือพิมพ์ระหว่างนี้ ทางหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ได้รับข่าวคราวที่มีผู้ส่ง
มาให้มากมาย ล้วนแต่แสดงออกถึงเรื่องแตกสามัคคีกัน จนการงานออกไม่เปน
ได้เป็นพายุเสียหายมาก ถ้าท่านเจ้าคุณไม่มีความรังเกียจที่จะให้ข่าว ขอให้โปรดเรียบเรียง
ส่งมาลงหนังสือพิมพ์ได้ต่อจากรายงานที่เคยลงพิมพ์แล้ว ในคราวที่ได้เริ่มมีการ
เปลี่ยนแปลงแล้วแต่ก่อน...”⁸⁷

ในประเด็นดังกล่าวเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้ส่งเรื่องขึ้นทูลเกล้าฯ ต่อสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และได้สั่งการว่าถ้าเรื่องใดหนังสือพิมพ์มีการลง
ผิดพลาดจากความจริงก็ให้ลงแก้ไข แต่ถ้าลงข่าวที่ไม่เป็นความจริงก็ไม่จำเป็นต้องแก้ เพราะผู้ที่มี
ความคิดย่อมเห็นได้ว่าข่าวนั้นไม่จริง แต่การที่หนังสือพิมพ์ยังไม่ได้ลงข่าวอะไร ก็ไม่มีการจำเป็นที่
จะต้องส่งข่าวไป ส่วนเรื่องการงานถ้ายังไม่มีการประกาศเปลี่ยนแปลงก็ยังไม่ให้คงเดิม นอกจากนี้ยังสั่งการให้
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีตอบพระยาศรีวรวงษ์ว่าจะให้มีการส่งระเบียบการใหม่ลงประกาศพิมพ์ก่อน
เรื่องการปกครองที่เป็นเรื่องภายในไม่จำเป็นต้องประกาศลงหนังสือพิมพ์ ส่วนเรื่องการแตกความ
สามัคคีเมื่อยังไม่มีการฟ้องร้องก็ยังไม่ต้องรับ และเรื่องดังกล่าวก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในกระทรวงอื่นด้วย

ดังนั้นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีจึงได้อธิบายเรื่องมายังพระยาศรีวรวงษ์ว่าตั้งแต่ได้มีการ
ตั้งกรมมหาวิทยาลัยขึ้นนั้นก็ได้มีการพิจารณาในเรื่องต่างๆ ตามความเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง
การงานของโรงเรียนราชแพทยาลัย โรงเรียนข้าราชการพลเรือน ระเบียบการ สถานที่ การใช้จ่ายเงิน

87

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 10/13. เรื่องหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ขอทราบเรื่องการทำงานของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับลง ณ 16 เมษายน พ.ศ. 2461.

และผลประโยชน์ ซึ่งในระหว่างที่มีการดำเนินงานนั้น งานที่ทำมาอย่างไรมันก็ให้ทำตามเดิมก่อน สิ่งที่เราเห็นว่าควรแก้ไขก็กระทำไป คนที่ทำงานจึงต้องมีการเปลี่ยนตำแหน่งหน้าที่ไปบ้าง การงานที่กำลังดำเนินมานั้นค่อยๆ ลงตัวแล้ว การที่จะวางระเบียบหรือเปลี่ยนหน้าที่ของบุคคลโดยเร็วจึงสามารถกระทำได้ยากและก่อให้เกิดความผิดพลาดได้ จึงต้องมีการทดลองเลือกงานให้เหมาะสมกับบุคคลเสียก่อน และปัญหาที่มีความสำคัญที่สุดในขณะนี้ก็คือเรื่องงบประมาณ ซึ่งส่งผลทำให้การดำเนินงานในเรื่องอื่นๆ ต้องติดขัดตามไปด้วย ทำให้ในปีที่ผ่านมา จึงไม่มีข่าวคราวของมหาวิทยาลัยเลยเพราะต้องใช้ระยะเวลาในการเตรียมการ

ในปี พ.ศ.2461 ได้เริ่มมีการใช้ระเบียบการใหม่จึงได้มีการส่งโครงการระเบียบการของมหาวิทยาลัยให้มาลงพิมพ์ก่อน เนื่องจากต้องมีการแก้ไขหลักสูตรให้ละเอียด ให้มีความเหมาะสมกับกำลังคนและงบประมาณ ซึ่งยังไม่สามารถระบุลงได้อย่างตายตัวได้ เพราะอาจจะทำให้มีการเข้าใจผิดไปโดยสิ่งใดที่เห็นว่าควรมีการประกาศต่อหนังสือพิมพ์นั้นควรมีการส่งเป็นเรื่องๆ ส่วนเรื่องการปกครองในมหาวิทยาลัย อธิบดีกรมมหาวิทยาลัยเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องลงในหนังสือพิมพ์เพราะเป็นเรื่องภายใน การที่มีผู้ส่งข่าวในเรื่องการแตกความสามัคคีและการงานที่ไม่เป็นระบบระเบียบนั้นขอให้ระวังและอย่าเชื่อโดยง่าย การที่พระยารวงษ์ถามมาก่อนนั้นเป็นสิ่งที่ดีและอธิบดีจะตอบทุกครั้ง ในฐานะที่ท่านเป็นกรรมการที่ปรึกษาของโรงเรียน

ในประเด็นนี้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่มีความสำคัญและไม่ใช่ว่าเรื่องที่เราประชาชนทั่วไปสมควรรู้ ผู้ที่ไม่เข้าใจการทำงานโดยละเอียดย่อมสามารถเข้าใจผิดได้ ความจริงแล้วงานนั้นไม่ได้มีความเสียหายไปกว่าแต่เดิม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงย่อมมีความยุ่งยากเป็นเรื่องธรรมดาส่วนมากเจ้าหน้าที่มีความกังวลไปเอง เนื่องจากมีการเปลี่ยนผู้ปกครองใหม่จึงมีการเข้าใจผิดและไม่มีความไว้วางใจกันบ้าง การที่บอกว่าการงานไม่เป็นระบบระเบียบนั้นเป็นสิ่งที่รุนแรงมากเกินไป ส่วนการแตกความสามัคคีก็เช่นกัน อันที่จริงแล้วไม่มีเรื่องวิวาทกัน การที่จะให้มีความสามัคคีกลมเกลียวในระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถกระทำได้เป็นธรรมดาเพราะยังไม่เข้าใจและไว้วางใจกัน ต่อมาเมื่อรู้จักกันดีแล้วก็จะเกิดความกลมเกลียวกัน ดังนั้นเรื่องดังกล่าวจึงไม่ใช่ว่าเปลี่ยนแปลงจึงไม่สมควรต้องลงพิมพ์ประกาศให้ประชาชนทราบ แต่ถ้าเรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความเสียหายร้ายแรงหรือเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนก็ควรจะประกาศลงในหนังสือพิมพ์ ข่าวลือในเรื่องมหาวิทยาลัยนี้จึงเป็นเรื่องที่ไม่เป็นสาระ⁸⁸

จากหลักฐานที่ปรากฏข้างต้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องจริงหรือข่าวลือก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนคือการบริหารงานภายในของมหาวิทยาลัยในช่วงต้นนั้นค่อนข้างประสบปัญหาในเรื่องการโยกย้ายเปลี่ยนตำแหน่งงาน การสรรหาบุคคลให้เหมาะสมกับตำแหน่ง จึงอาจจะทำให้

⁸⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศษ. 10/13. เรื่องหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เกล็ดเมธีย์ ขอบทราบเรื่องการทำงานของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับลง ณ 22 เมษายน พ.ศ.2461

เจ้าหน้าที่หรือบุคคลบางฝ่ายไม่พอใจเท่าที่ควรนัก อย่างไรก็ตามในภายหลังไม่ปรากฏข่าวในเรื่องการแตกความสามัคคีของเจ้าหน้าที่แต่ประการใดซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารของทางมหาวิทยาลัยได้มีการดำเนินการในการแก้ปัญหาภายในจนทำให้เรื่องราวดังกล่าวยุติลงได้ หรืออาจจะมีบ้างแต่เป็นการภายในเท่านั้นซึ่งไม่ได้เป็นปัญหาที่ใหญ่โตแต่ประการใด

3.2.4 การพัฒนามหาวิทยาลัยและการแก้ไขอุปสรรค

3.2.4.1 การร่วมมือกับทางมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์และการบริจาคทรัพย์สินของบุคคลต่าง ๆ เพื่อพัฒนามหาวิทยาลัย

เมื่อแรกเริ่มตั้งโรงเรียนราชแพทยาลัยจนกระทั่งถึงช่วงสมัยปี พ.ศ. 2464 รัฐบาลไทยยังมิได้ตกลงรับความช่วยเหลือจากมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์อย่างเป็นทางการ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาไชยนาทนเรนทรทรงต้องประสบกับอุปสรรคในหลายๆ ด้าน ความขาดแคลนอาจารย์แพทย์ผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาทำให้ต้องใช้วิธีรวบรวมเอาบุคลากรทางการแพทย์ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเท่าที่พอจะหาได้ในประเทศมาทำหน้าที่อาจารย์ การจัดหลักสูตร กำหนดการสอนวัดความรู้ก็อาศัยตัวอย่างจากประเทศเยอรมนีเป็นแบบอย่างเบื้องต้น เนื่องจากสมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทรทรงสำเร็จวิชาการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยไฮเดลเบิร์กประเทศเยอรมนี แต่อย่างไรก็ตามจากปัญหาความขาดแคลนทั้งเรื่องเงินทุนและบุคลากรที่มีความสามารถก็ทำให้การเรียนการสอนยังคงล่าช้าอยู่มาก เมื่อ นายแพทย์วิกเตอร์ จี. ไฮเซอร์ (Victor G. Heiser) ผู้ตรวจการมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ประจำภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกไกลเข้ามาสำรวจโรงเรียนราชแพทยาลัย ถึงกับได้กราบทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “ข้าพระพุทธเจ้าเสียใจอย่างยิ่งที่จะกราบบังคมทูลว่าโรงเรียนแพทยาลัยของใต้ฝ่าธุลละอองธุลีพระบาทเป็นโรงเรียนที่เลวที่สุดที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นมา”⁸⁹ มีคำบรรยายว่า โรงเรียนราชแพทยาลัยในขณะนั้น “มีอาคารเป็นตึกเล็กๆ เพียงตึกเสาวภาคย์ ตึกวิคตอเรีย ตึกสุติกรรม เรือนคนไข้เป็นเรือนไม้หลังคาจาก ญาติเอาคนไข้ทิ้งให้อนตายใต้ต้นมะขามเสมอ”⁹⁰ สืบเนื่องจากปัญหาการพัฒนาโรงเรียนแพทย์ ตลอดจนข้อวิจารณ์ของนายแพทย์ วิกเตอร์ จี. ไฮเซอร์ ข้างต้น จึงกระตุ้นให้ประเทศไทยขอความช่วยเหลือจากมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ในการปรับปรุงการแพทย์และการมหาวิทยาลัยให้ทันสมัย โดยมูลนิธินั้นมีความประสงค์ที่จะให้ความช่วยเหลืออยู่แล้วโดยต้องการช่วยเหลือ “ผู้ที่พยายามช่วยตนเองก่อน” การช่วยเหลือถ้าจะมากกระทำเองนั้นอาจจะเกรงว่าเป็นการแทรกแซงทางการเมือง ดังนั้นทางรัฐบาลจึงเชื่อเชิญไปทางมูลนิธิให้เข้ามาช่วยปรับปรุงการศึกษาทางด้านการศึกษาซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการได้กราบทูลขอรับรองให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ต่างประเทศให้ทรงเป็นองค์ผู้แทนฝ่ายไทยในการประสานงานติดต่อ

⁸⁹ บุญเสริม นามวัง, พระบิดาแห่งการแพทย์ไทย, (กรุงเทพฯ : สารานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, 2538), หน้า 1A.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน

เจรจากับมูลนิธิ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนในคณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเริ่มในปี พ.ศ. 2464

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ทรงได้พบปะเจรจากับผู้แทนของมูลนิธิหลายครั้ง ประเด็นหลักในการเจรจาที่สำคัญนั้นประกอบด้วย 4 ประการ คือ *ประการแรก* มูลนิธิ ขอให้ทางรัฐบาลไทยกำหนดอัตราเงินเดือนสำหรับนายแพทย์เพิ่มขึ้นจาก 80 บาท อัตราในขณะนั้นเป็นสองเท่าหรือมากกว่าอยู่ในอัตราที่ 160 บาท เพื่อเป็นการกระตุ้นความสำคัญให้กับเยาวชนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนแพทย์ซึ่งมีโอกาและมีความก้าวหน้าไม่น้อยไปกว่าอาชีพอื่น ทั้งนี้การเพิ่มระดับเงินเดือนนั้นจะทำให้แพทย์นั้นไม่ต้องกังวลในอัตราค่าเลี้ยงชีพมากเกินไปนัก รวมทั้งเพื่อเป็นการสนับสนุนให้คนเก่งและคนดีเข้ามาเป็นแพทย์มากยิ่งขึ้น *ประการที่สอง* มูลนิธิขอให้ฝ่ายไทยเขยิบการรับนักเรียนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 *ประการที่สาม* ให้มีการตั้งตำแหน่งศาสตราจารย์ขึ้น 6 ตำแหน่ง เงินเดือนตำแหน่งละ 1,000 บาท โดยมีสาขาพยาธิวิทยา สรีรวิทยา กายภาควิทยา อายุศัลยศาสตร์ ศัลยศาสตร์และสูติศาสตร์และนรีเวชวิทยา *ประการที่สี่* มูลนิธิจะสร้างตึกให้ 3 หลัง คือ ตึกพยาธิวิทยา ตึกพยาบาลคนไข้ และตึกบัญชาการ มูลนิธิ ได้เสนอว่าถ้าฝ่ายรัฐบาลรับจะปฏิบัติได้ตามนี้แล้วมูลนิธิจะช่วยเหลือ คือ

1. อุดหนุนเงินเดือนสำหรับจ้างศาสตราจารย์เพื่อให้ได้คนดีมาจัดงาน
2. ให้ทุนเล่าเรียนสำหรับส่งคนไทยไปเล่าเรียนในต่างประเทศเพื่อสวมตำแหน่งศาสตราจารย์ในภายหลัง
3. สร้างตึกให้เพิ่ม 2 หลัง ตึกกายวิภาคศาสตร์และสรีรวิทยา และตึกคนไข้ (ภายหลังเปลี่ยนการเจรจาเป็นการสร้างตึกศัลยกรรมแทน)

ข้อความในพระราชหัตถเลขาซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ทรงมีไปยังเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ลงวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2465 แสดงให้เห็นว่าความช่วยเหลือจากมูลนิธิ จะส่งผลดีแก่การพัฒนาการแพทย์ไทยให้ก้าวหน้าไปเป็นอย่างมาก ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์กล่าวถึงผลดีและประโยชน์ที่ไทยจะได้รับจากการติดต่อโดยผลที่ดีอาจแบ่งออกได้เป็นสองทางคือ *ผลประโยชน์โดยตรง* คือวิชาและความชำนาญ *ส่วนผลประโยชน์ทางอ้อม* คือความนิยมซึ่งจะเกิดขึ้นในหมู่ชาวสยามและชาวต่างประเทศในการที่จะบำรุงการศึกษาแพทย์ให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับชาวต่างประเทศได้⁹¹

ผลประโยชน์โดยตรงสามารถอธิบายได้คือ การก่อสร้างซึ่งทางมูลนิธิรับทำ สามารถทำได้ตามแผนที่ทางไทยได้วางไว้ เพราะฉะนั้นจะเป็นการลดค่าใช้จ่ายการก่อสร้างและจะเสร็จได้เร็วขึ้นด้วย เพราะโรงเรียนแพทย์ของไทยเองไม่มีทางที่จะมีงบประมาณพอที่จะจ้างครุผู้มีความรู้ ความชำนาญ

91

หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนานายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ถึงเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ลงวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2465

เช่นที่ทางมูลนิธิจ้างให้ได้ถึง 6 คน ส่วนโอกาสของนักเรียนที่ทางมูลนิธิจะให้ความช่วยเหลือก็จะเป็นการดีมาก เพราะมูลนิธิอาจจะจัดให้นักเรียนเหล่านี้เข้าเรียนในโรงเรียนชั้นสูง อีกทั้งมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ยังมีความชำนาญในการจัดการโรงเรียนแพทย์มากเพราะได้มีโอกาสดูแลจัดโรงเรียนแพทย์มาแล้วหลายประเทศ และมีงบประมาณที่จะจ้างผู้มีความรู้และความชำนาญพิเศษในการจัดการศึกษาวิชาแพทย์ การที่มูลนิธิขอให้รัฐบาลอุดหนุนนักเรียนแพทย์และผู้ที่เป็นแพทย์ในราชการนั้นก็เป็นการที่มูลนิธิขอให้ไทยช่วยเหลือตนเอง เมื่อการศึกษาวิชาแพทย์ของไทยเจริญแล้วร็อกกีเฟลเลอร์ก็อาจขยายการสุขภาพและใช้ให้แพทย์ไทยทำงานนี้ ซึ่งจะได้ประโยชน์ทั้งกับราษฎรและเป็นโอกาสในการหาเลี้ยงชีพสำหรับแพทย์ด้วย รวมทั้งมูลนิธิจะสนับสนุนให้แพทย์บางคนได้ออกไปเรียนวิชาในต่างประเทศ และในอนาคตคนไทยอาจจะได้เข้าทำงานในมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ประเทศสหรัฐอเมริกา

ส่วนผลประโยชน์ทางอ้อมคือ การที่ร็อกกีเฟลเลอร์จะส่งครูผู้มีความรู้ความชำนาญเข้ามาจัดการโรงเรียนแพทย์นี้ จะเป็นโอกาสที่ดีที่จะวางโครงการศึกษาแพทย์ในมหาวิทยาลัย วิชาที่เรียนก็ต้องมีการพัฒนาขึ้น พร้อมทั้งการฝึกจรรยาแพทย์จะทำให้สาธารณสุขมีความไว้วางใจแพทย์มากขึ้น เมื่อรัฐบาลให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนวิชาแพทย์ ก็จะได้คนที่มีคุณภาพเข้ามาเป็นแพทย์มากยิ่งขึ้น มูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ได้ทำการช่วยการเรียนแพทย์และการปราบปรามโรคต่างๆ หลายประเทศแล้วเป็นผลสำเร็จมากน้อย การเข้ามาทำการในไทยก็คงจะมีผลเช่นกัน ผลที่ทำสำเร็จมามากแล้วเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวต่างประเทศมีความเชื่อถือในแพทย์ไทย คือเมื่อมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ได้จัดการแพทย์ศึกษาสำเร็จคงจะมีการโฆษณาผลงานของมูลนิธิฯ จากการศึกษาที่มูลนิธิฯ ติดต่อกับหลายประเทศ ก็จะเป็นการโฆษณาความเจริญของการแพทย์ในไทยให้เป็นที่รู้จัก นอกจากนั้นทางมูลนิธิฯ ยังได้รับรองว่าจะจัดการแพทย์ให้เทียบชั้นกับแพทย์ในอเมริกาและยุโรป และเปิดทางให้มหาวิทยาลัยต่างประเทศยอมรับแพทย์ที่เรียนในประเทศไทยเข้าเรียนในชั้นสูงอีกด้วย⁹²

มูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ได้ตั้งขึ้นด้วยความมุ่งหมายจะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นการกุศลเท่านั้น มิได้มีความมุ่งหมายทางด้านการแสวงหาผลกำไรหรือการแผ่อำนาจของประเทศใด และมีสาขาอยู่ในแทบทุกประเทศ ร็อกกีเฟลเลอร์มาช่วยการศึกษาแพทย์เป็นการชั่วคราวพอให้ไทยสามารถจัดการเรียนการสอนวิชาแพทย์ได้ เมื่อเห็นว่าวิชาแพทย์เจริญแล้ว ก็ให้ไทยบริหารจัดการเองต่อไป อีกประการหนึ่งร็อกกีเฟลเลอร์มีหลักว่าจะสนับสนุนแต่สิ่งที่มูลนิธิฯ ได้สร้างขึ้นและมีความคาดหวังที่จะมีความเจริญได้ เพราะฉะนั้นในการที่มาเลือกช่วยการแพทย์ของไทยนี้ จึงเป็นการยกย่องความพยายามของรัฐบาลไทยเป็นอย่างดี และในการที่รับให้ร็อกกีเฟลเลอร์เข้ามาช่วยนี้ นับว่าเป็นการเชื่อมไมตรีกับต่างประเทศทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างประเทศ เป็นการพัฒนาประเทศได้อีกทางหนึ่งด้วย

92

หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำเนาสายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ถึงเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ลงวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2465

อย่างไรก็ตาม การที่มูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์เข้ามาให้ความช่วยเหลือก็มีผลเสียเช่นกัน คือ ทางมูลนิธิ ไม่ได้ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนกิจการทั้งหมด มีการขอให้รัฐบาลสนับสนุนทางด้านบุคลากรและงบประมาณด้วยเป็นอันมาก เมื่อมีการยอมรับความช่วยเหลือแล้ว ทางมูลนิธิ รับผิดชอบในส่วนของมูลนิธิลู่แล้ว แต่ในส่วนของไทยไม่ลู่แล้ว ก็เป็นโอกาสให้เกิดความเสียหาย ซึ่งสาเหตุที่ส่วนของไทยไม่ลู่แล้วอาจเกิดขึ้นจากงบประมาณที่มีจำกัด ขาดบุคลากรที่จะจัดการของฝ่ายไทย ขาดความศรัทธาในการบำรุงการแพทย์ ขาดความปรองดองกัน เมื่อมีการติดต่อกับต่างประเทศแล้วเกิดความเสียหายก็ทำให้ภาพพจน์ของไทยดูไม่ดี หากไม่ยอมรับความช่วยเหลือก็จะเป็นการที่ไม่รู้จักโอกาสอันดีและไม่เห็นความสำคัญของการแพทย์ แม้รัฐบาลไทยจะจัดให้การแพทย์เจริญเองโดยไม่รับข้อเสนอของมูลนิธิ มูลนิธิก็ยืนยันว่าสิ่งที่รัฐบาลไทยจัดขึ้นยังไม่มีคุณภาพเทียบเท่ากับที่ทางมูลนิธิ ให้ความช่วยเหลือ รวมทั้งประเทศอื่นก็คงเชื่อตามที่มูลนิธิ กล่าว⁹³

มูลนิธิ ได้ให้ความช่วยเหลือในโครงการระยะแรกมีกำหนด 5 ปี โดยนับตั้งแต่วันที่ ศาสตราจารย์คนแรกของคณะแพทยศาสตร์เข้ามาถึงในวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2466 และในปีเดียวกันนี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลง คือให้ย้ายนักเรียนแพทย์ตั้งแต่ชั้นปีที่ 3 ไปเรียนที่ศิริราช รวมทั้งเริ่มเปลี่ยนระบบการศึกษาของคณะแพทยศาสตร์ให้เป็นระดับแพทย์ปริญญาในปีเดียวกันนี้ด้วยถึงแม้ว่าในเวลาต่อมา สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์จะทรงเปลี่ยนมาดำรงตำแหน่งข้าหลวงตรวจการพิเศษ แต่ก็ได้ทรงงานในคณะแพทยศาสตร์หลายตำแหน่งควบคู่กันไป เช่น เมื่อมีความจำเป็นต้องสร้างอาคารเพิ่มเติมที่ศิริราชก็ทรงเป็นนายกรรมการฝ่ายการก่อสร้าง ทรงดำรงตำแหน่งนายกคณะกรรมการแพทยศาสตร์ และทรงเป็นประธานกรรมการโรงพยาบาลศิริราช อีกทั้งยังทรงงานร่วมกับศาสตราจารย์ เอ จี เอลลิส หัวหน้าแผนกพยาธิวิทยา ผู้แทนมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ในสยามที่ได้รับสมญานามว่าเป็น "หลวงดาเจ้าของหลักสูตรแพทยศาสตรบัณฑิต" พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนของนักเรียนแพทย์ในศิริราชให้ทันสมัยขึ้นด้วย เช่น มีการเพิ่มวิชาประวัติการแพทย์ การทำนายโรค อาการของโรค และเน้นการเรียนภาคปฏิบัติมากขึ้นช่วงปีแรกๆ ของการทำสัญญาความร่วมมือ คณะแพทยศาสตร์ยังคงจำเป็นต้องใช้คณาจารย์ชาวต่างประเทศเกือบทั้งหมดเป็นผู้ทำการสอนตามข้อตกลงของมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ หัวหน้าแผนกวิชาทั้ง 6 ได้แก่ กายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา พยาธิวิทยา อายุรศาสตร์ ศัลยศาสตร์ และสูติศาสตร์ ก็เป็นศาสตราจารย์จากต่างประเทศที่ทางมูลนิธิ เป็นผู้จัดหามาให้ แต่ในขณะเดียวกันก็มีความพยายามที่จะเตรียมบุคลากรคนไทยไว้เพื่อรับช่วงต่อจากชาวต่างประเทศด้วย สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์จะทรงเป็นผู้คัดเลือกนายแพทย์ และนักเรียนแพทย์ไทยที่มีความสามารถร่วมกับศาสตราจารย์เอลลิสเพื่อให้เป็นผู้รับทุนจากมูลนิธิ ไปดูงานและไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ นอกจากนี้ในหลายกรณีสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์จะทรงออกทุนการศึกษาส่วนพระองค์ก็หนึ่งหรือเต็มจำนวน รวมทั้งทุนสำหรับการเตรียมตัวเดินทางให้แก่นักเรียนแพทย์ด้วยอีกส่วนหนึ่ง

93

หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนวนลายพระหัตถ์สมเด็จฯเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ถึงเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ลงวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2465

ในปี พ.ศ. 2461 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เพิ่มหลักสูตรวิชาแพทย์ขึ้นเป็น 6 ปี เช่นเดียวกับหลักสูตรในปัจจุบันโดยให้จัดการเรียนการสอนในชั้นปีต้นๆ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยมีการย้ายชั้นปีที่ 1-4 ไปเรียนที่หอวัง ครั้นชั้นปีที่ 5 และ 6 จึงค่อยมาเรียนที่ศิริราชโดยหลักสูตรยังคงแบ่งเป็น 2 ภาค ภาคละ 3 ปี แต่นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาก็ยังคงเป็นเพียงแพทย์ประกาศนียบัตรอยู่ เช่นเดิมไม่ใช่แพทย์ปริญญา คณะแพทยศาสตร์ในช่วงนี้จึงมีความก้าวหน้าช้ามากในภาพรวมในระยะแรก ต่อมาในปี พ.ศ.2466 หลังจากที่รัฐบาลนั้นสามารถติดต่อกับมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ได้สำเร็จแล้วจึงได้เริ่มมีการปรับปรุงหลักสูตรแพทย์ให้มีถึงในระดับปริญญาและได้มีการเปลี่ยนแปลงในสถานที่เรียนโดยได้ย้ายชั้นปีที่ 3 และ 4 มาที่ศิริราช การเรียนใน 2 ปีแรกจึงเป็นการเรียนวิทยาศาสตร์ที่เป็นพื้นฐาน 2 ปีต่อมาเรียนวิชาปรีคลินิกและเริ่มต้นวิชาคลินิก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ทำให้วิชาการแพทย์ได้รับการปรับปรุงให้เจริญก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ ด้วยการทุ่มเทความรู้ความสามารถของบุคลากรหลายฝ่าย และความร่วมมือจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ทรงเป็นผู้แทนเจรจา หลังจากที่มีการศึกษาแพทย์ได้ก้าวไปสู่การศึกษาระดับปริญญาเป็นสาขาแรกของประเทศในปี พ.ศ.2466 อีก 5 ปีต่อมานักเรียนแพทย์ปริญญารุ่นแรกก็สำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ. 2471 ซึ่งนับว่าเป็นปริญญาบัณฑิตแรกของประเทศไทย เนื่องด้วยสาเหตุขัดข้องบางประการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงยังมิได้จัดพิธีประสาทปริญญาในปีนั้น จนเมื่อนักเรียนแพทย์รุ่นที่ 2 สำเร็จการศึกษาจึงได้มีการจัดพิธีร่วมกันในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ.2473 เพียง 1 ปีหลังจากสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์เสด็จสวรรคต โดยพิธีนี้ได้รับพระมหากษัตริย์คุณฯ จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีเป็นผู้เสด็จมาพระราชทานปริญญา จากก้าวแรกของปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตนี้เอง ได้ช่วยเป็นแรงผลักดัน และส่งเสริมคณะอื่นๆ ให้เร่งจัดการศึกษาระดับปริญญา จนในปี พ.ศ.2478 อีก 3 คณะ คือ อักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวิศวกรรมศาสตร์ จึงประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนหลักสูตรจากประกาศนียบัตรเป็นปริญญาเช่นกัน⁹⁴

นอกจากความร่วมมือกับมูลนิธิในการพัฒนาทางด้านการเรียนแพทย์แล้ว ยังให้ความร่วมมือทางด้านการพัฒนาทางสาขาวิทยาศาสตร์ด้วย เนื่องจากทางมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์เห็นว่ามหาวิทยาลัยควรมีการพัฒนาความพร้อมในการพัฒนาหลักสูตรการแพทย์ในทางคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นการศึกษาของนิสิตแพทย์ในเบื้องต้นก่อนด้วย ซึ่งการเรียนการสอนในสาขาวิทยาศาสตร์นั้นประกอบด้วย เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยาและคณิตศาสตร์ ดังนั้นทางมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์นั้น ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วยโดยการสนับสนุนงบประมาณในการสร้างตึกปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ดังที่ปรากฏอยู่ในบันทึกจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตอนหนึ่งว่า

⁹⁴ สรวใจ แสงวิเชียร, "ศาสตราจารย์ เอ จี เอลเลียต." ในคณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล" ใน 60 ปีแห่งความร่วมมือ ระหว่างคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลและมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์, หน้า 80.

“...อึ่งทั้งทางฝ่ายเราและฝ่ายเขาต่างเห็นพ้องว่า คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ซึ่งทำการสอนเตรียมแพทย์นั้นเพื่อให้การเรียนสำเร็จผลจริงจัง เขาต้องช่วยเหลืออีกจึงได้ทำความตกลงร่วมมือกับมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์อีกส่วนหนึ่งด้วย คือ มูลนิธิออกเงินเดือนศาสตราจารย์ 3 คน คือสำหรับวิชาฟิสิกส์ วิชาเคมีสตรี และวิชาไปโอโลยี กับออกเงินเดือนอาจารย์ภาษาอังกฤษให้เต็มคนหนึ่งเดือนละ 700 บาทชั่วเวลา 3 ปี ฝ่ายเราต้องออกเงินเดือนศาสตราจารย์ส่วนหนึ่ง คือคนหนึ่งเดือนละ 800 ถึง 1,000 บาท 3 คน และรับการปลูกศาลาประลองวิทยาศาสตร์ 3 แผนกนั้นรวม 1 หลัง การตกลงร่วมมือกันส่วนนี้ในระยะต้นมีกำหนด 5 ปี เช่นเดียวกับคณะแพทยศาสตร์ ผู้สอนวิชาเหล่านี้ได้มาถึงแล้วทุกคน ส่วนศาลาประลองวิทยาศาสตร์นั้นนายช่างกำลังเขียนแบบอยู่ตามความต้องการของศาสตราจารย์กับมหาวิทยาลัยได้จ้างอาจารย์ภาษาฝรั่งเศสมาแล้วคนหนึ่ง...”⁹⁵

วรุณี โอสถารมย์ ได้พบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นว่าเมื่อโครงการนี้เริ่มขึ้น รัฐบาลไทยยังไม่สามารถปรับปรุงการศึกษามัธยมได้ทันเวลา คณะแพทย์จึงจำเป็นต้องแก้ปัญหาด้วยวิธีการเสนอโครงการพัฒนาหลักสูตรคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ซึ่งเวลานั้นทำหน้าที่เป็นคณะเตรียมแพทย์ ด้วยการจัดหาศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศให้เข้ามาวางพื้นฐานหลักสูตรเตรียมแพทย์ ด้านวิทยาศาสตร์พื้นฐาน เคมี ชีววิทยา ฟิสิกส์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ผู้ศึกษาสามารถอ่านตำราและฟังการบรรยายด้วยภาษาดังกล่าวได้ และยังคงดำเนินการพัฒนาคุณภาพบุคลากรด้วยการจัดสรรทุนการศึกษาให้อาจารย์ชาวไทยได้ศึกษาต่อยังต่างประเทศในสาขาวิชาเหล่านั้น ผลการพัฒนามาตรฐานหลักสูตรคณะแพทย์ ทำให้ระบบการศึกษาทั้งคณะแพทยศาสตร์และคณะอักษรฯ ได้รับการปรับปรุงคุณภาพทางวิชาการขึ้นในระดับหนึ่งโดยตรง คณะวิศวกรรมศาสตร์ซึ่งอาศัยการศึกษาหลักสูตรพื้นฐานร่วมกับคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ก็ได้รับประโยชน์ในการพัฒนาวิชาการของคณะในทางอ้อมด้วยเช่นกัน ดังนั้นเมื่อสิ้นสุดสัญญาตามโครงการระยะแรก พ.ศ.2472 คณะแพทยศาสตร์สามารถผลิตแพทย์ในระดับการศึกษาขั้นปริญญาบัณฑิตได้ตามมาตรฐานสากล ส่วนคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เองเริ่มสร้างศักยภาพขยายหลักสูตรชั้นสูงเพื่อผลิตบัณฑิตในสาขาวิชาของตนเอง โดยจัดเป็นหลักสูตรสายวิชาชีพ การฝึกหัดครูมัธยมซึ่งเป็นการโอนกิจการฝึกหัดครูมัธยมเดิมจากโรงเรียนสวนกุหลาบมาดำเนินการต่อ และยังคงสร้างหลักสูตรใหม่วิชาภาษาต่างประเทศด้วย มีข้อสังเกตว่าวิธีการพัฒนามาตรฐานหลักสูตร ด้วยการจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศให้เข้ามาดำเนินการวางหลักสูตรใหม่ทั้งคณะเช่นนี้ ได้ถือเป็นแบบอย่างการดำเนินการสำหรับคณะวิชาอื่นๆ ด้วย เช่น กรณีคณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรม

อย่างไรก็ตาม ปัญหาการดำเนินงานตามโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยนั้น มหาวิทยาลัยประสบปัญหาการเงินขาดแคลน เนื่องจากรัฐบาลไทยไม่สามารถจัดสรรเงินบางส่วนตามที่ระบุไว้

⁹⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. มร7ค/1. บันทึกเรื่องการจัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, หน้า 4

อันเป็นความร่วมมือตามข้อสัญญา ปัญหาดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากการเบิกจ่ายที่ล่าช้าและในบางครั้ง กระทรวงการคลังไม่สามารถจัดสรรเงินให้ได้ทันกำหนด เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้เคยเสนอวิธีแก้ปัญหาด้วยการให้กระทรวงการคลังลงเงินงบประมาณในการบริหารมหาวิทยาลัยตามโครงการ อย่างไรก็ตาม กระทรวงการคลังไม่เห็นด้วยกับวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยอ้างว่า กระทรวงต่างๆ ยังต้องการข้าราชการที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างประเทศมากกว่าผู้สำเร็จสถาบันอุดมศึกษาในประเทศ ดังนั้นมูลนิธิฯ จำเป็นต้องต่อสัญญาความช่วยเหลือแก่มหาวิทยาลัยในวาระที่สอง พ.ศ.2472 – 2476 เนื่องจากมหาวิทยาลัยยังไม่สามารถพัฒนาบุคลากรชาวไทย ให้ขึ้นมาปฏิบัติหน้าที่แทนผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศได้ทั้งหมดในทุกแผนกวิชา ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ระบุไว้ในสัญญาความช่วยเหลือของมูลนิธิฯ ฉบับนี้ การต่อสัญญา ระยะเวลาที่สองนี้ เป็นช่วงที่รัฐบาลไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประสบปัญหาวิกฤตการณ์การคลังรัฐบาลไม่สามารถเพิ่มรายได้ของรัฐ เพื่อนำมาจัดสรรให้แก่งบประมาณได้ทั้งหมด ปัญหานี้สร้างผลกระทบอย่างมากต่องบประมาณกระทรวงศึกษาธิการ และการดำเนินงานตามโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยในระยะที่สองอย่างมากด้วย⁹⁶

นอกจากความช่วยเหลือจากทางมูลนิธิแล้วการบริจาคทรัพย์สินของบุคคลต่างๆ ย่อมเป็นสิ่งที่มีผลต่อการพัฒนามหาวิทยาลัยเป็นอย่างมาก อย่างเช่นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ทรงแสดงพระประสงค์ในการบริจาคทรัพย์สินให้กับทางมหาวิทยาลัยไว้ในพระพินัยกรรม โดยทรงบริจาคเงินห้าแสนบาทถ้วนเพื่อเป็นกองทุนบำรุงการศึกษาในด้านการแพทย์การพยาบาล และ การศึกษาวิชาต่างๆที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่นั้นได้ทรงบริจาคทรัพย์สินส่วนพระองค์ในการพระราชทานเงินทุนสร้างตึกหรือทรงชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์ให้ร่วมกันบริจาค อาทิ สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า, สมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร หรือ สมเด็จพระยาไชยนาทเรนทรทรงเป็นกำลังหลักในการเรียโรทรัพย์สินจากพระบรมวงศานุวงศ์ เพื่อพัฒนาการศึกษาภายในมหาวิทยาลัยได้เป็นอย่างมากสมดังคำกล่าวตอนหนึ่งว่า “อนึ่งพระองค์ท่านเรียโรบอกบุญตักโรงเรียนราชแพทยาลัยกำลังก้าวหน้าไป เพราะเหตุนี้ มหาวิทยาลัยแห่งสยามประเทศย่อมจะสำเร็จได้เร็วขึ้นด้วยอาศัยการเรียโรจุมมหาวิทยาลัยอื่นๆ ทั่วโลก”⁹⁷

3.2.4.2 การจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมจากทางรัฐบาลในการพัฒนามหาวิทยาลัย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสมัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนามหาวิทยาลัยทั้งในด้านแนวความคิด และการขยายงานของมหาวิทยาลัยให้เจริญเติบโตก้าวหน้าจน

⁹⁶ วารุณี ไอสถารมย์, รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย : การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า 19-20.

⁹⁷ จดหมายกราบบังคมทูลฯ ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฉบับลง ณ วันที่ 21 มีนาคม 2459 (เทียบกับระบบปฏิทินปัจจุบันคือ 2480) ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 70 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 118

สามารถมีการให้ปริญญาแก่ผู้สำเร็จการศึกษาได้เป็นครั้งแรก จัดได้ว่าเป็นยุคสมัยที่มหาวิทยาลัยได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มากยิ่งขึ้นแม้ว่าจะยังประสบกับสภาวะปัญหาอยู่ในหลายด้านโดยเฉพาะทางด้านการเงิน การขาดแคลนบุคลากร ประกอบกับการประสบกับสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกจึงทำให้ทำงานของมหาวิทยาลัยในหลายส่วนนั้นยังไม่ได้มีการพัฒนาไปมากนัก อย่างไรก็ตามผู้นำทางด้านศึกษาของไทยนั้นก็ไม่ได้เพิกเฉย แต่กลับพยายามส่งเสริมกิจการของมหาวิทยาลัยให้สามารถพัฒนาก้าวหน้าได้มากยิ่งขึ้นจนนำมาสู่ความพยายามในการที่จะจัดรูปแบบการปกครองภายในมหาวิทยาลัยเสียใหม่ โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นทรงมีความสนพระทัยในกิจการของมหาวิทยาลัยตั้งแต่ต้นรัชกาลเรื่อยมา หลังจากที่เพิ่งทรงขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงระยะเวลาไม่ถึงเดือนนั้นก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกระทรวงธรรมการถวายบันทึกเรื่องความเห็นในการจัดมหาวิทยาลัย เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรียังคงเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการอยู่ในระยะต้นรัชกาล ได้นำเสนอบันทึกเรื่องการจัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2468⁹⁸ โดยมีความเห็น 5 ประการคือ

ประการแรก เรื่องการจัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยให้เป็นมาตรฐานเพียงพอแก่การที่จะไม่ต้องส่งนักเรียนไปศึกษาต่างประเทศ และจะได้ใช้งบประมาณในการส่งนักเรียนไปศึกษาในต่างประเทศ มาใช้ในการพัฒนามหาวิทยาลัยแทน โดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเห็นว่าจำนวนนักเรียนที่กระทรวงส่งไปเรียนนั้นมีจำนวนมาก โดยนักเรียนที่ใช้ทุนของพระคลังข้างที่มี 268 คน เมื่อหักนักเรียนฝ่ายทหารออก 60 คน ก็เหลือ 208 คน คิดเฉพาะนักเรียน 208 คนนี้ ค่าเล่าเรียนก็ประมาณคนละ 400 ปอนด์ โดยรวมแล้วประมาณปีละ 83,200 ปอนด์ คิดเป็นเงินไทยปอนด์ละประมาณ 12 บาท รวมทั้งสิ้นประมาณ 998,400 บาท ซึ่งจัดได้ว่าเป็นจำนวนเงินที่ค่อนข้างสูงมากในสมัยนั้น นักเรียนที่ส่งไปนั้นมี 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกคือส่งไปตั้งแต่อายุยังน้อย ส่วนมากบิดาของนักเรียนนั้นทำคุณประโยชน์แก่ราชการ กลุ่มนี้มีเป็นจำนวนน้อย กลุ่มที่สองซึ่งมีจำนวนมากกกว่านั้น ส่งไปเมื่อโตแล้วโดยใช้การคัดเลือกจากคนที่มีความสามารถจากการศึกษาชั้นสูงของไทย เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเห็นว่านักเรียนในกลุ่มหลังนี้ เมื่อไทยสามารถจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยให้เป็นมาตรฐานในระดับอุดมศึกษาได้แล้วนั้น ก็ควรทำการคัดเลือกส่งเฉพาะนักเรียนในระดับมหาวิทยาลัยไปเรียน ส่วนนิสิตที่มีระดับความรู้ปานกลางเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็บรรจุเข้ารับราชการเพื่อเป็นการยกระดับความรู้ของข้าราชการไปในตัว ถ้ามีการลดจำนวนคนที่ไปศึกษาต่างประเทศให้น้อยลง ก็สามารถใช้งบประมาณส่วนนี้มาใช้ในการพัฒนามหาวิทยาลัยให้สูงขึ้น ทัดเทียมกับมาตรฐานของมหาวิทยาลัยซึ่งในเวลานั้น คณะแพทยศาสตร์สามารถจัดการศึกษาในระดับปริญญาได้แล้ว ส่วนคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ก็กำลังได้รับการพัฒนาเช่นคณะแพทยศาสตร์ ถ้าสามารถทำได้เช่นนี้จะเป็นการดี เพราะสิ่งใดที่สามารถสอนได้เอง ก็สามารถเรียนได้ในประเทศโดยไม่จำเป็นต้องส่งไปเรียนยังต่างประเทศ เพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณลงด้วย รวมทั้งหากมีการลดการส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาต่างประเทคนั้น ก็

98

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. บรร 7ศ/4. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (11 มีนาคม 2468-16 พฤษภาคม พ.ศ.2475) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, บันทึกเรื่องการจัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธันวาคม 2468

สามารถนำงบประมาณดังกล่าวมาใช้พัฒนาตามเค้าโครงที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้วางไว้ 5 ประการได้ รวมทั้งยังอาจขอความช่วยเหลือจากมูลนิธิหรือคฤหัสถ์ได้อีก โดยได้มีการทบทวนมูลนิธิไปบ้างแล้ว

ประการที่สอง การอธิบายประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยเฉพาะในส่วนที่มูลนิธิหรือคฤหัสถ์ได้เข้าช่วยจัดคณะแพทยศาสตร์ให้ขึ้นสู่อุดมศึกษาอันได้รับการรับรองจากสากลแล้ว ซึ่งมีลักษณะดังที่กล่าวไว้แล้วในส่วนของคณะแพทยศาสตร์

ประการที่สาม การเสนองานที่ควรดำเนินงานต่อ คือการจัดคณะอักษรศาสตร์, รัฐศาสตร์, วิศวกรรมศาสตร์ ให้มีฐานะขึ้นสู่มหาวิทยาลัยเช่นเดียวกับคณะแพทยศาสตร์

ประการที่สี่ การแบ่งปันหน้าที่ความคิดใหม่ในการจัดระเบียบการปกครองมหาวิทยาลัยให้เป็นกิ่งอิสระ โดยท่านเสนอแนวคิดออกเป็น 4 ประการคือ

(1) ในวิชาหมวดหนึ่งๆ ให้มีศาสตราจารย์หรืออาจารย์เป็นผู้รับผิดชอบ และมีผู้ช่วยพอสมควรจัดเป็นแผนก (Department) โดยมีศาสตราจารย์เป็นหัวหน้ากอง

(2) ในคณะต่างๆ ให้มีคณบดีและเมื่อจำเป็นให้มีวิชาธิการ (Director of studies) กับมีคณะกรรมการคณะหนึ่ง (Board of Faculty) ซึ่งประกอบด้วยหัวหน้ากองต่างๆ, คณบดีหรือวิชาธิการ (โดยสองตำแหน่งนี้ต่อไปจะเป็นคนเดียวกันหมด) เป็นประธาน การดำเนินงานภายในคณะจะเป็นดำเนินการด้วยคณะกรรมการคณะ มีคณบดีเป็นผู้บริหาร

(3) การเป็นอยู่ของนักเรียนให้มีอธิการประจำหอ สारวัด และบรยเวกษ์

(4) สำหรับการดำเนินการของทั้งมหาวิทยาลัยให้มีกรรมการ 3 คณะ

คณะแรก คือเป็นกรรมการเจ้าหน้าที่ (Senate) ประกอบด้วยอธิบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เจ้าพนักงานฝ่ายธุรการซึ่งเรียกว่าธุรการบดี คณบดีและวิชาธิการ ผู้ที่มีคุณวุฒิพิเศษซึ่งกรรมการมหาวิทยาลัยเห็นสมควรไม่เกิน 3 คน ให้อธิบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นประธาน กรรมการตามหน้าที่ ส่วนเลขธิการแล้วแต่กรรมการจะเลือกตั้งกันในกรรมการ ประธานกรรมการเป็นผู้ดำเนินการของมหาวิทยาลัย ธุรการบดีเป็นผู้ช่วยในด้านผลประโยชน์ การใช้จ่าย การรักษาสถานที่ และธุรการทั่วไปกรรมการเจ้าหน้าที่ขึ้นต่อคณะที่สอง

คณะที่สอง คือกรรมการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (University Court) ประกอบด้วยเสนาบดีกระทรวงธรรมการ อธิบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้แทนกระทรวงต่างๆ กระทรวงละคน ให้เสนาบดีเป็นนายกสภาตามหน้าที่ อธิบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นอุปนายกตามหน้าที่ ส่วนเลขธิการแล้วแต่กรรมการเลือก ถ้าจำเป็นสามารถจะใช้คนนอกก็ได้แต่ไม่มีเสียงในที่ประชุม สภานายกหรือเสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นผู้กราบบังคมทูลและเป็นผู้รับพระบรมราชโองการ

คณะที่สาม คณะกรรมการของมหาวิทยาลัยที่มีอยู่แล้วควรเป็นกรรมการที่ปรึกษา (University Councillors)⁹⁹

ประการสุดท้าย คือความคิดในการจัดการมหาวิทยาลัยใหม่ โดยมีการเพิ่มทุนเล่าเรียนหลวงปีละ 2 ตำแหน่งโดยไม่จำกัดว่าต้องเรียนวิชาในสาขาใดเปิดโอกาสให้เลือกตามความสมัครใจ โดยเลือกส่งนักเรียนชั้นสูงสุดของมัธยมศึกษาที่มีอายุไม่เกิน 18 ปีให้สอบเข้าแข่งขัน และจัดการมัธยมให้ดีขึ้นเนื่องจากในเวลานั้นมหาวิทยาลัยได้ประสบปัญหาเกี่ยวกับการที่นักเรียนชั้นมัธยม 8 นั้นยังขาดอยู่มากทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีมีความเห็นว่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นของรัฐบาลมีความมุ่งหมายเป็นสมบัติส่วนรวมของประเทศ ทุกกระทรวงมีส่วนร่วม ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับกระทรวงธรรมการเพียงกระทรวงเดียว ซึ่งกระทรวงธรรมการมีความประสงค์อยากจะให้แต่ละกระทรวงมีบทบาทและมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น หลังจากที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้นำบันทึกขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชกระแสตอบกลับมาจาก

“...การที่คิดจะจัดให้มหาวิทยาลัยดีขึ้นทำการสอนให้สมชื่อจริง ๆ นั้นเป็นของที่ควรคิดอย่างยิ่งแต่การที่จะสำเร็จได้ด้วยมีเงินพอเท่านั้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์เห็นทางที่จะได้เงินมาคือการตัดส่งนักเรียนไปต่างประเทศให้น้อยลง เรื่องการส่งนักเรียนไปต่างประเทศมีกรรมการกำลังสอบสวนวางหลักใหม่อยู่แล้วควรฟังความเห็นกรรมการคณะนั้นก่อน ให้ส่งความเห็นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มีไปให้คณะกรรมการที่ว่ามาข้างบนนี้ทราบไว้ด้วยซึ่งเปนทางประจบความคำวิธึ เมื่อคณะกรรมการคณะนี้ได้ออกความเห็นแล้วจะได้วินิจฉัยในเรื่องคิดของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์นี้ต่อไป”¹⁰⁰

ภายหลังคณะกรรมการได้พิจารณาเรื่องดังกล่าวและลงความเห็นว่าการจัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้สามารถดำเนินการในการสอนให้สมชื่อว่าเป็นมหาวิทยาลัยนั้นเป็นสิ่งที่สมควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง แต่จะจัดส่งนักเรียนไปต่างประเทศเสียทีเดียวไม่ได้ เพราะการศึกษาชั้นสูงของไทยนั้นยังไม่เจริญพอ มีความจำเป็นที่จะต้องหาคนที่เรียนวิชาชั้นสูงสำเร็จมาเร็วๆ เพราะฉะนั้นทางที่ดีที่สุดคือให้กระทรวงธรรมการทำงานประมาณที่ต้องการยื่นต่อกระทรวงพระคลังมหาสมบัติว่าต้องการงบประมาณทั้งสิ้นเป็นจำนวนปีละเท่าไร รวมทั้งเมื่อได้มีการวางหลักการส่งนักเรียนไปเรียนต่อยังต่างประเทศตามระเบียบแล้ว ก็คงจะมีงบประมาณแผนกค่าเล่าเรียนเหลือ โดยงบประมาณที่เหลือดังกล่าวนี้ก็เก็บไว้

⁹⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. มร 7ศ/4. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (11 มีนาคม 2468-16 พฤษภาคม พ.ศ.2475) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, บันทึกเรื่องการจัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธันวาคม 2468.

¹⁰⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. มร 7ศ/4. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (11 มีนาคม 2468-16 พฤษภาคม พ.ศ.2475) ลง ณ วันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2468.

บำรุงมหาวิทยาลัยต่อไป¹⁰¹ รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระกระแสสั่งการไปยังกระทรวงพระคลังมหาสมบัติว่า

“...ด้วยฉันเห็นว่าการศึกษาวิชาชั้นสูงของเราในเวลานี้ยังไม่เจริญพอ ควรจะจัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ได้ดียิ่งขึ้น ได้สั่งการให้เสนาบดีกระทรวงธรรมการทำงบประมาณจำนวนเงินที่จะจัดขึ้นต่อกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เพื่อคำริห์ว่าเมื่อได้วางหลักสูตรการส่งนักเรียนไปเรียนต่างประเทศเรียบร้อยแล้วคงจะมีเงินเหลือในงบประมาณแผนกนี้สงวนไว้ได้ทำอะไรแล้วทำความตกลงจ่ายบำรุงมหาวิทยาลัยต่อไป.. เมื่อตกลงกันได้ดังนี้ก็ดีแล้ว การที่จะร่วมมือกันกับร็อคเฟลเลอร์มูลนิธินั้นเป็นของสำคัญ เพราะถ้าเขาไม่ยอมร่วมมือก็จะเสียประโยชน์มาก และเป็นที่น่าอายด้วยจะเป็นว่าคนไทยทำอะไรไม่จริงจัง ทำให้ไม่ตลอดเพราะฉะนั้นยินดีว่าตกลงเป็นอันเรียบร้อยกันไปได้ เพราะเข้าใจว่าตามที่ตกลงกันนี้มหาวิทยาลัยจะไม่ติดขัดในเรื่องที่ต้องการนั้นแล้ว”¹⁰²

3.2.4.3 การตั้งคณะกรรมการคำริูปการเพื่อทบทวนแนวทางในการพัฒนามหาวิทยาลัย

หลังจากที่รัฐบาลได้รับการช่วยเหลือจากมูลนิธิร็อคเฟลเลอร์ในระดับหนึ่งแล้ว ทางรัฐบาลไทยก็ต้องมีความพยายามในการพัฒนาจัดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยให้มีมาตรฐานยิ่งขึ้นด้วย สำหรับแนวความคิดที่มีบทบาทและความสำคัญในการพัฒนามหาวิทยาลัยเป็นอย่างมากคือ 2 แนวคิดหลัก อันประกอบด้วยแนวความคิดของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ และสมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทร จากการศึกษาที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริในการพัฒนามหาวิทยาลัยให้มีมาตรฐานยิ่งขึ้นนั้น แม้ว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์นั้นทรงพิจารณาจากทางมหาวิทยาลัยไปแล้ว แต่ก็ยังทรงสอดส่องติดตามดูความเจริญก้าวหน้าของมหาวิทยาลัยมาโดยลำดับซึ่งในเวลาต่อมาได้ทรงสั่งเกิดและเรียบเรียงแนวคิดวิธีในการจัดการพัฒนามหาวิทยาลัยให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นใน 2 เรื่องคือ รายงานความเห็นในเรื่องการสำรวจการศึกษาเพื่อประกอบพระบรมราโชบายในเรื่องการตั้งมหาวิทยาลัย และรายงานความเห็นเรื่องโครงการมหาวิทยาลัย โดยได้ส่งรายงานดังกล่าวมาถวายพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัติเสนาบดีกระทรวงธรรมการเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2471

สำหรับในรายงานฉบับแรกเรื่อง “ความเห็นในเรื่องการสำรวจการศึกษาเพื่อประกอบพระบรมราโชบายในเรื่องการตั้งมหาวิทยาลัย” มีความมุ่งหมายสำคัญให้รัฐบาลสำรวจความต้องการเสียก่อนว่าประเทศไทยในเวลานั้นต้องการมหาวิทยาลัยแบบใดจึงจะมีความเหมาะสมมากที่สุด ทรงเห็น

¹⁰¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. มร 7ค/4. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (11 มีนาคม 2468-16 พฤษภาคม พ.ศ.2475) พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระองค์เจ้าธานีนิวัติ ฉบับลง ณ วันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2470.

¹⁰² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. มร 7ค/4. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (11 มีนาคม 2468-16 พฤษภาคม พ.ศ.2475) พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระองค์เจ้าศุภโยคเกษมฉบับลง ณ วันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2470.

ว่าทางออกที่ดีที่สุดนั้นก็คือการสำรวจในขั้นแรกและเป็นสิ่งที่จะเว้นเสียไม่ได้รวมทั้งเป็นสิ่งที่ควรทำก่อนสิ่งอื่นทั้งหมดเพื่อที่จะได้คำนวณถึงการลงทุนและความคุ้มค่ากับผลที่ได้รับ¹⁰³ เมื่อรัฐบาลจะทำการสิ่งใดที่ต้องใช้เงินทุนเป็นจำนวนมากรวมทั้งต้องใช้เวลานานกว่าจะได้ผลควรจะเริ่มต้นจากการทดลองตามลักษณะวิทยาศาสตร์เหมือนกับห้องทดลองเล็กๆ เสียก่อนเมื่อได้ผลดีแล้วจึงค่อยเริ่มตัดสินใจในการทำสิ่งใหญ่ โดยวิธีในการสำรวจนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 วิธี การทดลองและการสำรวจท้องที่* สำหรับในส่วนหน้าที่ของงานภายในมหาวิทยาลัยนั้นประกอบด้วย 4 ข้อ คือ

“1. การเสาะหาวิชา หรือเปิดโอกาสให้กุลบุตรได้เรียนทำการเสาะหาวิชา เลี้ยงดูทำนุบำรุงนักปราชญ์ผู้สามารถเสาะหาวิชา และใช้ผลอันนั้นมาสอนกุลบุตรได้ เป็นกิจสำคัญที่สุดของมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเป็นสมอต้นความคิดของชาติ เป็นสถานเลี้ยง “คนดี” ของชาติ

2. ผลของการเสาะวิชานี้ ต้องเอามาวางเป็นแบบแผนสำหรับความประพฤติของชาติทั้งในทางธรรมะและวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเป็นหลักตัวอย่างการเป็นเครื่องวัด เป็นที่เก็บรวบรวมและจำหน่ายเผยแผ่ความคิดของชาติของเราเอง และช่วยทำการติดต่อกับคณะที่มีหน้าที่คล้ายกันของนานาชาติ

3. มหาวิทยาลัยมีกิจสอนกุลบุตร ศิลปวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ผู้มาเรียนมีความรู้กว้างขวางเห็นเหตุไกลไกลและใช้ความคิดที่ได้บังเกิดขึ้นด้วยการเรียนเป็นผลประโยชน์แก่คณะ นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยอาจจะตั้งโรงเรียนฝึกฝนวิชาชีพย์บางชนิดที่ต้องมีพื้นศิลปวิทยาศาสตร์

¹⁰³

ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ลง ณ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2471 พระราชทานไปยังพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัติ ใน ทบปรวดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สมเด็จพระบรมราชชนกกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เอกสารหมายเลข 5), ไม่มีหมายเลขหน้า

* สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงสงขลานครินทร์ทรงเห็นว่าควรใช้วิธีที่สอง วิธีในการจัดการอุดมศึกษาของไทยเท่าที่ปรากฏในช่วงเวลานั้นมีอยู่ 6 ชนิดคือ

1.โรงเรียนของกระทรวงต่าง ๆ ที่ฝึกผู้ที่จะเข้ารับราชการในกระทรวงนั้นๆ เช่น โรงเรียนนายร้อยของกระทรวงกลาโหม โรงเรียนนายเรือของกระทรวงทหารเรือ

2.โรงเรียนที่รัฐบาลตั้งขึ้นเพื่อบุคคลทั่วไป เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยของกระทรวงธรรมการ โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม

3.โรงเรียนทางพุทธศาสนา เช่น มหามกุฏราชวิทยาลัย โรงเรียนบาลีของพระอารามต่างๆ

4.หน่วยงานของกรมกระทรวงต่าง ๆ สำหรับฝึกวิชาเฉพาะทางในราชการ เช่น กรมรักษาสัตว์น้ำของกระทรวงเกษตรธิการ กรมแยกธาตุของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม

5.การอุดมศึกษาทางวิทยาศาสตร์และพยาบาลของสภาการศึกษา

6.การส่งนักเรียนไปเรียนต่อในมหาวิทยาลัยต่างประเทศ เพื่อทดแทนการศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทย ซึ่งจากครั้งนี้ท่านเห็นว่าฐานะของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นไม่ใช่มหาวิทยาลัยอย่างนานอารยประเทศมีฐานะเปรียบเสมือนกับโรงเรียนแห่งหนึ่งเท่านั้น

4. มหาวิทยาลัยมีกิจสอบไล่กลุ่มบุตรเพื่อวัดความรู้ความสามารถ และรับรอง เปนพยานโดยการให้ปริญญาแก่ผู้ที่สมควร”¹⁰⁴

จากรายงานพระดำริทั้ง 4 ประการนี้ แสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยของไทยไม่ได้รวมอยู่ในมหาวิทยาลัยอย่างแท้จริงเพราะมหาวิทยาลัยทำแต่การสอนเท่านั้น เมื่อมีการคิดที่จะมีมหาวิทยาลัยขึ้นจริง ๆ นับว่าเป็นของใหม่และเป็นของใหม่ที่ยังไม่เคยทำ ดังนั้นก่อนทำจึงควรรู้ต้นทุนเสียก่อน นอกจากนี้ยังได้ทรงเน้นว่าการสอนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยเท่านั้น ส่วนการเสาะหาวิชา (การวิจัย) และการทดลองนั้นเป็นงานที่มีความสำคัญ และงานดังกล่าวนี้จึงไม่ใช่เป็นหน้าที่ของกระทรวงธรรมการแต่เพียงกระทรวงเดียวเท่านั้นแต่เป็นหน้าที่ของรัฐบาลซึ่งควรจะมีการวางนโยบายโดยมีการมอบให้คณะใดคณะหนึ่งดำเนินการให้สอดคล้องกับนโยบายตามที่ได้วางไว้* และทรงมีความเห็นว่าควรหาผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศมาเป็นที่ปรึกษาในเรื่องนี้

¹⁰⁴ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์, “รายงานความเห็นในเรื่องการสำรวจการศึกษาเพื่อประกอบพระบรมราชโบายเรื่องการจัดมหาวิทยาลัย” อ้างถึงใน นงเยาว์ กาญจนจารี, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์กับการอุดมศึกษาของชาติ, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 38-39.

* ในเอกสารฉบับเดียวกันทรงแนะนำถึงวิธีการสำรวจในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยจึงต้องกระทำเป็นฐานกว้าง โดยประทานแนวการสำรวจไว้แบ่งออกเป็น 4 แนวทาง คือ

1. **ปัญหาทั่วไป** ว่าการทำมาหากินของราษฎรเป็นอย่างไรและวิชาชีพโดยเฉพาะจะให้ประโยชน์อะไรบ้าง และควรจัดการเรียนการสอนในสาขาใดเพื่อที่จะได้ประโยชน์แก่คนส่วนมาก การศึกษาชั้นที่อยู่รอง ๆ ลงไปมีมากน้อยเพียงใด และการอุดมศึกษาที่มีอยู่แล้วมีปัญหาหรืออุปสรรคเช่นไรบ้างควรจะมีการแก้ไขรวบรวมและแบ่งหน้าที่กันเช่นไร

2. **ปัญหาเศรษฐกิจแห่งอุดมศึกษา** รายได้ของไทยทั้งประเทศจะมีเพียงพอแก่การจัดการอุดมศึกษารึไม่ รายจ่ายของประเทศส่วนใดที่ใช้จ่ายในการอุดมศึกษาและมีงบประมาณสำหรับการอุดมศึกษาเท่าใด รายได้ของรัฐบาลชนิดใดที่จะสามารถนำมาอุดหนุนได้

3. **การอุดมศึกษาที่มีอยู่ในเวลานั้น** มีลักษณะเป็นอย่างไรบ้าง มีนโยบายอย่างไร ค่าใช้จ่ายนั้นมีความคุ้มค่าหรือไม่ ควรที่จะมีการเปรียบเทียบผลประโยชน์และเงินที่เสียไปคิดเฉลี่ยจากจำนวนผู้เรียน บุคคลประเภทใดที่เป็นผู้มาศึกษาและเมื่อเรียนเสร็จแล้วมีการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างไรบ้าง วิธีการส่งนักเรียนไปเรียนยังต่างประเทศได้ผลแตกต่างกับผู้ที่ได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจากในประเทศอย่างไร

4. **การมหาวิทยาลัย** มหาวิทยาลัยที่มีอยู่ในปัจจุบันมีเงินและทรัพย์สินสมบัติเท่าใดได้รับความอุดหนุนจากรัฐบาลในทางใด จากสาธารณชนในทางใด ผลที่ได้คุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ ได้มีการเสริมสร้างความรู้และความชำนาญให้กับรัฐบาลอย่างไรบ้างและมีความจำเป็นเพียงใด และเท่าที่มีอยู่เพียงพอเพียงแก่ความจำเป็นของชาติหรือไม่

วิธีดำเนินการควรจะมีการตั้งกรรมการประกอบขึ้นจากกระทรวงต่างๆ เพื่อวางนโยบายร่วมกันโดยมีการจัดตั้งสภาสำรวจขึ้นเป็นพิเศษ รวมทั้งควรมีที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในการศึกษาจากต่างประเทศเนื่องจากในเวลานั้นไทยยังไม่มีผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษา ถ้าเลือกผู้เชี่ยวชาญจากกระทรวงใดกระทรวงหนึ่งนั้นอาจจะมีการเข้าข้างหรือเอาใจช่วยกระทรวงของตนเพื่อที่จะได้มีความเป็นกลางอย่างแท้จริง รวมทั้งยังเป็นการตัด vested interest ซึ่งก็คือการตัดผลประโยชน์เฉพาะ ผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้เคยได้กระทำสำรวจในเมืองอื่นมาแล้วและเพื่อสร้างความเชื่อถือให้แก่คนอารยประเทศ เมื่อเสร็จงานแล้วย่อมหมดหน้าที่ไม่ต้องหางานให้ทำซึ่งหมายความว่าไม่จำเป็นต้องพึ่งพาผู้ใดในไทยดังนั้นจึงทำผู้เชี่ยวชาญกล่าวพูดบางอย่างโดยไม่ต้องคิดหรือเกรงใจถึงการณ์ภายหลัง ในคณะกรรมการนั้นจะประกอบด้วย กรรมการองคมนตรีฝ่ายไทยหนึ่งหรือสามนายเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการและทำการจ้างผู้เชี่ยวชาญหนึ่งถึงสองนายเป็นผู้ทำการสำรวจหรือทำรายงาน และมีผู้ยมมาช่วยจากกระทรวงเพื่อติดต่อบริการงานกับกระทรวงต่างๆ จ้างเสมียนพนักงานจ้างชั่วคราว โดยวิธีในการหาผู้เชี่ยวชาญควรเป็นกิจของกรรมการดำเนินการแต่ท่านเสนอว่าแผนก การศึกษาทั่วไปของมูลนิธิร็อกคีย์เฟลเดอร์จะรับหาผู้เชี่ยวชาญให้ซึ่งจะในเวลาต่อมาอาจจะให้ทางมูลนิธิช่วยเหลือในการจัดการศึกษาในบางแผนกได้ สำหรับกำหนดระยะเวลาที่ท่านเสนอว่าแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือการตั้งกรรมการและผู้เชี่ยวชาญ 6-8 เดือน ผู้เชี่ยวชาญทำการสำรวจในกรุงเทพฯและหัวเมือง 1 ปี ภาคที่ 3 เขียนรายงานและพิมพ์รายงาน 1 ปี ในส่วนของรายงานที่ทำการนำเสนอสมควรพิจารณาออกเป็น 4 ข้อ

1. รายงานเกี่ยวกับความเป็นไปของกิจการต่างๆ ของการอุดมศึกษา ในช่วงเวลานั้น
2. รายงานเกี่ยวกับโอกาสต่างๆ ในประเทศสยามซึ่งจะประกอบการศึกษาและแผนกใดบ้างที่เป็นประโยชน์แก่ราษฎรมากที่สุด
3. รายงานดำริการวางโครงการอุดมศึกษาว่าด้วยหลัก 3 ประการ คือ ทุน เวลา และหลักสูตร

ในส่วนรายงานอีกฉบับคือ “รายงานความเห็นเรื่องโครงการมหาวิทยาลัย” สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ทรงเสนอถึงรูปแบบในการบริหารว่ามหาวิทยาลัยควรเป็นคณะอิสระขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรงหรือขึ้นแก่อภิรัฐมนตรีไม่ต้องขึ้นอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดและเคมบริดจ์ก็ขึ้นกับเฮาส์ออฟลอร์ดมิได้ขึ้นตรงกับบอร์ดออฟเอดูเคชัน ในการบริหารงานที่เป็นกิจหรืองานของมหาวิทยาลัยรัฐบาลจะต้องให้สิทธิพิเศษแก่มหาวิทยาลัยในงานที่เกี่ยวข้องกับการค้นคว้าความจริงในธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ได้โดยสะดวก (การวิจัย) การนำความรู้ที่ได้ศึกษามาแพร่หลายสอนให้กับนักเรียนหรือนิสิตด้วยความมุ่งหมายให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองและการสอบไล่ประสาทปริญญาบัตร โดยพระองค์ท่านเห็นว่าปริญญาบัตรผิดกับยศหรือบรรดาศักดิ์ในฐานะเป็นเครื่องแสดงความรู้ความสามารถมิใช่ตำแหน่งงานหรือพระราชนิยม ซึ่งถ้าบุคคลใดไม่ยกย่องบรรดาศักดิ์ที่พระราชทานแล้วก็เท่ากับไม่ยกย่องรัฐบาลของพระองค์ ในทางด้านปริญญานั้นถือความรู้เป็นเกณฑ์และคณะวิชาต่างๆ ได้รับอิสระในทางวิชาการและเมื่อพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานปริญญาบัตรแล้วเมื่อนักปราชญ์ของคณะใดจะไม่ยกย่องด้วยอ้างว่าความบกพร่องทางวิชาการย่อมจะเป็นสิ่งที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศ ดังนั้นควรมอบความรับผิดชอบแก่คณะที่พร้อมด้วยคุณวุฒิและนักปราชญ์ยกย่อง การที่คณะผู้รับปริญญาได้รับจากผู้ทรงอำนาจเต็มในงานนี้ก็เท่ากับพิจารณาได้ว่ารัฐบาลเป็นผู้ให้ปริญญาเพราะรัฐบาลเป็นผู้ให้สิทธิ์แก่คณะมหาวิทยาลัยให้ปริญญาซึ่งเป็นการรับผิดชอบทางอ้อมโดยไม่ต้องเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องวิชา ดังนั้นทางรัฐบาลควรให้กรรมสิทธิ์พิเศษแก่สภากรรมการมหาวิทยาลัยให้เป็นองค์คณะมีสิทธิประกอบการค้นคว้า การสอนและการให้ปริญญา และมีฐานะเหมือนกับนิติบุคคล “สภากรรมการมหาวิทยาลัย” ที่ตั้งขึ้นด้วยพระบรมราชโองการและมีหน้าที่รับผิดชอบต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรง มีสมาชิกตามหน้าที่และสมาชิกที่จะโปรดตั้งขึ้น มีนายกสภาเป็นประธานมีสิทธิในการติดต่อกับกระทรวงทบวงการต่างๆ การปกครองมหาวิทยาลัยจะแบ่งเป็น 3 แผนก คือ คณะวิชา สภาเสนาบดี และคณะผลประโยชน์

จากพระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ประกอบกับบันทึกเรื่องจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพิจารณาเห็นถึงความสำคัญองทิศทางการจัดการศึกษาภายในมหาวิทยาลัยว่าควรมีการดำเนินต่อไป

4. รายงานวิธีการจัดมหาวิทยาลัยโดยควรพิจารณาถึงวิธีในการจัดมหาวิทยาลัยว่าควรจะทำการศึกษาและศิลปศาสตร์ หรือจะสอนแต่วิชาชีพเท่านั้นหรือจะทำการสอนทั้งสองอย่าง เมื่อมีการสอนวิชาชีพจะต้องมีการวางระเบียบให้แน่นอนว่ามีภาคแทนกับวิชาชีพของกระทรวงต่างๆ ได้อย่างไรเพื่อไม่ให้งานซ้ำซ้อนกัน การสอนในมหาวิทยาลัยกับการส่งนักเรียนไปเรียนต่างประเทศต้องวางระเบียบให้สามารถทดแทนกันได้ มีการวางขอบเขตและแบ่งหน้าที่งานของสถาบันชั้นอุดมศึกษาอย่างชัดเจน มีการวางระเบียบการปกครองของมหาวิทยาลัยให้ลงรอยกับการบริหารราชการ ซึ่งผลที่ได้จากการสำรวจ มีดังนี้

1. สามารถทราบความเป็นไปของการอุดมศึกษาที่มีอยู่ในเวลานั้น
2. สามารถทราบความต้องการของชนิตของการอุดมศึกษาของชาติ
3. สามารถทราบได้ว่าการอุดมศึกษานั้นจะต้องใช้เงินจำนวนเท่าใดจึงจะเหมาะสมกับฐานะทางการเงินและเศรษฐกิจของประเทศ
4. สามารถจ้างผู้เชี่ยวชาญมาวางระเบียบ
5. สามารถพิจารณาได้ว่าควรมีมหาวิทยาลัยหรือไม่
6. ถ้าแม้ว่าไม่สามารถทำตามคำแนะนำของคำสำรวจความรู้ที่ได้จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในภายหลัง

เช่นไร จึงได้ทรงตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นมาอีกชุดหนึ่งโดยเฉพาะซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับคณะกรรมการของมหาวิทยาลัยที่ได้มีการตั้งขึ้นอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว โดยในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ.2473 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงตั้งคณะกรรมการเพื่อดำรงการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีกรมขุนไชยนาทเรนทรเป็นประธานกรรมการ และประกอบไปด้วยคณะกรรมการอีก 4 ท่าน คือ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระยามโหสวรรค์ผู้แทนกรมการรักษาราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตรผู้แทนกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ พระองค์เจ้าธานีนิติ์ผู้แทนกระทรวงธรรมการ เพื่อเป็นกรรมการกลางในการทำหน้าที่สำคัญ 5 ประการคือ

1. พิจารณาพื้นฐานของมหาวิทยาลัย เช่นว่ามีสิทธิในทรัพย์สินของตนเพียงไร เกี่ยวข้องกับรัฐบาลอย่างไร สมควรจะให้ชาร์เตอร์(กฎบัตรหรือสิทธิพิเศษ) หรือยัง
2. พิจารณาการปกครองของมหาวิทยาลัย ซึ่งในเวลาเท่าที่ผ่านมาไม่มีกรรมการที่ปรึกษาแต่กระทรวงธรรมการนั้นบัญชาการโดยตรงทั้งธุรการและวิชาการ ต่อไปสมควรที่จัดการจัดในรูปแบบใด โดยพิจารณาอนุโลมตามข้อ 1
3. พิจารณาวิชาการที่ปฏิบัติอยู่ในตอนนั้นสมควรจะมีการแก้ไขอย่างไรบ้าง
4. ควรพิจารณางานครั้งนี้ประกอบกันกับพระดำริของสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์
5. พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เชิญข้าราชการหรือบุคคลต่างๆ มาสมทบเป็นกรรมการพิจารณาปัญหาวิชาการของคณะต่างๆ ได้¹⁰⁵

จากหลักฐานที่ปรากฏในผลรายงานการประชุมครั้งแรกนั้นพบว่าในเรื่องพระดำริของสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ในเรื่องการจัดมหาวิทยาลัยซึ่งพระองค์ได้เห็นว่าควรจ้างผู้เชี่ยวชาญมากระทำการสำรวจข้อความทั่วไปเสียก่อน คณะกรรมการรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ดีแต่ยังไม่ถึงเวลาที่จะจ้างผู้เชี่ยวชาญมาด้วยเหตุหลายประการ ประกอบกับในเวลานั้น ดร. ซิมเมอร์มันกำลังทำการสำรวจอยู่ทางหนึ่งแล้ว รายงานของดร. ซิมเมอร์มัน อาจจะเป็นประโยชน์ได้มาก รวมทั้งคณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นใหม่ชุดนี้ไม่เกี่ยวข้องกับกรรมการที่ปรึกษาของมหาวิทยาลัยที่มีอยู่แต่เดิม¹⁰⁶ ต่อมากรรมการชุดนี้ได้มีการประชุมกันอีกหลายครั้งโดยแนวทางในการพิจารณาของกรรมการชุดนี้ได้มีความเห็นร่วมกันว่าการที่จะมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ นั้น ควรอนุโลมให้เหมาะกับประเทศ ยุคสมัย ลัทธิธรรมเนียมของไทย ความประสงค์ของประเทศ ความจำเป็น รวมทั้งทางด้านการเงินด้วย สิ่งใดที่ยังไม่ควรแก้ก็ให้คงไว้ สิ่งใดที่ควรทำก็ควรมีเริ่มให้ทำแต่สิ่งที่ยังทำไม่ได้หรือไม่ถึงเวลาให้ควรคิดไว้และยึดถือเป็นความมุ่งหมายไว้สำหรับเบื้องต้น¹⁰⁷ ซึ่งผลจากการประชุมกันหลายครั้งได้ส่งผลทำให้

¹⁰⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.10/183. กรรมการดำรงการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2473-2474.

¹⁰⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 10/2. เรื่องประกาศประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและโอนขึ้นไปอยู่ในกระทรวงธรรมการ (6 เมษายน 2460-19 สิงหาคม พ.ศ.2474).

¹⁰⁷ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 70 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 160.

สมเด็จพระกรุณาธิคุณ นานนทรพรทรงมีความเห็นในเรื่องของการจัดการศึกษาภายในมหาวิทยาลัย โดยได้ทรงร่างรายงานเรื่องมหาวิทยาลัยให้กรรมการที่ได้ตั้งขึ้นมาอ่านเพื่อประกอบการพิจารณาในการดำเนินงานโดยประทานให้แก่พระยาติรณสารวิศวรรรม เมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2474 เพื่อสรุปภาพรวมเกี่ยวกับการดำเนินงานทั้งหมดโดยทรงมีความเห็นบางส่วนที่แตกต่างจากพระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ในหลายประเด็น ดังนี้

1. ความคิดเห็นในการสำรวจเพื่อจัดรูปการของมหาวิทยาลัย

ในเรื่องของการจัดรูปการของมหาวิทยาลัยที่มีการสำรวจก่อนนั้น ข้อนี้กรรมการเห็นว่ายังไม่สามารถกระทำได้เพราะต้องจำกัดรายจ่ายให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้นี้เนื่องจากในเวลานั้นได้เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก โดยเห็นว่าสิ่งใดไม่เร่งด่วนควรงดการกระทำไว้ก่อนและเห็นว่าไม่จำเป็น ในบางเรื่องกรรมการสามารถพิจารณาเองได้เมื่อเห็นว่ามีข้อบกพร่องหรือเปลี่ยนแปลงรูปการที่ได้กระทำแล้วก็จะทำรายงานขึ้นกราบบังคมทูลเมื่อขอด้วยพระราชดำริแล้วก็อาจมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น เมื่อฐานะทางการเงินของรัฐบาลดีขึ้นและรัฐบาลก็มีความพร้อมในการขยายงานและยกฐานะของจุฬาลงกรณ์ให้เป็นมหาวิทยาลัยที่สูงขึ้นได้แล้วจึงควรหาผู้เชี่ยวชาญในการศึกษามาเป็นที่ปรึกษาแนะนำ ในส่วนของการหาผู้เชี่ยวชาญมาสำรวจทรงเห็นพ้องด้วยเนื่องจากในเวลานี้ผู้เชี่ยวชาญของคนไทยที่ไปทำการศึกษายังต่างประเทศจนสามารถแสวงหาวิธีในการศึกษาชั้นสูงนานาประเทศจนผู้เชี่ยวชาญและสามารถตัดสินใจได้ว่าประเทศไทยจะวางรูปแบบอย่างใดนั้นยังไม่มี รวมทั้งการหาผู้เชี่ยวชาญจากคณะใดคณะหนึ่งซึ่งได้ทำการสำรวจการศึกษาทั่วโลกล้วนแล้วนั้นเช่นมูลนิธิริออคกีเฟลเลอร์ตามที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์เสนอ นั้นทรงเห็นด้วยเพราะย่อมได้ผลดีกว่าและใช้เงินน้อยกว่าการตั้งคณะกรรมการหรือผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศให้เดินทางไปศึกษาเรื่องมหาวิทยาลัยในประเทศที่สำคัญๆ เพื่อนำความรู้มาเป็นบรรทัดฐานในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยนี้เป็น การเปลืองเวลาและใช้งบประมาณที่มาก ด้วยเหตุนี้ทางคณะกรรมการจึงเห็นด้วยว่าในอนาคตควรมีการสำรวจและพิจารณาปัญหาเรื่องมหาวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่งและควรหาผู้เชี่ยวชาญมาเป็นที่ปรึกษาซึ่งจะได้ข้อมูลที่ทันสมัยสอดคล้องกับสภาพการณ์ด้วยโดยในเบื้องต้นกรรมการจะดำเนินการในการพิจารณาแก้ไขปัญหภายในมหาวิทยาลัยให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของไทยไปก่อนในเวลานั้น

2. ประเด็นสถานภาพของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะกรรมการได้มีการปรึกษากันว่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นมีลักษณะเป็นมหาวิทยาลัยหรือไม่ โดยสมเด็จพระกรุณาธิคุณ นานนทรพรทรงได้อธิบายเรื่องนี้ต่อกรรมการว่าทรงมีความเห็นแตกต่างจากสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ซึ่งทรงมีความเห็นว่ามหาวิทยาลัยนั้นมีหน้าที่ 4 อย่างคือ การวิจัย การนำผลการวิจัยไปใช้ การสอน และการให้ปริญญา แต่จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัยนั้นกระทำเพียงอย่างเดียวเท่านั้นคือมีแต่การสอนเท่านั้น* และทรงเห็นว่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในช่วงเวลานั้นยังไม่มีสถานภาพเป็นมหาวิทยาลัยอย่างแท้จริง ส่วนสมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทรทรงแย้งข้อทักท้วงที่ว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังไม่มีฐานะสูงพอที่จะเป็นมหาวิทยาลัยเนื่องจากวิชาที่สอนกันนั้นยังไม่สูงพอและผู้เรียนจบหลักสูตรแล้วก็ได้รับประกาศนียบัตรซึ่งยังไม่นับเป็นปริญญา โดยทรงเห็นว่าข้อทักท้วงนี้จะว่าถูกหรือผิดก็ได้ ที่ว่าถูกนั้นเพราะวิชาที่สอนนั้นยังไม่สูงจริง ถ้าจะสอนให้สูงขึ้นนั้นก็เกินความรู้เบื้องต้นของนักเรียนที่เข้ามาเรียน อย่างไรก็ตามต่อนักเรียนที่เข้ามหาวิทยาลัยได้ ก็ต้องเป็นผู้สอบได้ชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์แล้วเท่านั้นและยังมีการสอบคัดเลือกเข้าอีก ทำให้มหาวิทยาลัยได้นักเรียนที่มีพื้นความรู้เดิม สามารถยกระดับหลักสูตรให้สูงขึ้นได้ตามลำดับจนทางฝ่ายคณะแพทยศาสตร์สามารถให้ปริญญาได้ ส่วนข้อทักท้วงที่ว่าผิดคือการเรียกมหาวิทยาลัยได้หรือไม่นั้นไม่ใช่อยู่ที่ระดับความสูงต่ำของหลักสูตร แต่อยู่ที่ลักษณะของโรงเรียนมากกว่า ความสำคัญนั้นอยู่ที่ว่าผู้เรียนที่สำเร็จไปแล้วสามารถเข้าทำงานในตำแหน่งสูงได้หรือไม่ โรงเรียนสำหรับฝึกหัดอบรมนักเรียนออกไปประกอบอาชีพในตำแหน่งระดับล่าง ก็ไม่นับว่าเป็นมหาวิทยาลัย แต่โรงเรียนที่อบรมคนออกไปทำงานในตำแหน่งที่สูงกว่าชั้นมัธยมนั้นสามารถนับเป็นมหาวิทยาลัยได้ ในต่างประเทศแม้ว่าในประเทศเดียวกันมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งนั้นก็ยังมีฐานะไม่เท่ากัน แต่ก็ยังมีการเรียกมหาวิทยาลัยด้วยกันทั้งนั้น พระองค์เห็นว่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไม่เคยยกย่องว่าเป็นมหาวิทยาลัยระดับสูง ทั้งยังไม่มีลักษณะของมหาวิทยาลัยบริบูรณ์ทุกอย่างด้วย แต่ที่จะนับว่ายังไม่เป็นมหาวิทยาลัยนั้นดูรุนแรงเกินไป¹⁰⁸ โดยพระองค์เห็นว่าสถานศึกษาที่เรียกว่ามหาวิทยาลัยได้นั้นต้องมีการสอนและสอบให้ปริญญาในระดับปริญญาตรี รวมทั้งมีการจัดให้การศึกษาคือในระดับบัณฑิตศึกษา แล้วได้ทำการสอบสวนตรวจค้นและรวบรวมแต่งขึ้นเป็นเรื่อง(คืองานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์) ซึ่งในเวลานั้นยังไม่ได้มีคำดังกล่าวใช้) ขึ้นเสนอกรรมการแล้วเข้าสอบไล่เพื่อรับปริญญาโท หรือรับปริญญาในขั้นนี้ได้โดยไม่ต้องมีการสอบไล่ แล้วแต่ข้อบังคับ โรงเรียนชั้นนี้ต้องมีทั้งระดับปริญญาตรีและปริญญาโท นอกจากนี้การเป็นมหาวิทยาลัยจะต้องมีลักษณะ 5 ประการคือ

2.1 เป็นบริษัทหรือคณะอาจารย์กับศิษย์ (Corporation) มีสำนักวิสามัญชั้นสูงรับผู้เรียนที่จบหลักสูตรสามัญศึกษา(มัธยมบริบูรณ์หรือชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 หรือเทียบเคียงกันได้) เข้ามาเป็นศิษย์โดยเรียนวิชาชั้นสูงตามแต่ที่เลือกเพื่อไปประกอบอาชีพชั้นสูงในทางใดทางหนึ่ง อาจารย์มีหน้าที่สอนและอบรมให้เรียนมีอุปนิสัยสมกับตำแหน่งชั้นสูง (รูปแบบมหาวิทยาลัยปิด)

* ในระยะเวลาที่พระองค์ได้เขียนโครงการนั้นยังมหาวิทยาลัยยังมิได้มีการให้ปริญญา โดยหลังจากที่การศึกษาแพทย์ได้ก้าวไปสู่การศึกษาระดับปริญญาเป็นสาขาแรกของประเทศไทยใน พ.ศ. 2466 อีก 5 ปีต่อมานักเรียนแพทย์ปริญญารุ่นแรกก็สำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ. 2471 (เทียบเท่าปี พ.ศ. 2472) ซึ่งนับว่าเป็นปริญญาบัณฑิตแรกของประเทศไทยเนื่องด้วยสาเหตุขัดข้องบางประการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงยังมิได้จัดพิธีประสาทปริญญาในปีนั้น จนเมื่อนักเรียนแพทย์รุ่นที่ 2 สำเร็จการศึกษาจึงได้มีการจัดพิธีร่วมกันในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2473 เพียง 1 ปีหลังจากสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์เสด็จสวรรคต โดยพิธีนี้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีเป็นผู้เสด็จมาพระราชทานปริญญา

108

สมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทร, "รายงานเรื่องมหาวิทยาลัย", อ้างไว้ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 171.

2.2 เป็นตลาดวิชามีวิชาที่จำเป็นต้องเรียนและที่ไม่จำเป็นต้องเรียนจริงๆ นักเรียนต้องเลือกเรียนได้ตามประสงค์ แต่มีกำหนดไว้สำหรับผู้ที่เข้าสอบไล่รับปริญญาในทางใดทางหนึ่งว่าต้องได้เรียนวิชานั้นๆ แบ่งเป็นหมวดๆ แต่ก็ไม่ได้ตายตัวทีเดียวเลือกชนิดวิชาที่สามารถทดแทนกันได้ (รูปแบบมหาวิทยาลัยเปิด)

2.3 เป็นที่สอบไล่แล้วให้ปริญญาเป็นส่วนของมหาวิทยาลัย แสดงชั้นภูมิรัฐของผู้ที่ได้รับปริญญา(ผู้ที่ประกอบอาชีพในทางที่ต้องได้รับอนุญาตจากทางรัฐบาลเช่นการแพทย์เป็นต้น และจะต้องสอบไล่ในทางรัฐบาลเพื่อรับใบอนุญาตต่างหากเพราะมีแต่ปริญญามหาวิทยาลัยนั้นไม่เพียงพอ เว้นแต่ว่ารัฐบาลจะนับการสอบไล่ของมหาวิทยาลัยว่าเท่ากับรัฐบาลได้สอบเองแล้ว)

2.4 เป็นที่ทำการสอบสวน ตรวจสอบ ทดลองและส่งเสริมวิชาเพื่อเป็นประโยชน์แก่ประเทศและมนุษยชาติทั่วไป

2.5 มหาวิทยาลัยไม่รับผิดชอบในการที่ผู้เรียนไปแล้วหางานทำได้หรือไม่และไม่เป็นผู้หาตำแหน่งให้ต่างกับโรงเรียนที่สอนและฝึกหัดอบรมคนออกไปทำงานรัฐบาลโดยเฉพาะในแผนกใดแผนกหนึ่งซึ่งต้องนึกถึงความประสงค์ของผู้ที่ต้องการคนไปใช้ในการดำเนินงานตามนั้น กับต้องมีการจำกัดจำนวนนักเรียน

3. ประเด็นในด้านความเป็นอิสระทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยไทย

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมหลวงสงขลานครินทร์ทรงเสนอให้มหาวิทยาลัยเป็นหน่วยงานอิสระขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือขึ้นตรงแก่อภิรัฐมนตรี โดยมีอำนาจสามารถตัดสินใจดำเนินการได้ด้วยตนเองโดยมีฐานะเป็นนิติบุคคล มีอำนาจในการครอบครองทรัพย์สิน สามารถเป็นโจทก์หรือจำเลยในคดีต่างๆ ได้ โดยรัฐบาลจะต้องให้การสนับสนุนพิเศษแก่มหาวิทยาลัยใน 3 ประการคือการค้นคว้า การสอน และการให้ปริญญา โดยให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสภากรรณมหาวิทยาลัยโดยมีนายกสภาเป็นประธานดำเนินการรับผิดชอบต่อสภากรรณปกครองของมหาวิทยาลัย ซึ่งประกอบไปด้วย 3 สภา ดังนี้¹⁰⁹

1. คณะวิชา ที่ประกอบไปด้วยคณบดี ศาสตราจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์จากคณะต่างๆ โดยมีคณบดีเป็นประธาน มีศาสตราจารย์และผู้ช่วยศาสตราจารย์เป็นแม่กอง ศาสตราจารย์นี้สภากรรณการเป็นผู้ตั้งด้วยความรับรองของคำแนะนำของคณบดีและอุปนายก โดยอุปนายกทำหน้าที่เป็นวิชาธิการ

¹⁰⁹

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมหลวงสงขลานครินทร์, "รายงานเรื่องมหาวิทยาลัย", อ้างไว้ใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 171.

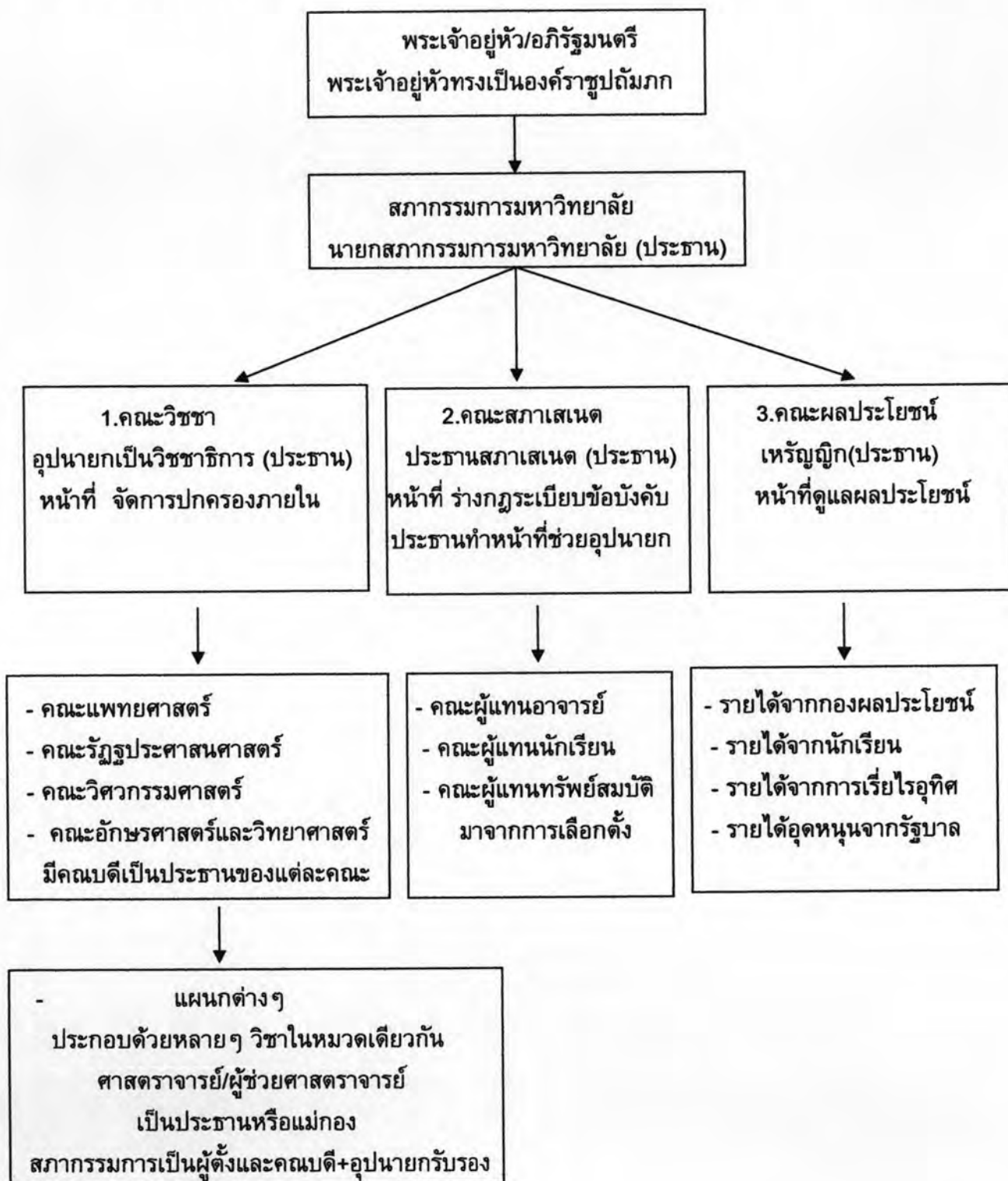
2. คณะสภาเสนาบดี ทำหน้าที่จัดการปกครองภายในโดยมีผู้แทนโดยมีประธานของเสนาบดีเป็นประธานมีหน้าที่ช่วยอุปนายกในการจัดการปกครองภายใน โดยมีฐานะเป็นคณะที่เลือกขึ้นโดยมีผู้แทนจากคณะทรัพย์สินสมบัติ คณะอาจารย์ คณะนักเรียน สามารถเสนอความเห็นต่อสภาและมีสิทธิที่จะทำกฎข้อบังคับปกครองภายในเกี่ยวกับการเลือกนักเรียนเข้าและการไล่นักเรียนออก การร่างกฎปรีญา กฎข้อบังคับที่สภาเสนาบดีกระทำขึ้นต้องได้รับการอนุมัติจากอุปนายก

3. คณะผลประโยชน์ ดูแลเกี่ยวกับการเงินและผลประโยชน์ของมหาวิทยาลัย ดูแลในการจ่ายเงิน การก่อสร้างและรักษาทรัพย์สินสมบัติ และติดต่อกับกระทรวงธรรมการเรื่องเงินทุนที่ได้โปรดอุดหนุนจากรัฐบาล โดยผู้ศึกษาได้ทำการสรุปและเขียนเป็นแผนภาพเพื่ออธิบายให้เข้าใจโดยง่าย ดังนี้

แผนภาพที่ 2 :

แผนภาพองค์กรบริหารมหาวิทยาลัยตามข้อเสนอของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงสงขลานครินทร์

ที่มา : สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์, รายงานความเห็นเรื่องโครงการมหาวิทยาลัย

ในส่วนเรื่องการเงินมหาวิทยาลัยจะมีเงินทุนหรือมีทรัพย์สินสมบัติในที่ดินโดยมีรายได้ 4 ประการคือ 1.รายได้จากกองผลประโยชน์ 2.รายได้จากนักเรียน 3.รายได้จากเรียโรหรือเงินอุทิศ 4. รายได้เป็นทุนที่ได้โปรดอุดหนุนจากรัฐบาล รายที่ 1 กับ 2 นั้น สภาจะใช้ได้โดยไม่มีจำกัดความมุ่งหมาย รายที่ 3 นั้นสุดแล้วแต่ความจำกัดของผู้อุทิศ รายที่ 4 มีจำกัดตามกฎหมายข้อไขที่จะเป็นหน้าที่ของกระทรวงธรรมการผู้รับเงินนี้มาจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจะวางลงให้สภาปฏิบัติ ส่วนที่ได้รับการอุดหนุนนั้นแบ่งออกเป็น 2 ชนิด ทุนชั่วคราวคราวเป็นก้อนสำหรับใช้ในการก่อสร้างหรือขยายกิจการ ส่วนทุนประจำปีเป็นเงินเดือนสำหรับเจ้าหน้าที่หรืองบประมาณที่ใช้จ่ายในกองต่างๆ¹¹⁰ โดยทั้งนี้สภากรรมการมหาวิทยาลัยจะต้องเชิญเจ้าพนักงานจากกระทรวงพระคลังให้มาตรวจการใช้จ่ายของมหาวิทยาลัยด้วยเป็นครั้งคราวเพื่อตรวจสอบและเป็นการเพิ่มความไว้วางใจ

จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมขุนไชยนาทเรนทรและคณะกรรมการนั้นได้มีความเห็นที่แตกต่างออกไปจากสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ว่าไม่ควรแยกออกไปเป็นอิสระโดยขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรืออภิรัฐมนตรี ทรงเห็นว่าถ้ามหาวิทยาลัยนั้นได้มีการดำเนินการอย่างอิสระมาแต่ดั้งเดิมแล้วก็ควรให้มหาวิทยาลัยนั้นมีการดำเนินการที่เป็นอิสระไปแต่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐบาลมาตั้งแต่กำเนิดได้รับเงินจากรัฐบาลในการใช้จ่ายเหมือนกับทบวงการอันหนึ่งซึ่งต้องมีระเบียบในการใช้จ่ายของกระทรวงพระคลัง และมีการตั้งระเบียบอื่นๆ ซึ่งต้องมีการปฏิบัติตามกฎหมายของราชการอยู่แล้ว การแยกออกจากกระทรวงธรรมการเป็นคณะหรือทบวงการก็ไม่น่าเชื่อว่าจะสามารถดำเนินการได้อย่างสะดวกขึ้น กระทรวงทบวงการที่เพิกเฉยไม่สนใจเรื่องมหาวิทยาลัยมาตั้งแต่เดิมก็ยังคงจะเพิกเฉยอยู่อย่างนั้น เพราะถ้าเสนาบดีกระทรวงธรรมการติดต่อกับกระทรวงอื่นไม่สะดวกแล้วผู้ที่จะเป็นประมุขของมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นทบวงการอิสระนั้นก็ไม่สามารถทำงานได้สะดวกเช่นกันรวมทั้งกระทรวงธรรมการ ซึ่งเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการศึกษาทั่วไปก็จะกลายเป็นอื่นไปเสียด้วยซึ่งกลับจะทำให้งานบางประเภทนั้นยากขึ้นทางที่ได้จึงไม่คุ้มกับทางที่เสีย การศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมถึงมัธยมศึกษาเป็นงานที่มีความต่อเนื่องกันต้องมีการปรับให้ถูกส่วนติดต่อเป็นลำดับกัน และต้องอาศัยซึ่งกันและกันจึงควรให้อยู่ในความควบคุมของกระทรวงเดียวด้วยกันทั้งหมด

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาไชยนาทเรนทรทรงเห็นว่ามหาวิทยาลัยนั้นควรอยู่ในการปกครองของกระทรวงธรรมการแต่ควรยกย่องให้มีฐานะสูงขึ้นโดยได้รับสิทธิพิเศษตามสมควร ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงต่อไปในภายหน้าก็ควรเปลี่ยนแปลงไปในทางที่มหาวิทยาลัยนั้นจะมีอิสรภาพมากขึ้นแต่อิสรภาพนั้นจะมีได้ก็ต่อเมื่อมีศาสตราจารย์ชั้นสูงประจำวิชา ถ้ามีศาสตราจารย์มากขึ้นจนเป็นที่ไว้วางใจได้แล้ว เมื่อมหาวิทยาลัยนั้นมีผลประโยชน์รายได้มากพอที่จะสามารถดำเนินการได้ดั่งนั้น ไม่ต้องอาศัยแต่เงินงบประมาณที่ได้รับจากรัฐบาลเท่านั้น เมื่อมหาวิทยาลัยสามารถมีเงินที่มั่นคงได้แล้วก็ควรจะให้อิสรภาพมากขึ้นได้ทุกทางแต่ยังอยู่ในความควบคุมของกระทรวงธรรมการผู้ดูแลจัดการศึกษาทั่วไป

110

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาไชยนาทเรนทร “รายงานความเห็นเรื่องโครงการมหาวิทยาลัย” อ้างถึงใน นางเยาว์ กาญจนจარი, เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

แต่ในช่วงที่มหาวิทยาลัยนั้นยังมีศาสตราจารย์ประจำตำแหน่งน้อย มีอาจารย์พิเศษอย่างมากในช่วงเวลานั้น ทั้งรายได้และผลประโยชน์ยังต่ำอยู่ต้องอาศัยเงินจากรัฐบาลมาใช้จ่ายเงินประเภทต่าง ๆ ก็ยังไม่สมควรที่จะให้อิสระภาพมาก กระทรวงธรรมการยังคงควบคุมอย่างเข้มงวดและเป็นผู้รับผิดชอบอยู่เช่นนี้ ในส่วนการปกครองของทางมหาวิทยาลัยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาโชยนาทเรนทรท่านทรงเห็นว่า การที่เสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นผู้ดำเนินการในกิจการมหาวิทยาลัยโดยต้องวินิจฉัยสั่งการในเรื่องต่าง ๆ ทั้งทางธุรการ ตลอดจนทั้งปัญหาทางด้านวิชาการโดยศาสตราจารย์ผู้ที่มีความชำนาญได้ทำการเสนอให้เสนาบดีวินิจฉัยตัดสินซึ่งเป็นสิ่งลำบากสำหรับเสนาบดีเพราะไม่ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญในทางนั้น โดยที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากไม่มีสภาศาสตราจารย์ซึ่งมีประธานเป็นศาสตราจารย์เอก ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยนั้นก็ไม่ใช่ศาสตราจารย์ ซึ่งถดถอยไปนั้นก็มิใช่คนดีซึ่งเป็นศาสตราจารย์ในคณะของคณบดีวินิจฉัยสั่งการได้แต่เรื่องภายในคณะของตนเท่านั้น เมื่อมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคณะอื่นต้องมีการเสนอผู้บัญชาการหรือเสนาบดีโดยพระองค์เห็นว่าเสนาบดีนั้นควรมีความสามารถทางด้านการเมืองมากกว่าทางอื่นโดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีความรู้ในทางด้านวิชาสูงในทางใดทางหนึ่งจนเป็นศาสตราจารย์ แต่เสนาบดีควรเป็นผู้ที่มีความสนใจทางด้านการศึกษาโดยทั่วไปทุกชั้นและมีความมุ่งหมายที่จะให้รัฐบาลเห็นความสำคัญในการอุดหนุนการศึกษารวมทั้งเป็นผู้ควบคุมดำเนินเกี่ยวกับงานทางด้านการศึกษาโดยทั่วไป ส่วนการจัดการศึกษาในชั้นใดชั้นหนึ่งนั้นควรมีผู้ที่รับภาระรับผิดชอบต่อไปเป็นชั้น ๆ ซึ่งในเวลานั้นยังขาดบุคลากรเพื่อที่จะดำเนินการเป็นไปเช่นนั้น¹¹¹

ในตำแหน่งผู้บัญชาการถ้าจะมีการแยกมหาวิทยาลัยออกเป็นคณะอิสระไม่เป็นทบวงการของรัฐบาลแล้วก็นับว่าเป็นพนักงานของมหาวิทยาลัยคนหนึ่งแต่ไม่อยู่ในคณะศาสตราจารย์ ถ้ากำหนดว่าผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยนั้นเป็นคนของกระทรวงธรรมการเป็นผู้แทนเสนาบดีควบคุมการจัดการศึกษาภายในมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของรัฐบาลก็เท่ากับว่ามหาวิทยาลัยนั้นไม่มีประธานซึ่งเป็นคณะของมหาวิทยาลัยเอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นอยู่ในฐานะสังกัดของกระทรวงธรรมการผู้บัญชาการจึงเป็นคนของกระทรวงและของมหาวิทยาลัยมีหน้าที่ในทางธุรการมากกว่าทางอื่น แต่ในทางวิชาการนั้นผู้บัญชาการไม่ได้มีฐานะสูงกว่าศาสตราจารย์หรือเป็นประมุขของมหาวิทยาลัยแต่อย่างใด เพราะผู้บัญชาการนั้นไม่ใช่ศาสตราจารย์จึงอยู่ในฐานะลำบากและเสนาบดีต้องรับภาระหนักกว่าที่ควรทั้งคณะศาสตราจารย์ก็ไม่มีประธานตามที่ควรจะมีด้วย โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาโชยนาทเรนทรได้ยกตัวอย่างประเทศในยุโรปว่ามีวิธีการเลือกศาสตราจารย์ประจำวิชาตั้งเป็นประธานผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปทุกคณะไม่ซ้ำกันเพราะจะทำให้คนของมหาวิทยาลัยเองนั้นเป็นประธานของสภาศาสตราจารย์และเป็นประมุขของมหาวิทยาลัย รวมทั้งเพื่อที่จะได้ไม่เป็นการลำเอียงนั้นจึงไม่ยอมให้เลือกศาสตราจารย์ในคณะเดียวกันนั้นเป็นประมุขติด ๆ กันใน 2 ปี โดยต้องมีการวนเวียนกันไปตามลำดับ เนื่องจากประมุขของมหาวิทยาลัยนั้นมีภาระงานมากไม่สามารถอุทิศงานประจำตำแหน่งในทางวิชาการได้อย่างเต็มที่จึงให้ทำหน้าที่เพียงปีเดียวเท่านั้น การเลือกตั้งเช่นนี้มีประโยชน์ตรงที่แต่ละ

111

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาโชยนาทเรนทร, "รายงานเรื่องมหาวิทยาลัย", อ้างไว้ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 171.

คณะได้มีโอกาสเลือกผู้แทนของตนเป็นผู้มีสิทธิ์ในการวินิจฉัยตัดสินปัญหาต่างๆ ของมหาวิทยาลัยและสามารถตัดสินปัญหาได้อย่างเด็ดขาดควบคู่กับการที่มหาวิทยาลัยนั้นสามารถเซตหน้าชุดาได้เนื่องจากมีศาสตราจารย์ชั้นสูงเป็นประมุขของมหาวิทยาลัย แต่มหาวิทยาลัยที่ยังไม่ได้มีการเข้ารูปตึกและมีปัญหามากในทางธุรการ เช่นในเรื่องการเงินและในการควบคุมนักเรียนทำให้ประมุขนั้นต้องมีฐานะมากต้องใช้ความคิดในการพิจารณาอย่างละเอียดในการปกครองซึ่งทำหน้าที่ในการผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนอย่างละ 1 ปีจึงไม่เป็นการเหมาะสมสำหรับมหาวิทยาลัยเช่นนี้ควรมีประมุขอยู่เป็นระยะเวลาสั้นจึงมีความเหมาะสมมากกว่า และเพื่อเป็นการผ่อนความรับผิดชอบต่อผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยควรมีการตั้งสภาศาสตราจารย์ (Senate) ซึ่งมีบรรดาศาสตราจารย์ในคณะวิชาต่างๆ จะมีตำแหน่งและรับเงินเดือนในงบประมาณของมหาวิทยาลัยโดยจะต้องทราบกิจการที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยทุกอย่างทั้งทางด้านธุรการและวิชาการช่วยวินิจฉัยในสิ่งต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น ช่วยคิดหรือแก้ไขระเบียบการ ช่วยในการพิจารณางบประมาณหรือการแก้ไขหลักสูตร สำหรับผู้ที่มาทำหน้าที่เป็นนายกของสภานี้ถ้ามีการเลือกตั้งและผลิตเปลี่ยนกันได้จะเป็นการดีเพราะป้องกันการครหานินทาถ้าตำแหน่งผู้บัญชาการนั้นเป็นตำแหน่งที่มีการแต่งตั้งแล้วส่วนตำแหน่งนายกสภาศาสตราจารย์นั้นเป็นตำแหน่งที่มาจากการเลือกตั้งนั้นก็จะเป็นการขัดกัน ดังนั้นควรให้ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยเป็นนายกสภาด้วยและถ้าผู้บัญชาการได้เป็นศาสตราจารย์มีตำแหน่งอยู่ในคณะใดก็ควรต้องวางตัวเป็นกลางในการตัดสินการโต้เถียงกันควรใช้วิธีการในการนับเสียงและตัดสินให้กับฝ่ายที่มีเสียงข้างมากถ้าคะแนนเท่ากันก็ให้นายกสภาเป็นผู้ชี้ขาดถ้าศาสตราจารย์ส่วนมากยังไม่พอใจให้เสนาบติเป็นผู้ชี้ขาดเป็นขั้นสุดท้าย ข้อวินิจฉัยของสภานี้ถ้าเป็นเรื่องภายในมหาวิทยาลัยและอยู่ในขอบเขตแห่งอำนาจซึ่งได้รับจากเสนาบติแล้วเมื่อมีการตกลงกันเป็นอันขาดแล้วสามารถดำเนินการได้อย่างทันทีโดยสภานี้ทำหน้าที่เป็นทั้งสภาที่ปรึกษาและดำเนินการ¹¹²

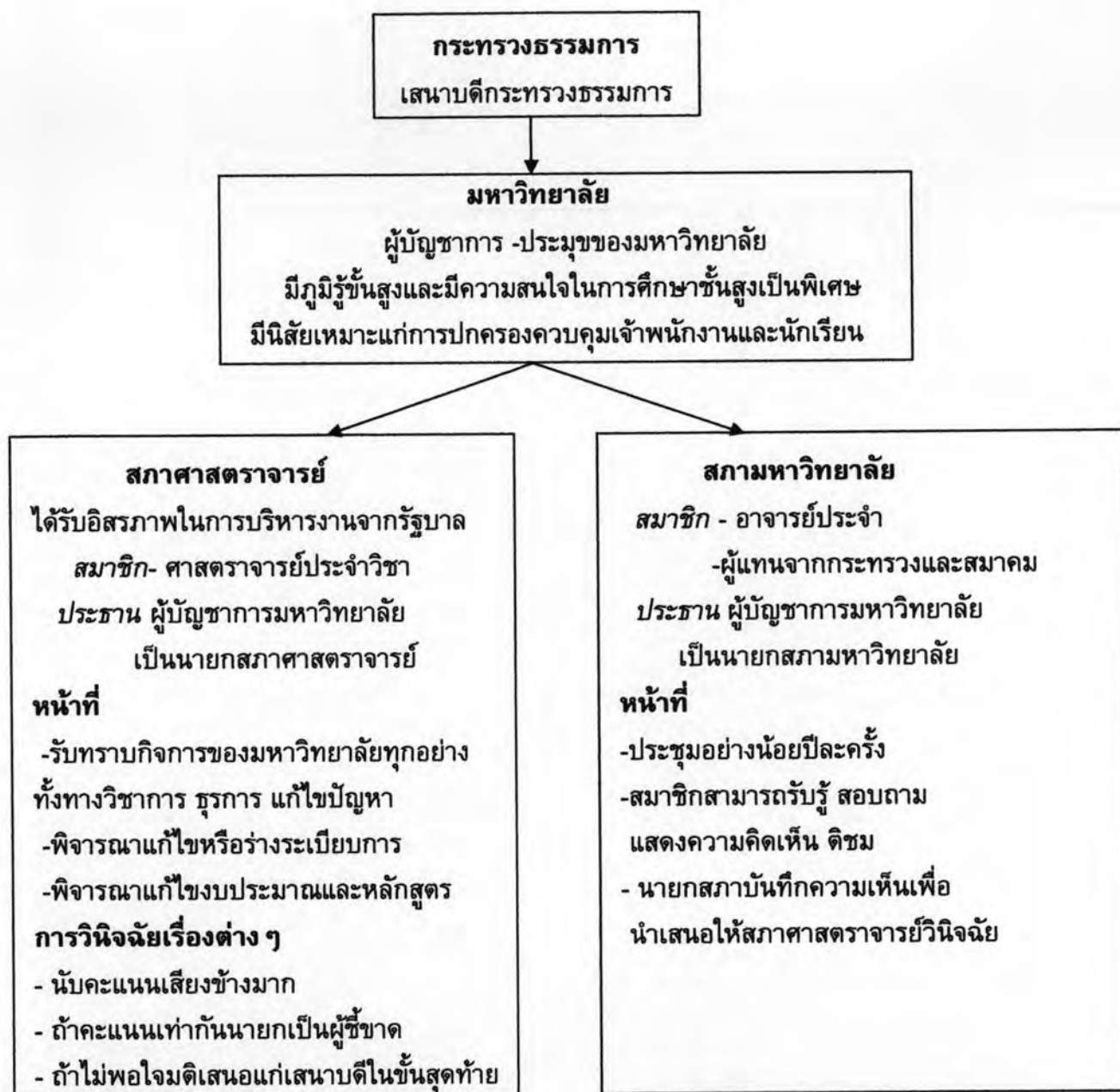
นอกจากสภาศาสตราจารย์แล้วควรมีสภามหาวิทยาลัยหรือจะใช้ชื่อเรียกอย่างไรก็ได้ อีกสภาหนึ่ง โดยสภานี้บรรดาอาจารย์ทั้งหมดเป็นสมาชิกซึ่งรวมทั้งอาจารย์ประจำและอาจารย์พิเศษ นอกจากนี้ยังผู้แทนของกระทรวงทบวงกรมและสมาคม (เช่น แพทยศาสตร์ สภากาชาด เป็นต้น) มาเป็นสมาชิกโดยได้รับเชิญจากเสนาบติกระทรวงธรรมการ โดยผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยจะเป็นนายกสภานี้มีการประชุมปีละหนึ่งเป็นอย่างน้อย สมาชิกของสภานี้มีหน้าที่ในการรับรู้กิจการและเรื่องราวทั้งสิ้นเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย มีสิทธิที่จะสอบถามและสามารถติชมให้คำแนะนำได้ทุกประการ เมื่อนายกสภาได้มีการบันทึกความคิดเห็นไว้แล้วก็จะนำเสนอแก่สภาศาสตราจารย์ให้มีการวินิจฉัยตามระเบียบตลอดจนไปถึงเสนาบติเป็นขั้นสุดท้าย

112

สมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทร, "รายงานเรื่องมหาวิทยาลัย", อ้างไว้ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 171.

แผนภาพที่ 3 :

แผนภาพองค์การบริหารมหาวิทยาลัยตามข้อเสนอของสมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทร

ที่มา : สมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทร, รายงานความเห็นเรื่องโครงการมหาวิทยาลัย¹¹³

113

สมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทร, "รายงานเรื่องมหาวิทยาลัย", อ้างไว้ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 171.

จากข้างต้นจะสามารถเห็นได้ว่ากรรมการชุดนี้ได้มีการประชุมปรึกษากันหลายครั้งในระหว่างปีพุทธศักราช 2474 และต้นปีพุทธศักราช 2475 จากพระดำริในสมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทรซึ่งทรงเรียบเรียงขึ้นใหม่และประทานแจกในหมู่กรรมการ ประกอบกับทั้งพระดำริของพระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ที่ทรงไว้เป็นภาษาอังกฤษด้วย และพระดำริในสมเด็จพระเจ้าฟ้ายาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ที่ทรงคิดให้มหาวิทยาลัยเป็นหน่วยงานอิสระขึ้นในพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรงหรือขึ้นแก่คณะอภิรัฐมนตรีไม่สังกัดอยู่ในกระทรวงธรรมการอย่างแต่ก่อน กับทั้งให้มีอิสระที่จะกำหนดนโยบายทั้งในการวิชาการ การบริหาร หรือแม้แต่เรื่องการเงินของมหาวิทยาลัย รวมทั้งทรงได้พิจารณาฐานะของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยว่ายังไม่มียุทธศาสตร์ของการเป็นมหาวิทยาลัย พร้อมทั้งทรงแนะนำให้มหาวิทยาลัยนั้นได้ทำการสำรวจก่อนในเบื้องต้น ทางกรรมการนั้นได้มีความเห็นชอบไปในแนวทางพระดำริของสมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทรเนื่องจากแนวทางดังกล่าวนี้ค่อนข้างมีความยืดหยุ่น และเหมาะสมกับสภาพของการปฏิบัติงานในเวลานั้นได้มากกว่า ประกอบกับการที่ทรงยกเหตุผลต่างๆ มาทรงอธิบายประกอบด้วยนั้นทำให้สามารถพิจารณาได้ว่าพระองค์ทรงมีเหตุผลเพียงพอและมีความรอบรู้ในเรื่องของการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยเป็นอย่างดี อันที่จริงแล้วตามพระดำริของสมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทรนั้นทรงมีพระประสงค์อย่างมุ่งมั่นที่ทำให้มหาวิทยาลัยนั้นมีมาตรฐานเหมือนกับอารยประเทศ แต่เนื่องด้วยจากการที่พระองค์เสด็จทิวงคตเสียก่อนโดยทรงประชวรหนักอันเนื่องมาจากการปฏิบัติพระภารกิจอย่างมากมาย แนวคิดของพระองค์เป็นไปในแนวทางที่มีอุดมคติและมาตรฐานอยู่ในระดับสูง ประกอบกับในเวลานั้นเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกจึงทำให้คณะกรรมการจึงพิจารณาไปก่อนตามสมควรเพราะถ้าทำตามแนวพระดำริของสมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทรนั้นจะต้องใช้งบประมาณอีกเป็นจำนวนมาก

เมื่อพิจารณาจากแนวพระดำริของทั้งสองพระองค์¹¹⁴ จะพบได้ว่าแนวทางของสมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทรนั้นน่าจะทรงได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจากทางเยอรมนีค่อนข้างสูงเนื่องจากพระองค์ทรงสำเร็จการศึกษาจากที่นั่นจึงทำให้ได้รับแนวความคิดจากทางเยอรมนีอยู่ค่อนข้างมาก ประกอบกับหลักฐานที่ปรากฏในแนวพระดำริฉบับนี้ก็ทรงได้ยกตัวอย่างรูปแบบของมหาวิทยาลัยและการปกครองของมหาวิทยาลัยที่เป็นรูปแบบของเยอรมนีโดยมาก ส่วนแนวพระดำริของสมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทรนั้นทรงประยุกต์และผสมผสานแนวคิดในทางประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา โดยเห็นได้จากการที่ทรงเสนอให้มหาวิทยาลัยเป็นคณะอิสระขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรงหรือขึ้นแก่อภิรัฐมนตรีไม่ต้องขึ้นอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดและเคมบริดจ์ก็ขึ้นกับเฮาส์ออฟลอร์ด มิได้ขึ้นตรงกับบอร์ดออฟเอดูเคชัน ส่วนการกำหนดองค์กรประกอบของสภานั้นทรงเน้นรูปแบบของการแบ่งแยกหน้าที่อำนาจออกจากกันอย่าง

114

สมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทร, "รายงานเรื่องมหาวิทยาลัย," อ้างไว้ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 171 และ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์, "รายงานความเห็นเรื่องโครงการมหาวิทยาลัย" อ้างถึงใน นงเยาว์ กาญจนจารี, เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

ชัดเจนอันมีรูปแบบสอดคล้องกับการปกครองแบบอเมริกันที่เน้นการแบ่งอำนาจ ถ่วงดุลและตรวจสอบซึ่งกันและกันซึ่งเรื่องนี้มีความสนใจน่าจะการค้นคว้าศึกษาต่อไปในเชิงลึก

ผลสรุปจากการประชุมของคณะกรรมการตำรวจรูปการเมื่อพิจารณาจากจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ในเบื้องต้น 5 ประการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น คณะกรรมการได้มีความเห็นเพื่อความยั่งยืนของมหาวิทยาลัยสมควรขอพระราชทานที่ดินให้เป็นสิทธิ์ขาดแก่มหาวิทยาลัยโดยตรงซึ่งเห็นได้จากพระดำริของพระราชราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ส่วนในเรื่องของการแยกเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยทางคณะกรรมการยังเห็นว่าไม่สมควรเพราะจะทำให้การทำงานนั้นเกิดความยุ่งยากซับซ้อนยิ่งขึ้น ในส่วนของการบริหารงานนั้นเสนาบดีกระทรวงธรรมการนั้นมีการตั้งสภาศาสตราจารย์เพื่อช่วยผ่อนภาระงาน และมีการตั้งผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยเพื่อเน้นการดูแลและปกครองภายใน ผู้บัญชาการจะไม่สังกัดในคณะใดจึงทำให้มีความเป็นกลางสูง นอกจากนี้ยังได้ทรงพระดำริเกี่ยวกับการที่จะจัดการศึกษาทั้งในคณะที่มีอยู่แล้วในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับทั้งวิชาที่ควรจะสอนเพิ่มขึ้นในมหาวิทยาลัย เช่น “ธรรมศาสตร์ (Jurisprudence, Laws) วิชาเรื่องป่าไม้ (Forestry) วิชาเรื่องเหมืองแร่ (Mining) ศีลาศาสตร์ (Mineralalogy) โบราณคดี (Archaeology) ศิลปกรรมประณีต (Fine Arts) ดนตรี (Music)” เป็นต้น หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อพุทธศักราช 2475 แล้ว ได้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนการสอนในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาโดยลำดับ เริ่มตั้งแต่ในพุทธศักราช 2475 นั้นเอง มหาวิทยาลัยได้รับโอนโรงเรียนสถาปัตยกรรมของโรงเรียนเพาะช่างมาสมทบเป็นแผนกหนึ่ง และได้ยกฐานะขึ้นเป็นคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ในเวลาต่อมา ในพุทธศักราช 2476 คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ก็ได้เปิดสอนตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต และปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิตขึ้นเป็นครั้งแรก ต่อมาใน เมื่อพุทธศักราช 2478 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ได้ประสาทปริญญาในสาขาวิชาต่าง ๆ คือ ด้านการแพทย การวิศวกรรม อักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ รวม 4 สาขาอย่างครบถ้วน อย่างไรก็ตาม รูปแบบใหม่ของการบริหารมหาวิทยาลัย ตามข้อเสนอของคณะกรรมการนี้ ไม่มีพระราชบัญญัติรับรอง ทั้งนี้ คณะกรรมการฯ เห็นว่ามหาวิทยาลัยนั้นมีฐานะเป็นของรัฐบาลอยู่แล้ว จึงไม่มีความจำเป็นที่ต้องมีกฎหมายรับรองฐานะของมหาวิทยาลัยแต่อย่างใด ดังนั้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมืองมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองใน พ.ศ.2477 โดยมีพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยรับรองฐานะของตนเอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเริ่มดำเนินการปรับรูปแบบการบริหารตามแนวทางของคณะกรรมการฯ ที่เสนอไว้ จึงได้ประกาศพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย พ.ศ.2478 เพื่อรับรองฐานะของตนเองเช่นกัน¹¹⁵

115

วารุณี โอสสารมย์, รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย : การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต, หน้า 30.

3.3 การปรับปรุงหลักสูตรของมหาวิทยาลัยในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2459-2475

ในช่วงเวลา 15 ปีของการศึกษาในมหาวิทยาลัยยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านสาขาวิชาที่เปิดสอนแต่ประการใด เพราะล่วงมาในปี พ.ศ. 2473 และ 2474 มหาวิทยาลัยก็ยังคงเปิดสอนดังเดิม 4 คณะ การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่เป็นไปในเรื่องระยะเวลาที่ศึกษา และคุณสมบัติของผู้จบเป็นประการสำคัญเริ่มตั้งแต่เปิดการศึกษาในชั้นอุดม ศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ.2459 นั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ยังเปิดสอนในชั้นประกาศนียบัตรชั้นสูงเท่านั้น ดังเห็นได้จากสถิติผู้สำเร็จ การศึกษาระหว่างปี 2458-2464 และ 2465-2471 ประกอบด้วยผู้สำเร็จการศึกษาในชั้นประกาศนียบัตร ต่างๆ คือ ประกาศนียบัตรรัฐประศาสนศาสตร์ ประกาศนียบัตรวิทยาศาสตร์ ประกาศนียบัตร แพทยศาสตร์ ประกาศนียบัตรวิชาพยาบาลและการผดุงครรภ์¹¹⁶ การที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นได้มี รากฐานมาจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนนั้นก็ได้มีการจัดการเรียนการสอนเน้นทางด้านสาขาวิชาใน แต่ละด้านเป็นการเฉพาะมาตั้งแต่ต้นโดยมีความมุ่งหมายในการผลิตบุคคลเข้ารับราชการเป็นสำคัญ ข้อสังเกตที่น่าสนใจการบริหารคณะวิชานั้นคือการจำลองโครงสร้างการบริหารหน่วยราชการมาใช้ การ จัดการเรียนการสอนภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อแรกตั้งแบ่งออกเป็น 4 คณะ ประกอบด้วย 10 หลักสูตรสาขาวิชา ดังนี้

- 1.คณะแพทยศาสตร์ (Faculty of Medicine) แบ่งเป็น
  - 1.1.แผนกโสตศาศาสตร์และศัลยศาสตร์ (Medicine and surgery)
  - 1.2.แผนกวิชาปรุงยา (Pharmacy)
- 2.คณะรัฐประศาสนศาสตร์ (Faculty of Political Science) แบ่งเป็น
  - 2.1.แผนกกฎหมายและการเมือง (Law and Politics)
  - 2.2.แผนกธนาคาร พาณิชยกรรมและเศรษฐวิทยา(Finance Commerce and Economics)
- 3.คณะวิศวกรรมศาสตร์ (Faculty of Engineering) แบ่งเป็น
  - 3.1.แผนกนาวกรรม (Civil Engineering)
  - 3.2.แผนกยंत्रกรรม (Mechanical Engineering)
  - 3.3. แผนกช่างไฟฟ้า (Electrical Engineering)
- 4.คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ (Faculty of Literature and Science)
  - 4.1.แผนกอักษรศาสตร์ (Literature)
  - 4.2.แผนกวิทยาศาสตร์ (Science)

¹¹⁶

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509, (พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510) หน้า 86.

3.3.1 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนของคณะแพทยศาสตร์*

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถเมื่อครั้งยังดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้นได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินเพื่อสร้างอาคารเรียนใหม่ในปี พ.ศ. 2443 โดยทั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถได้ เสด็จมาทรงเปิดโรงเรียนแพทย์และได้ทรงพระราชทานชื่อว่า " โรงเรียนราชแพทยาลัย "** เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้สถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้นจึงได้มีการโอนโรงเรียนราชแพทยาลัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2460¹¹⁷ สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่มีส่วนส่งเสริมต่อการพัฒนาการศึกษาแพทย์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นอย่างมากคือการเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์เข้าร่วมงานทางด้านแพทย์ด้วย*** ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาไชยนาทนเรนทรทรงทำหน้าที่ดูแลโรงเรียนราชแพทยาลัยนั้นทรงประสบปัญหาในการพัฒนา

* หนึ่ง ควรทำความเข้าใจก่อนว่าคณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่กล่าวถึงนี้ ไม่ใช่คณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน แต่หากคณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในเวลานั้นหมายถึงคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลในปัจจุบันซึ่งในภายหลังได้แยกตัวออกไปจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงทำให้ในภายหลังจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้มีการตั้งคณะแพทยศาสตร์ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งโดยมีสถานที่ปฏิบัติงานคือบริเวณโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ในปัจจุบัน

** ต่อมาในปี พ.ศ.2446 โรงเรียนราชแพทยาลัยได้ขยายหลักสูตรวิชาแพทย์เพิ่มขึ้นเป็น 4 ปี โดยเพิ่มชั้นปีที่ 4 เพื่อเป็นภาคปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่โดยเรียกว่าชั้นฝึกหัด ต่อมาในปี พ.ศ.2447 นักเรียนแพทย์ได้เริ่มมีการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์และปี 2456 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาไชยนาทนเรนทรเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนราชแพทยาลัยโดยในเวลาต่อมาได้ทรงปรับปรุงการศึกษาแพทย์เพราะทรงพิจารณาเห็นว่าการแพทย์นั้นล้าหลังอยู่มากเนื่องจากนักเรียนแพทย์นั้นมีความรู้ติดตัวมาจากชั้นมัธยมค่อนข้างน้อย แม้ว่าจะรับผู้จบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้วก็ยังมีความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และภาษาอังกฤษน้อยเกินไป ประกอบกับขาดครูที่มีความรู้เฉพาะทางเพราะครูที่มีอยู่ในเวลานั้นเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะธรรมดาทรงมีความเห็นว่าจะปล่อยให้เป็นเช่นนั้นต่อไปไม่ได้เพราะว่านักเรียนแพทย์มีพื้นฐานความรู้ที่ไม่ดีแล้วจะให้เรียนหรือเข้าใจวิชาชั้นสูงต่อไปนั้นไม่อาจสามารถกระทำได้จึงทรงเริ่มปรับปรุงขยายหลักสูตรจาก 4 ปีเป็น 5 ปี โดยทรงปรับปรุงหลักสูตรทางด้านวิทยาศาสตร์พื้นฐานเพิ่มขึ้นซึ่งได้แก่วิชาพฤกษศาสตร์ สัตววิทยา เคมี ฟิสิกส์ และมีการเพิ่มภาษาละตินและภาษาเยอรมันด้วย รวมทั้งยังทรงได้จัดหาอาจารย์ที่มีความสามารถมาสอนในวิชาเหล่านี้ด้วย ในส่วนของวิชาทางด้านปริคณิกได้ทรงติดต่อกับมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ขอให้ส่งอาจารย์มาช่วยสอนในด้านนี้ 3 วิชา คือกายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยาและพยาธิวิทยา แต่ปรากฏว่าได้อาจารย์เพียงท่านเดียวคือศาสตราจารย์ เอ. จี. เอลดิส มาสอนพยาธิวิทยา ส่วนทางด้านคลินิกทรงพยายามรวบรวมแพทย์ที่มีความสามารถมาช่วยกันสอน การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการแบ่งเวลาเรียนออกเป็น 2 ภาค ภาคละ 2 ปีครึ่งมีการสอบทุกครึ่งปี เมื่อเรียนครบภาคแล้วจะมีการสอบวิชาที่เรียนมาทั้งภาค การแบ่งการเรียนเช่นนี้เข้าใจว่ากรมพระยาไชยนาทนเรนทรคงได้นำแบบอย่างมาจากประเทศเยอรมันเพราะพระองค์ทรงศึกษาวิชาการศึกษา ณ มหาวิทยาลัย ไฮเดลเบิร์ก เยอรมนี ส่วนการสอนวิชาแพทย์ไทยแผนโบราณได้มีการเลิกไปในยุคนี้ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือภายหลังจากที่มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ได้เข้ามาช่วยพัฒนาการศึกษาทางด้านการศึกษาแพทย์แล้วอิทธิพลทางด้านการศึกษาการแพทย์ภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นได้รับอิทธิพลจากสหรัฐอเมริกาเป็นสำคัญเนื่องจากมูลนิธินี้ในชาติที่ก่อตั้งก็คืออเมริกา และต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ไปศึกษาการแพทย์ก็ยังคงทรงเลือกไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกา นายแพทย์ส่วนใหญ่ที่ทางมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ได้เข้ามาส่วนมากก็เป็นชาวอเมริกัน

117

หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. [ปจ.3.4.อ.1/12](#). เรื่องประกาศกระทรวงธรรมการรวมโรงเรียนราชแพทยาลัยเข้ากับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

***

เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาไชยนาทนเรนทรยังทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยในขณะนั้นได้ทรงสนิทสนมกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์เป็นการส่วนพระองค์เนื่องจากทรงกำฟ้าพระมารดาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวีจึงทรงรับมาเลี้ยงดูที่พระตำหนัก ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาไชยนาทนเรนทรจึงทรงสนิทสนมกับพระราชโอรสและพระราชธิดาทุกพระองค์ในสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี ซึ่งรวมถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ด้วย อีกทั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระชัยนาทนเรนทรยังได้เสด็จไปศึกษาในประเทศเยอรมนีเช่นเดียวกันทั้งสองพระองค์จึงทรงสนิทสนมกันเป็นพิเศษ

โรงเรียนแพทย์อยู่หลายประการจึงทรงดำริที่จะทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์มาช่วยเหลือด้วยเหตุผลหลัก 3 ประการ ดังที่ปรากฏในพระนิพนธ์ส่วนพระองค์ ดังนี้

“.. 1. ท่านเป็นเจ้าฟ้าชั้นสูง.. ถ้าได้เจ้าฟ้าเข้ามาช่วยด้วยแล้ว จะยิ่งทำให้เรื่องนี้เด่นขึ้นไปอีก สมัยนั้นคนยังนับถือเจ้านายอยู่มาก ถ้ามีเจ้านายชั้นสูงๆ ทำอะไรคนก็มักเห็นว่าเรื่องนั้นเป็นเรื่องสำคัญมาก.

2.เจ้าฟ้าพระองค์นี้มีพระปัญญาแหลม มีความเพียรแก่กล้า จะทรงทำอะไรก็ทำจริงไม่ย่อท้อ

3.ท่านเป็นผู้มีรายได้สูงมาก แต่ไม่ทรงใช้จ่ายในการบำรุงความสุขสำราญของพระองค์เองอย่างฟุ่มเฟือยโปรดบำเพ็ญพระกุศลสาธารณ นึกถึงแต่สาธารณประโยชน์... เจ้าฟ้ามหิตลามีทรัพย์ส่วนพระองค์ที่ทรงจ่ายได้มาก เมื่อทรงทำเป็นตัวอย่างได้เช่นนี้แล้วก็เท่ากับเป็นผู้นำให้คนอื่นจำเริญรอย...”¹¹⁸

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาไชยนาทนเรนทรทรงแนพระทัยเป็นอย่างยิ่งว่า “การที่ได้เจ้าฟ้าพระองค์นี้เข้ามาร่วมงานด้วยนั้นโรงเรียนแพทย์และโรงพยาบาล ศิริราชได้ลากอันประเสริฐจะหาอะไรเปรียบเทียบมิได้”¹¹⁹ ด้วยเหตุนี้ก่อนหน้าที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์จะทรงลาออกจากราชการทหารเรือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาไชยนาทนเรนทร และหม่อมเจ้าพูนศรีเกษม เกษมศรี จึงทรงร่วมกันทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ไปทอดพระเนตรโรงพยาบาลศิริราชและโรงเรียนราชแพทยาลัย โดยมีพระประสงค์ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ทอดพระเนตรเห็นความล้าหลังและความยากลำบากในการพัฒนางานการศึกษาของแพทย์ไทย พร้อมทั้งได้ทูลเชิญให้ทรงช่วยเหลือในการพัฒนากิจการโรงเรียนแพทย์และโรงพยาบาลศิริราชแทนราชการทหารเรือที่ทรงรับผิดชอบอยู่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ทรงตอบรับคำทูลเชิญของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาไชยนาทนเรนทร แต่ทรงทักท้วงว่าพระองค์ไม่เคยศึกษาทางการแพทย์มาก่อน พร้อมทั้งมีพระดำริว่าการพัฒนาด้านการศึกษาของแพทย์นั้นควรทำอย่างจริงจัง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์จึงกราบบังคมทูลลาออกจากราชการทหารเรือและเสด็จออกจากกรุงเทพฯ เพื่อไปศึกษาวิชาการแพทย์ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ต่อมาเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเสนาบดีกระทรวงธรรมการได้กราบทูลขอร้องให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ต่างประเทศให้ทรงเป็นองค์ผู้แทนฝ่ายไทยในการประสานงานติดต่อเจรจากับทางมูลนิธิ โดยเริ่มในปี พ.ศ. 2464 และทรงได้พบปะเจรจากับผู้แทนของมูลนิธิ หลายครั้ง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2466 จึงสามารถเจรจาร่วมมือกับทางมูลนิธิได้สำเร็จประกอบกับจากการที่นายแพทย์วิกเตอร์ จี. ไฮเซอร์ (Victor G. Heiser) ผู้ตรวจการมูลนิธิโรคกีเฟลเลอร์ประจำภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงเข้ามา

¹¹⁸ กระทรวงสาธารณสุข, พระกรณียกิจของพลเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาไชยนาทนเรนทร ที่เกี่ยวกับการแพทย์และการสาธารณสุข, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การพิมพ์พาณิชย์, 2495), หน้า 98-99.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 99

สำรวจโรงเรียนราชแพทยาลัยแล้วกราบทูลว่าเป็นโรงเรียนแพทย์ที่เลวที่สุดนั้นได้เป็นแรงผลักดันอีกประการหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ส่งสมเด็จพระยาโชยนาทเรนทรไปดูงานที่ทางฟิลิปปินส์เพื่อเร่งนำกลับมาพัฒนาโรงเรียนแพทย์ของไทยด้วย สิ่งเหล่านี้ได้เป็นส่วนผลักดันที่ทำให้รัฐบาลไทยต้องอาศัยความร่วมมือในการเจรจากับทางมูลนิธิอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

สำหรับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนในคณะแพทยศาสตร์พบว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรในหลายครั้งก่อนหน้าปี พ.ศ.2466 ในระยะก่อนที่มหาวิทยาลัยจะได้รับความร่วมมือกับมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์นั้นหลักสูตรการแพทย์ของไทยยังคงเป็นแค่เพียงชั้นประกาศนียบัตรเท่านั้น โดยหลักสูตรแพทยศาสตร์นั้นได้มีการปรับปรุงเรื่อยมาครั้งตั้งแต่ยังเป็นโรงเรียนราชแพทยาลัย และหลักสูตรแพทย์ได้ถูกปรับปรุงให้มีหลักสูตรโดยขยายจาก 5 ปีเป็น 6 ปีครั้งแรกในปี พ.ศ.2461 ภายหลังจากการที่ได้เข้ามารวมอยู่ทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในหลักสูตรนี้ได้แบ่งออกเป็น 2 ภาค โดยใน 4 ปีแรกเรียนที่หอวัง ส่วน 2 ปีหลังให้ข้ามฟากไปเรียนที่ศิริราช การเรียนแบ่งการเรียนเป็น 2 ภาคๆ ละ 3 ปี จากบันทึกของขุนผจฉายโรคพาธ(แถว หุตเศรณี) นักเรียนแพทย์รุ่นที่ 29 บันทึกหลักสูตรแพทย์ 6 ปี ใ่วัว 3 ปีแรก เรียนวิชาสามัญ คือ อังกฤษ (English) และลาติน (Latin) วิชาวิทยาศาสตร์ พื้นฐานทางการแพทย์เรียน 4 วิชา คือ เคมีอนินทรีย์ (Inorganic Chemistry) เคมีอินทรีย์ (Organic Chemistry) ฟิสิกส์ (Physics) และชีววิทยา (Biology) วิชาเฉพาะทางการแพทย์ เรียน 2 รายวิชา คือ กายวิภาคศาสตร์ (Anatomy) และสรีรวิทยา (Physiology) หลักสูตรภาคที่ 2 ใช้เวลาเรียน 3 ปี ไม่มีหลักฐานการเรียนวิชาสามัญและวิทยาศาสตร์พื้นฐาน มีหลักฐานการเรียนวิชาเฉพาะทางการแพทย์ 5 รายวิชา คือ ศัลยศาสตร์ (Surgery) อายุรศาสตร์ (Practice of Medicine) สูติ-นรีวิทยา (Obstetrics and Gynaecology) พยาธิวิทยา (Pathology) และโรคเมืองร้อน

การวัดและประเมินผลของนักเรียนแพทย์ในปี พ.ศ.2461 ต้องมีการสอบทั้งข้อเขียนและสอบภาคปฏิบัติ การสอบข้อเขียนแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ เขียนบรรยายและสัมภาษณ์ ข้อสอบที่เขียนตอบเกี่ยวกับโรคมารดา กามโรค บัคเตรี และผ่าตัด ซึ่งการผ่าตัดแบ่งออกเป็น 3 รายวิชา คือ ผ่าตัดด้วยวิธีการใหม่ ผ่าตัดด้วยวิธีการปัจจุบัน และผ่าตัดด้วยวิธีการธรรมดา การสอบปากเปล่ามีรายวิชา กามโรค และผ่าตัดทั้ง 3 รายวิชาดังกล่าวมาแล้ว การสอบวิชาชั้นฝึกหัด ได้แก่ เรื่องกามโรค ไข้และทางเดินอาหาร เส้นประสาทอวัยวะภายใน ผลสด ผลเรื้อรัง โรคติดต่อ ทำการผ่าตัดเล็กน้อย ช่วยทำการผ่าตัดเล็กน้อย การผ่าตัดใหญ่ ให้ตายาสลบ และการเตรียมเครื่องมือแพทย์ คะแนนการสอบไล่วิชาละ 100 คะแนน รวมทั้งหมด 1,000 คะแนน คะแนนการฝึกหัดคิดเป็นเปอร์เซ็นต์เทียบกับจำนวนตรวจรักษา¹²⁰ ต่อมาในปี พ.ศ.2462 หลักสูตรแพทย์ประกาศนียบัตร หลักสูตร 6 ปี ได้มีการปรับเปลี่ยนเวลา

120

กฤษณา พัทธ์ธีรอรณพ. "จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในระยะแรกจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2". (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 93-95.

เรียน จากเรียน 2 เป็น 3 ภาคเรียน โดยแบ่งเป็นภาคเรียนละ 2 ปี ภาคแรกคือ ปีที่ 1 และ 2 เรียนวิชาทางปริเมด (Pre-medical) ภาคเรียนที่ 2 คือ ปีที่ 3 -4 เรียน ปรีคลินิก (Pre-clinic) และภาคที่ 3 เรียนคลินิก (clinic) ทุก 2 ปี มีการสอบไล่ประจำภาค มีการเรียนภาคปฏิบัติการในห้องปฏิบัติการที่หอวัง เฉพาะปี 1-4 ส่วนปี 5-6 เรียนที่โรงพยาบาลศิริราช* หลังจากนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย แต่อย่างไรก็ดีแม้ว่าทางมหาวิทยาลัยได้มีความพยายามในการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรแต่ปัญหาที่สำคัญก็คือหลักสูตรของนักเรียนแพทย์ในระดับชั้นประกาศนียบัตรนั้นยังมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ไม่ดีอย่างเพียงพอในระดับมาตรฐาน ประกอบกับทางมหาวิทยาลัยได้ขาดแคลนอาจารย์ที่มาสอนในสาขาวิชาต่างๆ เนื่องจากอาจารย์ชาวไทยเองนั้นก็ไม่มี ความเชี่ยวชาญอย่างเพียงพอจึงทำให้การศึกษาการแพทย์ของไทยจึงไม่อาจอยู่ในระดับชั้นปริญญาได้

ดังนั้นหลังจากที่ไทยได้เริ่มมีการเจรจากับทางมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์มาตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2464 จนมาประสบความสำเร็จในปี พ.ศ. 2466 นั้นทางมหาวิทยาลัยนั้นจึงประสบความสำเร็จในการเปิดหลักสูตรแพทยศาสตร์ได้สำเร็จเป็นครั้งแรก เนื่องจากทางมูลนิธิได้รับอาสาในการหาศาสตราจารย์จำนวน 4 คน มาช่วยสอนวิชาชีววิทยา เคมี ฟิสิกส์ และภาษาอังกฤษเพื่อมาปรับพื้นฐานความรู้ของนิสิตก่อนโดยในเวลาต่อมาได้มีศาสตราจารย์ที่ทางมูลนิธิหาทั้งสิ้นรวม 9 ท่าน โดยค่าใช้จ่ายในส่วนมากทางรัฐบาลไทยจะเป็นฝ่ายออกโดยทางมูลนิธิร่วมสมทบ นอกจากนี้ทางมูลนิธิได้สนับสนุนในการสร้างตึกวิทยาศาสตร์เพื่อพัฒนาความรู้ทางปริเมดในเบื้องต้นอันได้แก่ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์พื้นฐานและความรู้ทางด้านอักษรศาสตร์ในส่วนภาษาอังกฤษและภาษาต่างประเทศ โดยในปีเดียวกันนั้นทางมหาวิทยาลัยจึงจัดหลักสูตรแพทยศาสตร์ปริญญารุ่นแรกของประเทศไทยได้สำเร็จโดยหลักสูตรแพทย์ที่ได้ปรับปรุงนั้นจะเห็นได้ว่าการเพิ่มเติมในส่วนความรู้ของวิทยาศาสตร์ให้แน่นมากยิ่งขึ้นจนในที่สุดจึงมีผู้สำเร็จการศึกษาเวชบัณฑิตครั้งแรกในปี พ.ศ. 2471

หลักสูตรแพทยศาสตร์ในปี พ.ศ. 2466 นั้น หลักสูตรชั้นปีที่ 1 และ 2 เรียนวิชาทางปริเมด (Pre-medical) ชั้นปีที่ 3 และ 4 เรียนทางปรีคลินิก (Pre-clinic) ชั้นปีที่ 5 และ 6 เรียนทางคลินิก (clinic) หลักสูตรชั้นปีที่ 1 เรียนภาษาอังกฤษ (English) และลาติน (Latin) วิชาวิทยาศาสตร์พื้นฐาน เรียนเคมีอนินทรีย์ (Inorganic Chemistry) ฟิสิกส์ (Physics) และชีววิทยา-สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง

* **หลักสูตรปริเมด (Pre-medical)** ภาคแรก นักเรียนแพทย์ปีที่ 1 และ 2 เรียนประกอบด้วยวิชาสามัญ คือ ภาษาอังกฤษ (English) และลาติน (Latin) วิชาวิทยาศาสตร์พื้นฐานทางการแพทย์ 6 วิชา คือ เคมีอนินทรีย์ (Inorganic Chemistry) เคมีอินทรีย์ (Organic Chemistry) ฟิสิกส์ (Physics) ซึ่งแยกรายละเอียดได้เป็นรายวิชา ความร้อน แสงเสียง แม่เหล็ก กลศาสตร์ พฤกษศาสตร์ (Botany) ชีววิทยา (Biology) และ สัตววิทยา (Zoology)

หลักสูตรปรีคลินิก (Pre-clinic) ภาคเรียนที่ 2 ซึ่งนักเรียนแพทย์ปีที่ 3 และ 4 เรียน ประกอบด้วย 6 รายวิชา คือ กายวิภาคศาสตร์ (Anatomy) สรีรวิทยา (Physiology) เภสัชศาสตร์ (Medical Chemistry) และพยาธิวิทยา (Pathology)

หลักสูตรคลินิก (clinic) ภาคเรียนที่ 3 สำหรับนักเรียนแพทย์ ปีที่ 5 และ 6 ประกอบด้วย 3 วิชาหลัก คือ ศัลยศาสตร์ (Surgery) อายุรศาสตร์ (Practice of Medicine) และสูติ-นรีวิทยา (Obstetrics and Gynaecology) นักเรียนแพทย์ปีที่ 5-6 ต้องฝึกหัดตรวจผู้ป่วยทั้งแผนกผู้ป่วยในและผู้ป่วยนอก ฝึกปฏิบัติในห้องผสมยา ห้องตรวจเลือด อุจจาระและปัสสาวะ นอกจากนั้นฝึกหัดทำงานป้องกันและปราบปรามโรคระบาดต่างๆ ด้วย

(General Biology) เรียนวิชาเฉพาะเภสัชวิทยา (Metieria Medica) หลักสูตรชั้นปีที่ 2 เรียนภาษาอังกฤษ (English) วิชาวิทยาศาสตร์พื้นฐานเรียนเคมีอินทรีย์ (Organic Chemistry) ฟิสิกส์ (Physics) และชีววิทยา-สัตว์มีกระดูกสันหลัง (Vertebrate Anatomy) เรียนวิชาเลือก (Elective) วิชาประวัติศาสตร์ (History) หรือภาษาฝรั่งเศส (French) หรือวิชาแบคทีเรีย (Bacteriology) หลักสูตรแพทย์ชั้นปีที่ 3 และ 4 เรียนหลักสูตรรายวิชาเดียวกันทั้ง 2 ปี คือ สรีรวิทยา (Physiology) กำเนิดวิทยา (Embryology) สอบการชำแหละศพ (Dissection) เคมีกสรีระ ประวัติวิทยา กายวิภาควิทยา (Anatomy) ซำแหละศพ (Dissection) การแสดงส่วนต่างๆ ของกายวิภาค (Demonstration of Anatomy) แสดงการวิภาค ฟาร์มาโคโลยี (Pharmacology) ปฏิบัติฟาร์มาโคโลยี และปฏิบัติเคมีกสรีระ หลักสูตรแพทย์ชั้นปีที่ 5 และ 6 เรียนหลักสูตรรายวิชาเดียวกันทั้ง 2 ปี คือ ศัลยกรรม (Surgery) โอสถกรรม (Medicine) สูติกรรม (Obstetrics) ปาโทโลยี (Pathology) แบคทีเรียวิทยา (Bacteriology) ตรวจโรค นิติเวชวิทยา ปฏิบัติปาโทโลยี (Laboratory course in Clinic Pathology) และวิชาข้างเตียงคนไข้ (Ward Round) โดยในเวลาต่อมาทางมหาวิทยาลัยได้มีการปรับปรุงหลักสูตรนี้อีกครั้งในปี พ.ศ.2468 ซึ่งมีการปูพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ให้แน่นยิ่งขึ้นกว่าเดิมและได้ใช้หลักสูตรนี้เรื่อยมาจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2478 จึงได้มีการปรับปรุงอีกครั้งหนึ่ง¹²¹

3.3.2 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนของคณะรัฐประศาสนศาสตร์

สำหรับคณะรัฐประศาสนศาสตร์นั้นได้ถือกำเนิดมาจากโรงเรียนมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวังและถือว่าเป็นรากฐานของพัฒนาการมาสู่โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพัฒนาการกลายเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในที่สุด สาเหตุที่มีการจัดตั้งโรงเรียนมหาดเล็กนั้นเพราะอันเนื่องมาจากต้องการบุคคลเข้ารับราชการเป็นสำคัญ โดยบุคคลที่เคยสมัครเข้าเป็นเสมียนในกระทรวงต่างๆ นั้นหย่อนความรู้ไม่สามารถจะทำงานใหม่ได้ตามระเบียบที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ดังเสนาบดีเจ้ากระทรวงจึงต้องแสวงหาคนจำพวกที่ได้เล่าเรียนและมีความรู้ เช่นนักเรียนที่ได้รับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนต่างๆ มาเป็นเสมียนและต่อมาเมื่อเสมียนเหล่านี้ทำงานได้ดี เสนาบดีกระทรวงก็ทูลขอให้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นขุนนางที่มีตำแหน่งสูงขึ้นตามคุณวุฒิ ต่อมาในปี พ.ศ.2441พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชปรารภกับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่าขุนนางใหม่ๆ นั้นพระองค์ไม่ทรงคุ้นเคยและรู้จักไม่เหมือนกับลูกผู้ดีแต่ก่อนเข้ารับราชการก็ได้มีการถวายตัวเป็นมหาดเล็กตั้งแต่หนุ่มทำให้รับราชการอยู่ใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดินทรงรู้จักแทบทุกคน ดังนั้นกรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงทรงดำริว่าการถวายตัวเป็นมหาดเล็กตามธรรมเนียมแต่เดิมนั้นเป็นสิ่งที่ดีมีคุณมาก เพราะพระเจ้าแผ่นดินทรงรู้จักยอมเป็นปัจจัยให้ทรงพระเมตตากรุณาและไว้วางพระราชหฤทัย ส่วนตัวผู้เป็นข้าราชการนั้นเมื่อได้คุ้นเคยและรู้จักในพระราชอัธยาศัยก็ยอมเป็นปัจจัยให้เกิดความจงรักภักดีและนอกจากนี้ยังมีประโยชน์อีกอย่างคือเป็นโอกาสที่จะศึกษาขนบธรรมเนียมและฝึกหัดกิจการมารยาทกับทั้งได้รู้จักผู้ใหญ่ในแผ่นดิน ตลอดจนคุ้นเคยกับ

121

กฤษณา พัทธ์ชัยวรรณพ, "จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2," หน้า 121.

เพื่อนมหาดเล็กที่รับราชการด้วยกันก่อให้เกิดไมตรีซึ่งกันและกัน ดังนั้นทางที่จะแก้ไขควรมีตรงเรียน มหาดเล็กในการสอนความรู้เบื้องต้นสำหรับข้าราชการพลเรือนในกระทรวงต่างๆ และให้นักเรียนถวาย ตัวเป็นมหาดเล็ก เมื่อเรียนสำเร็จแล้วให้ไปสำรวจราชการตามกระทรวงดังนั้นสิ่งนี้จึงมีความจำเป็นต่อ งานราชการโดยเฉพาะในทางกระทรวงมหาดไทยซึ่งมหาดเล็กส่วนใหญ่ที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียน นี้แล้วก็เข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทยเป็นสำคัญ* ดังนั้นการตั้งโรงเรียนมหาดเล็กจึงต้องมีการร้อ ดตัวบุคคลผู้ที่จะมาเป็นอธิบดีต่อมาในปี พ.ศ. 2442 เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลา กุล) เมื่อครั้งยังดำรงยศเป็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้กลับมาจากยุโรป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมที่สุดต่อมาจึงทรงสั่งให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กที่ตึกยาวหน้า ประตูพินาศไชยศรีทางฝั่งตะวันตกและโปรดให้พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์เป็นอธิบดีโรงเรียนนั้นมาตั้งแต่แรก โดยในชั้นแรกจะทำการรับนักเรียนที่มีตระกูลเป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 15-20 ปี โดยมีฐานะอันสมควรที่ จะถวายตัวเป็นมหาดเล็ก จำนวนนักเรียนจำกัดเพียงเท่าที่กระทรวงต่างๆ ปรารถนาต้องการรับบุคคล เข้ารับราชการ หลักสูตรของโรงเรียนแบ่งออกเป็น 3 ภาค โดยภาคแรกสอนวิชาเสมียนกับความรู้ เบื้องต้นของข้าราชการ เมื่อเรียนเสร็จภาคแรกแล้วให้ถวายตัวเข้าเป็นมหาดเล็กฝึกสอนราชการใน สำนักซึ่งเป็นการเรียนในภาคที่สอง ส่วนภาคที่สามคือการไปฝึกหัดรับราชการในกระทรวงต่างๆ จนมี ความสามารถก็ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรรับราชการประจำกระทรวงนั้นต่อไป สำหรับในประเด็น ดังกล่าวสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายไว้ว่า

“...ในเรื่องโรงเรียนมหาดเล็กมีความข้อหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าจะกล่าวไว้ให้เป็นการ ยุติธรรมตัวข้าพเจ้าเองเป็นต้นคิดกับเป็นผู้ช่วยแนะนำกรรมการที่จะจัดตั้งโรงเรียนนั้น แต่ส่วนที่จะสามารถจัดได้ตามพระราชประสงค์นั้นต้องนับเป็นความชอบของพระยาวิ สุทธสุริยศักดิ์ซึ่งพยายามจัดการมาแต่ต้นจนสำเร็จ น่าเสียดายแต่ที่พระยา วิสุทธสุริยศักดิ์เป็นผู้จัดการโรงเรียนมหาดเล็กอยู่เพียง 3 ปี ถึง พ.ศ. 2446 เมื่อทรงตั้ง เจ้าพระยาวิชิตรวงษ์วุฒิไกร(ม.ร.ว.คลี สุทัศน์) เวลานั้นยังเป็นพระยาวิชิตรวงษ์วุฒิไกรเป็น เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ท่านชำนานูแต่ฝ่ายคณะสงฆ์ กราบบังคมทูลขอให้มี ผู้ชำนานูการศึกษาเป็นผู้ช่วย สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงดำรัสว่า โรงเรียน มหาดเล็กหลวงก็ตั้งสำเร็จแล้วพอจะหาผู้ที่ทำการแทนพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้ต่อไป แต่กระทรวงธรรมการไม่เห็นตัวผู้อื่น จึงทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พระยา วิสุทธสุริยศักดิ์ย้ายไปเป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการและทรงแต่งตั้งพระยา ศรีวรรค์ (ม.ร.ว.จิตร สุทัศน์) เมื่อยังดำรงตำแหน่งเป็นที่เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ หัวหมื่น มหาดเล็กอันเคยมีชื่อเสียงแต่ครั้งเป็นนักเรียนและเคยได้ไปศึกษาในประเทศยุโรป

* แต่เดิมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรี ดิเรกฤทธิ์ ซึ่งเพิ่งเสด็จกลับมาจากการศึกษาในประเทศอังกฤษเป็นอธิบดีจัดการโรงเรียนมหาดเล็กแต่พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ได้ทูลฯ ตอบว่าได้ ศึกษาวิชาทางด้านนิติศาสตร์มาเป็นสำคัญมีความประสงค์ในการเข้ารับราชการทางด้านฝ่ายตุลาการมากกว่า

เป็นผู้บังคับการโรงเรียนมหาดเล็กต่อจากพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ต่อมา โรงเรียนมหาดเล็กตั้งได้ 11 ปีก็สิ้นรัชกาลที่ 5..."¹²²

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นมาแทนเนื่องจากโรงเรียนมหาดเล็กนั้นหลังจากการที่ได้มีการดำเนินมาระยะเวลาหนึ่งแล้วได้ถึงจุดอ้อมตัวเพราะในเวลานั้นกระทรวงมหาดไทยต้องการตำแหน่งมหาดเล็กน้อยลงจึงทำให้กรรมการของโรงเรียนจึงกังวลถึงปัญหาดังกล่าว ต่อมาจึงได้มีการขยายความมุ่งหมายโดยการจัดตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ ขึ้น จึงทำให้โรงเรียนมหาดเล็กถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งด้วยเป็นแผนกรัฐประศาสนศึกษาเพื่อผลิตบุคคลเข้ารับราชการในกระทรวงอื่นๆ ด้วย ในเวลาต่อมาหลังจากที่ได้มีการสถาปนาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแล้วคณะนี้ก็จะได้เป็นหนึ่งในคณะเริ่มแรกก่อตั้งของทางมหาวิทยาลัยด้วยโดยเปลี่ยนชื่อเป็น คณะรัฐประศาสนศาสตร์เพื่อให้มีความมุ่งหมายกว้างไปกว่าเดิม การเรียนการสอนของคณะนี้มีผู้สนใจเข้าศึกษาเรื่อยมา แต่ก็ยังคงเข้ารับราชการอยู่ในกระทรวงมหาดไทยเท่านั้น โดยจุดมุ่งหมายของบุคคลที่เข้ามาสมัครเรียนนั้นก็มีความมุ่งหมายในการเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอ และก็มีบุคคลเข้ามาศึกษาในคณะนี้เป็นจำนวนมากในเรื่อยมา ดังข้อความในเอกสารตอนหนึ่งว่า

“...เมื่อโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเปลี่ยนฐานะเป็นมหาวิทยาลัยแล้ว คณะรัฐประศาสนศาสตร์ก็ได้ดำเนินการตามรูปเดิมได้ส่งสอนอบรมนักเรียนออกไปรับราชการเป็นจำนวนมาก ปรากฏว่าผู้ที่ได้เล่าเรียนสำเร็จไปแล้วมีความรู้ความสามารถรับราชการเป็นที่พอใจของเข้ากระทรวงตลอดมา โดยมากรับราชการในกระทรวงมหาดไทยโดยแจกจ่ายไปตามหัวเมือง ในชั้นต้นมักจะสำรองในตำแหน่งต่ำ เมื่อมีตำแหน่งนายอำเภอว่างก็ได้เลื่อนขึ้นเป็นนายอำเภอ แล้วเลื่อนขึ้นเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดตลอดจนเทศาภิบาล นับว่าคณะรัฐประศาสนศาสตร์ได้ทำประโยชน์ให้กับแผ่นดินผู้ที่นิยมและสมัครเรียนในคณะนี้ก็มิมีมากมายตลอด”¹²³

ในส่วนของหลักสูตรของคณะรัฐประศาสนศาสตร์ได้รับการปรับปรุงเรื่อยมา จนกระทั่งปี พ.ศ.2465 ได้มีการจัดหมวดวิชาใหม่ แต่เดิมการเรียนรัฐศาสตร์ประกาศนียบัตร ใช้เวลาเรียนภาคทฤษฎี 3 ปี ภาคปฏิบัติ 1 ปี ในเวลาต่อมาได้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้เหลือเพียง 3 ปีเท่านั้น โดยมีการแยกหมวดภาษาและการเลขานุการออกเป็น 2 หมวด นำหมวดการสรรพากรและการเงินมารวมกับหมวดวิทยาด้วยการเปลี่ยนชื่อหมวดใหม่เป็น “หมวดประวัติศาสตร์และการเงิน” หมวดปกครองและหมวดกฎหมายยังคงสภาพเดิม มีการปรับรายวิชาเพื่อความเหมาะสม โดยหลักสูตรรัฐประศาสน

¹²² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด, หน้า 121-129.

¹²³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มร7ศ/4, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (11 มี.ค.2468-16 พ.ศ.2475) จดหมายคณะกรรมการดำรงรูปการส่งไปยังเสนาบดีกระทรวงธรรมการฉบับ ลง ณ วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2475

ศาสตร์กำหนดให้ทุกชั้นปีเรียนทุกหมวดวิชา แต่รายละเอียดในรายวิชาแตกต่างกัน หมวดการเลขานุการ มีวิชาภาษาไทย และหลักการเลขานุการ พร้อมกับเพิ่มเติมรายวิชา “เรียงความหัวข้อจรรยา” ในชั้นปีที่ 1 ชั้นปีที่ 2 เรียนหลักการเลขานุการและภาษาไทยเกี่ยวกับการใช้ภาษา คือ เขียนรายงาน เขียนโทรเลข เขียนจดหมายและเขียนโคลงกลอน ชั้นปีที่ 3 เรียนภาษาไทยเกี่ยวกับการเขียนรายงาน เขียนโทรเลข เขียนจดหมาย คัดบันทึก เขียนโคลงกลอน และเรียนวิชาเลขานุการ คือ พิมพ์ดีด หมวดภาษาอังกฤษ เรียน Dictation และ Grammar ทุกชั้น ปีที่ 1 และปีที่ 2 เรียน Meanings ปีที่ 1 และปีที่ 3 เรียน Composition และ Reading and Conversation แต่ปีที่ 2 เรียน Reading ปีที่ 1 เรียน Handwriting และ Translation and Paraphrasing ปีที่ 3 เรียน Paraphrasing สรุปปีที่ 1 เรียนภาษาอังกฤษ 7 รายวิชา ปีที่ 2 เรียน 4 รายวิชา ปีที่ 3 เรียน 5 รายวิชา หมวดปกครอง ปีที่ 1 และ 2 เรียนปีละ 1 รายวิชา ปีที่ 3 เรียน 2 รายวิชา หมวดประวัติศาสตร์และการเงิน ทุกชั้นปีเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ปีที่ 1-2 เรียนสุขศึกษา ปีที่ 2 และปีที่ 3 เรียนประวัติการปกครอง สากลประวัติ และการเงินแผ่นดิน ปีที่ 2 เรียนบัญชีสรรพากร ปีที่ 4 เรียนธนาคาร สรุปหมวดประวัติศาสตร์และการเงิน ปีที่ 1 เรียน 2 รายวิชา ปีที่ 2 เรียน 6 รายวิชา และปีที่ 3 เรียน 5 รายวิชา หมวดกฎหมาย ปีที่ 1-2 เรียนกฎหมายอาญา เรียนหลักสัญญาและแผนที่ เรียนวิธีพิจารณาอาญาและลักษณะผิดสิทธิ์ ปีที่ 3 เรียนธรรมระหว่างประเทศ กฎหมายที่ดิน ธรรมศาสตร์ สัญญาและซื้อขาย และลักษณะพยาน หมวดกฎหมายปีที่ 1-2 เรียน 3 รายวิชา ปีที่ 3 เรียน 5 รายวิชา

ต่อมาในปี พ.ศ.2471 หลักสูตรรัฐศาสตร์ได้รับการปรับปรุงอีกครั้ง ด้วยการจัดหลักสูตรชั้นปีที่ 1 เรียนความรู้พื้นฐานทุกหมวดวิชา ยกเว้นหมวดกฎหมาย ชั้นปีที่ 2 ไม่เรียนหมวดการเลขานุการ และหมวดวิทยา ชั้นปีที่ 3 เรียนเฉพาะหมวดกฎหมาย และหมวดการปกครอง ข้อควรสังเกตคือ รายวิชาภาษาไทยไม่มีในหลักสูตร หมวดภาษาให้เลือกเรียนระหว่างวิชาภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งเศส การปกครองแผนกคดีขยายหลักสูตรเป็น “การปกครองแผนกคดีอาญาและแพ่ง” วิชาธนาคารและการบัญชีเงินปรับเปลี่ยนแปลงเป็นวิชา “การบัญชีและการคลัง” กฎหมายที่ดิน เปลี่ยนเป็น “กฎหมายทรัพย์สินและที่ดิน” และวิชาแผนที่ปรับเป็นวิชา “แผนที่และแผนผัง”¹²⁴

พอมาถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประสบปัญหาหลักสูตรของคณะรัฐประศาสนศาสตร์หรือ Political Science นั้นไม่ได้ตรงกับวิชาทางการเมืองที่สอนในมหาวิทยาลัยอื่น เวลาต่อมาคณะกรรมการจึงได้มีการประชุมเพื่อนำเรื่องนี้ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงปรึกษากับเสนาบดีกระทรวงธรรมการอยู่เป็นเวลาหนึ่งก่อนหน้าแล้วในประเด็นดังกล่าว โดยพระองค์เจ้าธานีนิวัติเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้นำบันทึกเรื่องจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและความเห็นส่วนพระองค์ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย โดยทรงเห็นว่าถ้าจะมีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์นั้นให้กระทำไปโดยไม่ซ้ำแนวทางเดิม 3 ข้อ คือ หนึ่งในหลักสูตรเดิมตั้งขึ้นไว้สำหรับกระทรวงมหาดไทยแม้ว่าจะมีการแก้ไขกันต่อมาก็ไม่ได้ถึงระดับชั้นปริญญา สองการ

124

กฤษณา พัทธษอรณพ, “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2,” หน้า 73-74 .

อบรมที่เคยทำกันมาในคณะรัฐประศาสนศาสตร์นั้นไม่ใช่หลักทฤษฎีหรือหลักการโดยทั่วไปแต่เป็นการสอนให้ทำในสิ่งเฉพาะแบบเทคนิคยิ่งกว่าวิชาการ สาม วิชาที่มีการเรียนการสอนนั้นไม่ได้มีลักษณะเป็นแบบ Political Science ถ้าจะมีการยกหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ให้ขึ้นถึงระดับปริญญาควรรหาแนวทางอื่นโดยเห็นว่าควรมีการตั้งคณะธรรมศาสตร์ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวแต่กระทรวงธรรมการเห็นว่ากระทรวงยุติธรรมมีการจัดอยู่แล้วจึงไม่ยอม “ขิ้นใจแย่งมาทำ”¹²⁵ หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าให้สมควรเปลี่ยนชื่อแผนกรัฐประศาสนศาสตร์ใหม่โดยเสนอไปทางอภิรัฐมนตรี

“เสนออภิรัฐมนตรี เรื่องนักเรียนรัฐประศาสน์ที่ไม่ยกย่องกันแต่เดิมเพราะชื่อไม่เหมาะ คือเรียกว่า Political Science แต่ความจริงแผนกนี้เป็นเพียง Civil Service School เท่านั้น ถ้าเปลี่ยนชื่อเสียจะเหมาะกว่า”¹²⁶

หลังจากที่ได้มีการประชุมพิจารณาแล้วคณะกรรมการดำรงูปการมีมติให้เปิดการเรียนการสอนในคณะรัฐประศาสนศาสตร์ต่อไป โดยการเปลี่ยนชื่อเป็นแผนกข้าราชการพลเรือนตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อขยายความมุ่งหมายออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อที่ผู้สำเร็จการศึกษาจากแผนกดังกล่าวสามารถทำงานในกระทรวงต่างๆ ได้นอกเหนือจากกระทรวงมหาดไทยซึ่งเท่ากับเป็นการยกฐานะของแผนกวิชาดังกล่าวให้มีฐานะเทียบเท่าดังเดิม การขยายรับผู้ที่เข้าศึกษาจะต้องมีคุณสมบัติที่สูงขึ้นโดยต้องสำเร็จการศึกษาในระดับชั้น ม.8 ทำให้ในเวลาต่อมาทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปิดรับผู้ที่สมัครเข้ามาเรียนใหม่ตามเดิม เนื่องจากมีพระบรมราชโองการอนุมัติเรื่องดังกล่าว ดังความตอนหนึ่งว่า

“..กรรมการดำรงูปการมหาวิทยาลัยเห็นควรรับนักเรียนรัฐประศาสนศึกษาอีก เพราะกระทรวงมหาดไทยยังต้องการแผนกนี้อยู่ แต่ควรยกย่องผู้สำเร็จวิชานี้เท่าเทียมกับชั้นสัญญาบัตรและแก้ไขวิชาขั้นต้นสำหรับผู้ที่จะมาสมัคร เธอเห็นว่าความขัดข้องของกระทรวงธรรมการในชั้นเดิมก็เพราะ ก.ร.พ. ไม่ให้ความยกย่องนักเรียนรัฐประศาสนศาสตร์บัดนี้ความไม่ยกย่องนั้นหมดไป ความขัดข้องของกระทรวงธรรมการเป็นอันพับไป จึงสนับสนุนความเห็นของกรรมการและขออนุญาตรับนักเรียนรัฐประศาสนศาสตร์ตั้งแต่ต้นศกหน้าเป็นต้นไป กับเห็นควรเรียกว่านักเรียนข้าราชการพลเรือน และเรียกแผนกนี้ว่าแผนกข้าราชการพลเรือน ได้ทราบแล้วอนุญาตให้รับ

¹²⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. มร7ก/4. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (11 มี.ค.2468-16 พ.ค.2475) บันทึกเรื่องจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยฉบับลง ณ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2473 (ระบบปฏิทินปัจจุบันคือปี พ.ศ. 2474) หน้า 148-149

¹²⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. มร7ก/4. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (11 มี.ค.2468-16 พ.ค.2475) พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงอภิรัฐมนตรีฉบับลง ณ วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2474 หน้า 177

นักเรียนตั้งแต่ศกหน้าเป็นต้นไปและผู้สำเร็จวิชาแผนกนี้ให้เทียบเท่ากับชั้นสัญญาบัตร การให้เรียกชื่ออย่างที่เสนอมา"¹²⁷

ต่อมาในปี พ.ศ. 2475 หลังจากที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วปรากฏว่ารัฐบาลของคณะราษฎรได้ออกกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมมาเข้าร่วมเป็นแผนกหนึ่งด้วย ทำให้ในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการจัดตั้งเป็นคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ขึ้น ต่อมาภายหลังที่ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นแล้วได้มีการโอน การเรียนการสอนของคณะนี้ไปขึ้นกับมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในปี พ.ศ. 2477¹²⁸ โดยเน้นเนื้อหาวิชาทางด้าน "กฎหมาย" เป็นส่วนใหญ่ ทั้งกฎหมายทั่วไป ทั้งกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายปกครองและอื่นๆ ซึ่งในปี พ.ศ.2475 เป็นระยะที่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นหลักสูตรใหม่ของคณะซึ่งเกี่ยวกับการเมืองได้รับการบรรจุลงไว้หลายวิชา เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายการเลือกตั้ง ธรรมนูญศาลยุติธรรม รวมทั้งหลักสูตรรายวิชาทางด้านเศรษฐศาสตร์ คือ ลัทธิเศรษฐกิจ เศรษฐศาสตร์ และกฎหมายการคลัง เป็นต้น ส่วนคณะรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้มีการจัดตั้งขึ้นใหม่ในปี พ.ศ.2491 และยังคงดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน

3.3.3 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนของคณะวิศวกรรมศาสตร์

คณะวิศวกรรมศาสตร์ได้มีวิวัฒนาการมาจากโรงเรียนเกษตรของกระทรวงเกษตรราชการมีสถานที่ตั้งอยู่แต่เดิมบริเวณวังปทุมวัน โดยในเวลาต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นโรงเรียนเกษตรจึงได้ถูกเปลี่ยนเป็นแผนกชั้นตรีศึกษาของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน โดยในเวลานั้นการเรียนการสอนของแผนกนั้นยังค่อนข้างติดขัดอยู่มากดังที่ได้เคยอธิบายไว้แล้ว ในส่วนหน้านี้นี้ ต่อมาภายหลังจากการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว การเรียนการสอนของคณะวิศวกรรมศาสตร์จึงได้ย้ายมาอยู่ที่ตึกบัญชาการบริเวณชั้นล่างโดยเปิดสอนใน 3 สาขา คือ นวกรรม (โยธา) ไฟฟ้า และเครื่องกล ต่อมาในปี พ.ศ. 2474 จึงได้มีการเปิดแผนกวิศวกรรมช่างอากาศเพิ่มอีกแผนกหนึ่งเนื่องจากในเวลานั้นกองทัพอากาศมีความต้องการวิศวกรเป็นจำนวนมาก¹²⁹ การเรียนการสอนของคณะวิศวกรรมในระยะแรกใช้หลักสูตรประกาศนียบัตร 3 ปี การเรียนการสอนนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 5 หลักสูตร คือ ทฤษฎี การวาดเขียน การสำรวจ การหัตถกรรม การประลอง การเรียนวิชาช่างต้องอาศัยหลักทั้งห้าข้อนี้ถ้ายังบกพร่องประเภทใดประเภทหนึ่งจะนับว่ายังสมบูรณ์มิได้ การเรียนการสอนใน

¹²⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. มร7ศ/4. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (11 มี.ค.2468-16 พ.ศ.2475)พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงเสนาบดีกระทรวงธรรมการฉบับลง ณ วันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2474 (ระบบปฏิทินปัจจุบันคือปี พ.ศ. 2475) หน้า 200

¹²⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, สำนักนั้นธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ.2477 - 2511, หน้า 38

¹²⁹ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 90 ปี วิศวกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพฯ: คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 39.

ตอนแรกยังไม่ค่อยสมบูรณ์เพราะยังขาดเครื่องมือที่ใช้ในการเรียนการสอน โดยโรงงานได้มีการก่อสร้าง โรงงานวิศวกรรมครั้งแรกในปี พ.ศ. 2461 การฝึกหัดในโรงงานนี้มีช่างกลึงกับช่างไม้ ส่วนการฝึกหัดช่างเหล็กกับช่างล่อนั้นมีบ้างแต่เล็กน้อย ส่วนการเรียนการสอนในแผนกทดลองนั้นมีน้อยเพราะขาดเครื่องมือเครื่องทดลองต่างๆ รวมทั้งทางคณะจะต้องจัดการสอนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษเอง แต่ต่อมาเมื่อคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ย้ายมาอยู่ที่ตึกขาวริมถนนพญาไท แล้ว นักเรียนวิศวกรรมจึงไปเรียนร่วมกับคณะต่างๆ ในวิชาพื้นฐานทางภาษาและวิทยาศาสตร์ ต่อมา คณะวิศวกรรมศาสตร์ได้สร้างโรงงานไฟฟ้าขึ้นในปี พ.ศ. 2471 เพื่อใช้ในการเรียนการสอนแผนกช่างกลและช่างไฟฟ้า ต่อมาในปี พ.ศ. 2472 จึงขยายหลักสูตรขึ้นเป็น 4 ปี เนื่องจากคณะได้มีการปรับปรุงในส่วนห้องปฏิบัติการและพระเจริญวิศวกรรมได้ติดต่อจ้างอาจารย์ชาวต่างประเทศ 2 ท่านให้มาสอนที่ คณะวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งอาจารย์ท่าน 2 นี้มาจากสวีเดนและสวีสต์เซอร์แลนด์ และคณะวิศวกรรมศาสตร์สามารถประกาศใช้หลักสูตรปริญญาได้สำเร็จเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2476¹³⁰ หลักสูตรประกาศนียบัตรนั้นมีการเรียน 4 ปี เป็นชั้นที่ยังไม่เทียบถึงปริญญา ผู้ที่สอบไล่ได้ตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป นับว่าได้ประกาศนียบัตรชั้นสูง ผู้ที่ได้ตั้งแต่ร้อยละ 40 ขึ้นไปนับว่าเป็นชั้นธรรมดา¹³¹ สำหรับการเรียนการสอนของคณะวิศวกรรมศาสตร์นั้นเป็นที่นิยมเรื่อยมาเนื่องจากผู้ที่สำเร็จการศึกษาออกไปแล้วสามารถทำงานได้ทั้งในหน่วยงานของรัฐและเอกชนซึ่งต่างกับคณะอื่นที่ล้วนรับราชการเท่านั้น และทางมหาวิทยาลัยได้มีนโยบายที่จะสนับสนุนในการพัฒนาคณะวิศวกรรมศาสตร์ต่อจากคณะแพทยศาสตร์

“...เมื่อนักเรียนที่เรียนจบไปแล้วมีที่ไปคือ กรมรถไฟหลวง กรมไปรษณีย์ โทรเลข กรมชลประทาน กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา กรมอากาศยาน กรมสาธารณสุข กรมนคราทร และตามบริษัทบางแห่ง เห็นว่าถึงเวลาแล้วที่จะตั้งชั้นปริญญาขึ้น เพราะเครื่องมือเครื่องใช้และโรงงานก็มีเกือบจะครบอยู่แล้ว การที่จะคิดตั้งปริญญาขึ้นนั้นแปลว่าจะต้องแก้ไขหลักสูตรบ้างและเพื่อเป็นแนวทางวินิจฉัยต่อไป จึงสอบได้สอบสวนไปยังบรรดาทบวงการที่ใช้ นักเรียนเหล่านี้ เป็นใจความว่าจะมีทางรับนักเรียนในเวลา 5 ปี ข้างหน้าประมาณสักกี่คน มีขีดชั้นและผลประโยชน์อย่างไรบ้าง และมีความประสงค์จะแก้ไขการเรียนการสอนอย่างไรบ้างหรือไม่ แต่ยังไม่ใครได้คำตอบ...เห็นว่าคณะนี้สำคัญสมควรจะสนับสนุนถัดไปจากคณะแพทยศาสตร์ถ้ามีเงินพอ...”¹³²

¹³⁰ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 90 ปี วิชาฯ จุฬาฯ 9 รอบคุณพระเจริญ, หน้า 46-48.

¹³¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มร7ศ/4, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (11 มี.ค.2468-16 พ.ศ.2475) บันทึกเรื่องจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยฉบับลง ณ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2473 (ระบบปฏิทินปัจจุบันคือปี พ.ศ. 2474) หน้า 146.

¹³² เรื่องเดียวกัน

หลักสูตรวิศวกรรมศาสตร์ ปี พ.ศ.2472 ซึ่งเรียนภาคทฤษฎี 4 ปี แบ่งเป็น 4 หมวดวิชา คือ Language, Mathematics, Sciences และ Engineering มีการปรับหลักสูตรจากปี พ.ศ.2469 ดังนี้

- Language เรียนวิชา English วิชาเดียว ในปีที่ 1 งดการเรียน French, Mathematics ปีที่ 1 เรียน Math I, ปีที่ 2 เรียน Math II, ปีที่ 3 เรียน Math III และปีที่ 4 เรียน Math IV

- Sciences ปีที่ 1 เรียน Physics I และ Chemistry , ปีที่ 2 เรียน Physics II ปีที่ 3 และปีที่ 4 ไม่มีเรียน Engineering ในชั้นปีที่ 1 เรียน 4 รายวิชา และ Workshops , ปีที่ 2 เรียน 7 รายวิชา และเลือกเรียนระหว่างรายวิชา Surveying Drawing กับ Fieldwork นอกจากนั้นเรียน Workshops ด้วย , ปีที่ 3 เรียน 10 รายวิชา และเลือกระหว่าง Workshops และ Fieldwork , ปีที่ 4 เรียน 13 รายวิชา พร้อมทั้งเลือกระหว่าง Workshops กับ Fieldwork

ส่วนหลักสูตรวิศวกรรมศาสตร์ ปี พ.ศ.2476 ซึ่งเป็นปีที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ปรับปรุงหลักสูตรถึงขั้นปริญญาเป็นครั้งแรกแบ่งหลักสูตรเป็น 4 ปี แบ่งเนื้อหาวิชาที่เรียนเป็น 4 หมวด คือ Language , Mathematics , Sciences และ Engineering ดังนี้ Language เรียนวิชา English ในปีที่ 1 เพียงปีเดียว

- Mathematics เรียน Math I, II , III ในชั้นปีที่ 1,2 และ ปีที่ 3 ตามลำดับ ปี พ.ศ.2476 ปรับปรุงหลักสูตรด้วยการงดเรียน Math IV ในปีที่ 4 ,Sciences ปีที่ 1 เรียนเช่นเดิม คือ Physics I และ Chemistry , ปีที่ 2 เรียน Physics II และเพิ่มการเรียน Chemistry II ด้วย , ปีที่ 3 และปีที่ 4 ไม่มีเรียน เช่นเดียวกับหลักสูตรปี พ.ศ.2472 ,Engineering ปีที่ 1 ปรับหลักสูตรรายวิชาลงจาก 4 รายวิชา คงเหลือ เพียง 2 รายวิชา คือ Mechanical Drawing และ Hygiene and First Aid รวมทั้งเรียน Workshops , ปีที่ 2 เรียนวิชาพื้นฐาน 7 รายวิชา และ Workshops , ปีที่ 3 เรียน 10 รายวิชา ในปีที่ 3 และปีที่ 4 เพิ่ม รายวิชา Applied Mechanics ชั้นปีที่ 4 แบ่งเป็น 3 แผนก คือ แผนกวิศวกรรมโยธา แผนกวิศวกรรม ช่างกล และแผนกวิศวกรรมไฟฟ้า¹³³

3.3.4 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2460 โดยแบ่งการเรียนการสอนเป็น 2 แผนกหลัก คือ แผนกอักษรศาสตร์และแผนกวิทยาศาสตร์ ในระยะแรก คณะยังไม่มีนิสิตเป็นของตนเองเพราะอยู่ในฐานะเป็นบริการในการเรียนการสอนให้กับคณะ แพทยศาสตร์และแผนกปรุ้งยาโดยมีที่ตั้งอยู่ที่หอวัง ต่อมาจึงได้บริการให้กับคณะวิศวกรรมศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ด้วย หลังจากที่ตึกคณะวิทยาศาสตร์ได้สร้างเสร็จแล้วจึงได้ย้ายการเรียนการสอนของคณะมาอยู่ที่ฝั่งถนนพญาไท โดยในปี พ.ศ.2471 จึงได้เปิดรับนิสิตของคณะอักษรศาสตร์ในหลักสูตรประกาศนียบัตรขึ้น เนื่องจากในเวลานั้นรัฐบาลได้มีนโยบายในการส่งเสริมวิชาอักษรศาสตร์ โดยเป็นหลักสูตร 3 ปี เปิดสอนวิชาอักษรศาสตร์เฉพาะใน 2 ปีแรกแล้วเรียนวิชาครูอีก 1 ปี ผู้ที่จบจะได้รับประกาศนียบัตรครุมัธยม (ป.ม.จุฬา) และในพ.ศ.2473 จึงเปิดหลักสูตรเช่นเดียวกันในสาย

133

กฤษณา พัทธ์ธีรอรณพ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 136-137.

วิทยาศาสตร์ ทางคณะได้ดำเนินการเช่นนี้ไปจนถึงเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2477 จึงได้มีพระราชกฤษฎีกาแยกคณะวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์ออกจากกัน¹³⁴

การเรียนการสอนของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในช่วงเริ่มต้นค่อนข้างประสบปัญหาในการเรียนการสอนโดยเฉพาะความพร้อมของห้องเรียน ไม่ว่าจะเป็นห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ที่ยังคงขาดแคลนอุปกรณ์อยู่เป็นจำนวนมากและขาดความเหมาะสม ส่วนห้องเรียนทางด้านภาษานั้นก็ยังคงใช้ที่ได้ทุนของหอวัง ประกอบกับในเวลานั้นทางคณะขาดแคลนอาจารย์ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญอย่างจริงจังในทางด้านวิทยาศาสตร์เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับคณะแพทยศาสตร์ในหลักสูตรปริเมด จึงทำให้การเรียนการสอนของแพทย์ก่อนหลักสูตรปริญญา นั้นยังขาดความพร้อมอยู่เป็นอันมาก หลังจากที่ไทยได้มีการเจรจาตกลงร่วมมือกับทางมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์แล้ว ทางมูลนิธิจึงได้มีการบริจาคทุนทรัพย์เพื่อทำการพัฒนาการสอนในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในด้าน ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ โดยการส่งศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศมาช่วยสอน นอกจากนี้ทางมูลนิธิยังได้ตกลงสร้างอาคารวิทยาศาสตร์ให้อีกหลังหนึ่งด้วยหรือที่เรียกกันว่าตึกขาว จึงทำให้การเรียนการสอนของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ก้าวหน้ามาเป็นลำดับ จนสามารถเปิดหลักสูตรทางด้านอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2471 และ 2473 ตามลำดับ รวมทั้งสามารถจัดการเรียนการสอนถึงขั้นปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิตครั้งแรกได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2478 ซึ่งพบได้จากหลักฐานตอนหนึ่งว่า

“...อึ่งทั้งทางฝ่ายเราและฝ่ายเขาต่างเห็นพ้องว่า คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ซึ่งทำการสอนเตรียมแพทย์นั้นเพื่อให้การเรียนสำเร็จผลจริงจัง เขาต้องช่วยเหลืออีกจึงได้ทำความตกลงร่วมมือกับมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์อีกส่วนหนึ่งด้วย คือ มูลนิธิออกเงินเดือนศาสตราจารย์ 3 คน คือสำหรับวิชาฟิสิกส์ วิชาเคมีสตรี และวิชาไปโอโลยี กับออกเงินเดือนอาจารย์ภาษาอังกฤษให้เต็มคนหนึ่งเดือนละ 700 บาทชั่วเวลา 3 ปี ฝ่ายเราต้องออกเงินเดือนศาสตราจารย์ส่วนหนึ่ง คือคนหนึ่งเดือนละ 800 ถึง 1,000 บาท 3 คน และรับการปลูกศาลาประลองวิทยาศาสตร์ 3 แผนกนั้นรวม 1 หลัง การตกลงร่วมมือกันส่วนนี้ในระยะต้นมีกำหนด 5 ปี เช่นเดียวกับคณะแพทยศาสตร์ ผู้สอนวิชาเหล่านี้ได้มาถึงแล้วทุกคน ส่วนศาลาประลองวิทยาศาสตร์นั้นนายช่างกำลังเขียนแบบอยู่ตามความต้องการของศาสตราจารย์กับมหาวิทยาลัยได้จ้างอาจารย์ภาษาฝรั่งเศสมาแล้วคนหนึ่ง...”¹³⁵

¹³⁴ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 64 ปีแห่งการสถาปนาคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524) หน้า 11.

¹³⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มร7ค/1, บันทึกเรื่องการจัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, หน้า 4.

หลักสูตรอักษรศาสตร์ พ.ศ.2471 เปิดรับนิสิตรุ่นแรกเข้าเรียนอักษรศาสตร์ หลักสูตร 3 ปี นิสิตจะเรียนวิชาเหมือนกัน ใน 2 ปีแรก 5 วิชา คือ วิชาบังคับ 2 วิชา คือ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และให้เลือกภาษาต่างประเทศอีก 1 ภาษาจากวิชาภาษาฝรั่งเศสหรือวิชาภาษาบาลี ส่วนวิชาเลือกให้ เลือกเรียนอีก 2 วิชาจาก 4 สาขาวิชา คือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ หรือธรรมวิภาค รวม เป็น 5 วิชา ส่วนในปีที่ 3 เรียนวิชาครูอีก 1 ปี

หลักสูตรอักษรศาสตร์บัณฑิต ปี พ.ศ.2478 ซึ่งเป็นหลักสูตรปริญญาเป็นปีแรกของคณะ อักษรศาสตร์ กำหนดให้นิสิตทุกคนเรียนวิชาบังคับ 3 สาขาวิชา คือ วิชาภาษาไทย วิชาภาษาอังกฤษ และวิชาประวัติศาสตร์ และวิชาเลือกให้เลือกเรียน 1 รายวิชา คือ วิชาภาษาฝรั่งเศส หรือคณิตศาสตร์ ปี ที่ 1 ทุกคนเรียน 4 สาขาวิชาเหมือนกัน คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ประวัติศาสตร์ และฝรั่งเศส (หรือ คณิตศาสตร์ต้องเรียนคณิตศาสตร์ทั้ง 4 ปี) ปีที่ 2 เรียนวิชาเหมือนปีที่ 1 ปีที่ 3 เลือกลดสาขาวิชาลงอีก 1 สาขา เหลือ 3 สาขา ปีที่ 4 เลือกลดสาขาวิชาลงอีก 1 สาขา เหลือ 2 สาขา ยกเว้นผู้เรียนคณิตศาสตร์ ซึ่งต้องเรียนทั้งหมด 3 สาขาวิชาในปีที่ 4¹³⁶

3.4 สภาพสังคมนิสิต และกิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยช่วง พ.ศ.2459-2475

การเรียนผู้ที่เข้ามาศึกษาภายในมหาวิทยาลัยในระยะแรกยังเรียกว่านักเรียนเนื่องจาก บุคคลที่เข้ามาสมัครส่วนมากสำเร็จการศึกษาเพียงแค่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เท่านั้นโดย มหาวิทยาลัยก็ยังคงมีการเปิดการเรียนการสอนเพียงในระดับชั้นประกาศนียบัตร ส่วนคำว่านิสิตนั้นใช้ เรียกผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 แล้วสมัครเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยระดับปริญญา ต่อมาเมื่อการศึกษาขยายตัวจนสามารถจัดหลักสูตรถึงขั้นปริญญาตรีได้ในแต่ละคณะ คำว่านักเรียนซึ่ง ใช้เรียกเฉพาะผู้เรียนในหลักสูตรประกาศนียบัตรจึงหมดไปมีเพียงแต่การเรียกผู้ชายที่เข้ามาศึกษาว่า "นิสิต" และผู้หญิงใช้คำว่า "นิสิตา" อย่างไรก็ตามก็ตีคนส่วนมากนิยมเรียกรวมกันว่า "นิสิต" * มาจนถึงปัจจุบัน

3.4.1 สภาพสังคมโดยทั่วไปของนิสิตภายในมหาวิทยาลัย

¹³⁶ ฤกษ์ณา พิทักษ์อรณพ, "จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2," หน้า 149-150.

* สวัสดิ์ จงกล, ที่มาของคำว่านิสิต, ใน www.chula.ac.th ได้อธิบายคำว่า "นิสิต" ว่าหมายถึง ผู้ที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยบางแห่งหรือศิษย์ที่เล่าเรียนอยู่ในสำนัก ผู้อาศัย คำนี้ใช้คู่กับคำว่า "นิตย" ซึ่งหมายถึงความประพฤติที่เคยชินทำจนเป็นนิสัย ดังนั้นนิสิตเป็นผู้อาศัยในมหาวิทยาลัยต้องพึ่งอาจารย์ ห้องทดลองในห้องปฏิบัติการ ห้องสมุด การฟังคำบรรยาย การเรียนเป็นกลุ่ม มีอาจารย์เป็นที่พึ่งของนิสิต อยู่ในหอพักซึ่งมหาวิทยาลัยจัดให้พักอาศัย ซึ่งนิสิตจะต้องทำสิ่งเหล่านี้จนเป็นนิสัยดังนั้นสิ่งนี้เองจึงเป็นที่มาของคำว่านิสิต เมื่อพิจารณาความมุ่งหมายของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในสมัยเมื่อแรกสถาปนาแล้วนั้น ได้มีวิวัฒนาการมาจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนถวายตัวเป็นมหาดเล็กตามพระราชประเพณีเดิมก่อนออกรับราชการ เมื่อสถาปนาขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้เป็นสถานที่ในการจัดสอนวิชาชั้นสูงให้กับประชาชนโดยทั่วไปเพื่อปฏิบัติงานในหน่วยงานต่างๆ นอกเหนือจากหน่วยงานของรัฐ แต่ในทางปฏิบัติแล้วบุคคลส่วนมากที่เข้าศึกษาภายในมหาวิทยาลัยแล้วเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็ยังคงเข้ารับราชการเป็นอันมาก ดังนั้นก่อนการออกรับราชการทางมหาวิทยาลัยมิได้มีหน้าที่แต่เพียงสอนทางด้านวิชาการเท่านั้นแต่ยังมีหน้าที่ในการปลูกฝังอบรมบ่มนิสัย กล่อมเกลานิสิตบุคลิกภาพ และระเบียบวินัยให้กับบุคคลเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนออกไปรับราชการอีกด้วย ดังนั้นสังคมภายในมหาวิทยาลัยจึงมีบทบาทความสำคัญในการกล่อมเกลานิสิตที่เข้ามาศึกษาเป็นอย่างดี

3.4.1.1 บรรยากาศทั่วไปในมหาวิทยาลัย จากการศึกษาและสรุปเอกสารคำบอกเล่าของนิสิตเก่าหลายงานที่ได้เล่าบรรยายถึงสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2459-2475 ผู้ศึกษาพบว่าคำบอกเล่าของนิสิตเก่าหลายท่านนั้นได้บรรยายตรงกันว่ามหาวิทยาลัยในเวลานั้นยังเป็นสถานที่เรียนอยู่ท่ามกลางป่าก้ามปูและป่าจามจรีที่ล้อมรอบด้วยถนนและคูน้ำทั้ง 4 ด้าน มีถนนพญาไทตัดผ่ากลางแบ่งมหาวิทยาลัยออกจากกัน บริเวณทางฝั่งตะวันออกมีถนนตัดผ่านสายหนึ่งจากถนนพญาไทจากฝั่งตึกขวามายังอาคารบัญชาการมหาวิทยาลัยแล้วทะลุออกไปยังถนนสนามม้าหรือถนนอังรีดูนังต์ในปัจจุบัน ฝั่งนี้มีพื้นที่ที่นอกเหนือจากป่าว่างอยู่เล็กน้อย มีห้องรอสวนฝรั่งและแปลงผักในบริเวณใกล้คลองอุเทนถวาย รวมทั้งเป็นสนามมวยปล้ำของพวกแขกอินดูที่ชอบมาซ้อมมวยปล้ำกันในตอนเย็น ปัจจุบันคือพื้นที่ของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาและโรงเรียนสาธิตปทุมวันซึ่งอยู่ในทางตอนเหนือของฝั่งตะวันออก บริเวณถนนสนามม้านั้นมีคลองสายหนึ่งชื่อว่าคลองอรชรซึ่งมีต้นกอไผ่ขึ้นตลอดทั้งสองข้างทาง ส่วนพื้นที่ใช้สำหรับเป็นมหาวิทยาลัยจริงๆ นั้นก็คือบริเวณตึกบัญชาการมหาวิทยาลัยอันเป็นที่ตั้งของคณะรัฐประศาสนศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์และตึกชาวในบริเวณของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์

บริเวณทางด้านฝั่งสามย่านนั้นจะเป็นตลาดที่มีชุมชนอยู่บริเวณโดยรอบสี่แยก ถัดขึ้นมาริมฝั่งถนนพญาไทอันเป็นที่ตั้งของคณะครุศาสตร์ นิเทศศาสตร์และนิติศาสตร์นั้นเป็นป่าจามจรีและมักชอบมีเรื่องเล่ากันอยู่เสมอว่าชอบมีคนมาผูกคอตายกันมาก ค่อนข้างเปลี่ยวจึงทำให้นิสิตส่วนมากไม่ค่อยกล้าเดินผ่านคนเดียว ส่วนพื้นที่ที่ใช้เป็นหอพักนิสิตนั้นในส่วนของหอวังจะอยู่ในบริเวณพื้นที่ของสนามกีฬาแห่งชาติในปัจจุบันซึ่งประกอบไปด้วยตัววังปทุมวันหรือที่เรียกกันว่าวังวินด์เซอร์และเรือนพักโดยรอบอีก 4 หลัง ส่วนข้างๆ หอวังจะมีสระบัวโดยมีชาวจีนมาเช่าอาศัยปลูกผักทำสวนผักและปลูกมะลิในตอนกลางคืนจะมีการรดปุ๋ยด้วยอุจจาระสดๆ ซึ่งส่งกลิ่นอบอวลเป็นอย่างมาก

ต่อจากหอวังลงมาทางตอนใต้จะมีถนนเล็กๆ ที่เชื่อมไปสู่บริเวณหอใหม่ระยะทางก่อนถึงหอใหม่สักเล็กน้อยจะมีศาลเจ้าที่ชื่อว่าแป๊ะกงซันและจะมีสโมสรนิสิตอันเป็นสถานที่นิสิตจะมาชุมนุมกันซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นสนามกมินิกอล์ฟในปัจจุบัน หอใหม่เป็นชื่อที่ตั้งตามที่นิสิตเรียกแบ่งออกเป็นหอเหนือและหอใต้ ตรงกลางมีถนนและวงเวียน อยู่ในพื้นที่สี่เหลี่ยมที่ล้อมรอบไปด้วยคูน้ำเพื่อความปลอดภัยและป้องกันนิสิตหนีเที่ยวในตอนกลางคืน

ส่วนพื้นที่ที่เป็นบริเวณห้างมาบุญครองในปัจจุบันยังเป็นสนามโล่งที่มีพื้นที่กว้างใหญ่มีสวนผักและแปลงมะลิโดยนิสิตส่วนมากชอบซ่อมฟุตบอลกันอยู่บริเวณนี้¹³⁷ ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับวังของกรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฐ์ (พระบิดาในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่7) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเป็นโรงเรียนช่างกลปทุมวันและบริษัทสยามกลการ นอกจากนี้

¹³⁷ คลุ้ม วัชรโอบล, "นิสิตใหม่ปี พ.ศ.2468" ใน 70 ปีจุฬาฯ : รำลึกอดีต, หน้า 23-24.

ฝั่งตรงข้ามในบริเวณพื้นที่บริเวณสยามสแควร์ก็ยังคงเป็นสวนอยู่นั่นเองซึ่งอดีตใช้เป็นโรงเลี้ยงหมอนไหมของโรงเรียนเกษตรต่อมาโรงเรียนดังกล่าวได้ถูกยุบทิ้งไป

มหาวิทยาลัยในเวลานั้นไม่มีรั้วรอบขอบชิดโดยเปิดเป็นพื้นที่โล่งและถือว่าอยู่ห่างไกลจากนอกเมืองเป็นอันมาก การคมนาคมในระยะแรกค่อนข้างลำบากมากเพราะต้องอาศัยรถลากหรือเช่ารถยนต์เหมาวิ่งส่งกันสำหรับนิสิตหญิง ต่อมาในภายหลังได้มีรถประจำทางผ่านบ้างหรือที่เรียกกันว่ารถเมล์ขาว ซึ่งจากหลักฐานที่ได้ศึกษาพบว่าอย่างน้อยก็น่าจะมีขึ้นในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2473 แล้ว เพราะนิสิตผู้หญิงหนึ่งได้เล่าว่าตนเองนั้นได้นั่งรถประจำทางมาสมัครสอบก็มีรถเมล์ผ่านแล้วซึ่งตรงมาจากถนนสี่พระยา นิสิตส่วนมากลงจากรถเมล์แล้วเดินเข้ามาทางฝั่งถนนพญาไท บางส่วนก็อาศัยถนนด้านหลังซึ่งก็คือถนนสนามม้าในเวลานั้นเดินกลับบ้านบ้างสำหรับคนที่มีบ้านอยู่แถวสุริวงค์หรือถนนเดโช บรรยากาศโดยทั่วไปค่อนข้างเปลี่ยววู่วิวไม่ปลอดภัยนักโดยเฉพาะนิสิตหญิงบางคนถึงเคยวิ่งหนีคนบ้าและกลัวพวกแขกฮินดูที่ชอบมาเล่นซุ่มมวยปล้ำกันเป็นอันมาก เนื่องจากสถานที่ของมหาวิทยาลัยเปิดกว้างจึงไม่ถือว่าเป็นการบุกรุกแต่อย่างใด ส่วนตึกเรียนนั้นก็มีหลักๆ แค่เพียง 2 หลังเท่านั้นในทางฝั่งตะวันออก นอกนั้นเป็นเรือนไม้เล็กๆ ซึ่งในที่นี้ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างคำบอกเล่าของนิสิตเก่าทั้งชายและหญิงมาประกอบกันเพื่อที่จะสามารถบรรยายให้เห็นภาพของบรรยากาศให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

“..ผมพบว่าบริเวณที่เป็นของจุฬาย นั้นเป็นบริเวณสี่เหลี่ยมผืนผ้า กั้นเหนือ ใต้ ด้วยถนนพระราม 1 และถนนพระราม 4 ทางตะวันออก - ตะวันตก มีถนนพญาไท และถนนสนามม้า ซึ่งทำหน้าที่กั้นไม่ให้นิสิตหลงข้ามไปเรียนวิชาพัฒนาทั่วทั้ง 4 ถนน เป็นถนนเปลี่ยว นอกจากตรงสี่แยกจะมีอาคารร้านค้าบ้าง แต่ชุมชนใหญ่ก็คือตลาดสามย่านแล้วก็บริเวณป่าต้นก้ามปู รอบเขตจุฬาย มีคูน้ำเต็มขนานถนน ราวกับจะใช้น้ำกั้นไม่ให้มดปลวกข้ามไปทำลายอาคารของจุฬาย ความจริงผู้วางผังเมืองกรุงเทพฯ สมัยนั้น ตั้งใจให้เป็นคูรับน้ำฝน ผันให้ไปลงคลองลงแม่น้ำต่อไป เลยทำให้นิสิตจุฬาย ไม่เคยกับการลุยโคลนไปเรียนหนังสือ ถนนเหล่านี้นานๆ จะมีรถหรือคนผ่านมา ต้นจามจุรีรองความเป็นใหญ่อยู่ริมถนนพญาไททั้งสาย จนแสงแดดไม่สามารถส่องลอดใบอันดกมาต้องพื้นถนนได้ และจามจุรีนี้ยังขยายพืชพันธุ์เป็นป่าแผ่ไปจดคูข้างสนามม้า ซึ่งเรียกกันว่าคลองอรรถ เนื่องจากเป็นคลองลัดให้เรือผ่านจากคลองหัวลำโพงไปออกคลองมหานาค ในป่าต้นก้ามปูนั้นมีตึกใหญ่หลังคาทรงไทยอยู่ 2 ตึก คนละด้านของบริเวณ ตึกทางด้านถนนพญาไทเป็นตึกทาสีขาว หลังคากระเบื้องสีแดงธรรมดา ข้างตึกมีเรือนไม้ 2-3 หลัง ใช้เป็นที่เรียนและโรงอาหาร ตึกขาวนี้เรียกตึกคณะวิทยาศาสตร์ เป็นสถานที่สอนฟิสิกส์ เคมี และชีววิทยา มีห้องบรรยายและห้องปฏิบัติการทันสมัย เดินเฉียดไปใกล้จะได้กลิ่นก๊าซ และกรดลอยมากกระทบจมูก เดินผ่านหน้าตึกนี้ไปตามทางรอยหินกรวด ซึ่งตัดเชื่อมประตูทางถนนพญาไท และ

ประตูถนนสนามม้า ทางด้านตะวันออกนี้มีตึกใหญ่และสวยกว่าหลังแรกตั้งอยู่ ตึกนี้มีหลังคากระเบื้องสีต่างๆ มีลวดลายจำหลักที่หน้าจั่วและเชิงชาย มองดูคล้ายโบสถ์ของวัดไทย บันไดขึ้นตึกมีพญานาคแผ่พังพานประจำทุกบันไดนับเป็นอาคารสวยสง่าสมเป็นอาคารของสถาบันอุดมศึกษาของประเทศ ตึกนี้มีชื่อเรียกหลายชื่อ เพราะเป็นที่สอนวิชาถึง 3 คณะ คือ อักษรศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และวิศวกรรมศาสตร์ เลยเรียกกันว่าตึกอักษรฯ ตึกรัฐฯ หรือตึกวิศวกรรมฯ แล้วแต่นิสิตคณะไหนจะเรียก แต่เราสมัคใจเรียกกันง่าย ๆ ว่าตึกหัวนาค ห้องประชุมชั้นบนปีกด้านตะวันตกทำหน้าที่เป็นหอประชุมจุฬาฯ มีการประชุมใหญ่ หรือพิธีใด ๆ ก็จัดขึ้นใจห้องนี้ แม้กระทั่งการสอบเข้า ตรงข้ามตึกมองทะเลสาบจุมจรีไปลิบ ๆ เห็นโรงงานมุงสังกะสี 2 โรง ทำหน้าที่เป็นโรงฝึกงานของนิสิตวิศวกรรมฯ¹³⁸

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานจากความทรงจำอีกตอนหนึ่งของนิสิตหญิงที่ได้เล่าถึงบรรยากาศได้อย่างน่าสนใจเช่นกัน ความว่า

“มองไปทางไหนเห็นแต่ต้นจามจุรีมีดครีมน้ำกล้วยก็ ยังจำได้ว่าเคยวิ่งหนีคนบ้า และกล้วยแขกหอมมวยปล้ำ จุฬาฯ ไม่มีรั้วรอบขอบชิด รั้วเหล็กมีที่หลัง พวกเราเห็นว่ารั้วเหมือนพระราชวังบัคกิงแฮม สมัยที่บ้านเรือนในกรุงเทพฯ ยังไม่ต้องการรั้ว พิศดารต่างๆ นานา รั้วเหล็กของจุฬาฯ เป็นที่รู้จักทั้งเมืองเหล็กเป็นสีดำ แต่พวกเราเรียกรั้วเหล็กของเราว่า “รั้วสีชมพู” เมื่อไม่มีรั้วรอบขอบชิด ใครต่อใครก็เข้ามาได้ ไม่ถือว่าบุกรุก ด้านริมถนนพญาไท แขกอินทรีมาตั้งเวทีมวยปล้ำ ทรายจะเป็นแขกเผ่ายามของจุฬาฯ แขกอินทรีก็รู้จักกันในนามว่า แขกเผ่ายาม นุ่งผ้าสีขาว ไม่สวมเสื้อ ปลอ่ยเนื้อเถะ ๆ ขนกรุงรัง เป็นภาพที่น่ากลัวไม่น้อย สาวจุฬาฯ ไม่กล้ากรายเข้าไปใกล้แถวนั้น ด้านหน้ามีแขกมวยปล้ำ ด้านหลังมีคนบ้าตึกอักษรฯ อยู่ชิดด้านหลัง ซึ่งติดคลองชื่อคลองอรชร มีสะพานไม้เก่า ๆ กว้างพอให้รถยนต์ข้ามได้ ใครจะเข้าออกด้านหลังต้องข้ามสะพานนี้แห่งเดียว ถนนเลียบบคลองเรียกกันว่า ถนนสนามม้า ไม่ได้ชื่ออังกูร์นังต์ สองฟากถนนปลูกต้นไม้ไว้เป็นกอใหญ่ ๆ ไม้ไม้ให้ร่มเงา คงจะยึดติดใจไว้ดีเพราะฝั่งถนนถูกน้ำเซาะเข้ามาจนใกล้พื้นถนน คนต้องเดินบนถนนจริงๆ บาทวิถีไม่มีให้ ยังเป็นสมัยที่คนเดินถนนสำคัญกว่ารถยนต์ ใคร ๆ ก็เดินกันทั้งนั้น ไม่มีรถเมล์ผ่าน นาน ๆ จึงมีรถยนต์และคนเดิน นิสิตส่วนมากจะเข้าทางประตูด้านหน้า เพราะมีรถเมล์ชาวผ่าน คนบ้านอยู่แถวถนนเดโช สุรวงศ์ เดินออกประตูหลังง่ายกว่า เรื่องเดินคนสมัยก่อนเดินเก่งกว่าคนสมัยนี้ ไม่ต้องไปเสียสตางค์ออกกำลังเป็นพิเศษ ใช้การเดินเป็นกิจวัตรนั่นเองเป็นการออกกำลังกายจะไปจะมามหาวิทยาลัยไม่สะดวกเท่าใด เพราะแถวปทุมวันถือว่าอยู่นอกเมือง วันหนึ่งฉันเดินมาตามถนนสนามม้าจะกลับบ้าน

138

วิชา เศรษฐบุตร, “สี่ปีในจุฬาฯ” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รำลึกอดีต, หน้า 37-38.

ใครไม่รู้พรตพราดไผ่ล่อออกมาจากกอไผ่ เปลือยกายล่อนจ้อน ไม่ต้องรื้อดูให้รู้แน่ว่า บ้าหรือดี ออกวิ่งแน่สุดแรงเกิด เคราะห์ที่คิดคนบ้าไม่วิ่งตาม เล่นเอาเซ็ดไม่เดินกลับบ้านทางถนนสนามม้าอีกเลย เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เสร็จมาที่ วัดปทุมฯ ยังทรงตั้งผู้สำเร็จราชการ เพราะถือว่าเสด็จมาไกลเป็นการประทับแรม เคย อ่านพบมาว่าอย่างนั้น”¹³⁹

3.4.1.2 การรับสมัครนิสิตเข้าศึกษาภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การรับนิสิตของมหาวิทยาลัยในขั้นต้นทางมหาวิทยาลัยรับเฉพาะผู้ที่จบชั้นมัธยมปีที่ 6 เนื่องจากผู้ที่เรียนจบชั้นมัธยมบริบูรณ์(มัธยมปีที่ 8) ยังมีจำนวนน้อยมากและเป็นเพศชายเท่านั้นเพราะเนื่องมาจากโรงเรียนแห่งนี้สืบเนื่องมาจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนที่ฝึกหัดบุคคลเพศชายเข้ารับราชการเป็นสำคัญ ส่วนเพศหญิงนั้นเริ่มเปิดรับเมื่อปีพุทธศักราช 2470 ในหลักสูตรคณะแพทยศาสตร์ซึ่งมีรุ่นแรกจำนวนทั้งหมด 7 คน รวมทั้งมหาวิทยาลัยก็ยังมีได้เปิดสอนถึงชั้นปริญญาในช่วงก่อนปี พ.ศ.2466 การขยายการรับนักเรียนจากมัธยมปีที่ 6 ขึ้นเป็นชั้นมัธยมปีที่ 8 เพิ่งมาเริ่มในปี พ.ศ.2470 สามารถศึกษารายละเอียดและค่าธรรมเนียมได้จากในระเบียบการในตารางที่กำลังจะกล่าวถึงต่อไป นอกจากนี้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังรับผู้ที่จบการศึกษาในลักษณะอื่นแต่มีคุณวุฒิเทียบเท่าชั้นมัธยมปีที่ 8 เข้าศึกษาอีกด้วย

“ ก. นักเรียนที่มาจากโรงเรียนมัธยมของรัฐบาลซึ่งสอบไล่ได้ประโยคมัธยมบริบูรณ์ ตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ (เฉพาะแผนกปรุงยารับเพียงสอบไล่ได้มัธยมปีที่ 7)

ข. นักเรียนที่มาจากโรงเรียนอื่นๆ ซึ่งอยู่ในความตรวจตราของกระทรวงธรรมการ ที่กระทรวงธรรมการได้สอบไล่ความรู้ และรับรองว่าเท่ากับประโยคมัธยมบริบูรณ์ของกระทรวงธรรมการ

ค. นักเรียนที่มีประกาศนียบัตรของโรงเรียนหนึ่งโรงเรียนใดในพระราชอาณาจักร ซึ่งมีหลักฐานแสดงว่าความรู้ไม่ต่ำกว่ามัธยมบริบูรณ์ และกระทรวงธรรมการรับรองแล้ว”¹⁴⁰

การเข้าศึกษาในระยะต้นยังไม่มีการสอบคัดเลือกแยกตามสาขาวิชาอย่างจริงจังมากนัก ยังคงเป็นการทดสอบความรู้รอบตัวและการวัดเชาวน์เท่านั้นหรือที่เรียกว่า Intelligence Test โดยสอบเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมดเนื่องจากผู้ทดสอบนั้นเป็นอาจารย์ฝรั่ง โดยใช้ได้ทุนของหอวังเป็นสถานที่ในการสอบโดยข้อสอบจะมีจำนวนทั้งหมด 100 ข้อ ในสมัยนั้นผู้ที่สอบได้ลำดับที่ 1-10 ทางมหาวิทยาลัยจะให้ทุนบริบูรณ์คือให้ทุนทั้งหมด รวมทั้งค่าที่เรียนที่ฝึก และค่าอาหารแต่จะให้เฉพาะผู้ชายโดยผู้หญิงจะ

¹³⁹ สมศรี สุกมณีนันท์, “ครั้งหนึ่งยังจำได้” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รัลึกอดีต, หน้า 60-61.

¹⁴⁰ “ระเบียบการรับนักเรียน ค่าธรรมเนียมและทุนเรียนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2470” ใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509, หน้า 616.

ได้แต่ค่าเล่าเรียนเท่านั้นเนื่องจากไม่ได้อยู่หอพัก¹⁴¹ ในระเบียบการยังได้มีการระบุหมายเหตุไว้ว่าถ้านักเรียนที่มีความรู้เทียบชั้นเดียวกันใครยื่นใบสมัครก่อนมีโอกาสดีกว่ายื่นทีหลัง แต่ผู้มีความรู้สูงกว่าถ้าความรู้ชั้นเดียวกันมีมากกว่าจำนวนที่ต้องการ ก็เลือกคัดด้วยวิธีถามให้เขียนตอบอย่างละเอียดและให้คะแนนผู้ที่ได้คะแนนเท่ากัน ถ้าใครลงชื่อสมัครก่อนก็ได้โอกาสก่อน เหตุที่การรับสมัครในสมัยนั้นไม่เคร่งครัดมากนักคงเนื่องมาจากความนิยมในการเรียนมหาวิทยาลัยยังมีน้อย แม้แต่ผู้เรียนก็ยังได้รับเงินสนับสนุน ดังที่นิสิตเก่าอักษรศาสตร์ พ.ศ.2470 เล่าไว้ตอนหนึ่งว่า “พวกเราจ้างเรียน คือได้รับเบี้ยเลี้ยงเดือนละ 15 บาท มีที่ให้หลับนอนเรียกว่าหอ” ส่วนเงินค่าเบี้ยเลี้ยงเดือนละ 15 บาท เข้าใจว่ามาเลิกในปี พ.ศ.2478 เพราะระเบียบการมีดังกล่าวได้ตัดข้อความเรื่องเบี้ยเลี้ยงออกไป ในการสอบคัดเลือกอย่างจริงจังเพื่อแยกตามสาขาวิชานั้นได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2473 เพราะเป็นครั้งแรกที่ภายในระเบียบการได้ระบุเอาไว้ว่ามีการสอบเข้าหากมีผู้สมัครเกินกว่าจำนวนที่ต้องการ การสอบนั้นแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ ก.ประเภทวิศวกรรมศาสตร์ กำหนดสอบที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ และ ข.ประเภทแพทยศาสตร์ , อักษรศาสตร์ , วิทยาศาสตร์และปรุงยาโดยกำหนดการและสถานที่สอบระบุไว้ในระเบียบการด้วย รายละเอียดของค่าธรรมเนียมและทุนอุดหนุนการศึกษา สามารถติดตามได้ในภาคผนวก¹⁴²

ในการรับสมัครผู้เรียนในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะรับนักเรียนที่มีความรู้ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือหลักสูตรที่เทียบเท่าซึ่งกระทรวงธรรมการนั้นได้ยอมรับ โดยสมัครต่อผู้บัญชาการและเมื่อผู้บัญชาการวินิจฉัยว่าควรรับไว้แล้วก็จะให้นักเรียนทำใบสมัครตามแบบของมหาวิทยาลัยแล้วหลังจากนั้นจะมีหนังสือนำส่งคณบดีและถ้าเป็นนักเรียนประจำจะมีหนังสือนำส่งถึงอธิการหอพัก เมื่อคณบดีหรืออธิการหอได้รับหนังสือจากผู้บัญชาการแล้วจะรับเข้าเป็นนักเรียนซึ่งการรับนักเรียนใหม่จะทำการรับในเดือนพฤษภาคม ในส่วนของอัตราค่าธรรมเนียมนั้นถ้าเป็นนักเรียนกลางวันซึ่งก็คือผู้ที่ไม่ได้อยู่หอพักนั้นจะเสียค่าธรรมเนียมภาคเรียนละ 20 บาท ถ้าเป็นนักเรียนประจำที่อยู่หอพักจะเสียค่าธรรมเนียมภาคเรียนละ 80 บาทอัตราดังกล่าวต่อมาในภายหลังได้มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาดังจะสามารถเห็นรายละเอียดได้จากตารางต่อไป การชำระค่าเล่าเรียนสำหรับนักเรียนที่สมัครเข้าใหม่นั้นจะต้องชำระค่าเล่าเรียนก่อนต่อสมุหบัญชีของมหาวิทยาลัยผู้บัญชาการจึงจะส่งหนังสือนำไปเข้าคณะ ส่วนนักเรียนเก่าให้ชำระภายในสัปดาห์แรกของภาคเรียน สำหรับทุนเล่าเรียนนั้นนักเรียนผู้ที่สอบไล่ได้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ 60 ขึ้นไป และนักเรียนที่สอบไล่ได้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 7 มหาวิทยาลัยยกเว้นค่าธรรมเนียมให้ภาคเรียนละ 20 บาท นักเรียนเหล่านี้เรียกว่านักเรียนทุนเล่าเรียนกลางวัน ส่วนนักเรียนที่สอบไล่ได้ประโยคมัธยมบริบูรณ์(มัธยมศึกษาปีที่ 8) มหาวิทยาลัยยกเว้นค่าธรรมเนียมให้ทั้งหมดซึ่งเรียกนักเรียนเหล่านี้ว่านักเรียนทุนเล่าเรียนบริบูรณ์นักเรียนที่ได้รับทุนนั้นจะต้องสอบไล่เลื่อนชั้นได้ในทุกปี ถ้าปีใดสอบไม่ได้ต้องเสียค่าธรรมเนียมต่อไปจน

¹⁴¹ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ และคณะ, “เหนือความทรงจำ” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รำลึกอดีต, หน้า 27.

¹⁴² “ระเบียบการรับนักเรียน ค่าธรรมเนียมและทุนเรียนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2470” ใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

สอบไล่ได้ รวมทั้งนักเรียนเดิมที่เข้าเรียนอยู่แล้วจะสมัครเข้ารับทุนตามระเบียบใหม่ก็ยอมได้ และนักเรียนผู้ใดในแผนกใดสอบไล่ได้เป็นที่หนึ่งและได้คะแนนสูงเป็นอย่างเยี่ยมจะได้รับทุนเล่าเรียนของมหาวิทยาลัยจำนวน 100 บาท แต่ถ้าในปีใดไม่มีผู้ใดสอบไล่ได้เป็นอย่างเยี่ยมทุนนี้จะงดเว้น ระเบียบดังกล่าวนี้ได้เริ่มใช้ในปี พ.ศ. 2462¹⁴³ สำหรับบรรยากาศในการสมัครสอบเข้ามหาวิทยาลัยในสมัยนั้น ได้มีนิสิตผู้หนึ่งเล่าเรื่องราวบรรยากาศในการรับสมัครสอบได้อย่างน่าสนใจตอนหนึ่งว่า

“พ.ศ.2473 ผมต้องไปยื่นใบสมัครที่อาคารไม้ด้านตะวันตกของถนน มีป้ายชื่อ กรมมหาวิทยาลัย ซึ่งกำกับการบริหารจุฬาย ได้พบว่ามหาวิทยาลัยนี้จะรับนักเรียนได้ เพียงปีละไม่เกิน 100 คน และจะมีคนสมัครเข้าประมาณ 500 คน จึงจำเป็นต้องมีการ สอบแย่งที่เข้ากัน ซึ่งสมัยนี้เขาเรียกว่าสอบ “เอ็นช” กันนั้นแหละ คณะวิชาต่างๆ ที่เรา ต้องแย่งกันเข้านั้นจะกำหนดประเภทวิชาพื้นฐานแตกต่างกัน ความจริงก็เป็นวิชาที่เรา เรียนในมัธยม 7 และ 8 นั้นแหละ ..เห็นหลักเกณฑ์เข้าแล้วชักแหง นึกเสียใจว่าควร พบคุณหลวงสุจิตฯ ท่านเลย ต่อจากนั้นเป็นการไปชำระค่าธรรมเนียม พบรุ่นพี่ที่เขา ไปเรียนอยู่ก่อน ผมถามเขาว่าเขาเสียค่าเล่าเรียนปีละเท่าไร เขาทำท่าประหลาดใจ เลยให้เขาคูโบ เสรีรับเงินว่า ผมเสียค่าเล่าเรียนปีละ 45 บาท เสียเงินประกันทำ เครื่องมืออุปกรณ์การเรียนของจุฬาย เสียหายอีก 80 บาท เขาเลยหัวเราะบอกผม เค้าว่าที่ร้ายมาเข้าจุฬายเอาปีนั้น เมื่อก่อนจุฬาย ยังไม่เก็บค่าเล่าเรียน และยังกว่านั้น 5 ปีก่อนขึ้นไปอีก ผู้ที่เรียนจุฬาย ยังได้อยู่หอพักฟรีแถมมีค่าเบี้ยเลี้ยงให้อีกคนละ 15 บาทต่อเดือน ฟังเขาเล่าแล้วออกเสียตายน่าเราไปมั่วห้องเที่ยวในสวรรค์เสียเพลิน มา เกิดเข้าไปปีเดียว เลยทำให้เพิ่มค่าใช้จ่ายแก่คุณพ่อ ต้องนึกเสียว่าเป็นกรรมของเรา ดีกว่า”¹⁴⁴

3.4.1.3 ชีวิตความเป็นอยู่ของนิสิตในมหาวิทยาลัย โดยทั่วไปนิสิตส่วนมากจะมีวิถี ในการดำรงชีวิตในแต่ละช่วงเวลาคล้ายๆ กันโดยมีการกระทำจนเป็นนิสัย จากการศึกษาเอกสารหลาย งานพบว่าหลังจากที่นิสิตตื่นนอนแล้วก็จัดการทำธุระส่วนตัว เช่น เก็บมุ้งหมอน อาบน้ำ แปรงฟัน แต่งตัว รับประทานอาหารเช้าที่ภารโรงจัดไว้ขายบ้างบางคนก็มีการสั่งปิ่นโตมารับประทานหรือบางคนก็ รับประทานอาหารเช้าข้างห้องเรียนจากแม่ค้าหาบเร่ หลังจากรับประทานอาหารเช้าแล้วก็ไปเข้าเรียนใน คณะของตนสำหรับนิสิตที่เรียนอยู่ที่หอวังนั้นจะสะดวกมากเพราะนิสิตบางคนเมื่อได้ยินเสียงกริ่งก็รีบ อาบน้ำและทันเข้าเรียน ส่วนพักกลางวันนั้นรับประทานอาหารเช้าตามสะดวกมักจะใช้บริการจากแม่ค้าหาบ เร่ ถ้ามีเวลาเหลือก็มักจะมีการปั่นจักรยานไปเล่นบิลเลียดที่สโมสร หลังจากนั้นก็เข้าเรียนต่อในตอนบ่าย พอหลังจากเลิกเรียนแล้วมักจะผลัดเครื่องแต่งกายไปเล่นกีฬาที่สโมสรหรือบ้างก็ท่องเที่ยวโดยก่อนหน้า

¹⁴³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 10/25. ระเบียบการเป็นอยู่ของนักเรียนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลง ณ วันที่ 6 มีนาคม ปี พ.ศ.2461 (เท่ากับปี พ.ศ. 2462ในปัจจุบัน)

¹⁴⁴ วิชา เศรษฐบุตร, “สี่ปีในจุฬาย” ใน 70 ปีจุฬาย : รำลึกอดีต, หน้า 36-37

การสร้างสโมสรนั้นนิสิตมักจะมาเล่นฟุตบอลกันบริเวณหอวังในช่วงก่อนอาบน้ำ ในตอนเย็นมักจะไปรับประทานอาหารกันที่โรงอาหารของสโมสรซึ่งเป็นสถานที่ที่เปิดโอกาสให้นิสิตต่างคณะนั้นมาพบปะกัน โรงอาหารนี้อยู่ชั้นล่างของสโมสรต่อมาในภายหลังได้ถูกรื้อแปลงเป็นอาคารชั้นเดียวอยู่ด้านหลังตึกจักรพงษ์อันเป็นสโมสรของนิสิตหลังใหม่ บางส่วนก็จะไปรับประทานอาหารเย็นที่ตลาดสามย่านหรือไม่ก็ที่ยศเส รวมทั้งอาจจะมีการไปเดินเล่นแถวๆ ตลาดเจริญผลในบางครั้งหลังจากนั้นในตอนกลางคืนก็ห้องตำราแล้วเข้านอน ดังคำบอกเล่าของนิสิตบางคนที่ได้บรรยายภาพไว้อย่างชัดเจนว่า

“ความเป็นอยู่ในตอนเช้าเมื่อตื่นขึ้นมาทำความสะอาดห้อง เก็บหมอนมุ้ง ปูที่นอนให้ตึง เก็บผ้าที่รุ่งรังลงตะกร้า อาบน้ำแต่งตัวให้เรียบร้อยแล้วลงไปข้างล่างมีโต๊ะยาวสำหรับนั่งรับประทานอาหารที่โรงจัดไว้ขาย พอรับประทานอาหารเสร็จแล้วก็ออกจากหอพักไปเรียนในคณะของตน โดยนิสิตแพทย์ไปเรียนที่หอวัง คณะวิศวกรรมศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ไปเรียนที่ตึกบัญชาการซึ่งในเวลานั้นหลังคามุงด้วยจาก เวลากลางวันรับประทานอาหารตามใจ พอบ่ายก็เลิกเรียนกลับไปยังหอ ผลัดเครื่องแต่งตัวกันไปเล่นกีฬาที่สโมสร บางคนมุดตำราก็ไม่เล่นอะไรเสียเลย ครั้นเวลาเย็นก็ไปรับประทานอาหารกันที่สโมสร ได้พบปะสนทนากับพวกที่อยู่หอวัง และหอใหม่ พอกลับมาตอนค่ำก็มุดตำรากันต่อไป บางคืนโรงโรงทำขนมขาย”¹⁴⁵ และจากการบรรยายของนิสิตอีกคนว่า “อาหารเช้าข้าพเจ้าข้าพเจ้ารับประทานโตเดือนละ 3 บาท อาหารกลางวันกินอาหารแม่ซ้อ แม่จีบแกใจดีมาก สัก 5-6 สดางค์ก็อิ่มแล้ว ส่วนอาหารเย็นพวกเราชาวหอใหม่เดินไปที่ตลาดสามย่าน กินอาหารจีนราวๆ 10 สดางค์ก็อิ่มแล้ว ตอนเดินต้องไปด้วยกัน 3-4 คน เพราะถนนพญาไทเปลี่ยว... การรับประทานอาหารของพวกเราสะอาด ทั้งอาหารเช้าและกลางวันมีคนหาบมาขายข้างห้องเรียน อาคารเย็นก็เดินไปรับประทานอาหารที่ “สโมสร” ที่สร้างขึ้นระหว่างหอใหม่และหอเก่าบางคนที่ชอบอาหารแปลกๆ ก็ออกไปหาอาหารที่รับประทานที่ยศเส”¹⁴⁶

สภาพสังคมและการใช้ชีวิตในหอพักนิสิตพบหลักฐานค่อนข้างมาก เวลานั้นภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นสามารถแบ่งนักเรียนได้เป็น 2 ประเภท คือนักเรียนประจำคือนักเรียนที่อยู่อาศัยและเรียนภายในมหาวิทยาลัย และนักเรียนกลางวันเข้าไปเข้าเย็นกลับเนื่องจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ถือกำเนิดพัฒนาการมาจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการรับราชการเป็นสำคัญซึ่งค่านิยมของสังคมในเวลานั้นบุคคลที่สามารถเข้ารับราชการในกระทรวง กรมต่างๆ นั้นจะต้องเป็นเพศชายเท่านั้น ดังนั้นนิสิตสมัยแรกจึงมีแต่เพศชาย จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2470 ทางมหาวิทยาลัยได้เริ่มรับนิสิตหญิงเข้าศึกษา เป็นรุ่นแรกในคณะแพทยศาสตร์ แม้กระนั้นในช่วงเวลาดังแต่ปี พ.ศ. 2470-2475 ก็ยังคงมีนิสิตหญิงที่เข้าศึกษาอยู่เป็นจำนวนน้อย การที่มหาวิทยาลัยมีสถานที่ตั้ง

¹⁴⁵ บัณฑิตจุฬาย 2495 ไม่มีหมายเลขหน้า

¹⁴⁶ คลุ้ม วัชรโบล, “นิสิตใหม่ปี พ.ศ. 2468” ใน 70 ปีจุฬาย : รำลึกอดีต, หน้า 25.

ห่างไกลจากภายในพระนครจึงทำให้นิสิตส่วนมากต้องพักอาศัยอยู่ในหอพักของทางมหาวิทยาลัยสมกับ คำกล่าวของนิสิตผู้หนึ่งว่า “จุฬาฯ มีสถานที่เปลี่ยวห่างไกลจากชุมชน ไม่มีรั้วรอบขอบชิด ไม่มีประตูกัน เป็นขอบเขตเป็นอันว่าเป็นมหาวิทยาลัยเปิดอยู่ตลอดเวลา 24 ชั่วโมง”¹⁴⁷ ส่วนนิสิตหญิงแม้ได้เริ่มเข้า ศึกษาเมื่อประมาณปีพุทธศักราช 2470 ก็ตามแต่ก็เป็นลักษณะแบบนักเรียนกลางวันไม่มีการพักใน มหาวิทยาลัยแต่อย่างใด เว้นแต่มีการพักในฝั่งของทางโรงพยาบาลศิริราชเฉพาะแต่คณะแพทยศาสตร์ เท่านั้น จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2495 จึงได้เริ่มมีการสร้างหอพักนิสิตหญิงเกิดขึ้นภายในมหาวิทยาลัย หอพักนิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในช่วงระยะเวลานี้มีด้วยกันทั้งหมด 3 แห่ง กล่าวคือเป็นหอพัก ในฝั่งปทุมวัน 2 แห่งคือ หอวังอันได้แก่บริเวณโดยรอบวังวินด์เซอร์และหอใหม่ซึ่งได้แก่บริเวณหอพัก นิสิตในปัจจุบันซึ่งเป็นที่พักสำหรับนิสิตคณะต่างๆ และหอพักอีกแห่งหนึ่งนั้นอยู่บริเวณโรงพยาบาลศิริ ราชสำหรับนักเรียนที่เข้าศึกษาในคณะแพทยศาสตร์โดยเฉพาะ ในสมัยตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยในสมัยแรกๆ นั้นชีวิตความเป็นอยู่ของนิสิตส่วนใหญ่ก็มีลักษณะเป็นแบบการอยู่กินนอน ภายในมหาวิทยาลัย และนักเรียนส่วนมากล้วนเป็นผู้ที่ได้รับทุนการศึกษา ดังนั้นนิสิตของจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยในสมัยแรกจึงมีความรักความผูกพันอยู่กับมหาวิทยาลัยเป็นอย่างมาก

ความมุ่งหมายสำคัญของการจัดหอพักให้นิสิตได้พักอาศัยนั้นนอกจากจะเป็นการ อำนวยความสะดวกให้กับนิสิตทางตรงในเรื่องของการเดินทางและประหยัดงบประมาณของผู้เรียนแล้ว ยังมีความมุ่งหมายทางอ้อมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือเพื่อต้องการฝึกอบรมให้นิสิตรู้จักการวางแผนให้ เหมาะสมสำหรับการเป็นข้าราชการหรือคหบดีในภายภาคหน้าซึ่งปรากฏในระเบียบการหอใหม่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2466 โดยมีเนื้อความกล่าวว่าการรู้วิชาแต่เพียงอย่างเดียวนั้นไม่ เพียงพอแต่หากจะต้องมีคุณธรรมที่สำคัญ 4 ประการ คือมีความรู้ดี มารยาทอันงาม วาจาไพเราะ และใจ ซื่อตรงบริสุทธิ์ เนื่องจากการที่นิสิตได้อยู่รวมกันเป็นจำนวนมากในหอพักนั้นได้มีโอกาสเรียนรู้ สังเกต นิสัยใจคอของเพื่อนและบุคคลทั้งหลาย จะได้หาวิธีการที่ทำให้บุคคลอื่นพอใจ โดยการรู้จักเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน การพูดจาที่ไพเราะ รู้จักมารยาท รู้จักเคารพบุคคล สิ่งต่างๆ กฎระเบียบของหมู่คณะ รู้จักการ รักตนไม่ทำให้ผู้อื่นดูหมิ่นดูแคลน การตรงต่อเวลา การแต่งกายให้สะอาดเรียบร้อย รู้จักการประมาณตน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้เป็นเครื่องมือสำคัญในการฝึกอบรมคนให้เป็นนิสัยใจคอเพื่อส่งเสริมบรรลุถึง ความเป็นใหญ่ในภายภาคหน้า กล่าวโดยสรุปคือเป็นการสอนให้นิสิตได้รู้จักเรียนรู้มารยาทในการใช้ ชีวิตและดำรงตนอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมนั่นเอง สำหรับในส่วนของกฎระเบียบของนิสิตที่พักอาศัยอยู่ใน หอนั้นเริ่มแรกจะต้องมาทำความตกลงกับอธิการหอพักเสียก่อนด้วยตนเองหรือโดยจดหมายจาก ผู้ปกครองทั้งนี้ทางมหาวิทยาลัยให้วางเงินประกันล่วงหน้าไว้ก่อน 20 บาทเพื่อเป็นเงินประกันสำหรับค่า ความเสียหาย เมื่ออธิการหอได้อนุมัติรับรองแล้ว หลังจากนั้นจะต้องส่งใบอนุญาตเข้าอยู่หอพักก่อนหน้า วันเปิดภาคเรียน 3 วันโดยยื่นต่อกองบัญชาการ กรมมหาวิทยาลัยมิฉะนั้นจะไม่มีสิทธิ์เข้าอยู่ โดยนิสิตมี สิทธิ์ในการอยู่พักอาศัยในหอ พักเพียง 2 วันทั้งก่อนและหลังจากการเปิดปิดภาคเรียนเท่านั้น ยกเว้นใน บางกรณีที่ได้รับอนุญาตเป็นพิเศษเนื่องจากมีภูมิลำเนาอยู่ในมณฑลชั้นนอกและไม่มีที่พักพิงใน

¹⁴⁷ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, จุฬาฯ บัณฑิต 2495. (กรุงเทพฯ : มปท, มปป), ไม่มีหมายเลขหน้า.

กรุงเทพฯ แต่ถ้าเป็นวันหยุดในปลายปีนั้นนิสิตทุกคนต้องออกจากหอพักเนื่องจากต้องการส่งเสริมให้นักเรียนไม่ลี้มบ้านเพื่อว่านิสิตจะได้มีโอกาสได้กลับไปเยี่ยมบิดามารดา ในวันปกติทั่วไปนิสิตจะต้องกลับหอก่อนเวลา 21.30 น. ถ้าจะกลับดึกต้องขออนุญาตพิเศษจากอธิการหอยกเว้นเพียงวันเสาร์เท่านั้นที่อนุญาตให้กลับดึกได้รวมทั้งห้ามพาเพื่อนมานอนพักอาศัยวันแต่ได้รับอนุญาต ในกรณีการอยู่ร่วมกันถ้าหากนิสิตผู้ใดสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นโดยไม่รู้จักขีดหลายอธิการมีสิทธิ์ที่จะไม่ให้อยู่หอได้ทุกเมื่อตามระเบียบของมหาวิทยาลัย¹⁴⁸

การปกครองในหอพักนั้น ระหว่าง พ.ศ.2461 – 2467 มีอธิการหอและอนุสาสท พ.ศ. 2468 – 2470 ยกเลิกตำแหน่งอธิการหอ มีแต่อนุสาสทอย่างเดียว แต่ให้มีกรรมการปกครองนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแทน พอถึง พ.ศ. 2471 – 2478 ก็กลับมีอธิการหอใหม่ จนกระทั่ง พ.ศ.2478 จึงได้ยกเลิกตำแหน่งอธิการหอ ตำแหน่งอธิการหอขึ้นกระทรวงเป็นผู้แต่งตั้ง โดยเลือกจากอาจารย์ชั้นอาวุโสในระดับคณบดีขึ้นตรงต่อผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยและอธิการบดีกรมมหาวิทยาลัยมีหน้าที่ปกครองหอพักโดยมีอนุสาสทเป็นผู้ช่วย ส่วนตำแหน่งอนุสาสทนั้นมีหน้าที่อบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิดนับตั้งแต่มารยาท ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและวินัยเกี่ยวกับหอพักของมหาวิทยาลัย อนุสาสทยังดำเนินการทบทวนวิชาการต่างๆ ภาคค่ำในที่พักเพื่อประโยชน์แก่นิสิตที่เรียนไม่ทันอาจารย์อีกด้วยเปรียบเสมือนเป็นพี่เลี้ยงโดยมิได้รับค่าตอบแทนแต่อย่างใด นอกจากนั้นในระยะแรกของหอพักจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เล็งเห็นความสำคัญในการที่จะให้หัวหน้านิสิต (Student monitor) เป็นตัวแทนที่จะร่วมดำเนินการหอพักโดยสิทธิและหน้าที่ของหัวหน้าหอ คือ การดักเตือนในเรื่องความประพฤติ มีเครื่องหมายพิเศษติด มีห้องนอนพิเศษอยู่นอกเขตเรือนนอนที่ใช้พำนักร่วมกัน โดยนิสิตนั้นได้รับการอบรมให้เคารพต่อคำตักเตือน ถ้าไม่พอใจในคำเตือนโดยที่เห็นว่าไม่เหมาะสมเพราะใช้สิทธิ์และหน้าที่เกินขอบเขตก็มีสิทธิ์รายงานให้อธิการหอทราบได้ ในการเลือกหัวหน้านิสิตนั้นปกติให้เลือกทุกเทอม ผู้ที่เคยได้รับเลือกแล้วจะเป็นซ้ำก็ครั้งก็ได้โดยนิสิตเป็นผู้เลือก หลังจากนั้นผู้บัญชาการจะเป็นผู้แต่งตั้งด้วยความเห็นชอบของอธิการหอและคณบดี¹⁴⁹ เมื่อเปิดให้หอใหม่ใน พ.ศ.2465 แล้วอนุสาสทคิดที่จะให้นิสิตผู้พำนักหอมีระเบียบแบบแผนอันดีงามคล้ายโรงเรียนกินนอนของอังกฤษ จึงได้ตั้งหัวหน้าหอขึ้นหอละคน คู่แรก ที่แต่งตั้งคือ มรว.ยงสุข กมลาศน์ เป็นหัวหน้าหอ “หอเหนือ” และนายบุญพบ ลิ้มไพบูลย์ เป็นหัวหน้าหอ “หอใต้” อันเป็นเหตุให้มี “ผู้แทนหอพัก” เป็นครั้งแรก และกรรมการสโมสรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ตกลงรับผู้แทนหอพัก เข้าเป็นกรรมการของสโมสรตั้งแต่นั้นมา สำหรับในส่วนระเบียบของหอพักเมื่อปี พ.ศ.2463 ได้กำหนดว่า นิสิตกินนอนจะต้องรับผิดชอบในสิ่งของเครื่องใช้ประจำห้องทุกอย่างตามบัญชีหากแตกหัก เสียหายต้องรับผิดชอบชดใช้ให้ครบบริบูรณ์ ในกรณีถ้าเจ็บป่วยสามารถรักษาพยาบาลที่หอไม่ต้องเสียค่ายา ค่าพยาบาล ถ้าเจ็บหนักต้องส่งโรงพยาบาลผู้ปกครองต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง จะอยู่นอกเขตเรือนนอนหลัง 22.00 น.ไม่ได้ นอกจากได้รับตัวอนุญาต เมื่อปิดเทอมแล้วต้องกลับบ้าน และมอบหมายส่งคืนห้องก่อนออกจะหอ ถ้าจะอยู่ในหอเทอม

¹⁴⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศษ. 10/167. เรื่องระเบียบการหอใหม่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2466.

¹⁴⁹ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509, หน้า 371.

ถัดไปต้องจงก่อนปิดเทอมและห้ามเลี้ยงสัตว์ในหอ¹⁵⁰ การปกครองภายในหอวังมีอนุสาสกรเป็น ผู้รับผิดชอบ มีการพบปะกับนักเรียนในทุกๆ วันศุกร์ที่ห้องเรียนใต้ถุนเรือน ค. ซึ่งมีการจัดทำเป็น รูปแบบเป็นสโมสรรและการสังคมสำหรับนักเรียน ส่วนมากมีการโต้วาทีและข่าวต่างๆ จากหนังสือที่นิสิต ได้จัดทำขึ้น¹⁵¹ สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของอนุสาสกรได้มีนิสิตผู้หนึ่งเล่าถึงการปฏิบัติงานของอนุสาสกร นั้นจะค่อนข้างให้อิสระเสรีแก่นิสิตในการอยู่กิน แต่ในขณะเดียวกันจะต้องรักษาวินัยด้วยโดยส่วนมากจะ เน้นในเรื่องของเวลาที่กลับหอและการแต่งกายของนิสิตในเวลานั้น

“อนุสาสกรหรืออาจารย์ผู้ปกครองจะมาพบพวกเราทุกๆ เจ็ดวัน นอกจากนั้นท่าน ปล่อยให้เราปกครองกันเอง ท่านมาถึงก็ประชุมบ้าง สนทนาถามสารทุกข์สุกดิบบ้าง และดูสมุดเซ็นชื่อของพวกที่กลับเข้าหอเกินสามทุ่มบ้าง แต่ในสมุดนั้นไม่มีชื่อพวก ปุสิก ฝ่าฝืนระเบียบเลย มีแต่ชื่อ “กาโฮ๋ นาสี” ชื่อพวกเราชอบเรียนแขกยามแก่ๆ ที่ คอยบังคับให้เราเซ็นชื่อ ชื่อ “นายยวด” พนักงานดูแลหอ แม้แต่ชื่ออนุสาสกรก็ปรากฏ ว่าชอบกลับเข้าหอเกินสามทุ่ม”¹⁵²

การออกจากหอมีกฎที่เข้มงวดอยู่คือต้องใส่เสื้อชั้นนอก (เสื้อราชประแตน กระดุม 5 เม็ด) ไปด้วย แต่ถ้าไปในเวลากลางวันต้องแต่งเครื่องแบบของนักศึกษาไป คือนุ่งกางเกงขาสั้น ใส่ถุงเท้า ดำ ใส่เสื้อเครื่องแบบ ที่แผงคอดิตพระเกี้ยวของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถ้าแต่งไม่เรียบร้อยเช่นนุ่ง กางเกงแพร ทางอนุสาสกรจับได้จะถูกปรับครั้งละ 50 สตางค์ เท่ากับเบี้ยเลี้ยง 1 วันที่ทางการออกให้ เดือนละ 15 บาท¹⁵³

สำหรับบรรยากาศภายในหอวังอันแห่งแรกที่เปิดให้นิสิตนั้นได้พักอาศัยในระหว่างที่ เรียนเป็นหอแรกโดยเริ่มเปิดในปีพุทธศักราช 2461 ช่วงตั้งแต่การเริ่มตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น วังแห่งนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานให้แก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพื่อ ใช้ประโยชน์ คิววังวินด์เซอร์นั้นใช้เป็นสถานที่เรียนและสถานที่ในส่วนของสำนักงาน ในส่วนของหอพัก นั้นได้มีการสร้างแยกมาเป็นเรือนพักอยู่บริเวณโดยรอบวังวินด์เซอร์ หอพักนั้นได้สร้างเป็นเรือนไม้โดย แบ่งออกเป็น 4 เรือน คือ ก. ข. ค. และ ง. ในจำนวนนี้เฉพาะเรือน ข. ยกพื้นสูง ชั้นบนเป็นที่พัก ชั้นล่าง เป็นที่เรียน เรือนอื่นๆ ยกพื้นสูงแค่เพียง 1 สอก สำหรับเรือน ง. มีห้องพักเพียง 2 ห้องและใช้ห้องน้ำ ร่วมกัน สำหรับหน้าเรือนนอนของหอวังนั้นมีสนามกีฬากว้างใหญ่ ด้านหลังเป็นสระน้ำสวนดอกมะลิและ สวนผัก การเรียนการสอนภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในสมัยระยะแรกๆ จึงเป็นแบบที่เรียกว่า

¹⁵⁰ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509, หน้า 372.

¹⁵¹ พิมพ์ นพรัตน์, “ประวัติหอวัง” จุฬาย บันเทิง 2495, ไม่มีหมายเลขหน้า.

¹⁵² เกรียง กิริติขจร, “หอวัง อาณาจักรของเรา” ใน 70 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : รำลึกอดีต, หน้า 218.

¹⁵³ คลุ้ม วัชรโรบล, “นิสิตใหม่ปี พ.ศ.2468” ใน 70 ปีจุฬาย : รำลึกอดีต, หน้า 25.

Residential College คือเป็นแบบที่นิสิตอาศัยอยู่กินภายในมหาวิทยาลัยนั่นเอง¹⁵⁴ ดังนั้นเมื่อตัวหออยู่ในเขตบริเวณของวังวินด์เซอร์บุคคลทั่วไปจึงนิยมเรียกว่าหอวังแม้ว่าในส่วนของหอพักนั้นไม่ได้อยู่ในตัววังก็ตาม ในระยะแรกหอวังนั้นสามารถรับนิสิตได้เพียง 30 คนเท่านั้นในเวลาต่อมาจึงได้ทำการดัดแปลงสามารถรับนิสิตได้เพิ่มถึงจำนวน 72 คนแต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงไม่เพียงพอต่อความต้องการของนิสิตทั้งหมดจึงต้องมีการสร้างหอใหม่ขึ้นมาหลังจากที่ทางมหาวิทยาลัยได้รับงบประมาณในการสร้างตึกวิทยาศาสตร์ โดยทางมหาวิทยาลัยนั้นมีความต้องการที่จะแบ่งออกเป็นสถานศึกษาส่วนหนึ่งและเป็นที่อยู่กับสนามกีฬาอีกส่วนหนึ่ง โดยให้สถานศึกษาอยู่ทางด้านตะวันออกของถนนพญาไททั้งหมดส่วนทางด้านตะวันตกนั้นเป็นแต่สถานที่ศึกษา¹⁵⁵

งานอดิเรกของนิสิตสมัยหอวังส่วนมากมักจะเน้นหนักในการเล่นกีฬาในตอนเย็นและท่องตำราในตอนกลางวัน ในตอนเย็นเวลาที่ใกล้จะอาบน้ำนั้นมักจะนิยมเล่นกีฬาฟุตบอลซึ่งเป็นที่นิยมของนิสิตเป็นอย่างมากโดยมีการกล่าวในทำนองที่ว่าลูกฟุตบอลนั้นก็คือลูกตะกร้อเล่นกันจนหน้าแข้งฟกเข้าไปหมด สำหรับนิสิตที่ฝึกเริ่มเล่นในตอนแรกก็จะซ้อมบริเวณใต้ถุนเรือน เมื่อมีฝีมือดีแล้วก็จะไปเล่นในบริเวณสนามใหญ่ ประกอบกับทางฝั่งศิริราชไม่มีสนามให้สำหรับฝึกซ้อมฟุตบอลจึงทำให้หอวังนั้นเป็นศูนย์รวมของนิสิตจึงทำให้มีการมาฝึกซ้อมยังฝั่งหอวังอาทิตย์ละประมาณ 2-3 ครั้งโดยส่วนมากผู้ที่มาฝึกซ้อมและคัดตัวให้คือหลวงกายวิภาคบรรยาย การเล่นฟุตบอลของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นสามารถเล่นได้ดีจนเป็นที่นิยมของประชาชนโดยทั่วไป ในปี พ.ศ. 2463 ได้รับพระราชทานถ้วยรางวัลถ้วยใหญ่แห่งสมาคมฟุตบอลสยามในพระบรมราชูปถัมภ์แต่เล่นได้แค่เพียงปีเดียวมีเหตุต้องเลิกไปนั้นเนื่องจากการเล่นฟุตบอลปะปนกับการเล่นมวย นอกจากนี้ยังได้ถ้วยของโกรกแมนและถ้วยของสมาคมสงเคราะห์สัตว์เป็นกรรมสิทธิ์ด้วย นอกจากนี้คุณพระเจริญวิศวกรรม(เจริญ ตราภักยานิช)ได้สนับสนุนในการฝึกให้เล่นกีฬาเบสบอลจนสามารถเล่นกันได้เป็นอย่างดีแต่ภายหลังที่ได้ข้ามฟากไปเรียนทางศิริราชแล้วก็ไม่ได้เล่นกันต่อไป ส่วนในตอนกลางวันนิสิตส่วนมากก็จะอ่านหนังสือท่องตำรากัน โดยจากบันทึกได้มีการกล่าวไว้ว่าถัดจากสระบัวออกไปจะเป็นไร่มักของคนจีนซึ่งชอบใส่ปุ๋ยด้วยอุจจาระสดๆ จนในบางครั้งไม่อาจจะสามารถทนกลิ่นอันอบอวลได้ นอกจากจะมีการเล่นกีฬาฟุตบอลแล้วก็ยังมีการเล่นเทนนิสซึ่งในเวลานั้นยังไม่ได้มีการจัดตั้งสโมสร นิสิตต้องใช้ทุนทรัพย์ของตนเองในการลากลูกกลิ้งบดสนามตลอดจนเป็นคนเก็บลูกเองด้วย นอกจากนี้ในวันหยุดนิสิตทางหอวังยังมีงานอดิเรกในการเล่นจับปลาเล่นกันในสระบัวแล้วนำมาเลี้ยงอีกด้วย¹⁵⁶ โดยนิสิตที่พักอยู่ในหอวังส่วนมากจะเป็นคณะแพทยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ส่วนทางคณะรัฐประศาสนศาสตร์กับวิศวกรรมศาสตร์จะอยู่ทางหอวัง

¹⁵⁴ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509, หน้า 366.

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน

¹⁵⁶ พิมพ์ นพรัตน์, ประวัติหอวัง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2495, ไม่มีหมายเลขหน้า.

“...เมื่อ 45- 50 ปีมาแล้ว พวกอักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเตรียมแพทย์ส่วนใหญ่อยู่ในหอวัง พวกวิศวกรรมศาสตร์ รัฐศาสตร์อยู่หอใหม่ ซึ่งอยู่ใกล้เขียงเข้ามาทางตึกอำนวยการของมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน ชาวหอวังมีตลาดเจริญผลเป็นที่เตร็ดเตร่ในเวลาเย็นๆ นุ่งผ้าพื้นบ้าง กางเกงแพรบ้าง ออกไปเดินทำเป็นเจ้าชู้ไก่แจ๊กกับสาวชาววัง ซึ่งตั้งอยู่ตรงวิทยาลัยช่างกลปทุมวัน หรือมีเดะนั้นจะไปจีบแม่ค้าอ้อยควั่นแถวตลาดเจริญผล ส่วนพวกหอใหม่ก็มีตลาดสามย่านเดินโฉบไปโฉบมาพักหนึ่งจึงพากันกลับเข้าหอ...”¹⁵⁷

การกินอยู่ของนิสิตนั้นทางการซัดสื้อผ้าให้ด้วย คนหนึ่งไม่เกิน 30 ชิ้นในหนึ่งเดือน ถ้าเกินปรับตัวละ 5 สตางค์ นักเรียนโดยมากจึงมักใส่แต่เสื้อชั้นในเข้าห้องปฏิบัติการเพื่อกลับเอามาซักเอง เพราะจำนวน 30 ชิ้นต่อเดือนมักไม่พอ นอกจากนี้ทางมหาวิทยาลัยได้จ่ายเบี้ยเลี้ยงให้กับนักเรียนเดือนละ 15 บาทตกเฉลี่ยแล้ววันละ 50 สตางค์ มหาวิทยาลัยจ่ายเบี้ยเลี้ยงสำหรับให้นักเรียนไปหาซื้ออาหารรับประทานตามความต้องการ มหาวิทยาลัยได้มีการจัดตั้งโรงอาหารให้แล้วมีคนเงินมาประมูลผูกขาด ในบางครั้งพฤติกรรมของนิสิตโดยทั่วไปในเวลานั้นมักจะมี ความสนุกสนานครื้นเครงกันเป็นอย่างมากในหมู่นิสิตชาย โดยเฉพาะนิสิตชายรุ่นที่บางครั้งก็อาจจะแสดงพฤติกรรมที่รุนแรงหรือดูไม่ค่อยสุภาพนักให้กับรุ่นน้องเห็น ซึ่งในที่นี่ผู้ศึกษามองว่าอาจจะเป็นการสะท้อนนัยยะของการแสดงพลังอำนาจทางหนึ่งและบ่งบอกบารมีของรุ่นพี่เพื่อป้องกันการแข่งขันระหว่างรุ่นก็ย่อมได้ตามแนวคิดในเรื่องความอาวุโสตั้งแต่ต้น ดังคำบรรยายจากนิสิตผู้หนึ่งว่า

“การกินอาหารในบางวันก็สนุกเพราะได้ดูกีฬาหน้าเงินผู้จัดการ เมื่อพวกใหม่เข้าไปอาจถึงกับสดุ้งและตกตะลึง ทั้งนี้เนื่องจากพวกพี่เก่าๆ เขาสั่งอาหารแล้วไม่ทันใจสักครู่หนึ่งซอ้นส้อมและกระบอกน้ำ บางทีก็เป็นจานปลิวว่อนระดมไปยังจุดหมายที่เดียวกันคือหน้าของผู้จัดการร้านแต่เท่าที่สังเกตไม่เห็นมันตกใจอะไรมาเป็นแต่คอยหลบเสียน้อยเท่านั้น ทั้งนี้สืบทราบมาว่ามันจำพวกเราได้ ถ้าอะไรเสียหายมันก็จำชื่อเราไว้ แล้วก็ไปหาผู้ช่วยอนุสาสทักสตาจให้ พวกเราก็ไม่แปลกขอให้ระบายหายโมโหให้ได้สักหน่อยก็พอ แต่ผลที่ได้ก็คือว่า บางครั้งพอเรานั่งโต๊ะยังไม่ทันสั่งอะไรเลย อาหารที่เราเคยชอบอยู่เป็นประจำนั้นก็มาอยู่ตรงหน้าแล้ว”¹⁵⁸

ส่วนที่มาของคำว่า “หอใหม่” นั้นเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ.2465 โดยสร้างเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวยาวและกันเป็นห้องคล้ายห้องแถวใต้ถุนสูง 2 หลัง นิสิตที่พำนัก “หอวัง” ก็เริ่มเรียกหอนี้ว่า “หอใหม่” เมื่อมหาวิทยาลัยสร้างรั้วและประตูรั้วก็เลยตั้งชื่อตามที่นิสิตเรียกโดยติดชื่อ “หอใหม่” ไว้ที่ลายฉลุเหนือประตูที่ติดกับถนนซอยจุฬายา ฉานในนับว่าเป็นด้านหน้าของหอ อีกด้านที่ออกมาถึงถนนพญาไทได้นั้น

¹⁵⁷ คลุ้ม วัชรโรบล, “นิสิตใหม่ปี พ.ศ.2468” ใน 70 ปีจุฬายา : รำลึกอดีต, หน้า 25.

¹⁵⁸ พิมล นพรัตน์, “ประวัติหอวัง” ใน จุฬายาฉบับจิตต์ 2495, ไม่มีหมายเลขหน้า.

เป็นด้านหลัง เมื่อสร้างเสร็จใหม่ๆ ไม่มีทางออกเพราะมีบริเวณบ้านอาจารย์กั้นอยู่ ต้องมีการต่อรองกันพอสมควรจึงสร้างสะพานข้ามคูละตัดถนนอย่างคดเคี้ยวหลีกรั้วบ้านอาจารย์ท่านหนึ่งออกไป จึงมีถนนออกมาทางถนนพญาไทได้ การที่ใช้ด้านถนนซอยเป็นด้านหน้าคูออกจะเป็นการเหมาะสมในสมัยนั้น เพราะนิสิตที่พักใน “หอใหม่” ส่วนมากศึกษาครุศาสตร์และเตรียมแพทยศาสตร์ ซึ่งอยู่ที่วังวินเซอร์ ฉะนั้นจึงใช้ซอยนั้นเดินไปสถานศึกษาในระยะทางที่นับว่าสั้นมาก ส่วนนิสิตที่ศึกษารัฐศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งมีสถานศึกษาอยู่ที่ตึกใหญ่ทางฝั่งตะวันออกของถนนพญาไท คือตึกบัญชาการหรือตึกคณะอักษรศาสตร์ในปัจจุบันจำต้องเดินอ้อมไปผ่านตรอกเล็กด้านข้างจึงจะออกถนนพญาไทได้ เมื่อได้สร้างสะพานและตัดถนนหลังหอออกถนนพญาไทแล้วนิสิตจึงได้รับความสะดวกขึ้น¹⁵⁹ ส่วนนิสิตเตรียมแพทยศาสตร์มาเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ที่ตึกใหม่ นิสิตครุศาสตร์ก็ย้ายไปศึกษาที่ตึกใหญ่ร่วมกับนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์และรัฐศาสตร์นิสิตที่พักหอนี้จำต้องย้ายมาอยู่หอใหม่ทั้งสิ้น จึงต้องกันห้องชั้นล่าง หอใหม่นั้นสามารถอยู่ได้ห้องละคน เครื่องเรือนมีทั้งเครื่องแป้ง ตู้ใส่ที่นอน และมุ้งหมอนพร้อมเรือนทั้งสองหลังอยู่สบายมาก เย็นสบายไม่ต้องใช้พัดลม มีลมโกรกตลอดเวลาได้ดูเรือนโล่งแลดูสะอาดไม่มีดทับ สำหรับในการสร้างหอใหม่มีพื้นที่ว่างเป็นจำนวนน้อยจึงไม่สามารถสร้างสนามฟุตบอลได้อย่างหวัง บรรยากาศความสัมพันธ์ของชาวหอใหม่นั้นก็เป็นไปอย่างดีเช่นเดียวกับนิสิตในหอวัง รวมทั้งนิสิตของทั้งสองหอพักนี้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเป็นอย่างมากสำหรับความสัมพันธ์ของนิสิตภายในหอนั้น เป็นไปอย่างดีมาก แม้มีเรื่องกระทบกระทั่งกันบ้างแต่เป็นส่วนน้อยแต่เมื่อออกไปรับราชการแล้วก็กลับปรองดองรักใคร่กลมเกลียวกัน ส่วนมากนิสิตนั้นจะมีความสุข อารมณ์ดี สนุกสนานครั้นเคร่งกันอยู่เสมอ บางครั้งถ้าหากนิสิตผู้ใดประพฤติตนไม่เหมาะสมก็จะมี การขัดเกลาทางสังคมควบคุมในหมู่นิสิตด้วยกันเองเพื่อเป็นการสั่งสอนเพื่อนให้ปรับตัวและไม่ให้แตกความสามัคคีกันโดยการแกล้งหยอกล้อกันบ้าง อยู่ด้วยกันอย่างสนุกสนานตามประสาชายหนุ่ม โดยจากคำบอกเล่าของนิสิตผู้หนึ่งได้กล่าวบรรยายถึงความรักความสามัคคีของนิสิตภายในหอวังได้เป็นอย่างดี

“...สังคมของผู้ที่พักในหอนั้นสอนให้เราเป็นสุภาพบุรุษ เป็นลูกผู้ชาย รวมกันเป็นกลุ่มก้อน ใครแตกคอกออกไป ทำตัวไม่ใช่ลูกผู้ชาย เราเรียกว่า “ไอ้ก๊าบ” และจะถูกอิทธิพลมีดเล่นงานด้วยประการต่างๆ แต่ไม่ใช่เป็นอันตราย เป็นวิธีการหยอกล้อเพราะรัก เป็นต้นว่า กลับมาจากนอกหอไปกุญแจห้องของตน จะพบจาน ซาม ปิ่นโต หรือแม้แต่รองเท้าถูกฉีกเชยขึ้นไปประดิษฐานอยู่บนเตียง กลางคืนเอนตัวลงนอนจะคันคางเพราะหมามุ่ย หรือดับไฟนอนหลับแล้วจะโดนมุ้งเหาะหรือชายมุ้งจะค่อยๆ ถูกเชือกดึงลอยขึ้นไปติดเพดาน ปล่อยให้ยุ่งกั๊ด หรือตีกส่งตบนเพดานเหนือห้องนอน จะมีเสียงดังเป็นระยะๆ เหมือนถูกผีหลอก เพราะพรรคพวกป็นช่องเพดานขึ้นไปติดรอก แขนวนิ้วแขวนกระป๋องและคอยกระดุกเชือกดึงโครมๆ ใครโดนการอบรมอย่างนี้จะต้องนั่งอย่าปากเปราะเพราะอาจเจ็บทเรียนมากขึ้น บรรดาญาติผู้หญิงจะถูกเตือนไม่ให้ย่างกรายเข้าไปเยี่ยมในหอ เพราะดีไม่ดีอาจจะพบพวกนักอาบแดดนอน

159

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509 หน้า 368.

เปลือยกายอยู่ในสนาม หญิงสาวคนใดหลงเข้าไปพบกับใคร จะได้ยินเสียงตะโกน “นึ่ง สอง ช้าม มีหวัง” หรือพวกผู้หญิงสาว ๆ ที่มาทำงานในสวนมะลิ ก็จะได้ยินพวกหนุ่ม กลัดมันตะโกนจากระเบียงพร้อม ๆ กันว่า “นึ่ง สอง ช้าม มีหวัง” ใครจะแปลว่าอะไรก็ช่างเถิด แต่ชาวหอวังรู้กันว่าเป็นวิธีตะโกนเกี่ยวผู้หญิง..¹⁶⁰

นอกจากนี้ชีวิตของนิสิตในหอเวลานั้นไม่ใช่มีเพียงแต่การเล่นสนุกสนานอย่างเดียวเท่านั้น แต่ถ้าหากถึงช่วงระหว่างการสอบนิสิตเหล่านี้ก็มีความมุ่งมั่น เอาจริงเอาจัง ดูหนังสือตำราจนถึงรุ่งเช้าแล้วจึงไปสอบตั้งค้ำกล่าวที่ว่าเรียนเป็นเรียน เล่นเป็นเล่น ดังการเล่าบรรยายของนิสิตผู้หนึ่งว่า

ถึงฤดูหนาวเป็นเทศกาลละครประจำปี พวกเราก็ทำงานกันตัวเป็นเกลียว ซ้อมละครกันหามรุ่งหามค่ำ สร้างโรงละครกันเองที่หอวัง อาจารย์ไม่เกี่ยว ใครมีแฟนก็กระหยิ่มยิ้มย่อง งานละครเป็นเรื่องใหญ่ งานเรียนเป็นเรื่องเล็ก ถึงเทศกาลแข่งขันฟุตบอลระหว่างหอ พวกหอใหม่ก็พากันเฮโลมาหอวังรอบ ๆ สนามจะได้ยินเสียงเคาะจานเคาะปิ่นโตกันด้วยความคึกคะนอง เสร็จจากแข่งขันแล้วก็พากันแห่ด้วย ซึ่งปั่นด้วยดินและปิดกระดาษตะกั่วไปรอบ ๆ หอ ร้องเพลงตีเกราะเคาะไม้เฮฮากันเหมือนเด็ก ๆ ชีวิตในหอตลอดปีนั้นช่างเป็นชีวิตที่สนุกสนาน สดชื่นและมีความสุขเสียจริง ๆ หอจะเจียบสังคักก็ต่อเมื่อถึงปลายปีจนหรือถึงระยะสอบไล่ เสียงขลุ่ย เสียงซอของนักเลงดนตรีจะเจียบหายไป ไฟตามระเบียบหอจะสว่างไสวเหมือนงานเฉลิมพระชนมพรรษา ต่างคนจะยกโต๊ะออกมานั่งรับลมเย็นดูหนังสือกันอย่างเคร่งครัด บางคนหัวน้ำมาก็เอาน้ำตาลทรายกรอกปากและดื่มน้ำตาม หรือกินขนมปังปอนด์แล้วก็คุยว่ากิน “เลท ซัปเปอร์” มีจำนวนไม่น้อยเลย ที่เพริดมานาน ต้อง “ไฟท์ ทู เดอะ ดอน” มุกกันจนรุ่งแจ้ง นึกถึงความหลังในหอ นั้น หาไม่ได้อีกแล้ว สมัยนั้นหอวังเป็นอาณาจักรของเรา และโลกนี้เป็นของเราอย่างแท้จริง¹⁶¹

ส่วนความสัมพันธ์ของนิสิตกับอาจารย์ผู้ปกครองหอกับนิสิตนั้นเป็นไปด้วยดี แม้บางครั้งนิสิตจะมีการทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม โดยเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่ได้รุนแรงเกินไปนั้นก็มีการสั่งสอนด้วยวิธีการที่นุ่มนวลโดยใช้เหตุผลเป็นหลักโดยหลีกเลี่ยงการว่ากล่าว

“ท่านเจ้าคุณอธิการและคุณหญิงได้เอาใจใส่ดูแล และอบรมพวกเราเสมือนบุตรในอุทร ซึ่งพวกเราจะลืมนพระคุณนี้เสียมิได้ เพราะความดีของท่านเจ้าคุณผู้ล่วงลับไปแล้ว และเพราะมีเพื่อนเป็นตัวอย่างที่ดี มองไปทางไหนก็พบแต่หนักมู จะคุยกับใครก็ไม่มีเลยต้องกลายเป็นนักมูบ้าง จึงทำให้ข้าพเจ้าได้รับเงินรางวัลไปอวดทางบ้าน นี้

¹⁶⁰ เกரிய กิรติขจร, “หอวัง อาณาจักรของเรา” ใน 70 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : รำลึกอดีต, หน้า 218.

¹⁶¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 210-211

แหละคือผลของการประจำหอละท่าน เหตุการณ์หนึ่งที่ข้าพเจ้าจำได้ไม่ลืมคือ หลังหอใหม่เรือนได้ผ่านที่โล่งเตียนไปประมาณ 50 เมตรมีศาลเจ้าชื่อ "ศาลเจ้าแป๊ะกงซัน" ที่นั้นมีหีบขมหม่อมมากมาย เวลาบ่ายหรือกลางวันผู้ที่กลับหอใครจะได้ขมมารับประทาน ก็ไปเรียกลูกคุ่มมาหลาย ๆ คน ซ้อมชื่อเจ้าขมและให้สัญญาณึ่ง สอง ข้าตะโกน "เต้าหู้ทอด" สักสามครั้ง เจ๊กชายเต้าหู้ทอดก็หีบขมมา เราเรียกขมแบบนี้อยู่หลายครั้งจนวันหนึ่ง ท่านอธิการไต่ยีนเข้าเลยเรียกข้าพเจ้าไปหาและยื่นกระดาษแผ่นหนึ่งให้เอาไปปิดที่ห้องหน้ามุขเพื่อนิสิตจะได้อ่านทั่ว ๆ กัน

สักราวพวกเราชาวหอใหม่
แต่งกายสะอาดหมดจดงดงามดี
ยามเย็นเล่นกีฬาทำทางถนัด
นักเรียนมหาวิทยาลัยไซ้ชานา

เลิศวิไลกิริยามีราดี
ดูเป็นที่เพลิดเพลินเจริญตา
แต่ส่งเสียงเหมือนเด็กกวัดวอนนา
เที่ยวกู่หาเรียกควายที่หายเอ๋ย¹⁶²

ปัญหาที่เกิดขึ้นในหอพักนั้นจากการศึกษาเอกสารหลายฉบับพบว่าแม้ว่านิสิตนั้นจะมีความรักใคร่สามัคคีกัน แต่บางครั้งก็ได้เกิดเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ขึ้นเนื่องมาจากความซุกซน รักความสนุกสนานและสะดวกสบายจนเกินกว่าเหตุ จึงทำให้เกิดคดีความต่าง ๆ ขึ้น การกระทำความผิดนั้นถ้าหากนิสิตผู้ทำความผิดไม่สำราญการทำความผิดของตนก็ต้องถูกไล่ออกจากหอพัก ในที่นี้ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างจากสองเหตุการณ์ที่ศึกษาพบ เหตุการณ์แรก ที่หอวังนั้นโดยปกติเป็นเรือนพักที่มีนิสิตหลายรุ่นหลายคณะพักอยู่ร่วมกัน วันหนึ่งตอนกลางวันมีนิสิตอักษรศาสตร์เริ่มจุดประทัดเล่น มีคนรู้เห็นกันเกือบทุกคน คืนหนึ่ง (พ.ศ.2474) เวลาตีก็ยังมีเสียงประทัดทั้งแวงดังขึ้นได้เรือน ข. คนแตกตื่นกันทั้งหอ เกิดการโต้สวนขึ้น ในขณะนั้นพระเจริญวิศวรรม (เจริญ ศรภักย์วานิช) คณบดีคณะวิศวรรมศาสตร์เป็นผู้ควบคุมหอได้มาโต้สวนให้นิสิตผู้หนึ่งเล่าลำดับเหตุการณ์มาตั้งแต่ต้น ผลที่พระยาภรรตราชา (มล. ทศทิศ อิศรเสนา) ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยได้ตัดสินใจไปคือให้นิสิตอักษรศาสตร์ 2-3 คนออกไปจากหอพักเป็นเวลา 3 เดือน¹⁶³ ส่วนเหตุการณ์ที่สองเป็นคดีที่ค่อนข้างรุนแรงและก้าวร้าว ปราบกฏคดีจากเอกสารรายงานการประชุมพิเศษของสภาการปกครองนักเรียนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เหตุการณ์เกิดขึ้นที่บริเวณหอวังเมื่อจวนหยุดเทอม มีนักเรียนหลายคนได้พยายามพังประตูห้องน้ำที่หอวังโดยการเขย่าและสั่นประตูดังปัง ๆ และทำประตูนั้นเสียหาย แล้วเอาอุจจาระทิ้งเข้าไปในห้องปฏิบัติการเคมีของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และกล่าววาจาหยาบคายต่อคณบดีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เนื่องจากไม่พอใจที่ทางคณะปิดไม่ให้ใช้ห้องน้ำในตึกซึ่งแต่เดิมได้เคยใช้อย่างสบาย นิสิตผู้หนึ่งได้กระทำความผิดจริงคือการทำให้ประตูเสียหายแต่บายเบี่ยงไม่ยอมรับสารภาพ ดังนั้นกรรมการจึงไม่มีเหตุในการลดหย่อนผ่อนโทษ โดยกรรมเห็นว่าควรให้ออกไปจากหอภายใน 3 วัน แต่ภายใน 3 วันนับตั้งแต่วันอ่านประกาศ นักเรียนที่ร่วมกระทำความผิดนี้ด้วยมาสารภาพกรรมการจะ

¹⁶² เหมาะะ ชลานุเคราะห์, "ประวัติหอใหม่" ใน จุฬาลงกรณ์ 2495, ไม่มีหมายเลขหน้า.

¹⁶³ เจริญ ชรรพพานิช, "วิทยาศาสตร์ในอดีต พ.ศ.2471-2478" ใน 70 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : รำลึกอดีต, หน้า 34.

งดการบังคับกับนิสิตที่ได้ตัดสินใจไปแล้ว เพียงแต่ให้นิสิตทำทัณฑ์บนไว้โดยให้ผู้ปกครองมาพบกับ อนุสาสก์เพื่อรับรองนิสิตผู้นั้นภายใน 7 วัน¹⁶⁴

3.4.2 การใช้ชีวิตในการเรียนและความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ

3.4.2.1 การใช้ชีวิตในการเรียนของนิสิต

การใช้ชีวิตในการเรียนของนิสิตเวลานั้นจะเริ่มตั้งแต่ประมาณ 8 โมงเช้าจนถึง 4 โมงเย็น การเรียนของนิสิตทั้งคณะแพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และรัฐรัฐประศาสนศาสตร์ก็ต้องมาเรียนวิชาพื้นฐานร่วมกันที่อักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ บรรยายภาคและวิธีการเรียนของแต่ละคณะนั้น แตกต่างกันไป จากเอกสารระเบียบการคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์เมื่อปี พ.ศ. 2464 ได้กล่าวถึงวิธีการเรียนการสอนโดยหลักทั่วไปมี 4 ลักษณะด้วยกัน คือ

“1. ปาฐกถา (Lecture) ซึ่งครูผู้สอนได้เตรียมหัวข้อมาจากต่างประเทศหลายเล่ม รวมกันมาย่อและเคล้าปรุงจนเป็นข้อความที่จะแสดงวิชานั้นให้ชัดเจนสั้นและใหม่ที่ สุดที่จะฟังกระทำได้ แล้วบรรยายให้ฟัง พร้อมด้วยรูปภาพรูปนั้น เครื่องขัดทองหรือ ตัวอย่างต่างๆ

2. การแสดงวิชา (Demonstration) ต่างจากปาฐกถาในหัวข้อ 1 นั้น การแสดงนี้ ครูผู้สอนตั้งเครื่องทดลองวิชาหรือแสดงวิชา (Apparatus for Experiment of Demonstration) ทำให้นักเรียนดูและอธิบายถึงวิธีการต่างๆ (ในปัจจุบันคือ การทดลองปฏิบัติการ (Laboratory) นั้นเอง)

3. การประชุมปุจฉาและวิสัชนา (Conference) กล่าวคือมีการถามและตอบใน ระหว่างครูและนักเรียนในวิชานั้นทั้งนี้เพื่อกระทำให้การเรียนของนักเรียนก้าวหน้าขึ้น

4. การพรรณนาโดยฉายรูป เมื่อมีเวลาว่างนอกจากตารางสอนบางครั้งบางคราวก็มีการฉายรูปด้วยเครื่องฉาย (Lecture Lantern) ฉายที่จอใหญ่ด้วยแสงไฟฟ้า เป็นรูปที่เกี่ยวข้องด้วยวิทยาการต่างๆ และพรรณนาการที่ปรากฏในรูปนั้น”¹⁶⁵

ลักษณะเด่นชัดของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอย่างหนึ่งคือนิสิตส่วนมากให้ความสนใจในการเรียนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสอบจะมีการท่องตำราจนแทบจะไม่ได้นอน นิสิตมีความสนใจในการมุ่งมั่นท่องตำราจนมาก จนถึงยอมขัดคำสั่งในการฝึกเสือป่าซึ่งเป็นงานราชการ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในกิจกรรมการฝึกซ้อมเสือป่าประจำปีนั้นปรากฏว่าจะ

¹⁶⁴ หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปรจ 18.7/1. เรื่องรายงานการประชุมพิเศษของสภากรรมการปกครองนักเรียนจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ครั้งที่ 1-2 (14,17 ตุลาคม 2468)

¹⁶⁵ อังไว้ในไพฑูรย์ สีนลารัตน์, “พัฒนาการของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย,” หน้า42.

กระทำประมาณ 20 วันก่อนการสอบ โดยนิสิตจะต้องเสียเวลาไปซ่อมเสือป่าซึ่งเป็นกิจกรรมบังคับในหลักสูตรถึง 15 วัน จึงทำให้มีเวลาในการทบทวนตำราเหลือน้อย โดยปกติแล้วในแต่ละปีนิสิตก็จะพกตำราไปศึกษากันคนละ 1-2 เล่ม เพื่อแลกกันอ่านในตอนกลางคืนและช่วยกันทบทวนเพราะอยู่ในกองร้อยเดียวกัน แต่ปรากฏว่ามีอยู่ปีหนึ่งทางผู้บังคับบัญชาให้นิสิตแยกกองร้อยออกจากกัน เพื่อแยกกันฝึกเพราะเห็นว่านิสิตส่วนมากหัวแข็ง จึงทำให้ออนหลังจากการเลิกฝึกนิสิตไปรวมตัวกันนอกค่ายฝึกเพื่อทบทวนตำราซึ่งถือว่าเป็นการขัดคำสั่งผู้บังคับบัญชา ส่งผลทำให้มีผู้แทนนิสิตบางคนถูกลงโทษในเวลาต่อมา ถึงกับทำให้นิสิตผู้หนึ่งสอบไล่ไม่ผ่านเพราะสอบคะแนนความประพฤติเสือป่าได้ 0 คะแนน มีผลทำให้นิสิตผู้นั้นต้องซ้ำชั้นจึงทำให้นิสิตผู้นั้นตัดสินใจลาออกในเวลาต่อมา โดยคณบดีให้เหตุผลว่านิสิตนอกจากจะมีความรู้ดีแล้วจะต้องมีความประพฤติดีด้วยทั้ง ๆ ที่นิสิตผู้นี้มีผลการเรียนดีเยี่ยมเป็นที่ 1 ตลอดมาก็ตาม ส่งผลทำให้ภายหลังนิสิตจึงไม่ต้องเข้าร่วมกิจกรรมเสือป่าอีกโดยได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยกระทรวงศึกษาธิการถวายความเห็นว่ายประโยชน์ของเสือป่าได้ไม่คุ้มค่ากับการเสียเวลาเรียน¹⁶⁶

จากการศึกษาข้อมูลพบว่าวิธีของการเรียนการสอนในเวลานั้นไม่ได้มีเพียงที่กำหนดไว้ในระเบียบการเท่านั้น กิจกรรมในการเรียนของทางมหาวิทยาลัยนั้นมีความหลากหลายเป็นอย่างมากแตกต่างกันออกไปตามแต่ละคณะและธรรมชาติของวิชา ถ้าเป็นสาขาวิชาทางด้านอักษรศาสตร์ หรือ รัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์นั้นส่วนใหญ่ก็เป็นการบรรยาย ปาฐกถา การประชุมปุจฉาและวิสัชนา ส่วนทางด้านวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์นั้นก็จะมีการบรรยาย การเข้าห้องทดลองหรือที่เรียกว่าห้องทดลองวิชา การปฏิบัติงานในโรงงาน ส่วนทางด้านการแพทย์นั้น การเรียนการสอนมีแบบแผนเฉพาะของตนเอง นอกจากการศึกษาภายในมหาวิทยาลัยทางมหาวิทยาลัยยังได้มีการสอนแบบทัศนศึกษาด้วยโดยมีอาจารย์เป็นผู้นำไป เช่น ไปดอนเมือง ดูเครื่องบิน ไปชมโบราณสถาน นิสิตชายถ้าเดินทางโดยรถไฟจะเหมาทั้งตู้ติดป้ายว่า “คณะนิสิตจุฬาฯ” เวลาจะขึ้นรถไฟต้องแต่งเครื่องแบบเต็มที¹⁶⁷ รวมทั้งยังได้มีการเชิญผู้ที่มีความรู้เฉพาะมาปาฐกถา เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ บรรยายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธานีนิวัติทรงบรรยายเกี่ยวกับอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียต่อวัฒนธรรมไทย พระยาภักดีนิเวศน์(พรานขนิส บีแซร์)ปาฐกถาพิเศษ อาจารย์นอร์แมนซ์ตันบรรยายทางด้านภูมิศาสตร์ ในการบรรยายแต่ละครั้งนอกจากจะมีนิสิตและอาจารย์เข้าฟังการบรรยายแล้ว ยังมีบุคคลภายนอกมาร่วมเข้าฟังการบรรยายด้วย¹⁶⁸ นอกจากทางด้านวิชาการแล้วยังมีการอบรมทางด้านจิตใจจัดให้มีการฟังพระธรรมเทศนาที่สโมสรหรือหอใหม่อีกด้วย ทั้งนี้ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างบรรยากาศของการเรียนในแต่ละคณะ เช่น การเรียนในคณะวิศวกรรมศาสตร์สมัยนั้นตอนหนึ่งว่า

¹⁶⁶ พโยม โรจนวิภาค, พ.27 สายลับพระปกเกล้าฯ, (กรุงเทพฯ : วลี ศรีเอชนัน, 2547), หน้า 56-85.

¹⁶⁷ หม่อมหลวงจิวรายุ นพวงศ์, “เหนือความทรงจำ” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รัลลือกอดดี, หน้า 27.

¹⁶⁸ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 50 ปี วิทยาศาสตร์บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2476-2527, หน้า 43.

อย่างไรก็ดีปัญหาในการเรียนการสอนอีกประการหนึ่งก็คือนิสิตในเวลานั้นยังมีพื้นฐานความรู้ทางด้านภาษาอังกฤษไม่ค่อยดีนักจึงทำให้เกิดอุปสรรคในการเรียน เนื่องจากการเรียนการสอนนั้นเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด อาจารย์ไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ จึงทำให้นิสิตบางส่วนพากันง่วงหรือหนีเรียนบ้างในบางครั้ง ดังที่ท่านผู้หญิงผอบ โปษะกฤษณะ เล่าให้ฟังตอนหนึ่งว่า

“..พอถึงชั่วโมงภาษาอังกฤษก็เรียนรวมกันหมดทุกคณะ อาจารย์อยู่ข้างหน้าชั้น พูดก็ค่อย ฟังก็ไม่ค่อยออก จดไม่ทันวุ่นวายไปหมด บางทีก็หมดชั่วโมงแล้วไม่รู้ว่าจะทำอะไรมาบ้าง คิดแต่วิชาที่เรียนบางวิชาแปลกน่าเรียน และเป็นวิชาที่ลอกจากกระดานคำจึงทำให้อยากเรียน เช่นวิชา Phonetics ถ้าเป็น Reading ก็คอยถามเพื่อน ถ้าเป็นชั่วโมงวรรณคดีก็เกือบหมดแรงเพราะฟังไม่ออก ให้เปิดหนังสืออ่านวรรณคดีเก่าแก่ของอังกฤษตั้งแต่สมัยเรื่อง Beowulf ทำให้ง่วงนอนเป็นที่สุด บางคนหนีไม่เข้าเรียน บางคนก็หาทางแกล้งนิสิตหญิงโดยหาเม็คมะขามบ้าง เม็คน้อยหน้าบ้างหย่อนลงมาตามช่องเพราะห้องเรียนอยู่ใต้ถุนห้องนอนบ้าง บางคนเจาครูที่พื้นแล้วแกล้งส่งเสียงลงมาเป็นเสียงลิง เสียงแมว มีวิธีแกล้งกันอย่างสนุกสนาน”¹⁷¹

ส่วนในเรื่องการวิจัยนั้นพบเพียงแต่ในคณะแพทยศาสตร์เพราะนอกจากการสอบปลายปีแล้วยังกำหนดให้มีการทำวิทยานิพนธ์ (Thesis) ประกอบอีกด้วย การศึกษางานของไพฑูริย์สินลาร์ดีน์พบว่าการศึกษาในมหาวิทยาลัยยุคก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ ไม่มีลักษณะของงานวิจัยที่จัดทำขึ้นเพื่อต้องการค้นคว้าแสวงหาและบุกเบิกความรู้ใหม่ ตามเจตนารมณ์ของการวิจัยอย่างแท้จริง แต่เป็นงานวิจัยที่ประกอบงานเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งแยกออกได้เป็น 2 ประเภท โดยประเภทแรกคือการวิจัยเพื่อประกอบหลักสูตรชั้นปริญญา การวิจัยด้านนี้คือ การวิจัยในรูปของวิทยานิพนธ์ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรเพื่อรับปริญญาแพทยศาสตร์ ผู้ที่จบปริญญาแพทยศาสตร์ได้นั้นจะต้องสอบและทำวิทยานิพนธ์ (Thesis) จนเป็นที่พอใจของคณะกรรมการจึงจะผ่านการสอบรับปริญญาไปได้ นอกจากหลักสูตรคณะแพทยศาสตร์แล้ว คณะวิศวกรรมศาสตร์ก็ได้มีการเตรียมร่างหลักสูตรในระดับปริญญาตรีไว้เช่นกัน และในหลักสูตรดังกล่าวนั้นก็ได้อาศัยวิทยานิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรด้วยเช่นกัน และ อีกประเภทหนึ่งคือการวิจัยเพื่อประกอบงานอาชีพ การวิจัยในด้านนี้มีเฉพาะในส่วนของอาชีพและส่วนองงาน สำหรับในยุคนี้งานอาชีพที่มีการวิจัยมากก็คือ อาชีพแพทย์ ซึ่งมีทุนสนับสนุนค้นคว้าในด้านการสอนของคณะแพทยศาสตร์ เรียกว่า “ทุนค้นคว้าหาความชำนาญและวิธีสอนในโรงเรียนพยาบาลศิริราช” นอกจากนี้แล้วจะเห็นได้ว่าการสร้างหลักสูตรและการสอนในระยะนี้คงจะต้องอาศัยหลักการวิจัยประกอบด้วยเป็นอย่างมาก เพราะเป็นระยะเริ่มต้น ซึ่งหลักการข้อนี้อาจถือได้

170 ประพนธ์ เสรวีรัตน์ และ ผน แสงสิงแก้ว, “กุลกระหม่อม-ปรมาจารย์.” อ้างไว้ใน คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล, ชุมนุมพระนิพนธ์และบทความเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์, (กรุงเทพฯ : ศิริราช, 2508), หน้า 805-807.

171 ท่านผู้หญิงผอบ โปษะกฤษณะ, “บททวนความหลังครั้งอยู่อักษรศาสตร์” ใน อักษรศาสตร์บัณฑิต 50 ปี, (กรุงเทพฯ : จุฬาฯ, 2529), หน้า 49.

ว่าเป็นการวิจัยเฉพาะกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง¹⁷² สาเหตุที่ทำให้การวิจัยของมหาวิทยาลัยในเวลานั้นเป็นไปได้ช้าและยังไม่ได้เป็นการกิจหลักของมหาวิทยาลัยในเวลานั้น เนื่องจากข้อจำกัดในของเงินทุนและงบประมาณที่ต้องใช้เป็นจำนวนมากโดยรัฐบาลในเวลานั้นเห็นว่ายังไม่คุ้มค่าที่จะลงทุน ดังนั้นมหาวิทยาลัยจึงมีภารกิจหลักในการเป็นมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นในด้านการสอนเป็นหลัก มีการสอบไล่ความรู้ และสามารถให้ปริญญาแก่ผู้สำเร็จการศึกษาได้ในบางคณะเท่านั้น ดังหลักฐานตอนหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าในมหาวิทยาลัยนั้นยังไม่พร้อมในด้านการกิจการการวิจัยซึ่งเป็นคำกล่าวของสมเด็จพระยาไชยนาทเรนทรที่ส่งไปยังพระยาตรีวิศวกรม (ตรี ตรีวิศวกรม) ความว่า

“...ส่วนการสอบสวนตรวจค้นและส่งเสริมวิชาเพื่อประโยชน์แก่ประเทศและมนุษยชาติซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญอันหนึ่งของมหาวิทยาลัยนั้นเป็นขั้นสูงขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง เมื่อฐานะของนักเรียนยังเป็นอยู่เพียงเท่านั้นจะเขยิบขึ้นไปอีกขั้นหนึ่งย่อมเป็นการยากอยู่เอง นอกจากนี้ประเทศสยามยังอยู่ในที่ยากด้วยเหตุที่อยู่ห่างไกลประเทศที่รุ่งเรืองบริบูรณ์ ทั้งมีพลเมืองน้อย และกิจการต่าง ๆ เพิ่งเริ่มทำตามแบบยุโรป การสอบสวนตรวจค้นในทางวิชาต่าง ๆ ย่อมต้องใช้ตำราและหนังสืออื่น ๆ สำหรับค้นและต้องมีเครื่องมือเครื่องใช้และอื่น ๆ สำหรับประกอบการทดลอง รวบรวมสถิติ ฯลฯ เป็นจำนวนมากทั้งสิ้น ในทวีปยุโรปประเทศทั้งหลายอยู่ใกล้ชิดติดกัน แม้ประเทศเล็กจะขาดแคลนอย่างใดก็ไปค้นหาในประเทศใหญ่ใกล้เคียงซึ่งบริบูรณ์ด้วยประการต่าง ๆ ได้ง่าย (เป็นต้นว่า หนังสือบางเรื่องมีแต่ที่ British Museum Library ที่กรุงลอนดอน แม้ชาวกรีกหรือชาวฟินแลนด์จะเดินทางไปค้นหาที่ลอนดอน ก็ได้ง่ายกว่าที่ชาวสยามจะไปถึงลอนดอน) ส่วนการทดลองบางอย่างเช่นในทางแพทย์เป็นต้น ในประเทศเล็กมีพลเมืองน้อยทำได้ยากกว่าในประเทศที่มีพลเมืองมาก เพราะกว่าจะลงความเห็นลงไปได้ในทางใดทางหนึ่ง ต้องได้สังเกตพิจารณาคนจำนวนมากและได้รวบรวมสถิติไว้จนเป็นที่พอใจแล้ว การสอบสวนตรวจค้นในบางเรื่องอาจทำได้สะดวกในประเทศนี้เมื่อมีผู้สามารถทำได้ก็ควรให้ทำไป แต่บางเรื่องทำได้ยากหรือไม่ได้ที่เดียวก็ต้องตกเป็นหน้าที่ของผู้ที่ออกไปศึกษาในประเทศอื่น สิ่งสำคัญสำหรับงานประเภทนี้ก็คือ หอสมุดอันบริบูรณ์ด้วยหนังสือที่จะใช้เป็นประโยชน์ในทางสอบสวนตรวจค้น แต่การที่จะมีหนังสือพอใช้บริบูรณ์นั้นต้องลงทุนมาก ถ้ามีผู้ใช้หนังสือมากพอ แม้จะต้องลงทุนลงแรงก็คุ้ม แต่ถ้ายังมีผู้ใช้น้อยอยู่เช่นนี้ แม้จะมีทุนมากก็ยังไม่น่าจะทุ่มเทลงไปทางนี้ จะได้ประโยชน์ไม่คุ้มเงิน เพราะฉะนั้นการที่มหาวิทยาลัยยังบกพร่องในทางนี้ อยู่ก็เป็นธรรมดา ไม่น่าอับอายขายหน้า”¹⁷³

¹⁷² อังไว้ในไพฑูรย์ สินารัตน์, “พัฒนาการของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย,” หน้า 44-45.

¹⁷³ สมเด็จพระยาไชยนาทเรนทร, “รายงานเรื่องมหาวิทยาลัย,” อ้างไว้ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 171.

ด้านการวัดผลการศึกษา ถือการสอบเป็นเรื่องสำคัญบางวิชาอาจารย์ผู้สอนอาจจะให้ งานในระหว่างเรียนเป็นครั้งคราวแล้วให้คะแนนงานแต่ละครั้งนำไปรวมกัน คะแนนสอบตอนปลายปีอีก ครั้งหนึ่ง¹⁷⁴ โดยเป็นการให้เป็น Letter grade แต่ยังไม่ได้มีการใช้ระบบหน่วยกิต การตัดสินขั้นสุดท้าย จะขึ้นอยู่กับคณะกรรมการของแต่ละคณะแล้วจึงประกาศให้นิสิตทราบ โดยจากคำบอกเล่าของ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ว่า

“...ใน 5 วิชานี้ ต้องสอบให้ได้แต่ละวิชา จึงจะเรียกว่าผ่าน ใครสอบตกก็ต้องโดน Re-ต่าง ๆ คือ ตก 1 วิชา Re-exam ตก 2 วิชา Repeat ตก 3 วิชา Re-entrance คือให้ สอบเข้ามาเรียนใหม่ในคณะเดิม แต่ถ้าตกถึง 4 วิชาละก็ไม่มีปัญหา Retire ไม่ให้สอบ เข้ามาเรียนคณะเดิมอีก เกณฑ์การให้คะแนนว่าเป็นแบบ Letter grade 4 ระดับ คือ A B C D ใครได้ D ก็ตกเลย เกรด A = 80-90 คะแนน B = 75-80 และ C คือพวกที่ได้ 60 ขึ้นไป...”¹⁷⁵

การให้เกรดในเวลาเรียนในเวลานั้นค่อนข้างยากเพราะกว่าจะได้คะแนนเกินร้อยละ 60 นั้นลำบากมาก ส่วนใหญ่จะได้ตั้งแต่ร้อยละ 60-65 ดีขึ้นมาหน่อยก็ร้อยละ 65-70 ผู้ที่ได้ร้อยละ 70 ขึ้นไป ถือว่าเรียนเก่ง¹⁷⁶ ส่วนการให้ปริญญาของทางมหาวิทยาลัยนั้นยังไม่มียกระดับชั้นเกียรตินิยมเพราะจาก หลักฐานรายนามผู้ที่ได้รับรางวัลในวันรับปริญญาปี พ.ศ. 2475 มีเพียงแต่การให้รางวัลเหรียญทองคำ และเหรียญเงินสำหรับผู้สอบได้คะแนนเป็นลำดับที่ 1 และ 2 ตลอดหลักสูตรและเหรียญทองแดงสำหรับผู้ ที่ได้คะแนนเป็นลำดับที่ 1 ของภาควิชาซึ่งเรียกว่าเหรียญทองแดงซึ่งมีเพียงแต่คณะแพทยศาสตร์ เท่านั้นที่สามารถให้ปริญญาในหลักสูตรเวชบัณฑิตได้ ส่วนคณะอื่นทางมหาวิทยาลัยมีการให้เพียงแต่ ประกาศนียบัตรเท่านั้น ยังไม่มีการให้ปริญญาเกียรตินิยมแต่อย่างใด¹⁷⁷

3.4.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตในมหาวิทยาลัย

ในส่วนสภาพสังคมโดยทั่วไปของนิสิตนั้นภายหลังผ่านการสอบคัดเลือกแล้ว นิสิตที่เข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยในตอนแรกยังคงมีการจับกลุ่มระหว่างเพศเดียวกันและโรงเรียนเดียวกันอยู่¹⁷⁸ นิสิตหญิงใจสมัยแรกนั้นมีความเขินอายเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออยู่ต่อหน้านิสิตชาย ดังคำกล่าวตอนหนึ่งว่า

¹⁷⁴ อ่างไว้ในไพฑูรย์ สีนารัตน์, “พัฒนาการของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย”, หน้า 42.

¹⁷⁵ บุญรอด บิณฑสันต์, 90 ปีวิเศษ จุฬายา 9 รอบคุณพระเจริญ, หน้า 201.

¹⁷⁶ สวัสดิ์ จงกล, “นางเอกละครหญิงคนแรกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ใน หนังสืออนุสรณ์งานศพที่ระลึกคุณหญิงอุบล หุระนันท์, (กรุงเทพฯ : ม.ป.พ, 2546)

¹⁷⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มร7ศ/4, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (11 มี.ค.2468-16 พ.ค.2475) หน้า 220.

¹⁷⁸ วิชา เศรษฐบุตร, “สี่ปีในจุฬาฯ” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รำลึกอดีต, หน้า 38.

“พวกสหายหญิงของเราเป็นคนขี้อายอย่างยิ่ง พอเวลาจะพูดจะจาก็จะบิดไปบิดมาอยู่นาน ถ้าจะแต่งตัวให้สวยกันสักทีก็ไม่กล้าเดินอวดดูฉายเช่นจะแต่งตัวถ่ายรูป (ขณะนั้นยังไม่มีเครื่องแบบ) มีหลายคนแต่งแล้วก็แอบอยู่ในห้อง เวลาเดินออกมาก็ต้องบังโน่นบังนี่ออกมาทีเดียว”¹⁷⁹

สำหรับนิสิตชายนั้นเมื่อได้มีการอยู่อาศัยภายในหอพักรวมกันยิ่งมีความสนิทสนมกันมากขึ้นดังคำกล่าวของชาวหอว่าไม่มีการแบ่งคณะ อย่างไรก็ตามจากการที่นิสิตได้มีการทำกิจกรรมด้วยกันไม่ว่าจะเป็นการเรียน การรับประทานอาหารด้วยกันที่สโมสร การเล่นกีฬาด้วยกัน การทำกิจกรรมร่วมกันก็ทำให้นิสิตนั้นสนิทสนมกันมากยิ่งขึ้นทั้งเพศหญิงและเพศชาย คำบอกเล่าของหม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ พบว่าท่านเห็นว่ารุ่นท่านนั้นโดยทั่วไปนั้นเหล่านิสิตมีสัมพันธภาพอันดีงามมากด้วยปัจจัยหลายประการคือมีนิสิตจำนวนน้อยแค่ 200 คน เรียนรวมในอาคารเดียวกันหมด แม้ว่าจะคนละสาขาวิชา จึงรู้จักสนิทสนมกันทั่วทุกคน นอกไปจากนั้นก็ยังมีกิจกรรมพิเศษซึ่งแม้จะไม่มากเท่าปัจจุบันแต่ก็เป็นกิจกรรมที่ทุกคนมีส่วนร่วม¹⁸⁰ อย่างไรก็ตามก็ตีจากการศึกษาพบว่านิสิตชายและนิสิตหญิงก็ยังคงมีการจับกลุ่มแบ่งกันอยู่นั่นเองไม่ได้มีการรวมเป็นกลุ่มเดียวกันอย่างเช่นนิสิตในปัจจุบัน จากการที่เริ่มรับนิสิตหญิงเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยในสมัยที่หม่อมเจ้าพูนศรีเกษม เกษมศรีทรงดำรงตำแหน่งคณบดีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ในการรับผู้หญิงครั้งนั้นนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยของผู้หญิง ดังข้อความในประวัติของ ม.จ.พูนศรีเกษม เกษมศรีที่แพทย์หญิงไทยเชียง ธรรมารักษ์ คัดมาไว้ตอนหนึ่งว่า

“...ทูลกระหม่อมสมเด็จพระราชบิดา (เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์) ทรงพอพระทัยในการที่ ม.จ.พูนศรีเกษม ทรงรับผู้หญิงเข้าเป็นนักเรียนแพทย์ ทูลกระหม่อมทรงตั้งพระทัยไว้ว่าชนบทธรรมเนียมประเพณีของไทยยังไม่ยอมให้ผู้หญิงออกมาศึกษาแก่ผู้ชาย ยังรักที่จะเก็บผู้หญิงไว้กับบ้าน การที่ ม.จ.พูนศรีเกษม กล้าหาญที่จะให้ลูกผู้หญิงมาเรียนร่วมกับผู้ชายเป็นที่กล่าวขวัญและตำหนิติเตียนกันมาก การที่ ม.จ.พูนศรีเกษม กล้าทำและกล้าเสี่ยงต่อการพลิกแพลงชนบทธรรมเนียมประเพณีไทยเท่ากับเป็นการพลิกประวัติศาสตร์จนทูลกระหม่อมมอดที่จะทรงชมเชยไม่ได้ที่ทรงกล้าเสี่ยงเช่นนั้น”¹⁸¹

การที่นิสิตหญิงหรือที่เรียกกันว่านิสิตานั้นได้เริ่มเข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยเป็นที่อยู่ในความสนใจเป็นอย่างมากของบุคคลในสังคม เนื่องจากจารีตในสังคมแบบศักดินานั้นยังไม่ยอมรับ

¹⁷⁹ เปลื้อง ณ นคร, “อักษรศาสตร์รุ่น 2470-2473” ใน ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509, หน้า 92.

¹⁸⁰ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์, “เหนือความทรงจำ” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รำลึกอดีต, หน้า 27.

¹⁸¹ อ่างไว้ในไพฑูริย์ สินลารัตน์, “พัฒนาการของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย”, หน้า 35.

ความสามารถของเพศหญิงเท่าเทียมกับเพศชาย โดยคาดหวังบทบาทของเพศหญิงให้เป็นภรรยาที่ดีของสามี และแม่ที่ดีของลูก งานที่ฝึกส่วนใหญ่ นั้นจึงเป็นการบ้านการเรือน ส่วนการเรียนที่นอกเหนือไปจากนั้นถือว่าเป็นการแหวกกรอบออกจากจารีต การที่หม่อมเจ้าพูนศรีเกษม เกษมศรี ตัดสินใจให้นิสิตาเข้าเรียนภายในมหาวิทยาลัยจึงนับเป็นการให้โอกาสทางการศึกษาแก่สตรีเข้าศึกษาในระดับสูงเป็นครั้งแรกนับภาวะเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์การศึกษาของไทยที่จะพิสูจน์ความสามารถของสตรีเพศว่ามีความทัดเทียมมิได้ด้อยกว่าเพศชาย อย่างไรก็ตามจากการที่เพศหญิงไม่ค่อยมีเสรีภาพในการออกจากบ้านมากนัก ประกอบกับการคบหาสมาคมระหว่างเพศชายและเพศหญิงนั้นดำเนินไปด้วยความยากลำบาก จึงทำให้บุคคลบางส่วนก็ไม่เห็นด้วยกับการรับสตรีเข้าศึกษาในระดับสูง ดังคำกล่าวของนายอวย เกตุสิงห์ที่สะท้อนถึงทัศนคติของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี "เมื่อมีข่าวว่าสตรีรุ่นแรกได้เข้าศึกษาภายในมหาวิทยาลัยแล้ว ทุกๆ คนก็คอยเฝ้าดูอยู่ว่าเมื่อไรสตรีเหล่านี้จะถูกไล่ออกไปเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง" อย่างไรก็ตามในทัศนะที่เห็นด้วยกับการเรียนของนิสิตานั้นก็มีอยู่เป็นจำนวนไม่น้อยเหมือนกัน เนื่องจากบริบททางสังคมในเวลานั้นได้ก้าวไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยซึ่งยอมรับความเสมอภาคและความเท่าเทียมของบุคคลในสังคมมากยิ่งขึ้น อย่างเช่นหนังสือพิมพ์นอกกรุงได้ให้ทรรศนะว่า การที่นิสิตและนิสิตาสามารถเรียนรวมกันได้นั้นเนื่องจากเป็นผู้ใหญ่แล้ว เป็นการเรียนรู้อารยธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างเพศในสังคม ส่วนหัตถกรได้ให้ความเห็นว่า มหาวิทยาลัยสอนให้รู้จักการใช้ความคิดและรับผิดชอบ และยังสอนให้รู้จักใช้ศิลปะของความเป็นมนุษย์ การจัดสหศึกษาในมหาวิทยาลัยจึงเป็นส่วนสำคัญในการอบรมนิสิตให้รู้จักชีวิตดีขึ้น แม้ว่าสหศึกษาในมหาวิทยาลัยอาจจะไม่สมบูรณ์แต่แต่ถึงกระนั้นก็ยังสามารถสอนให้นิสิตรู้จักเพศตรงข้ามได้ดีขึ้น ดังนั้นในระยะแรกเริ่มการที่สตรีเข้าศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงเป็นเรื่องแปลกใหม่และยังไปเป็นที่ยอมรับของคนในสมัยนั้นเท่าที่ควรนัก¹⁸² การที่นิสิตาได้เรียนร่วมกับนิสิตชายนอกจากจะเป็นการสร้างการเรียนรู้ทางสังคมระหว่างเพศแล้ว ยังเป็นการสร้างความกระตือรือร้นให้กับนิสิตชายในเวลานั้นได้เป็นอย่างมาก

"...ระบบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยถึงแม้จะต่างคณะกันก็ยังมีโอกาสได้เห็นหน้ารู้จักกันอยู่ในตัว การที่ผมนั่งฟังการบรรยายทางวิทยาศาสตร์ทางดึก ขาวร่วมกับนิสิตวิทยาศาสตร์และเตรียมแพทย์นั้น เมื่อจบแล้วผมได้เพื่อนเป็นหมอและครูวิทยาศาสตร์หลายคน วิชาเฉพาะของคณะเท่านั้นที่ไม่มีชาวคณะอื่นร่วม แม้กระนั้นก็ดี มหาวิทยาลัยยังจัดให้มีสโมสรนิสิตเป็นที่ชุมนุมนิสิต เพื่อร่วมงานในสาขาสังคมต่าง ๆ ได้ และทำให้ได้รู้จักกับคนต่างคณะ อย่างผมนี้สมัครเข้าชุมนุมดนตรีก็พลอยรู้จักนิสิตนักร้องประจำวง ทำให้หัวใจชุ่มชื่นได้บ้าง..."¹⁸³

¹⁸² นิสิตา ชูโตและคณะ, บันทึกสตรีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2470-2528, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 9-11.

¹⁸³ วิชา เศรษฐบุตร, สี่ปีในจุฬาฯ ใน 70 ปีจุฬาฯ : รัลึกอดีต, หน้า 40.

3.4.2.3 การใช้ชีวิตในการเรียนและความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตกับอาจารย์

การอบรมสั่งสอนในเรื่องกิริยามารยาทภายในมหาวิทยาลัยเป็นสิ่งที่ผู้บริหารและครูอาจารย์ยุคแรกเน้นย้ำและเคร่งครัดเป็นอย่างมากเพราะส่วนหนึ่งนั้นอาจจะมาจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงต้องการให้ผู้ที่เข้ามาศึกษานั้นมีความเป็นสุภาพบุรุษ โดยเป็นแนวคิดที่พระองค์ได้รับมาจากการศึกษาในประเทศอังกฤษ แม้ว่าจะไม่ได้ทรงมีพระราชดำรัสต่อนิสิตโดยตรงแต่สิ่งที่พระองค์กังวลพระราชหฤทัยก็คือในเรื่องของความเป็นสุภาพบุรุษ โดยทรงกล่าวว่ามหาวิทยาลัยในอังกฤษนั้นเป็นที่ประทับใจที่ประทับใจว่าคนนั้นสามารถออกไปทำงานต่างๆ ก็สามารถไว้วางใจได้เพราะมีความเป็นสุภาพบุรุษโดยสมบูรณ์ แต่มหาวิทยาลัยใหม่ต่างกันเพียงแต่จะสามารถประทับใจได้ว่าเป็นคนมีวิชาในด้านใดด้านหนึ่งเพียงเท่านั้น ซึ่งความมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งของพระองค์ก็คือต้องการเยาวชนที่เป็นสุภาพบุรุษ โดยทรงกล่าวต่อนักเรียนในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงหรือโรงเรียนข้าราชการวิทยาลัยครั้งหนึ่งว่า

“..... ข้าไม่ต้องการนักเรียนตัวอย่างที่สอบไล่ได้คะแนนชั้นเกียรตินิยมทุก ๆ ครั้ง ข้าไม่ต้องการตำราเรียนที่เดินได้ ข้าอยากได้เยาวชนที่เป็นสุภาพบุรุษ ซื่อสัตย์ สุจริตมีอุปนิสัยใจคอดี.....”¹⁸⁷

นอกจากนี้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เสนาบดีกระทรวงธรรมการสมัยนั้น ก็มีความประสงค์ให้นิสิตของมหาวิทยาลัยเป็นเยาวชนที่มีความสุภาพ ulyานาที่ทานไปตรวจการศึกษาที่อินเดียก็พบว่าการเรียนการสอนนั้นจะต้องประกอบไปด้วย 3 ด้าน คือด้านปัญญา นิสัย และด้านร่างกาย ซึ่งท่านเห็นว่าการศึกษาของอินเดียนั้นยังขาดทางด้านนี้ ดังที่ท่านได้เห็นว่

“มหาวิทยาลัยอันกว้างใหญ่นั้นเอง ตามแต่โรงเรียนจะกะให้ ดังนี้โรงเรียนย่อมมีทางจะได้หาผลประโยชน์จากผู้ที่ต้องการเช่าที่เหล่านั้น ทั้งจะมีอำนาจบังคับบัญชาผู้เช่าเหล่านั้นได้ เช่นห้ามไม่ให้ขายสุรายาฝิ่น ห้ามมาให้ตั้งร้านเขียนหอย และห้ามไม่ให้ใช้ขูบายเครื่องล้อในทางที่โรงเรียนไม่ปรารถนาต่างๆ เมืองเล็กๆ ที่ได้เกิดขึ้นนี้จะเป็นเมืองที่ได้เปรียบในการปกครองอยู่บ้างไม่ใช่หรือ พวกเราคงจะนึกกันว่าเมื่อไรหนอจะได้เห็นเมืองเช่นนี้ เมืองที่พออย่างเข้าไปรู้สึกว่าการกินไอแห่งวิชาความรู้และความสุภาพ อีก 5 ปี หรือ 7 ปี หรือมากกว่านั้น แต่ตัวข้าพเจ้าเองต้องสารภาพว่าไม่อยากจะให้มากกว่านั้นเป็นอันขาด”¹⁸⁸

¹⁸⁷ จมีนอมร ตรุณารักษ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7, หน้า 118.

¹⁸⁸ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, “โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”, อ้างไว้ใน, 70 ปี

ดังนั้นคุณอาจารย์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้มุ่งเน้นการกล่อมเกลาในเรื่องความประพฤติเพื่อให้บุคคลที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยนอกจากเป็นคนมีวิชาความรู้ดีแล้ว ยังจะต้องเป็นบุคคลที่สุภาพอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นในด้านการทำความเคารพ การแต่งกาย การประพฤติตนให้เหมาะสม จะเห็นได้ว่าตั้งแต่วันเปิดเรียนนั้นนิสิตต้องเข้ารับฟังโอวาทและการอบรมจากคณาธิการมหาวิทยาลัยซึ่งได้เน้นย้ำในเรื่องของการสั่งสอนในด้านกิริยามารยาท ระวังในด้านความประพฤติทั้งในและนอกห้องเรียน หากมีเรื่องครหาเกี่ยวกับผู้หญิงจะถูกไล่ออกอย่างทันที ส่วนเรื่องการเคารพอาจารย์ให้กระทำเหมือนอยู่ในโรงเรียนมัธยม ซึ่งในครั้งนั้นมีนิสิตผู้หญิงหนึ่งทำความเคารพไม่เรียบร้อย คณาธิการมหาวิทยาลัยได้ถึงกับตักเตือนเรื่องนี้ในทันที ดังนั้นก็จากการเล่าเรื่องของนิสิตผู้หญิงว่า

“..แล้วชั่วโมงระลึกใจในวันนั้นก็มาถึงเมื่อ 10 น. วันนั้นท่านคณาธิการมหาวิทยาลัยได้ก้าวเข้ามาในห้องพร้อมกับอาจารย์ผู้ใหญ่ ท่านนุ่งผ้าม่วงใส่เสื้อนอกเรียบร้อยอันเป็นแบบของข้าราชการในสมัยนั้น ผมท่านขาวแต่ดูไม่เป็นคนแก่เลย ท่านกวาดสายตาดูพวกเราตั้งแต่แถวหน้าไปจดแถวหลัง สักครูหนึ่งท่านก็กล่าวขึ้นว่า นิสิตทั้งหลาย จงลุกขึ้นแสดงความเคารพข้าพเจ้า สิ้นเสียงสั่งพวกเราทั้งหมดลุกขึ้นพับ ต่างโค้งคำนับท่านทันที ผมพยายามโค้งคำนับท่านอย่างดีเพราะเคยมาตั้งแต่สมัยอยู่โรงเรียนมัธยม ที่ต้องคำนับครูทุกครั้งที่ท่านเข้าห้อง เมื่อผมเงยหน้าขึ้นก็เห็นว่าคณาธิการเพ่งมาทางผม พร้อมกับยกมือขึ้นบอกว่า “นี่คนที่ใส่แว่นตานะ ทำความเคารพไม่เป็น ลองทำใหม่ซิ ผมใจหายวาบแต่นึกได้ว่าคงไม่ใช่ผม เพราะผมไม่ใช่แว่นตา เหลียวไปข้างหลังก็เห็นคนที่อยู่ในกลุ่มโรงเรียนสวนกุหลาบคนหนึ่งใส่กรอบแว่นตาดำ ลุกขึ้นอย่างช้าๆ แล้วโค้งตัวคำนับอย่างนุ่มนวล ตั้งแต่ผู้หญิงแถวหน้าเรื่อยมาจนถึงผู้ชายแถวหลังผมรู้สึกหน้าชาแทนผู้เคราะห์ร้ายคนนั้น”¹⁸⁹

นอกจากนี้ในการเรียนในห้องเรียนอาจารย์หลายๆ ท่านก็ได้เน้นย้ำในเรื่องการอบรมกิริยามารยาทเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่านิสิตในเวลานั้นเมื่อรู้ตัวว่ากระทำความผิดแล้วก็จะเกิดความละอายใจในทันที ซึ่งเป็นการสะท้อนค่านิยมของนิสิตได้อย่างหนึ่งในเวลานั้นว่ายังค่อนข้างอยู่ในกฎและระเบียบ แม้กระทั่งการเรียนในห้องเรียนจะต้องกระทำด้วยความสุภาพ อยู่ในอาการสำรวมเพื่อเป็นการเคารพและให้เกียรติอาจารย์และเพื่อนผู้เรียน โดยที่คณาจารย์ภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเน้นย้ำอยู่เสมอมาตั้งแต่ต้น

“...อาจารย์คุณพระสารประเสริฐสอนมารยาทไทย วันหนึ่งท่านเข้าห้องเรียนหนึ่งที่โต๊ะ แล้วไม่เริ่มบทเรียน ท่านนั่งเฉยๆ นิสิตแลดูกันหน้าตาเล็กลัก ไม่รู้ว่าอาจารย์ทำไมท่านไม่สอน ท่านนั่งอยู่เป็นครูแล้วก็พูดว่า “ห่างลงแล้ว” สอนได้ ท่านเห็นพวกเราคนหนึ่งนั่งไขว่ห้าง ท่านไม่ยอมสอน ถือว่านิสิตยังไม่อยู่ในกิริยาที่พร้อมจะเรียน

¹⁸⁹ วิชา เศรษฐบุตร, “สี่ปีในจุฬาฯ” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รำลึกอดีต, หน้า 42.

ท่านไม่ยอมให้หนึ่งชั่วโมงห่างต่อครูในห้องเรียน ท่านสอนให้รู้ว่า ควรเคารพผู้เคารพแก่การ
เคารพ เป็นมงคลแก่ตัวผู้กระทำความเคารพนั่นเอง..¹⁹⁰

เรื่องของการแต่งกายนั้น นิสิตจะต้องแต่งกายให้สุภาพถูกต้องอยู่เสมอ ตามปกติแล้ว
การแต่งตัวเมื่ออยู่ในหอพัก นิสิตจะแต่งอย่างไรก็ได้ แต่เมื่อแต่งตัวออกไปเรียนในตอนกลางวัน หรือ
เดินทางไปทัศนศึกษาต่างจังหวัดก็ต้องแต่งกายตามระเบียบโดยในเรื่องนี้ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัย
อธิการหอ อนุสาสน์ และอาจารย์โดยทั่วไปได้เน้นย้ำเป็นอย่างมากเพราะถ้าหากนิสิตคนใดฝ่าฝืนจะต้อง
ถูกลงโทษโดยการหักเบี้ยเลี้ยงวันละ 50 สตางค์ซึ่งเท่ากับเบี้ยเลี้ยงหนึ่งวันที่นิสิตจะได้รับ ดังเห็นได้จาก
คำบอกเล่าของหม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ตอนหนึ่งว่าสมัยนั้นเน้นเครื่องแบบนิสิตชายมากกว่านิสิตหญิง
คือ ใช้เครื่องแบบเหมือนนักเรียนวชิราวุธ ปัจจุบัน(กางเกงขาสั้น) ถ้าแต่งเวลาถึงงานหรือไปต่างจังหวัดก็
ติดแผงคอ ใส่หมวกหนีบ ส่วนนิสิตหญิงใส่เสื้อขาว คอแบะ แขนยาว มีแจ็กเก็ตสวมทับ สวมถุงน่องด้วย
แต่เวลาถึงงานก็จะกำหนดเครื่องแต่งตัวในแบบพิเศษ แล้วแต่งเหมือนกันหมดเป็นทีม เรื่องเครื่องแบบนี้
พระยาภรรตราชผู้บัญชาการจู่พายุ ท่านเข้มงวดมาก¹⁹¹ นอกเหนือจากในเรื่องของระเบียบวินัยแล้ว การ
ฝึกให้นักเรียนรู้จักควบคุมตนเองและมีสมาธิในการเรียนก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเช่นกัน จากการศึกษา
พบว่าในครั้งหนึ่งมีนิสิตวิศวกรรมศาสตร์ได้ฝึกงานอยู่ในโรงงาน อาจารย์ออกไปนอกห้องแล้วนิสิตไปคุย
เล่นหยอกกับเพื่อนไม่ได้ทำงานตามที่อาจารย์มอบหมาย เมื่ออาจารย์กลับเข้ามาเห็นนิสิตกำลังเล่นกันอยู่
จึงทำการไล่นิสิตออกจากห้องโดยในเวลานั้นนิสิตก็ไม่กล้าที่จะโต้เถียงต้องปฏิบัติตามคำสั่งอย่าง
เคร่งครัดทันที¹⁹²

ส่วนความสัมพันธ์ของนิสิตกับอาจารย์ในเวลานั้นมักจะเป็นไปด้วยดี อาจารย์ที่สอนนั้น
บางท่านก็มีท่าทางที่เคร่งขรึมหรือดุไปบ้างแล้วแต่บุคลิกภาพของแต่ละท่าน แต่โดยภาพรวมจากคำบอก
เล่าของนิสิตส่วนมากพบว่าการเรียนในห้องมักจะมีบรรยากาศที่สนุกสนาน อาจารย์ส่วนมากมักจะมี
ความเป็นกันเองกับนิสิตเป็นอย่างดี เนื่องจากจำนวนนิสิตนั้นยังมีเป็นจำนวนน้อย นิสิตส่วนมากในเวลา
นั้นก็มีความเคารพยำเกรงให้เกียรติต่ออาจารย์เป็นอย่างดีเช่นกัน มักจะเชื่อฟังคำสั่งสอนโดยไม่ได้เถียง
แต่อย่างไร แต่ในบางครั้งอาจจะมีการขอต่อรองเงื่อนไขบ้างโดยนิสิตรัฐประศาสนศาสตร์เขียนเล่าว่า
“เคยมีเรื่องกับอาจารย์คือท่านรัชฎาฯ คือนิสิตไม่ยอมเข้าเรียนประท้วงที่ท่านให้อ่านหนังสือนอกเวลา 6
เล่ม ขอต่อรองให้เหลือ 2 เล่ม และในที่สุดเป็นผลสำเร็จ¹⁹³” เมื่อมีเวลาว่างนิสิตกับอาจารย์ก็จะสร้าง
ความสัมพันธ์ต่อกัน โดยอาจารย์บางท่านไปทำกิจกรรมร่วมกับนิสิตโดยการพูดคุยอย่างสนิทสนม การ
เล่นกีฬาด้วยกัน การเชิญไปรับประทานอาหารน้ำชาหรืออาหารบ้างในบางครั้ง หรือเมื่ออาจารย์ขับรถผ่านมา
มักจะทำให้นิสิตติดรถไปด้วย เป็นต้น

¹⁹⁰ สมศรี สุขุมลันนท์, “ครั้งหนึ่งยังจำได้” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รัลลืออดีต, หน้า 60-61.

¹⁹¹ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ และคณะ, “เหนือความทรงจำ” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รัลลืออดีต, หน้า 27.

¹⁹² คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 90 ปี วิศวกรรม จุฬาฯ 9 รบคุณพระเจริญ, หน้า 202.

¹⁹³ จุฑามพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยาและคณะ, “สิ่งหาค่าในอดีต” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รัลลืออดีต, หน้า 47.

“วิชาที่เรียนนั้นมี 1) วิชาฟิสิกส์ หัวหน้าแผนกเป็นคนอเมริกัน ชื่ออาจารย์ Bailey ผู้ช่วยคือ อาจารย์หลวงประวิตรวิซุการี 2) วิชาเคมี หัวหน้าแผนกเป็นคนเยอรมัน ชื่ออาจารย์ Muller หรือ เคนนิช ก็จำไม่ได้ ท่านผู้นี้เป็นผู้มีความสุภาพและเจ้าระเบียบที่สุดในบรรดาอาจารย์ต่างประเทศทั้งหมด และเอาใจใส่ในการสอนนักเรียนอย่างยิ่ง ผู้ช่วยคือ อาจารย์หลวงแมนวิชาประสิทธิ์ และอาจารย์หลวงพรสมิทธิวิชาการ 3) วิชาชีววิทยา แผนก Biology นั้น หัวหน้าแผนกเป็นคนอเมริกัน ชื่ออาจารย์ Morrison ซึ่งก็เป็นผู้เอาใจใส่ในการเรียนของเรามาก อาจารย์ผู้ช่วยคือ อาจารย์หลวงศรีสมรรถวิชากร ขณะนั้นเพิ่งกลับมาจากต่างประเทศเป็นอาจารย์หนุ่มที่สุดของเราและชอบเล่นกีฬาฟุตบอลเป็นอันมาก มักจะเล่นฟุตบอลกับพวกนิสิตชายเสมอ แผนก Botany นั้นอาจารย์พระมนตรีพจนกิจเป็นผู้สอน ท่านผู้นี้เป็นผู้มีอายุสูงท่านเป็นผู้ใจดีมากและมักจะชอบชวนนิสิตไปรับประทานอาหารที่บ้านท่านบ่อยๆ 4) วิชาภาษาอังกฤษ อาจารย์เป็นคนอังกฤษ ชื่ออาจารย์ Howard เป็นผู้คงแก่เรียนมาก ดูเหมือนมี degree M.A จาก Oxford จำได้ว่าสอนหนักไปทาง Phonetics และในตอนหลังๆ ก็ป่วยไม่ได้สอนเสียนาน ทำให้เรามีเวลาว่างเป็นอันมาก 5) วิชาภาษาฝรั่งเศส อาจารย์เป็นคนฝรั่งเศสชื่อ Breal ท่านผู้นี้เป็นคนหนุ่มกว่าอาจารย์ Howard และอารมณ์ดีเวลาสอนมักจะเดินไปตามโต๊ะเรียน บางครั้งก็นั่งบนโต๊ะคุยกับนิสิตอย่างสนิทสนม”¹⁹⁴

นอกจากความสัมพันธ์กับอาจารย์โดยทั่วไปจะดีแล้ว การที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จเข้ามาเป็นอาจารย์สอนในวิชากายวิภาคศาสตร์และประวัติศาสตร์นั้นก็ทรงมีความสัมพันธ์กับนิสิตอย่างสนิทสนมโดยไม่ถือพระองค์เช่นกัน เช่น เมื่อนิสิตไปเข้าเฝ้าฯ ที่วังสระปทุมก็ทรงอนุญาตให้นั่งร่วมโต๊ะเสวยด้วย หรือมักรับนิสิตขึ้นรถเมื่อเสด็จฯ ผ่านเป็นต้น ดังคำกล่าวตอนหนึ่งว่า

“...ความไม่ถือพระองค์นี้ยังมีบางคราวที่พวกเราบางคนได้พลั้งเผลอเดินเลื้อยโดยนึกว่าเพื่อนเอามือมาเกาะหัวไหล่ ซึ่งแท้จริงเป็นพระหัตถ์ของทูลกระหม่อมทรงวางเมื่อพวกเรากำลัง่วนดูสัตว์ประหลาดในกล้องจุลทรรศน์อยู่ พระองค์ท่านกลับทรงพระสรวลเห็นเป็นของขำตรงกันข้ามพอพวกเราพอหันไปเห็นก็ตกใจกันจนหน้าซีดเหลืองแตก นอกจากนี้ยังทรงมีความเป็นกันเองกับนิสิตอย่างไม่ถือพระองค์ “ข้าพเจ้าจะไปเฝ้าฯ ที่วังเมื่อใดก็ประทานให้เข้าเฝ้าฯ โดยไม่มีพิธีรีตอง เมื่อเฝ้าฯ อยู่จนถึงเวลาเสวยก็ไม่ทรงยอมให้ทูลลากลับ แต่ทรงมีรับสั่งให้ร่วมโต๊ะเสวยด้วย และเมื่อ

194

อำนาจ เสมรสุต, “พระกรณียกิจของสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ที่ได้ประทานแก่แพทย์ปริญารุ่นแรก ปี 2471.” อ้างไว้ใน คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล, ขุมทรัพย์นิพนธ์และบทความเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์, หน้า 800-801.

สังเกตว่าข้าพเจ้าพยายามระมัดระวังมารยาทในการนั่งโต๊ะอยู่ทุกขณะ และ
รับประทานน้อยที่สุดก็ทรงตกเดือนให้ข้าพเจ้ารับประทานมากๆ ฉะนั้นทุกครั้งที่ได้
ร่วมโต๊ะเสวย ข้าพเจ้าจึงอ้อมท้องกางกลับมาทุกที..ข้อที่สะดุดตามากก็คือคุณนักเรียน
และอาจารย์อื่นๆ พินอบพิเทากันมาก ผิดกันกับที่แสดงกับคนอื่น ๆ แต่ดูตรงกันข้าม
อาจารย์ผู้นั้นไม่ได้แสดงท่วงท่าอย่างไรเลย กลับกุลิกุจช่วยนักเรียนทำโน่นทำนี่ สิ่ง
ไรที่นักเรียนทำไม่ได้ก็ลงมือช่วยทำให้ ข้าพเจ้าก็ถามเพื่อนรุ่นพี่ว่าใครกัน ถูกเขามอง
หน้าเสียก่อนจึงตอบว่า “ไม่รู้ดอกกริ นั่นแหละทูลกระหม่อมแดง...”¹⁹⁵

ตามทัศนะของผู้ศึกษาเห็นว่าด้วยเหตุที่เจ้านายรุ่นใหม่ในเวลานั้นล้วนสำเร็จการศึกษา
จากประเทศที่มีการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยซึ่งมีความแตกต่างกับระบอบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นอย่างมาก การที่เจ้านายเหล่านี้ประกอบกับการที่ได้ทรงศึกษาและใช้ชีวิตอยู่
ในประเทศตะวันตกเป็นเวลานานย่อมทำให้ได้รับอิทธิพลแนวคิดแบบมนุษยนิยมและเสรีนิยมมาอยู่ไม่
น้อยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่กรมหลวงสงขลานครินทร์ได้ทรงเข้าศึกษาต่อทางการแพทย์ที่
สหรัฐอเมริกาทำให้พระองค์นั้นได้เห็นภาพของสังคมอเมริกันที่ไม่มีชนชั้นเจ้าอย่างในประเทศอังกฤษ
แตกต่างจากที่เจ้านายในยุคแรกๆ ที่มักจะไปศึกษาอยู่เสมอ จึงทำให้ทรงวางพระองค์ดำเนินวิถีชีวิตเป็น
แบบประชาธิปไตยเรื่อยมา ซึ่งแตกต่างจากเจ้านายรุ่นเก่าบางพระองค์ที่ยังคงยึดมั่นในจารีตศักดิ์นา
ประกอบกับในเวลานั้นบริบททางสังคมของไทยพื้นที่กระแสแห่งความเป็นจารีตศักดิ์นาอย่างเคร่งครัด
นั้นได้คลี่คลายลงในระดับหนึ่งแล้วอันเนื่องมาจากการได้รับอิทธิพลจากตะวันตก การอนุญาตให้
ข้าราชการยื่นเข้าเฝ้าฯ ได้แทนการหมอบกราบ เมื่อนิสิตที่ศึกษาสำเร็จการศึกษาไปแล้วก็ยอมไปรับ
ราชการในตำแหน่งระดับสูงต่อไปข้างหน้า การปลุกฝังและกล่อมเกลียดด้วยการให้เกียรติยอมมีความ
เหมาะสมต่อสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ถ้าหากมีการกระทำสิ่งต่างๆ อันไม่เป็นที่ถูกใจอาจยอม
ก่อให้เกิดกระแสการประท้วงหรือเชื่อมโยงนำไปสู่เหตุการณ์ทางการเมืองในภายหลังได้อย่าง
วิกฤตการณ์กบฏ ร.ศ.130 ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเผชิญมาแล้วก่อนหน้านั้น
อันมีสาเหตุสะสมมาจากความไม่พอใจกลุ่มของนักเรียนทหารกลุ่มหนึ่ง ซึ่งในเวลานั้นสถาบัน
พระมหากษัตริย์กำลังอยู่ในภาวะกดดันทางการเมืองและเศรษฐกิจหลายด้านอันเป็นผลมาจากกระแส
สังคมทั่วโลก ซึ่งในตอนนั้นรัชกาลที่ 7 วิตกกังปัญหาดังกล่าวอยู่ไม่น้อยเช่นกัน ดังเห็นได้จากข้อความ
ตอนหนึ่งว่า

“...ฝ่ายอิตาเลียนสอนให้เด็กของเขานิยมการปกครองอย่างวิธีของ *Fascism*
ได้ แต่เราจะสอนคนไทยให้นิยมการปกครองอย่าง *Absolute monarchy* ได้หรือ? ฉันท
สงสัยมาก เพราะถ้าทำเดี๋ยวนี้มันเข้าเกินไปเสียแล้ว. ความนิยมนับถือในพระเจ้า
แผ่นดินอย่างที่เคยเป็นมาแต่ก่อน ฉันทเห็นว่า จะกลับให้พื้นอย่างแต่ก่อนไม่ได้อีกแล้ว
เพราะคนที่เป่นบิดาของเด็กๆ ที่กำลังเรียนอยู่เดี๋ยวนี้เคยชินและชอบการนินทาพระ

¹⁹⁵ เรื่องเดียวกัน.

เจ้าแผ่นดินเสียจนติดตัวแล้ว เมืองเราใช้วิธีการปกครองอย่าง Dictatorship แต่ไม่ใช่วิธีการอื่นๆ ของ Dictatorship กลับใช้ลักษณะการของ democracy หลายอย่าง จนเป็นการครึ่งๆ กลางๆ และยังไม่ตกลงใจกันจริงๆ ว่าจะเอาอย่างไรด้วย. ถ้าจะไม่ใช่แบบ democracy เราก็ก้าวฝรั่งเศสเทียบว่า uncivilized. Italy เขาไม่ต้องกลัวใครจะตำก็ช่าง. เมืองเราต้องตก *between two stools* เพราะลังเลใจ. ที่จริงถ้าเอาแบบ Fascist ที่เดียวและมี Fascist party ขึ้นบางทีจะดี และจะเป็น way out ที่ดีที่สุด แต่จะทำได้หรือ? ถ้าทำไม่ได้ก็ควรเตรียมการที่จะเปลี่ยนเป็น Constitutional Monarchy โดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ และต้องให้การศึกษาไปไปในทางนั้นละกระมัง? ..¹⁹⁶

การประพฤติกฎปฏิบัติตนของเจ้านายรุ่นใหม่ในช่วงเวลานั้นก็มีได้นายศศักดิ์มาเป็นเครื่องมือในการสร้างช่องว่างหรือความเห็นห่างในการศึกษาเลย เพราะการที่เจ้านายหลายพระองค์ได้เข้ามามีบทบาทเป็นอาจารย์ล้วนทุ่มเทและวางพระองค์สนิทสนมให้ความเป็นกันเองกับนิสิต เป็นการกันช่องว่างระหว่างฐานะทางชนชั้นกับเสรีภาพในการศึกษาได้เป็นอย่างดีอันเป็นการสะท้อนถึงแนวคิดในเรื่องเสรีภาพทางวิชาการซึ่งพระองค์ถึงกับเคยเสนอเรื่องความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยไทยในเรื่องการจัดการอุดมศึกษาของไทย การที่นิสิตได้รับความเมตตากรุณาจากเจ้านายหลายพระองค์ย่อมทำให้นิสิตจุฬายก เกิดความประทับใจและความจงรักภักดีมีความรักและผูกพันต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เรื่อยมาอย่างแนบแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ของไทยในเวลาต่อมาก็ล้วนได้มีส่วนเกี่ยวข้องและเชื่อมสานความสัมพันธ์ที่ีระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับนิสิตให้คงดำรงอยู่ต่อไป เช่น การเสด็จพระราชดำเนินมาเยี่ยมดูกิจการของมหาวิทยาลัย การพระราชทานปริญญาบัตร การทรงดนตรี กิจกรรมทางวิชาการ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นรากฐานที่สำคัญในการซึมซับถ่ายทอดแนวความคิดผ่านรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่นิสิตยึดถือปฏิบัติโดยมีพิธีกรรมร่วมเพื่อถ่ายทอดเจตนารมณ์โดยการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาและความจงรักภักดีตอบแทนสถาบันอย่างไม่ขาดสายเป็นประจำทุกปี ประเพณีที่เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุดคืองานถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้าซึ่งนิสิตจุฬายก ได้มีบทบาทสำคัญเรื่อยมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของนิสิตจุฬายก ทุกคนที่จะต้องกระทำการดังกล่าวโดยเฉพาะนิสิตในชั้นปีแรก นอกจากนี้พระราชสมัญญานามแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่ทรงอิทธิพลในการหล่อหลอมทางความคิดกลม่อมเกล้าเยาวชนที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันแห่งนี้ให้มีความผูกพันต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ได้เป็นอย่างดี

ในขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้เกิดขึ้นและพัฒนาในท่ามกลางรากฐานแห่งความเป็นจารีตศักดิ์นา ในขณะที่สังคมได้เปลี่ยนผ่านแต่การธำรงรักษาจารีตบางประการก็ยังส่งผ่านเรื่อยมาและยังคงอยู่คู่สถาบันแห่งนี้ด้วย เช่น การเคารพพระบออาวูโส ระเบียบวินัย ประเพณี สามัคคี และจิต

196

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มร 7 ศ/1. พระราชกระแสในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ลง ณ วันที่ 27 พฤษภาคม

วิญญาน อันเป็นรากฐานของระบบ SOTUS ที่ได้มีการบัญญัติขึ้นในภายหลังและนิสิตจุฬายส่วนมากก็ยังคงยอมรับรากฐานแห่งความคิดนี้จึงทำให้ความคิดเหล่านี้ถูกถ่ายทอดเรื่อยมาเนื่องจากไม่ขัดกับจารีตประเพณีเดิมของมหาวิทยาลัย ซึ่งก็มีนักศึกษาบางมหาวิทยาลัยหรือนิสิตบางส่วนไม่เห็นด้วยเกิดการปฏิเสชระบบดังกล่าวเช่นกันเนื่องจากขัดกับความคิดแบบเสรีนิยมจึงทำให้คนบางคนมองจุฬายว่าเป็นสังคมศักดินา สิ่งเหล่านี้ยังคงเป็นตะกอนตกค้างในจิตสำนึกของชาวจุฬายเรื่อยมา เนื่องจากคณาจารย์ในสมัยแรกๆ ได้เน้นย้ำในเรื่องดังกล่าวนี้อยู่เป็นอันมากและในเวลาต่อมา นิสิตทั้งหลายที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยก็ได้กลับมาเป็นอาจารย์ ก็ยังมีการส่งผ่านแนวความคิดเหล่านี้ต่อไปจึงทำให้สังคมจุฬาย ได้รับการกล่อมเกลามาผสมผสานจากส่วนที่ดีของจารีตแบบศักดินาและความคิดแบบเสรีนิยมอันหมายถึงพื้นฐานแห่งเสรีภาพแห่งวิชาการเข้าไว้ด้วยกันเป็นอย่างดีจนเกิดอัตลักษณ์แห่งความเป็นสังคมจุฬาย

3.4.2.4 ความสัมพันธ์ของนิสิตกับสังคม

กระบวนการสร้างรัฐชาติเพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางภายใต้การปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับการสืบสานต่อโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมภายใต้กรอบแนวคิดชาติ-ศาสนา-กษัตริย์ และทรงตอบโต้ความคิดนิยมในลัทธิการปกครองอื่นที่ไม่ใช่ราชาธิปไตยว่า เป็นเรื่องของคนที่ไม่ใช่คนไทยเพราะเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับชาติไทย สถาบันจึงถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ศักดินา ชาติจะดำรงอยู่ได้ต้องมีศาสนา พระมหากษัตริย์และราชาธิปไตยและชาติไทยเป็นสิ่งที่ไม่อาจสามารถแบ่งแยกและทำลายได้เพราะกษัตริย์คือชาติ และชาติก็คือกษัตริย์ ความรักชาติที่ถูกลูกฝังในสมัยนี้คือการจงรักภักดี เชื่อฟัง เคารพในพระเจ้าอยู่หัว¹⁹⁷

บรรยากาศทางการเมืองของประเทศอังกฤษในขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปศึกษานั้นตรงกับสมัยของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย (พ.ศ.2380-2444) ซึ่งเป็นสมัยที่จักรวรรดินิยมอังกฤษเรืองอำนาจสูงสุด ยุคสมัยนี้อังกฤษได้ขึ้นชื่อว่าเป็นดินแดนที่มีพระอาทิตย์ไม่ตกดินเนื่องจากอังกฤษมีอาณานิคมอยู่ทั่วโลก และตกอยู่ภายใต้กระแสอุดมการณ์ค่านิยมเชิงศีลธรรมแบบวิกตอเรียน ในเวลานั้นชาวอังกฤษเกิดสำนึกในภาคภูมิใจในความเป็นชาติ การปลุกฝังความเป็น "ผู้ดี" และ "สุภาพบุรุษ" ของชาวอังกฤษได้เป็นสิ่งที่ได้ถูกยอมรับอย่างกว้างขวาง¹⁹⁸ แม้กระทั่งองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการในเวลาในสมัยรัชกาลที่ 6 ก็ทรงยอมรับในแนวคิดนี้¹⁹⁹ การอบรมในด้านศีลธรรม จริยธรรม ความ

¹⁹⁷ อัจฉราพร กุมทพิสมัย. อุดมการณ์และชาตินิยมของผู้นำไทย. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535) หน้า 39.

¹⁹⁸ วุฒิชัย มูลศิลป์. เมื่อเริ่มสมัยปฏิรูปการศึกษา. (กรุงเทพฯ : เลิฟแอนด์ลิฟเพรส, 2541) หน้า 153.

¹⁹⁹ จดหมายของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ลง ณ วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2481 อ้างไว้ใน 70 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กำเนิด

เป็นสุภาพบุรุษและความเป็นผู้ดียอมเป็นสิ่งที่ต้องถูกปลุกฝังมาตั้งแต่วัยเยาว์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเน้นย้ำนำความคิดนี้มาเป็นส่วนหนึ่งของการปลุกฝังกล่อมเกลายาวชนในเวลาต่อมา เพราะอุดมการณ์ดังกล่าวสามารถรับใช้อุดมการณ์ทางการเมืองภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งเป็นระบบที่พระมหากษัตริย์มีอำนาจอย่างสมบูรณ์ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิรูปการปกครองส่งผลทำให้เกิดอำนาจรวมศูนย์อยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ และยังเป็น การเสริมสร้างรัฐชาติให้มีความเข้มแข็งขึ้นภายใต้อุดมการณ์ "ชาติ-ศาสนา-กษัตริย์" ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

อุดมการณ์เหล่านี้ได้ถูกสะท้อนส่งผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดตั้งเสือป่า ลูกเสือ การแสดงละคร และการกีฬา โดยมีความมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนให้เยาวชนให้มีความรักชาติ มีน้ำใจ รู้จักเสียสละ โดยเฉพาะความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ ภายใต้อุดมการณ์ว่าชาติไทยเป็นสิ่งที่ไม่อาจสามารถแบ่งแยกและทำลายได้ เพราะกษัตริย์คือชาติ และชาติก็คือกษัตริย์ ความรักชาติที่ถูกปลุกฝังในสมัยนี้คือการจงรักภักดี เชื่อฟัง เคารพในพระเจ้าอยู่หัว²⁰⁰ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานตอนหนึ่งว่า

“..... ข้าไม่ต้องการนักเรียนตัวอย่างที่สอบไล่ได้คะแนนชั้นเกียรตินิยมทุก ๆ ครั้ง ข้าไม่ต้องการตำราเรียนที่เดินได้ ข้าอยากได้เยาวชนที่เป็นสุภาพบุรุษ ซื่อสัตย์ สุจริตมีอุปนิสัยใจคอดี.....”²⁰¹

กิจกรรมการฝึกเสือป่านับเป็นกิจกรรมที่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถูกดึงเข้าไปมีส่วนสัมพันธ์ทางการเมืองอย่างเด่นชัดและเป็นรูปธรรมมากที่สุด ภายใต้กรอบแนวคิดอุดมการณ์ ชาติ-ศาสนา-กษัตริย์ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การฝึกเสือป่าเป็นกิจกรรมที่มีความแตกต่างจากกิจกรรมอื่นๆ โดยทั่วไป เพราะไม่ได้มาจากความสมัครใจของนิสิตโดยตรง แต่เป็นกิจกรรมที่รัฐต้องการให้นิสิตกระทำเพื่อกล่อมเกลายาวชนให้เป็นในแนวทางที่รัฐต้องการ โดยเป็นกิจกรรมที่บังคับอยู่ในหลักสูตรของคณะวิศวกรรมศาสตร์และคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มีเกณฑ์การให้คะแนนด้วยการให้คะแนนความประพฤติประกอบการสอบไล่ประจำปี ถ้าหากผู้เรียนคนใดมีความประพฤติที่คัดค้าน ต่อต้าน หรือกระทำการอันเป็นอุปสรรคซึ่งขัดต่อระบบ ก็อาจจะทำให้สอบตกในรายวิชาเสือป่า ส่งผลทำให้ไม่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรก็ยอมได้แม้ว่าจะมีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดีก็ตาม

“...ข้าพเจ้ามีความประพฤติดีได้อย่างไรในเมื่อวิชาเสือป่ามีคะแนนความประพฤติ 100 เปอร์เซนต์ ข้าพเจ้าได้ 0 เปอร์เซนต์ ความจริงไม่เคยปรากฏกว่าใคร

²⁰⁰ อัจฉราพร กมุทพิสมัย, อุดมการณ์และชาตินิยมของผู้นำไทย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535) , หน้า 39.

²⁰¹ จมื่นอมรรตุนารักษ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7, หน้า 118.

ดกวิชานี้ แล้วจะต้องโดนใหม่เส้นแดง(สอบตก)ไปเลย..แต่บางทีกฎนี้เพิ่งเริ่มใช้ในปีนี้
(2467) ละกระมัง? ..²⁰²

การที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้นำกิจกรรมการฝึกเสือป่ามาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรด้วยนั้น นอกจากจะเป็นการตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วยังจะต้องเป็นผู้มีความรู้ดีคู่กับความประพฤติดีอีกด้วย ซึ่งสะท้อนได้อย่างชัดเจนถึงแนวคิดในเรื่องความเป็นสุภาพบุรุษตามแนวคิดที่ผู้นำไทยได้รับมาจากอังกฤษ ดังหลักฐานตอนหนึ่งว่า

“นักเรียนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่จะได้รับประกาศนียบัตรนั้น
ไม่ใช่เพียงมีวิชาดีเท่านั้น จำเป็นต้องมีความประพฤติดีด้วย”²⁰³

การฝึกกิจกรรมเสือป่านั้นเป็นราชการอย่างหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความสนพระทัยมาก โดยมีการโปรดเกล้าฯ ให้ฝึกซ้อมเป็นประจำตลอดรัชสมัย โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้จัดตั้งและเป็นองค์ประมุขของกิจการเสือป่า กิจการเสือป่านั้นประกอบด้วย 2 หน่วยหลัก หน่วยแรกคือเสือป่ารักษาดินแดนประกอบด้วยข้าราชการพลเรือน ส่วนข้าราชการบริพารและมหาดเล็กจะสังกัดกองเสือป่าหลวงรักษาทรงองค์ นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถูกสังกัดอยู่ในกองเสือป่าราบหลวงรักษาทรงองค์แทนการเป็นลูกเสือ เนื่องจากทรงเห็นว่าเป็นผู้ใหญ่แล้ว การแบ่งสังกัดดังกล่าวน่าจะมาจากธรรมเนียมเดิมที่ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนแล้วทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กได้ การฝึกเสือป่าจะมีการซ้อมรบเป็นประจำทุกปีโดยจะต้องออกไปฝึกซ้อมนอกเขตกรุงเทพมหานคร โดยส่วนมากจะเป็นที่นครปฐมกับราชบุรี ในส่วนการฝึกซ้อมเสือป่าของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นมีฐานะเป็นกองร้อยที่เข้าสมทบการซ้อมรบใน 15 วันสุดท้ายก่อนปิดการซ้อมรบประจำปีซึ่งมีเวลารวมทั้งสิ้น 40 วัน การฝึกส่วนใหญ่จะเป็นการฝึกให้นิสิตรู้จักระเบียบวินัยและฝึกยุทธวิธีในการรบ²⁰⁴

สำหรับความรู้สึกรักของนิสิตที่มีต่อกิจกรรมเสือป่านั้น ส่วนมากค่อนข้างเบื่อหน่าย และไม่ค่อยชอบใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกเสือป่าประจำปีนั้นจะจัดก่อนสอบล่วงหน้าประมาณ 20 วันก่อนที่จะมีการสอบไล่ทุกปี จึงทำให้นิสิตส่วนใหญ่มีความกังวลกับการสอบมากกว่าการฝึกเสือป่า โดยมีการนำคำาราคิดตัวไปคนละ 1-2 เล่ม เพื่อทบทวนสอบและแลกเปลี่ยนความรู้กันในตอนกลางคืน ส่วนบุคคลที่ไปร่วมฝึกซ้อมเสือป่ากับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมักจะมองนิสิตในเวลานั้น “พวกมหาวิทยาลัยหัวแข็งและเฮี้ยวจัด”²⁰⁵ เพราะนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เคยมาซ้อมรบนั้นได้มีการ

²⁰² พโยม โรจนวิภาต, พ.27 สายลับพระปกเกล้าฯ, (กรุงเทพฯ : วลี ศรีเอชนัน, 2547), หน้า 108.

²⁰³ พโยม โรจนวิภาต, เรื่องเดียวกัน, หน้า 107.

²⁰⁴ พโยม โรจนวิภาต, เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

²⁰⁵ พโยม โรจนวิภาต, เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

แสดงออกในการดูหมิ่นภูมิความรู้ของพวกนายหมวดนายกอง โดยการซักถามแบบลองภูมิในเรื่อง ยุทธวิธีหรือด้านประวัติศาสตร์สงคราม ทำให้ผู้บังคับบัญชาเลือป่าจึงไม่มีใครอยากจะทำบัญชาการ กองร้อยของมหาวิทยาลัย

ถ้าจะเปรียบบทบาทของนิสิตที่มีความสัมพันธ์ต่อโลกภายนอกนั้นพบได้ว่า บทบาททางสังคมของนิสิตในยุคนี้เปรียบเสมือนอยู่บนหอคอยงาช้าง เนื่องจากชีวิตของนิสิตส่วนมากนั้น มักจะมุ่งมั่นอยู่ที่การเรียนและการเล่นมากกว่าความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสภาพการณ์ทางการเมืองของโลกและสังคมซึ่งมีอยู่ค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเทียบกับบทบาทของนิสิตในยุคต่อมานั้นจะพบว่ามีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก ในเรื่องดังกล่าวนี้ผู้ศึกษาได้พบหลักฐานที่น่าจะยืนยันถึงเรื่องดังกล่าวได้เป็นอย่างดี จากคำบอกเล่าของคุณหญิงอุบล หุวะนันท์ซึ่งได้เรียนอยู่ในจุฬาลงกรณ์ ขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า

“ในปี พ.ศ.2475 ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังเรียนอยู่ชั้นปีที่ 3 ซึ่งเป็นการเรียนฝึกหัดครูนั้น ในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้น พวกเราขึ้นรถไปดูการปฏิวัติที่สนามของพระบรมรูปทรงม้า เห็นรถถังและทหารเต็มไปหมด และโจษจันกันถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงกับเหตุการณ์ แต่นิสิตสมัยนั้นยังไม่สนใจเรื่องการเมือง จึงก้มหน้าก้มตาเรียน”²⁰⁶

ต่อมาภายหลังจากที่คณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ไม่นาน คณะราษฎรได้ส่งตัวแทนไปแสดงปาฐกถาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วยแต่ไม่ได้รับความสนใจจากนิสิตเท่าที่ควรจึงทำให้คณะราษฎรเขียนจดหมายมาเตือนผู้บริหารและขอความร่วมมือด้วย

“จากคำสั่งที่ 396/3256 ลง ณ วันที่ 1 เดือนนี้ว่า เมื่อผู้แทนคณะราษฎรไปแสดงปาฐกถาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นักเรียนพากันเจียบเหงาจะเป็นเพราะมีผู้ใดห้ามไว้หรือประการใด ถ้าเป็นเช่นนั้นก็ไม่สมควร และต่อไปให้ข้าพเจ้าส่งเสริมกิจการของคณะราษฎรและปลุกใจนักเรียนนั้นทราบแล้ว ขอประทานเรียนดังต่อไปนี้ เมื่อปาฐกไปถึงเป็นเวลาระหว่าง 12-13 น. เป็นเวลาหยุดพักการเรียนของมหาวิทยาลัยให้นักเรียนรับประทานอาหาร ตัวข้าพเจ้าเองไม่อยู่ ณ ที่นั้น ไปรับประทานอาหารกลางวัน เมื่อได้กลับมาก็ได้รับรายงานว่าเหตุการณ์เป็นไปอย่างเรียบร้อย ครั้นได้รับคำสั่งก็สอบสวนอีก ได้ความว่า การที่นักเรียนเจียบเหงานั้นจะเป็นด้วยผู้หนึ่งห้ามปรามหามิได้ อีกประการหนึ่งนักเรียนกำลังรับประทานอาหารกระจัดกระจายกันอยู่ ทั้งการเรียกประชุมก็กระทำโดยด่วนและรีบร้อน ไม่เป็นโอกาสให้ผู้ใดห้ามปรามได้ และเมื่อปาฐกจบ ทราบว่าได้มีการปรบมือเกรียวกราวเหมือนกัน การเจียบเหงานั้นถ้า

206

อุบล หุวะนันท์, หนังสือที่ระลึกอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงอุบล หุวะนันท์, หน้า 36.

หากคงมีเพราะนักเรียนยังอ่อนสติปัญญา คิดช้า เข้าใจยาก ไม่ทราบเหตุการณ์ตลอด
แม้แต่พระวงศ์การศึกษา คงดิ่งไม่เคยชินกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ยังไม่รู้ว่าจะอะไรเป็น
อะไร แต่ในที่สุดข้าพเจ้าคิดว่าเข้าใจเหตุผลที่ปรากฏอ้างให้ฟังจึงได้คมมือในภายหลัง²⁰⁷

ในขณะที่เดียวกันหลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว นิสิตจุฬาย ในสมัยแรกก็
มีความตระหนักคำนึงในการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพของภายในหมู่คณะของตนเป็นหลักในเรื่องการ
จัดการศึกษา ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากกระแสท่ามกลางการเปลี่ยนทางการเมือง โดยไม่พบหลักฐานที่
แสดงถึงความตื่นตัวต่อสังคมในการวิพากษ์วิจารณ์หรือแสดงความคิดเห็นในทางการเมืองอย่าง
กว้างขวางเด่นชัด ดังคำกล่าวตอนหนึ่งว่า

“..วันที่ 24 มิถุนายน 2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบ
ประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ รัฐบาลคณะราษฎรประกาศ
ปรับปรุงประเทศตามหลัก 6 ประการ ประชาชนจะมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน ไม่มี
พวกเจ้าพวกไพร่จะมีการปรับปรุงระบบการศึกษาให้ก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ
ประกาศครั้งนี้จุดไฟแห่งความหวัง ความทะเยอทะยานให้ลูกโป่งขึ้นในหัวใจคนหนุ่ม
สมัยนั้น เฉพาะอย่างยิ่งพวกเราชาวจุฬาย ได้รวมตัวกันเรียกร้อง โดยยื่นเป็นหนังสือ
ไปยังรัฐมนตรีกระทรวงธรรมการสมัยนั้น ขอให้มีการปรับปรุงวิถยฐานะของการเรียน
ในคณะต่างๆ ให้เท่าเทียมกัน กล่าวง่ายๆ ก็คือ ให้ทุกคณะมีสิทธิประสาทปริญญาตรี
ทำนองเดียวกับคณะแพทยศาสตร์ เรื่องนี้ทางรัฐบาลได้พิจารณาด้วยดี แต่ก็ต้องใช้
เวลา 3 ปี กว่าจะผ่านกฎหมายออกมารับรองวิถยฐานะ และมีการปรับปรุงเครื่องมือ
อุปกรณ์ในการเรียน จัดจ้างอาจารย์ชั้น Doctor มาจากต่างประเทศเข้ามาสอนได้ใน
พ.ศ. 2477 และมีพิธีมอบปริญญาบัตรรุ่นแรกแก่ผู้สำเร็จวิศวกรรมศาสตร์ และ
วิทยาศาสตร์ เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2478 โดยพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา
ประธานผู้สำเร็จราชการในพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นผู้ประทาน
ปริญญาบัตร พิธีกระทำอย่างเจียมๆ ในห้องสมุดของคณะวิศวกรรม ในตึกแดงหลังที่ 1 ซึ่ง
สร้างเสร็จใช้การในปีนั้นเอง...”²⁰⁸

3.4.3 กิจกรรมนิสิตภายในมหาวิทยาลัย

กิจกรรมนิสิต หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนิสิตในขณะที่อยู่ใน
สถานศึกษาในฐานะนิสิต เป็นกิจกรรมต่างๆ ที่นิสิตจัดขึ้นโดยสมัครใจเข้าร่วมและดำเนินการเองโดย
ความเห็นชอบของอาจารย์และไม่มีหน่วยกิตหรือคะแนนใดๆ อันเป็นผลให้นิสิตผู้นั้นเลื่อนชั้นหรือสำเร็จ

²⁰⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.10/189. ผู้บัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ส่งเสริมกิจการของคณะราษฎร, หน้า 3.

²⁰⁸ วิชา เศรษฐบุตร, “สี่ปีในจุฬาย” ใน 70 ปีจุฬาย : รัลลืออดีต, หน้า 41 – 42.

การศึกษา สำหรับกิจกรรมนิสิตของทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นสามารถแบ่งได้เป็นหลายประเภท ดังนี้

3.4.3.1 สโมสรนิสิต คือ องค์กรที่ทำหน้าที่บริหารกิจกรรมที่เป็นส่วนกลางของมหาวิทยาลัย หรือกระทำในนามตัวแทนของมหาวิทยาลัย การจัดสโมสรของมหาวิทยาลัยขึ้นนับเป็นการส่งเสริมให้นิสิตร่วมมือกันทำกิจกรรมอย่างเป็นระบบ ฝึกความรับผิดชอบ เรียนรู้การทำงานร่วมกัน ระหว่างนิสิตด้วยกันเองและกับอาจารย์ ช่วยทำให้กิจกรรมนิสิตของมหาวิทยาลัยมีหลากหลายประเภท ยิ่งขึ้นเพราะแต่ละประเภทก็มิผู้รับผิดชอบโดยตรง

การบริหารกิจกรรมนิสิตในส่วนของมหาวิทยาลัย ได้มีการแต่งตั้งอาจารย์ดำรงตำแหน่ง บรรยเวกษ์ ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลการดำเนินงานของสโมสร และมีบทบาทในการบริหารกิจกรรมนิสิตมาก นิสิตมหาวิทยาลัยโดยบรรยเวกษ์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุม รวมทั้งการพิจารณางบประมาณ บรรยเวกษ์เป็นผู้ที่พิจารณาต่อรองในการตั้งงบประมาณ อย่างไรก็ตาม บรรยเวกษ์การทำกิจกรรมนิสิต ก็เป็นไปด้วยความเข้าใจ มีความร่วมมือร่วมใจกันระหว่างอาจารย์และนิสิตเป็นอย่างดี การบริหาร องค์กรสโมสรนิสิต มีโครงสร้างการบริหารในรูปของการมีคณะกรรมการกลาง ซึ่งประกอบด้วยผู้แทน คณะ ผู้แทนหอพักนิสิต ทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหารและฝ่ายควบคุมการดำเนินงานอยู่ในคณะกรรมการชุด เดียวกัน สำหรับการเลือกผู้ดำรงตำแหน่งนายกสโมสรและเจ้าหน้าที่สโมสร เป็นการเลือกตั้งภายในจาก ผู้แทนคณะต่างๆ กิจกรรมที่จัดในช่วงนี้เป็นกิจกรรมประเภทกีฬา ประเภทการบันเทิงและประเภทเสริม ปัญญา และมีไม่มากนัก แต่เป็นกิจกรรมที่ทุกคนมีส่วนร่วม เช่น ละครประจำปี กิจกรรมถวายบังคมพระ บรมรูปทรงม้า

ในสมัยเมื่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังเป็นโรงเรียนมหาดเล็กนั้น บรรดานักเรียนได้ขอ ก่อตั้ง "สมาคมนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็ก" ขึ้นเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ นักเรียนได้รับอนุญาตให้ก่อตั้ง สมาคมได้และได้รับการสนับสนุนให้ปกครองกันเอง เรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น จัดกิจกรรมด้าน สันทนาการและด้านความเป็นผู้นำ เมื่อโรงเรียนมหาดเล็กเปลี่ยนเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ สมาคมนักเรียนก็ยังคงอยู่ภายใต้ชื่อว่า "สโมสรนักเรียนโรงเรียนข้าราชการ พลเรือนฯ" และเมื่อ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับการสถาปนาขึ้น สโมสรนี้ก็กลายมาเป็น "สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย" ที่ทำการของสโมสรนิสิตมีอยู่ 2 แห่ง แห่งหนึ่งอยู่ปทุมวันซึ่งเป็นศูนย์กลางสำหรับนิสิต ทุกคน อีกแห่งหนึ่งอยู่ที่ศิริราชสำหรับนิสิตแพทย์ ในปี พ.ศ.2465

มหาวิทยาลัยได้ปรับปรุงการบริหารงานของสโมสรนิสิตให้ดีขึ้น โดยสโมสรนิสิต ประกอบด้วยนายกสโมสร ประธานฝ่ายและประธานชมรมต่างๆ และคณะกรรมการกลางที่ประกอบด้วย ผู้แทนจากคณะต่างๆ ในตอนแรกสโมสรนิสิตยังไม่มีตึกที่ทำการของตนเองและใช้ปีกหนึ่งของหอพักเป็น สถานที่ทำการ ต่อมาได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านไม้สองชั้นใกล้กับหอพัก ในปีพ.ศ.2475 พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ได้ทรงรับพระราชดำริของสมเด็จพระบรมราชชนก เกี่ยวกับการสนับสนุนกิจกรรมของสโมสรนิสิต

พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ได้ประทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นเงินสองหมื่นบาทเพื่อสร้างตึกที่ทำการของสโมสรนิสิตและเพื่อเฉลิมพระเกียรติ แต่เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ

สโมสรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้มีการจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2465 โดยมีความมุ่งหมาย 3 ประการคือ ประการแรกเพื่ออบรมนักเรียนให้รู้จักปกครองรักษาตนเองให้เป็นไปในทางที่ชอบและเป็นปกติสุข ประการที่สองเพื่อเป็นการฝึกหัดให้นักเรียนช่วยเหลือกันในการแสวงหาความรู้ ความชำนาญในทางต่างๆ ประการที่สามเพื่อเป็นที่เชื่อมการสมาคมในหมู่อาจารย์ นักเรียนเก่าและนักเรียนใหม่ ทางด้านการบริหารสโมสรนั้นทางกระทรวงศึกษาธิการจะทำหน้าที่ตั้งบรรยเวชก์ของสโมสร 1 คนเพื่อสำหรับดูแลสโมสรให้ดำเนินการตามความมุ่งหมายโดยจะไม่ตั้งให้บรรยเวชก์คนเดียวกันทำหน้าที่ซ้ำ 2 ปีติดต่อกัน ในส่วนกรรมการกลางของสโมสรประกอบด้วยผู้แทนคณะละ 2 คนและหอพัก 1 คน โดยคณะกรรมการเหล่านี้จะต้องมาทำการเลือกตั้งกันเองโดยมีอุปนายก 1 คน เลขานุการ 1 คน และ เทรย์ญิก 1 คน โดยกรรมการจะอยู่ในวาระคราวละ 1 ปีรวมทั้งสามารถแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ตามความจำเป็นได้เพิ่มเติมอีก นอกจากกรรมการกลางแล้วยังมีอนุกรรมการสำหรับแผนกต่างๆ อีกได้ด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการกลาง ปรากฏว่าอนุกรรมการชุดหนึ่งมี 3-5 คน โดยมีประธาน 1 คน เลขานุการ 1 คน และ เทรย์ญิก 1 คน ในสโมสรประกอบด้วยแผนกต่างๆ เช่น แผนกฟุตบอล แผนกเทนนิส (เท็นนิส) แผนกหนังสืออ่าน แผนกภัตตาคาร แผนกสหนาการ แผนกมหรสพ แผนกสภาวะวิทยา โดยกรรมการของแผนกต่างๆ จะทำระเบียบเพื่อประกาศให้สมาชิกทราบ

สำหรับการประชุมของสโมสรมี 3 ประเภทคือ อย่างแรกคือการประชุมกรรมการกลางเพื่ออำนวยการของสโมสรตามปกติ อย่างที่สองคือการประชุมใหญ่วิสามัญคือการประชุมกรรมการและสมาชิกทั้งหมดปีละ 1 ครั้ง ในเดือนมีนาคมสำหรับฟังรายงานกรรมการและงานที่จะจัดทำต่อไป อย่างที่สามคือการประชุมใหญ่วิสามัญได้แก่การประชุมสมาชิกทั้งหมดสำหรับการจำเป็นระหว่างปี อนุกรรมการมีอำนาจที่จะคัดชื่อสมาชิกที่เป็นที่รังเกียจของแผนกนั้นได้ด้วยความเห็นชอบของกรรมการกลางและประกาศชื่อให้สมาชิกในแผนกนั้นทราบ กรรมการกลางมีอำนาจที่จะตั้งรังเกียจไม่ให้สมาชิกผู้หนึ่งผู้ใดใช้สโมสรได้ชั่วคราวไม่เกินคราวละ 1 เดือนโดยการประกาศชื่อสมาชิกให้ในสโมสรทราบ ถ้าสมาชิกผู้ใดมีความผิดถึงกับต้องออกจากมหาวิทยาลัยก็ต้องออกจากสื่อนั้นด้วย รวมทั้งคณะใดถ้าอยู่ห่างจากสโมสรกลางและไม่สะดวกที่สมาชิกจะมาใช้สโมสรกลางก็ย่อมสามารถที่จะตั้งสโมสรสาขาได้ (เปรียบเสมือนกับสโมสรคณะในปัจจุบัน) โดยผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการกลางโดยสโมสรสาขาจะได้รับส่วนแบ่งเงินค่าบำรุงของสมาชิกที่อยู่ ณ สาขานั้นไปแล้วแต่ทางกรมมหาวิทยาลัยจะกำหนดให้

ในส่วนของสมาชิกนั้นได้กำหนดให้นักเรียนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกคนเป็นสมาชิกสามัญ รวมทั้งข้าราชการชั้นสัญญาบัตรในกรมมหาวิทยาลัยกับอาจารย์พิเศษ ข้าราชการในกระทรวงศึกษาธิการ นักเรียนเก่าของมหาวิทยาลัยถ้าประสงค์เข้าเป็นสมาชิกวิสามัญจะเสียเงินค่าบำรุง

สโมสรมหาวิทยาลัยปีละ 10 บาท หรือเป็นสมาชิกแบบตลอดชีพจะเสียเงินค่าบำรุงหนี้เดียวคือ 50 บาท ในส่วนของแต่ละแผนกนั้นจะเก็บเงินบำรุงหรือไม่เก็บก็ได้แล้วแต่ระเบียบการของแผนกนั้นๆ นอกจากนี้ตัวสมาชิกมีสิทธิ์มีสิทธิในการเข้าใช้สโมสรเองแล้วยังมีสิทธิ์พาเพื่อนมายังสโมสรได้ครั้งละ 1 คน โดยสโมสรในวันธรรมดาจะเปิดเวลา 8.00-22.00 น. วันเสาร์เปิดเวลา 8.00 -24.00 น. สำหรับทางด้านการเงินนั้น การใช้จ่ายเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการกลาง ส่วนสโมสรสาขาหรือแผนกอื่นๆ ก็เป็นหน้าที่ของอนุกรรมการนั้นๆ นายกหรือประธานจะเป็นผู้สั่งจ่ายโดยจะต้องเปิดเผยบัญชีรายรับรายจ่ายเงินของสโมสรให้สมาชิกดูได้ทุกเมื่อ โดยจะมีการตรวจบัญชีอย่างน้อยปีละ 2 หนโดยผู้ตรวจบัญชีนี้กรมมหาวิทยาลัยจะเป็นผู้ตั้ง²⁰⁹ จากรายงานการประชุมครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2465 ปรากฏว่า นายสมิขณห์ พุกกะเวส นายกุหลาบ สุกรมูล นายสังัด เปล่งวานิช นายเปลื้อง กะวีรัตได้เป็น นายก อุปนายก เลขานุการและเหรัญญิกของสโมสรตามลำดับ อาคารตึกสโมสรที่เป็นตึกไม้สองชั้นนั้นได้ดัดแปลงมาจากที่ชำแหละศพของนิสิตแพทย์ที่หอวัง การดำเนินงานของสโมสรนั้นส่วนใหญ่พบปัญหาสำคัญคือกิจการดำเนินงานของแผนกต่างๆ นั้นจะพบกับปัญหาสภาวะขาดทุนอยู่เสมอ ส่วนมากทางสโมสรได้ใช้วิธีในการแก้ปัญหาโดยมีรายได้จากการเก็บค่าบำรุงจากสมาชิก การของบประมาณกับทางมหาวิทยาลัย การแสดงละครประจำปีเพื่อหารายได้บำรุงสโมสร และกิจกรรมต่างๆ โดยผู้ศึกษาขอ ยกตัวอย่างการดำเนินงานในแผนกต่างๆ ที่ปรากฏจากรายงานการประชุม ดังนี้

ตารางที่ 6 ตารางแสดงรายรับ รายจ่าย กำไร และขาดทุน ของสโมสรนิสิต

แผนก	รับ		จ่าย		กำไร		ขาดทุน	
	บ.	สต.	บ.	สต.	บ.	สต.	บ	สต.
เหรัญญิกคนก่อน	115	41			314	14		
สมาชิกรักเรียน	1480				1480			
หนังสือพิมพ์	2059	50	1769	75	289	75		
ฟุตบอล	470	11	700	63			230	52
กองกลาง	6	14	688	2			681	88
หนังสืออ่าน			110	39			110	39
กีฬาในร่ม	41		103				62	
เทนนิส			105				105	
ดนตรี			46	37			46	37
ภัตตาคาร			18				18	
สโมสรสาขา			481	60			681	60
สโมสรกลาง	2048	16	1734	16	249	90		

ที่มา : หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย เล่ม 5 ฉบับเดือนสิงหาคม 2470

²⁰⁹

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.101480.5/2. ระเบียบการสโมสรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลง ณ วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ.2465.

ส่วนการดำเนินงานของสโมสรนิสิตทางฝั่งศิริราชนั้นประกอบด้วย 4 แผนกคือ แผนกหนังสืออ่านกับกีฬาในร่ม แผนกแบดมินตัน แผนกเทนนิส แผนกฟุตบอล สำหรับการกีฬาในร่มประกอบด้วยปิงปอง หมากรุกไทย คราฟ ไฟล์ริง การดำเนินงานในกิจกรรมของฝั่งศิริราชส่วนมากสนามนั้นขาดการบำรุงเติมไปด้วยหลุมบ่อ หรือถูกนำพื้นที่สนามไปสร้างอาคารต่างๆ จึงทำให้สนามเทนนิสหรือแบดมินตันถูกนำพื้นที่ไปใช้ประโยชน์ของทางโรงพยาบาล รวมทั้งสโมสรนั้นขาดคนงานดูแลประจำ ประกอบกับพื้นที่นั้นเปิดโล่งใครจะเข้าออกได้ตลอดเวลาเพราะไม่มีประตูรั้วกันไว้อย่างแน่นอนหาจึงทำให้มีข้าวของตกหล่นเสียหายไปบ้าง²¹⁰

บรรยากาศในการดำเนินงานของทางสโมสรนิสิตนั้นสามารถพบได้จากคำบอกเล่าของนิสิตเก่าโดยทั่วไปซึ่งได้มีปรากฏไว้ในแล้วบ้างก่อนหน้านี้ได้บรรยายตรงกันว่านิสิตทุกล้วนมาทำกิจกรรมร่วมกันที่สโมสรโดยพร้อมเพรียงอย่างสนุกสนานอยู่เสมอไม่ว่าหลังจากจะมีการย้ายที่ทำการของสโมสรก็ตาม ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“ที่นั่นมีโต๊ะบิลเลียดขนาดจิ๋วอยู่โต๊ะหนึ่ง เจ้านี่เป็นขวัญใจของนิสิตผู้ชายมากกว่าผู้หญิงเสียอีก พวกเราพอว่างชั่วโมงเรียนเป็นต้องปั่นจักรยานคู่ยากไปสโมสรเล่นบิลเลียดเสียคนละเกมสองเกม โดยมากเป็นคนเข้าใหม่ ต้องเรียนวิชาบิลเลียดเสียค่าเรียนไปหลายสตาจกว่าจะเก่ง เพื่อนจากโต๊ะบิลเลียดก็มีมากขึ้นทุกปี ความจริงที่สโมสรมีกีฬา หมากรุก หมากรอส เทนนิส สควอชด้วย แต่มีคนเล่นส่วนใหญ่เป็นนิสิตประจำหอใหม่และหอวัง เฉพาะกีฬากลางแจ้งต้องรอให้เลิกเรียนเสียก่อน แต่ละคณะมีทีมฟุตบอลไว้แข่งกันกับคณะอื่นเป็นงานประจำปี ที่สโมสรนั้นมีนายเป็กมารับเหมาทำอาหารแบบกุ๊กชอบขายตั้งแต่แรก จนสโมสรย้ายมาอยู่ตึกจักรพงษ์ที่พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ประทานเงินสร้างอยู่ข้างตึกขาวใน พ.ศ. 2475 นายเป็กเลยแยกตัวไปตั้งร้านของตัวเองข้างนอก พวกนิสิตรุ่นเก่าตามไปอุดหนุนจนเดี๋ยวนี้กลายเป็นร้านพงหลีที่สี่แยกอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมินั่นเอง... ตึกจักรพงษ์สร้างเสร็จแล้ว เลยจัดเป็นสำนักงานของสโมสรนิสิต มีโต๊ะบิลเลียดขนาดมาตรฐานที่มีมือชั้นเขียนเล่นกัน ผมไม่ต้องปั่นจักรยานไปเล่นโต๊ะเล็กอีก เดิน 2-3 ก้าวก็ถึงโต๊ะใหญ่แล้ว การเรียนและฝึกซ้อมดนตรีกระทำอยู่ชั้นบน บรรยากาศที่ตึกจักรพงษ์คึกคัก เต็มไปด้วยเสียงเฮฮาของเรา และเสียงกังวานของวงดนตรี พวกนิสิตตามีห้องของพวกเราอยู่ห้องหนึ่งที่ชั้นบน ไม่มีโอกาสทราบว่าพวกผู้หญิงเขาใช้ประโยชน์ทำอะไรในห้องนี้ ตัวสโมสรเก่าริ้อมาประกอบใหม่ กลายเป็นโรงอาหารขนาดใหญ่หลังตึกจักรพงษ์ ที่นิสิตทุกคนมารับประทานได้พบปะกันที่นี่...”²¹¹

²¹⁰ รายงานประธานสโมสรสาขาศิริราช สโมสรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2469 (หรือปี 2470 ในระบบปฏิทินปัจจุบัน) ในสโมสรนิสิตจุฬาฯ . หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. (เล่ม 5 ตอน 5 สิงหาคม 2470) หน้า 761

²¹¹ วิชา เศรษฐบุตร, “สี่ปีในจุฬาฯ” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รำลึกอดีต, หน้า 40.

นอกจากนี้ มล.จิรายุ นพวงศ์ เล่าว่าตรงสมาคมนิสิตเก่าปัจจุบันเคยเป็นเรือนไม้ใช้เป็นสโมสรนิสิต ชั้นล่างมีโรงอาหาร ชั้นบนเป็นห้องสมุด จะมีการนิมนต์พระมาเทศน์เดือนละครั้ง ที่แปลกใหม่คือให้นั่งเก้าอี้ฟังเทศน์ นิสิตที่อยู่หอวังต้องมาฟังเทศน์ด้วย ต่อมาเรือนหลังนี้ถูกรื้อไปสร้างตรงหลังตึกจักรข เป็นโรงอาหารและมีเวทีละคร (ซึ่งให้เป็นที่พระราชทานปริญญา) ส่วนตึกจักรข นั้นสร้างขึ้นที่หลังเรือนไม้เช่นกัน ในระยะแรกการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของทางสโมสรนั้นจะเป็นสิ่งที่จัดขึ้นโดยนิสิตชาย ส่วนนิสิตหญิงยังไม่ได้มีบทบาทใดๆ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2473 จึงได้เริ่มมีนิสิตหญิงเข้ามามีบทบาทในฐานะเป็นกรรมการของสโมสรโดยทำหน้าที่เป็นเหรัญญิก หรือได้เป็นกรรมการในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัยด้วย

3.4.3.2 งานหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย หนังสือพิมพ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เดิมชื่อว่าหนังสือพิมพ์โรงเรียนข้าราชการพลเรือนจัดพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2457 และเมื่อมีการสถาปนาโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน พ.ศ. 2459 นั้นก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็นหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย โดยได้เริ่มตีพิมพ์เป็นฉบับแบบแรก เมื่อ พ.ศ. 2466 เนื่องจากมีการตั้งสโมสรนิสิตขึ้น และชุมนุมแผนกหนังสือพิมพ์ก็ได้เกิดขึ้นในเวลานั้นด้วย เนื้อหาภายในเล่มประกอบด้วยบทความของคณาจารย์ นิสิต ข่าวมหาวิทยาลัยซึ่งมีคอลัมน์หลายประเภท และเป็นที่ยอมรับในการอ้างอิงประกอบการเขียนเรื่องเกี่ยวกับแวดวงการศึกษา และวงการต่างๆ เนื่องจากผู้เขียนเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และวิญญู หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย โดยหนังสือพิมพ์ของมหาวิทยาลัยในสมัยแรกๆ นั้นมักจะเต็มไปด้วยเนื้อหาบันเทิงเริงรมย์อย่างมากจนทำให้เมื่อมีการเปลี่ยนบรรณาธิการประจำปีในหลายๆ ครั้ง ต่างก็แนะนำให้มีความพยายามในการหาเนื้อเรื่องที่เป็นความรู้มาลงให้มากขึ้นซึ่งเนื้อหาในส่วนที่เป็นความรู้นั้นยังมีค่อนข้างน้อยเกินไปเนื่องจากอุปสรรคที่สำคัญคือการหาเรื่องราวที่เป็นสาระประโยชน์นั้นหายาก ผู้เขียนที่มีความสามารถในเรื่องเช่นนี้มีน้อย²¹² มีการประกาศข่าวทั่วไป รายงานการประชุมของสโมสร ดังนั้นในเวลาต่อมาในปี พ.ศ.2474 จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์หนังสือพิมพ์ให้เป็นเล่มใหญ่ขึ้นขนาดเท่าสมุด

“..ปีนั้นมหาวิทยาลัยต้องการเปลี่ยนแปลงชนิดและจำนวนเรื่องต่างๆ ที่จะนำลง เพราะข้าพเจ้าและคณะกรรมการของหนังสือพิมพ์ ได้ตกลงพ้องกันแล้วว่า ในมหาวิทยาลัยควรให้มีเรื่องเกี่ยวกับความรู้ไว้บ้าง อย่างน้อยที่สุดควรเป็นร้อยละ 20 ของความหนาบางของเล่ม ทั้งนี้อาจจะไม่เป็นที่พอใจของบรรดาสมาชิกทั้งหลาย แต่ทางคณะมีความเสียใจอย่างที่สุดที่จำเป็นจะต้องทำ เพราะมหาวิทยาลัยเป็นที่รวมของการศึกษาทั้งหลาย ถ้าจะมีแต่เรื่องเริงรมย์ล้วนๆ ก็จะถูกะไรอยู่ เรื่องต่างๆ ที่จะ

212

รายงานการประชุมสโมสร วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2468 (เทียบเท่า พ.ศ. 2469 ตามระบบปฏิทินปัจจุบัน) ใน ระเบียบการหนังสือพิมพ์รายเดือน ‘มหาวิทยาลัย’ ปีที่ 4 พ.ศ.2469.

นำลง จะได้พยายามสรรหาเรื่องตลกขบขัน รัก โศก บทกวี และความรู้ลงให้มากที่สุดเท่าที่เวลาของข้าพเจ้าจะอนุญาตให้ได้²¹³

จากการศึกษาพบว่าหนังสือพิมพ์ในมหาวิทยาลัยนั้นเป็นที่นิยม มีความสำคัญในการเป็นสื่อกลางที่จะประชาสัมพันธ์ แจ้งข่าวต่างๆ ทั้งการดำเนินงานของสโมสรและมหาวิทยาลัยให้นิสิตได้ทราบอย่างทั่วถึงกันได้เป็นอย่างดี ดังคำกล่าวของนิสิตผู้หนึ่งว่า

“..สิ่งที่เป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างนิสิตต่างคณะอีกอย่างหนึ่งก็คือ หนังสือประจำมหาวิทยาลัย ชื่อ “มหาวิทยาลัย” เป็นเวทีข้อเขียนประจำของคนหนุ่มสาวในจุฬา ผู้เป็นบรรณาธิการจะเลือกตั้งขึ้นมาจากพวกนักเขียนนักประพันธ์ ไม่จำกัดว่าต้องมาจากคณะอักษรศาสตร์ ปีแรกที่ผมเข้าไปจุฬาฯ บรรณาธิการได้แก่คุณหมอสุนทร โสภโณ ซึ่งกำลังเรียนอยู่เตรียมแพทย์ปีที่ 2 แต่ในตอนหลังๆ นักเขียนชื่อดังเกิดขึ้นหลายคนในคณะอักษรศาสตร์ ตำแหน่งนี้เลยไปได้แก่นิสิตอักษรศาสตร์ มีตั้งแต่ จินดา พรหมกลีกร ทรง สาลิตุล และประเสริฐ ทรัพย์สุนทร หัวหน้าสภาปฏิวัติคนปัจจุบัน สำหรับผมนั้นเป็นผู้เขียนข่าวประจำคณะวิศวกรรม ใด้ก็พอใจแล้ว”²¹⁴

การดำเนินกิจกรรมในส่วนแผนกหนังสือพิมพ์นั้นปัญหาที่พบคือในระยะแรกนั้นมียอดจำหน่ายที่ไม่สูงมากนักและมีราคาที่สูงไปจนทำให้บางครั้งถึงกับเป็นหนี้โรงพิมพ์ ต่อมาจึงได้มีการลดราคาลงมาจากเล่มละ 5 บาท เหลือ 3 บาท แต่ก็ยังคงประสบปัญหาอยู่จึงได้มีการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยรวมอยู่ในระเบียบการของมหาวิทยาลัยได้บังคับให้นิสิตทุกคนรับหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัยโดยรวมอยู่ในค่าใช้จ่ายของทางสโมสรนิสิตจึงทำให้กิจการของหนังสือพิมพ์นั้นแพร่หลายยิ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการศึกษาพบว่าเนื้อหาและการใช้วาทศิลป์ในการเชิญชวน รูปเล่ม ในช่วงระยะหลังมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งคำเชิญชวนของบรรณาธิการ เช่น

“...เมื่อท่านกำลังอ่านมหาวิทยาลัยฉบับนี้ ถ้าเป็นเวลากลางคืนโปรดอย่าอ่านเรื่อง “เรือผี” เป็นอันขาด เพราะจะทำให้กระวนกระวายตลอดคืน เหตุว่าเรือผีเป็นเรื่องน่ากลัว เราใจ ให้ท่านคิดไปต่างๆ นานา ข้าพเจ้าเองยังเคยโดนเรื่องนี้ทำเหตุมาแล้ว... ตลอด 2 ปี มาแล้ว หวังว่าท่านคงจะรู้จักนายตำรา ณ เมืองใต้ เป็นอย่างดีแล้วว่า ท่านผู้นี้พยายามกอบโกยความรู้ที่น่าทึ่งมาให้ท่านเพียงไร ในเล่มนี้ นายตำราก็ได้มาเผยแพร่วรรณกรรมให้ท่านอีก ถ้าท่านอ่านเรื่องใหม่ของนายตำรานี้ โปรดอย่าอ่านดังใกล้ๆ เพศอ่อนแอ เพราะอาจจะทำให้ท่านลำบากได้”

²¹³ สโมสรนิสิตจุฬาฯ, หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, (เล่ม 9 ตอนที่ 1, 2470).

²¹⁴ วิชา เศรษฐบุตร, “สปีในจุฬาฯ” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รำลึกอดีต, หน้า 40.

นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่พบบ่อยครั้งคือการออกหนังสือพิมพ์ล่าช้าไม่ตรงเวลาบ้าง หรือปัญหาการประสบกับภาวะขาดทุนในช่วงแรกเสมอๆ โดยผู้ศึกษาขอยกประเด็นปัญหามานำเสนอ ดังเช่นจากรายงานการประชุมของสโมสรนิสิตครั้งหนึ่งพบว่า

“แผนกหนังสือพิมพ์ การเงินของแผนกนี้น่าวิตกมากอยู่ เพราะรายได้ไม่พอ กับรายจ่าย ถึงกับต้องเป็นลูกหนี้โรงพิมพ์อยู่เป็นจำนวนมาก ดังนี้เพราะสมาชิกหนังสือพิมพ์ไม่ส่งเงินมาบำรุงตามแผนกนี้ควรจะได้รับ ดังนี้ชี้ให้เห็นว่าการพิมพ์หนังสือพิมพ์หวังบำรุงจากสมาชิกอย่างเดียวคงไม่พอเพราะไม่ใช้รายได้ที่แน่นอน เพราะฉะนั้นแผนกหนังสือพิมพ์ควรหารายได้จากทางอื่นมาช่วยอีก การประกาศหาแจ้งความมาลงในหนังสือของเรา การแสดงละครเก็บเงินบำรุงสโมสร”²¹⁵

3.4.3.3 งานแสดงละครประจำปี งานแสดงละครประจำปีมีมาตั้งแต่เมื่อใดยังไม่ปรากฏชัดเจน แต่อย่างน้อยน่าจะมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 แล้ว ถือว่าเป็นงานที่นิสิตชายและหญิงจัดตั้งขึ้น โดยทุกคนเป็นเจ้าของงาน ต้องสละทุนทรัพย์ส่วนตัวคนละ 3 บาท นิสิตทุกคนมีหน้าที่ต่าง ๆ ในการจัดงานจนกระทั่งเลิกงาน โดยในระยะแรกได้ใช้สถานที่ในการจัดงานหน้าหอวัง โดยเก็บค่าดูจากคนภายนอกในระยะแรกๆ ปรากฏว่าขาดทุน ต่อมาจึงได้มีการแสดงเบ็ดเตล็ดและการประกวดแฟนซีเพิ่มเติมจากเดิมที่การแสดงละครอย่างเดียว และผู้แสดงก็ใช้นิสิตหญิงมากขึ้นจึงทำให้ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในเวลาต่อมา โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2473 นิสิตหญิงได้แสดงละครร่วมกับนิสิตชายเป็นครั้งแรก ซึ่งแต่เดิมนั้นใช้ผู้ชายแสดงละครล้วน นับเป็นงานที่มีคนให้ความสนใจมากที่สุดในสมัยนั้น งานจัดขึ้นในช่วงเดือนมกราคม²¹⁶ สาเหตุที่เลือกจัดงานในบริเวณหอวังเพราะบริเวณนี้นอกจากจะมีตึกแล้วยังมีสนามฟุตบอล และสนามหญ้ากว้างขวางเหมาะในการจัดงานกลางแจ้ง สมัยนั้นกรุงเทพฯ มีโรงภาพยนตร์ไม่กี่แห่ง มหาสพชั้นสูงได้แก่ การแสดงละคร มีกันทั้งตามโรงเรียนมัธยมจนกระทั่งตามวังงานละครจุฬาฯ จัดว่าเป็นงานเด่นของปีอย่างหนึ่งของคนกรุงเทพฯ ผู้เล่นก็คือนิสิต ผู้ดูก็คือพ่อแม่ วงศาคณาญาติของนิสิตและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ผู้ใดมีความถนัดในการแสดงจะถูกบังคับข้อมพันที่นิสิตวิเศษฯ ที่มีพรสวรรค์ทางการแสดงละครมีอยู่หลายคน เช่น พล.อ.ท.ปราโมทย์ เชนาค จำรัสถาวรสุข คนหลังนี้ต้องแสดงเป็นตัวแม่ และที่เป็นนางเอกก็ใช้ผู้ชายแสดง เพราะสมัยแรกยังไม่มีผู้หญิงเรียนมหาวิทยาลัยดังได้กล่าวแล้วในข้างต้น หน้าที่การสร้างโรงละครตลอดทั้งฉากและแสงสีเสียงเป็นของนิสิตวิเศษฯ ทุกปีเมื่อเลิกแล้วยังต้องช่วยรื้อโรงละครอีกด้วย²¹⁷

²¹⁵ สโมสรนิสิตจุฬาฯ . หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. (เล่ม 5 ตอน 5 : สิงหาคม 2470) หน้า 706.

²¹⁶ นิตยา ชูโตและคณะ, บันทึกตศตริจุฬาฯ 2470-2528, หน้า 29.

²¹⁷ วิชา เศรษฐบุตร, “สี่ปีในจุฬาฯ” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รำลึกอดีต, หน้า 41.

คุณหญิงผอบ โปษะกฤษณะ ได้เขียนบันทึกเล่าในอักษรศาสตร์บัณฑิต 50 ปีว่างานต่าง ๆ นั้น นิสิตจัดทำเองทุกอย่างโดยแบ่งกันทำในเวลาว่างจากการเรียน ตั้งแต่การก่อสร้างเวที ทำที่นั่งสำหรับผู้ดู เขียนฉาก ติดไฟฟ้า ยกเก้าอี้ ออกบัตรเชิญ ออกแบบเครื่องแต่งกายตัวละคร กำกับการแสดงละคร ซ้อมละคร เวทีก็ดูสวยงาม สถานที่ประดับประดาไฟระยิบระยับ นิสิตผู้ต้อนรับสวมเครื่องแบบมีแผงคอสีต่างๆ ประจำคณะ หากกล่าวถึงละครจุฬาฯ แล้วประชาชนยอมรับว่านิสิตจัดได้สวยงามมาก ในปี พ.ศ. 2473 เริ่มมีนิสิตาแสดงด้วย นิสิตาผู้เป็นนางเอกครั้งแรกคือ น.ส.อุบล ความเสน นิสิตาของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ การแสดงละครประจำปีแต่ละคนจะได้รับหน้าที่แบ่งๆ กันไป เช่น วิศวฯ จัดเวที อักษรฯ เป็นตัวแสดง สมัยแรกๆ ตัวแสดงต้องเป็นชายล้วน ผู้หญิงให้เล่นแต่คนให้ตีกั๊ก ท่านว่าคุณประยงค์ โพธารามิก คุณอรุณ เป็นพระเอกที่สง่างาม ส่วนคุณประชา โมกชะเวส ก็เป็นนางเอกที่สวยงาม ตัวละครผู้หญิงเริ่มมีในรุ่นอาจารย์ มล.จิรายุ แสดงละครพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ 6 เรื่องล้ามดี เรื่องจัดการรับเสด็จ มี มล.ค้อย ชุมสาย เป็นพระเอก และคุณบุญล้อม เฟ่งสุกาญจน์ เป็นนางเอก ตอนนั้นคุณหมออวย ท่านข้ามไปเรียนที่ศิริราชแล้ว แต่ด้วยมีสปิริต ท่านกลับมาช่วยน้องๆ เขียนฉาก นิสิตทุกคนมีหน้าที่อีกอย่าง คือจ่ายเงินสมทบทุนกิจกรรมคนละ 3 บาท ไม่ได้ขอเงินจากมหาวิทยาลัย ฉะนั้นทุกคณะต้องกลมเกลียวกันจึงจะจัดได้ สำหรับบรรยากาศในการจัดงานนั้น²¹⁸ มีนิสิตผู้หนึ่งเล่าว่า

“...สำหรับผมนั้นยังมีงานประจำอีกทางหนึ่ง เลยไม่ต้องการเบ้ช่วยทั้งสร้างและรีอโรงละครเต็มตัวได้กล่าวแล้วที่ผมเป็นสมาชิกชุมนุมดนตรี ผมเลยต้องทำหน้าที่บรรเลงเพลงอยู่หน้าเวทีระหว่างฉากปิดทุกคืน ปีแรกที่ผมเข้าจุฬาฯ พวกนิสิตายังไม่มีบทบาททางละครกัน คงจะยังไม่หายอายุพวกผู้ชายแต่พอเข้าปีที่ 2 พ.ศ.2475 เขารวมพลังกันเล่นละครเรื่อง “หนูจำ” พระราชนิพนธ์ของเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เป็นละครชวนหัวที่มีคนติดกันมากจนถึงกับเชิญไปเล่นในต่างจังหวัดเก็บเงินการกุศลก็เคย ผู้แสดงเป็นชายจริงหญิงแท้เป็นครั้งแรกในประวัติการละครของจุฬาฯ นับเป็นความสำเร็จของพวกผู้หญิงมากกว่า ตัวละครชุดนั้นเดี๋ยวนี้เข้าโรงจริงๆ ไปก็หลายคน ที่เหลืออยู่เป็นคุณหญิง และท่านผู้หญิง เช่น คุณหญิงอุบล หุวะนันท์ (ความเสน) และท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา (ผลชีวิต) ตัวละครผู้ชายที่สำคัญยังเหลืออยู่ก็คืออาจารย์เสนาะ ต้นบุญยืน..”

สำหรับปัญหาการแสดงละครประจำปีในระยะแรกนั้นได้ประสบปัญหาเกี่ยวกับภาวะเรื่องการขาดทุน นิสิตก็ต้องจัดการกับปัญหาเหล่านั้นด้วยตนเองซึ่งปัญหาการขาดทุนนั้นส่วนมากมาจากความไม่รอบคอบและการขาดประสบการณ์ของนิสิตนั่นเอง เช่น การไปขอจากท่านอาจารย์ผู้หนึ่งซึ่งก็คือ

218

หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ และคณะ, “เหนือความทรงจำ” ใน 70 ปีจุฬาฯ : รำลึกอดีต, หน้า 28.

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์นั่นเองซึ่งท่านก็ได้สั่งสอนด้วยเหตุผลและหาทางแก้ปัญหาให้กับนิสิตเหล่านั้นโดยมีหลักฐานครั้งหนึ่งยืนยันถึงเรื่องดังกล่าวว่า

“...เรื่องนี้ข้าพเจ้ากับหัวหน้านิสิตผู้หนึ่งเป็นตัวละคร เรื่องคือนิสิตร่วมมือกันจัดงานรื่นเริงปลายปีขึ้นเป็นการใหญ่ มีการกีฬา การเลี้ยง เปิดบาร์ฟรี และการแสดงละคร พวกนิสิตเรียไรเงินกันทำ ครั้นเสร็จงานปรากฏว่าใช้จ่ายเกินทุนไป 5-6 ร้อยบาท เป็นหนี้ที่จะต้องจ่ายเพิ่ม เราสองคนต้องเป็นผู้รับหน้าที่ใช้หนี้ เงินห้าหกร้อยบาทไม่ใช่จำนวนเงินย่อยๆ ในสมัยนั้น จะเรียไรกันใหม่พวกนิสิตก็กลับบ้านกันไปหมดแล้ว พอสิ้นเทอมปลายปีเราสองคนหมดทำ จึงวิ่งไปเฝ้าทูลกระหม่อมขอประทานเงินมาใช้หนี้ พอกทราบทูลเรื่องราวจนจบท่านก็รับสั่งดำหนิว่า การที่จะทำงานใหญ่โตจะต้องระมัดระวังรายจ่ายรายรับให้ดี ไม่ใช่สักแต่จะทำจนเกินทุนเข้าไปเช่นนี้ หรือนึกว่าเพราะมีพระองค์อยู่ จึงไม่กังวลว่าใช้จ่ายไปสักเท่าใดเพราะขาดเกินไปอย่างไรท่านก็ต้องทรงช่วยได้ เมื่อทรงดำหนิติเตียนเสร็จแล้วก็รับสั่งเด็ดขาดว่า “ฉันไม่ให้” เราสองคนนั่งทำตาปริบๆ มองหน้ากันอย่างจนปัญญา ไม่รู้จะเปิดทูลอย่างไรต่อไป ตอนนี้องค์คงจะทรงสงสารตามพระราชอัธยาศัยเป็นอย่างมาก ด้วยพระกรุณาเมื่อประทับนั่งและหาช่องทางที่ทรงจะช่วยเหลือเราได้ จึงทรงรับสั่งว่าถ้าจะเอาเงินก็ต้องทำงานอะไรสักอย่างทดแทน เราสองคนรีบกราบทูลว่าจะทรงใช้ให้ทำอะไรก็ยอมทุกอย่าง พระองค์จึงทรงตรัสว่าในงานรื่นเริงประจำปีซึ่งจะมีที่พระราชอุทยานสราญรมย์นั้นมหาวิทยาลัยจะไปเปิดร้านขายอาหาร และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 จะเสด็จ มาประทับเสวยที่ร้านของมหาวิทยาลัย ระหว่างประทับเสวยนั้นควรจะมีการแสดงเบ็ดเตล็ดโดยนิสิตถวายให้ทอดพระเนตรเพื่อพระราชสำราญ เราสองคนรับจัดการได้หรือไม่ เราทั้งสองรีบรับทันทีด้วยความชื่นชมยินดีเป็นที่สุด ต่อจากนั้นทูลกระหม่อมก็ประทานเงินให้เราได้ใช้หนี้ และพอถึงวันงานสราญรมย์เราจัดพรรคพวกนิสิตแสดงการละเล่นเบ็ดเตล็ดหน้าพระที่นั่ง มีการแสดงหลายอย่าง เช่น จี๊ว เป็นต้น ให้พอพระราชหฤทัย และพอพระทัยทูลกระหม่อมเป็นอย่างยิ่ง นี่เป็นอุทาหรณ์ที่ทูลกระหม่อมทรงอบรมเด็กให้เกิดประโยชน์กลางทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้รู้จักประมาณใช้จ่ายเมื่อประกอบกิจการใดๆ บทเรียนนี้ฝังใจข้าพเจ้าตลอดมา เมื่อออกมารับราชการและจะต้องจัดงานรื่นเริงของโรงเรียนหรือตามส่วนตัวอื่นใด ข้าพเจ้าจะระลึกถึงการอบรมที่ได้รับประทานจากทูลกระหม่อมเป็นข้อเตือนใจ และไม่เคยมองยุ่งยากในเรื่องจ่ายเงินเกินทุนทำนองนั้นอีกเลย²¹⁹

219

รอบ บัทมะศิริ, คัดลอกมาจากหนังสือพิมพ์ศรีสปีดาร์ ฉบับเดือนตุลาคม พ.ศ. 2502 อ้างไว้ใน ประยุทธ์ ลิทธิพันธ์, พระประวัติ

3.4.3.4 งานกิจกรรมอื่น ๆ

- งานวันถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้า 23 ตุลาคม และงานวันมหาธีรราชเจ้า การถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้าของนิสิตนั้นจะต้องแต่งเครื่องแบบในชุดพิธีการ งานนี้ถือว่าเป็นงานหนึ่งที่ใหญ่ในสมัยนั้น เพราะนิสิตหญิงในรุ่นเดียวกันนั้นไม่ได้มีโอกาสเที่ยวตามลำพัง งานพระรูปจึงจัดเป็นงานพิเศษที่ให้นิสิตชายได้มีโอกาสคุ้นเคยกับนิสิตหญิง นับเป็นงานทางสังคมที่มีประชาชนมากมายรอชมพวงมาลาของสถาบันการศึกษาแต่ละแห่ง โดยมีการประกวดฝีมือดอกไม้สดด้วย นอกจากนี้นิสิตชายและหญิงถือว่าวันนี้เป็นวันที่มีความหมายมากเนื่องจากการรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในวันคล้ายวันเสด็จสวรรคต และมีการจำหน่ายหนังสือด้วย ส่วนวันมหาธีรราชเจ้านั้นก็มีการนำพวงมาลาดอกไม้ไปถวายเหมือนกันแต่ไม่ค่อยคึกคักมากนัก²²⁰

- กิจกรรมกีฬาและกรีฑา กิจกรรมกีฬาและกรีฑาเป็นกิจกรรมที่นิสิตชายและนิสิตหญิงได้แสดงออกถึงความสามารถทางด้านกีฬา ได้ร่วมสนุกสนานกันในหมู่นิสิตตลอดจนเป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างคณะ แม้ว่าในระยะแรกนิสิตหญิงยังไม่ได้ร่วมแข่งกีฬาแต่ก็จะคอยเป็นกำลังใจให้กับนิสิตชายโดยการเชียร์อยู่ข้างสนามการแข่งขัน นอกจากนี้ยังมีการแข่งขันฟุตบอลกับโรงเรียนต่างๆ เช่น โรงเรียนอัสสัมชัญ เพราะตอนนั้นเพิ่งมีมหาวิทยาลัยเดียว หรือมีการแข่งขันกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อชิงถ้วยและเงินรางวัลเป็นต้น ส่วนจากรายงานการประชุมกรรมการกลางสโมสรครั้งที่ 42 พบว่างานกรีฑาของทางสโมสรเมื่อปี พ.ศ. 2470 นั้นประกอบไปด้วย วิ่งผลัด วิ่งข้ามรั้ว วิ่งทน กระโดดสูง กระโดดค้ำ กระโดดไกล ชกเย่อ ทิ้งน้ำหนัก แข่งจักรยานช้า แข่งเรือบนบก ปิดคาติปี²²¹ ส่วนกีฬาที่นิสิตนิยมทั่วไปนั้นคือฟุตบอล บิลเลียด เทนนิส และสควอช

งานต้อนรับน้องใหม่ ในเวลานั้นทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยฝั่งปทุมวันยังไม่ได้มีการจัดขึ้นจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2479 จึงได้มีการจัดขึ้นทั้งมหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรก การจัดรับน้องครั้งแรกเริ่มขึ้นทางฝั่งศิริราช เนื่องจากมีการทะเลาะวิวาทกันในการแข่งกีฬาระหว่างคณะแพทยศาสตร์ กับคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งนิสิตที่ก่อการวิวาทนั้นจะต้องข้ามฟากมาเรียนยังฝั่งศิริราชในปี พ.ศ. 2474 ดังนั้นนิสิตแพทย์จึงได้จัดงานขึ้นเพื่อประสานความสามัคคี โดยไปนำเรือจ้างไปรับน้องใหม่จากท่าพระจันทร์นำมาขึ้นหอชายให้ไหว้พระ แนะนำตัวแล้วเลี้ยงอาหารทำให้ความเป็นอริหายไป ตั้งแต่บัดนั้นจึงเกิดประเพณีรับน้องที่ศิริราชแล้วขยายไปยังจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยต่อไป²²²

²²⁰ นิตยา ชูโคและคณะ, บันทึกตติศตวรรษ พ.ศ. 2470-2528, หน้า 26.

²²¹ สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, (เล่ม 5 ตอน 5 : สิงหาคม 2470) หน้า 702.

²²² คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล, ศิริราชร้อยปี : ประวัติและวิวัฒนาการ, หน้า 163.

3.5 สรุปและวิเคราะห์ภาพรวมของสภาพสังคมทั่วไปภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในช่วงปี พ.ศ.2459- 2475 ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังมีสถานที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนถือว่าเป็นชนบทนอกเมือง ล้อมรอบด้วยถนนและคลอง มหาวิทยาลัยถูกแบ่งพื้นที่เป็น 2 ส่วนด้วยถนนพญาไท ฝั่งตะวันออกของถนนพญาไทใช้เป็นสถานที่ศึกษาและที่ทำการหลักของมหาวิทยาลัย ส่วนฝั่งตะวันตกของมหาวิทยาลัยจะส่วนของที่อยู่อาศัย สถานที่เรียน และสถานที่ทำกิจกรรมของนิสิต พื้นที่โล่งกว้างยังคงเต็มไปด้วยป่า การคมนาคมสัญจรยังไม่สะดวก การเดินทางส่วนมากมาด้วยรถลาก ส่วนนิสิตหญิงมักจะใช้การเช่าเหมารถยนต์ให้มาส่งร่วมกัน ต่อมาจึงได้มีรถประจำทางผ่านถนนพญาไททำให้การคมนาคมสัญจรสะดวกขึ้น ส่วนการสัญจรภายในยังคงใช้จักรยานเป็นหลักในการเดินทาง

การที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีสถานที่ตั้งอยู่ห่างไกลออกจากเมืองทำให้นิสิตที่มาเรียนต้องอาศัยอยู่ในหอพักของทางมหาวิทยาลัย การอยู่ในหอพักนิสิตมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการคือ การอำนวยความสะดวกในการเดินทาง การประหยัดงบประมาณ และการฝึกการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน ในช่วงนี้มีเพียงนิสิตชายเท่านั้นที่ได้รับการอนุญาตให้อยู่หอพักโดยนิสิตส่วนมากจะได้รับทุนอุดหนุนในการเรียนและอาศัยอยู่ในหอพัก ส่วนในช่วงปิดภาคเรียนจะไม่อนุญาตให้อยู่หอเพราะต้องการให้นักเรียนกลับบ้านเพื่อธำรงรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว

การที่มหาวิทยาลัยมีสถานที่เรียนแยกอยู่ห่างกันนั้นส่งผลกระทบต่อชีวิตการเรียนในมหาวิทยาลัยอยู่บ้าง คือ นิสิตต้องลำบากในการเดินทางในการข้ามฟากถนนบางครั้งเข้าเรียนไม่ทันในระหว่างที่มีการเปลี่ยนคาบเรียนจึงทำให้นิสิตบางคนถือโอกาสหนีไม่เข้าชั้นเรียน ส่วนนิสิตที่มาทันเวลาต่างก็เหนื่อยหอบทำให้ไม่มีสมาธิในการเรียนบ้าง การที่คณะตั้งอยู่ห่างกันใน 2 ส่วน ได้ส่งผลให้นิสิตมีความสัมพันธ์กันแต่ภายในคณะหรือคณะที่อยู่ใกล้กัน ไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทั้งมหาวิทยาลัยหรือเกิดความรู้สึกสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวมากนัก ระบบหอพักมีส่วนสำคัญในการช่วยแก้ไขปัญหาเหล่านี้ในระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นซึ่งจะกล่าวต่อไป ประกอบกับในช่วงแรกยังมีจำนวนนิสิตไม่มากนักและนิสิตที่อาศัยอยู่ในหอพักไม่มีนโยบายแบ่งแยกคณะ ดังคำกล่าวทั่วไปของนิสิตทั่วไปในเวลานั้นว่าหอไม่มีคณะ จึงทำให้นิสิตที่อยู่ในหอพักเป็นตัวกลางประสานความสามัคคีก่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันภายในมหาวิทยาลัยระยะแรกๆ ได้เป็นอย่างดี

กลุ่มนิสิตที่เข้ามาศึกษานั้นส่วนมากจะเป็นบุตรหลานของข้าราชการและบุคคลทั่วไปที่พอมีฐานะ จึงไม่จำเป็นต้องมีความเร่งรีบในการทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ ในระยะแรกทางมหาวิทยาลัยยังมีบุคคลมาเรียนค่อนข้างน้อยเพราะบุคคลที่จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมบริบูรณ์(มัธยมศึกษาปีที่8) ยังมีจำนวนไม่มากนัก มหาวิทยาลัยจึงสร้างแรงจูงใจในการให้ทุนอุดหนุนการศึกษาแก่ผู้มาศึกษา ส่งผลทำให้มีผู้เข้ามาสมัครเรียนมากยิ่งขึ้น ทุนอุดหนุนที่ทางมหาวิทยาลัยจัดให้นั้นส่วนมากล้วนเป็นสาขาที่ยังมี

ความขาดแคลน เช่น แพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อเร่งรัดผลิตบุคคลเข้ารับราชการ ตามหน่วยงานของรัฐที่ทวีความต้องการนักเทคนิควิทยาเฉพาะสาขามากยิ่งขึ้นเป็นหลัก เนื่องจากบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงมาสู่ความทันสมัยและเจริญก้าวหน้ามากขึ้น บุคคลเหล่านี้เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็สามารถสมัครเข้าทำงานตามหน่วยงานของรัฐได้ มีความสอดคล้องกับค่านิยมของคนในสังคมเวลานั้นที่มีความนิยมในการเข้ารับราชการ

การใช้ชีวิตทั่วไปของนิสิตภายในมหาวิทยาลัยสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทหลัก คือ การใช้ชีวิตในการเรียนและการใช้ชีวิตในการอยู่อาศัย นิสิตใช้เวลาในการเรียนตั้งแต่ประมาณ 8.00-16.00 น. การเรียนโดยทั่วไปใช้การบรรยาย ทดลอง อภิปราย การฉายรูปและการปฏิบัติงานในโรงฝึกงาน ความสัมพันธ์และบรรยากาศในการเรียนการสอนนั้นขึ้นอยู่กับการสอนของอาจารย์แต่ละท่าน ซึ่งส่วนมากมีความสัมพันธ์และให้ความเป็นกันเองกับนิสิต นอกจากนี้การสั่งสอนของคณาจารย์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังคงเน้นย้ำเรื่องการปลูกฝังความเป็นสุภาพบุรุษ ความเป็นผู้ดี ความมีระเบียบวินัย ความมีน้ำใจ ความมีกิริยามารยาท การรู้ระเบียบประเพณี ตลอดจนการเคารพผู้อาวุโส อันมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมแห่งจารีตศัคนา สิ่งเหล่านี้ได้เป็นพลังสั่งสมจนกลายเป็นวัฒนธรรมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอย่างหนึ่งที่สืบทอดเรื่อยมา

ความสัมพันธ์ของนิสิตทั่วโดยทั่วไปมีความสัมพันธ์ที่ติดต่อกันในระยะแรก เพราะส่วนมากรู้จักกันหมดโดยอาศัยกินอยู่ในหอพักด้วยกัน นิสิตหอพักจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่จะประสานความสัมพันธ์ของนิสิตในมหาวิทยาลัย นิสิตที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยในระยะแรกๆ จะมีการแบ่งกลุ่มตามโรงเรียนที่จบมาหรือตามคณะที่สอบเข้ามา และจะจับกลุ่มอยู่ในเพศเดียวกัน นิสิตชายและนิสิตหญิงยังคงมีความเขินอายต่อกัน ซึ่งเป็นผลมาจากรากฐานทางสังคมวัฒนธรรมไทยประกอบกับในเวลานั้นโรงเรียนชั้นมัธยมศึกษาก็ยังไม่ได้มีการจัดระบบสหศึกษาขึ้น จึงทำให้นิสิตหญิงและชายต้องใช้เวลาในการปรับตัวเข้าหากันในระยะหนึ่ง จากการฟังพวาอาศัยในการเรียนโดยเฉพาะวิชาที่มีการทดลองทางวิทยาศาสตร์โดยนิสิตชายจะช่วยอธิบายความรู้ทางวิทยาศาสตร์ให้นิสิตหญิง ส่วนนิสิตหญิงจะช่วยอธิบายคำศัพท์ภาษาต่างประเทศให้กับนิสิตชาย เมื่อมีความคุ้นเคยกันมากขึ้นนิสิตชายและหญิงต่างก็มีการทำกิจกรรมร่วมกันบ้างแต่นิสิตหญิงและนิสิตชายก็ยังคงแยกจับกลุ่มไปไหนมาไหนมาด้วยกันอยู่

การใช้ชีวิตอยู่ในหอพักนิสิตเป็นการส่งเสริมให้นิสิตรู้จักดูแลตนเองแบบผู้ใหญ่ การปกครองภายในหอพักมีความเข้มงวดในเฉพาะของระเบียบวินัยเพื่อรักษากติกาในการอยู่ร่วมกัน โดยมีอนุสาสทเป็นอาจารย์ผู้ควบคุมดูแล เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้นิสิตประพฤติไปในทางที่ไม่สมควร เช่น การหนีเที่ยวในตอนกลางคืน หรือกระทำการสิ่งต่างๆ ที่นำความเสื่อมเสียมาสู่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอันเป็นพระราชสมัญญานามแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเป็นผู้สถาปนาขึ้น จึงทำให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอยู่ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ส่วนการอยู่อาศัยหรือการกระทำการกิจกรรมต่างๆ ของนิสิตทาง

มหาวิทยาลัยค่อนข้างให้อิสระภายในหอพัก ทางผู้ปกครองของมหาวิทยาลัยไม่ได้เข้าไปแทรกแซงชีวิตส่วนตัวแต่อย่างใด เพียงแต่มีการประชุมหรืออบรมนิสิตบ้างตามสมควรประมาณสัปดาห์ละครั้ง เพื่อช่วยเหลือ ประสานความสามัคคี และลดความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกัน ในกรณีถ้าหากนิสิตที่อยู่ในหอพักมีการฝ่าฝืนกฎของหอพักไม่รุนแรงนักก็จะได้รับการตักเตือน แต่ถ้าในกรณีที่มีความรุนแรง นิสิตผู้นั้นจะถูกไล่ออกจากหอพักเป็นเวลา 3 เดือน ซึ่งก่อให้เกิดความเดือดร้อนมาก ส่วนถ้านิสิตมีปัญหาภายในก็มักจะมีเพื่อนช่วยประสานความเข้าใจกัน แต่ในบางกรณีที่มีการประพฤติตนที่แปลกแยกออกจากสังคม นิสิตภายในด้วยกันเองก็จะมีกระบวนการควบคุมกันเองภายใน แต่เมื่อถึงเวลาใกล้สอบนิสิตก็จะมีคามมุ่งมั่นในการท่องตำรา ดังคำกล่าวที่ว่าเรียนเป็นเรียนเล่นเป็นเล่น ชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไปในหอพักจึงเต็มไปด้วยความสนุกสนาน

ระบบการเรียนและกินอยู่ภายในมหาวิทยาลัยมีความแตกต่างจากระบบของการเรียนแบบทั่วไป(ไปเข้าเย็นกลับ) เพราะเป็นการดึง "พื้นที่ของสถานที่" และ "พื้นที่ของเวลา" ของผู้ที่เข้ามาศึกษาให้เข้ามารวมอยู่ใน "พื้นที่ของรัฐ" ซึ่งหมายถึงแต่เดิมนั้นนิสิตเคยได้ใช้เวลาส่วนหนึ่งอยู่ที่บ้านและครอบครัว ต่อมาเมื่อเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยด้วยระบบหอพักแล้ว ทำให้นิสิตต้องนำเวลาและการอยู่อาศัยที่บ้านทั้งหมดเปลี่ยนมาอยู่ในมหาวิทยาลัยแทนในช่วงเปิดภาคการศึกษา ระบบหอพักนิสิตของมหาวิทยาลัยจึงเป็นระบบที่ช่วยส่งเสริมให้นิสิตมีความรักผูกพันกับสถาบันการศึกษาและหมู่คณะได้อย่างกลมเกลียวแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพราะการที่นิสิตมีเวลาอยู่ภายในมหาวิทยาลัยมากยิ่งขึ้น ส่งผลทำให้พื้นที่ทางเวลามีความสัมพันธ์กับพื้นที่ของสถานที่มากขึ้น พื้นที่ทางเวลาของนิสิตที่อาศัยอยู่ในหอพักไม่ได้ถูกแบ่งไปยังบ้านหรือครอบครัว ทำให้นิสิตมีเวลาในการกิจกรรมร่วมกันตลอดหลังเลิกเรียน ไม่ว่าจะเป็นการรับประทานอาหาร การเล่นกีฬา การทำกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนทบทวนบทเรียน รวมทั้งยังเป็นการฝึกนิสัย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้นิสิตมีความรักผูกพันต่อนิสิตด้วยกันเองและสถาบันการศึกษาอันเป็นการส่งผลดีต่อรัฐทางอ้อมได้อีกทางหนึ่ง กล่าวคือเมื่อนิสิตสำเร็จการศึกษาแล้วออกไปรับราชการแล้วนั้นจะมีความสามัคคีในหมู่คณะ ส่งผลทำให้งานของรัฐดำเนินไปได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้นไม่ต้องใช้เวลาในการปรับตัวในการเรียนรู้ร่วมกันมากนัก แต่ในทางกลับกันก่อให้เกิดการเล่นระบบพรรคพวกตามมาด้วย รวมทั้งการที่นิสิตใช้เวลาอยู่ในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยมากขึ้นย่อมทำให้เกิดความรักผูกพันกับสถาบันการศึกษามากยิ่งขึ้น ซึ่งชื่อของสถาบันการศึกษามีความผูกพันเกี่ยวข้องโดยตรงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระนามของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ผู้ประสบความสำเร็จสูงสุดในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทย ในแง่ของการเป็นศูนย์รวมใจและที่เคารพสักการะสูงสุดพระองค์หนึ่งของชาวไทย นำมาสู่การปลุกฝังความจงรักภักดีทางอ้อมได้ในอีกประการหนึ่งด้วย

กิจกรรมของนิสิตใช้เป็นเครื่องมือประสานความสามัคคี และละลายพฤติกรรม ช่วยลดช่องว่างในการอยู่ร่วมกันของนิสิต ก่อให้เกิดความสุขและความประทับใจในการอยู่ร่วมกัน ประกอบกับนิสิตที่อยู่หอพักทั้งหมดเป็นผู้ชายจึงปรับตัวเข้าหากันได้ง่าย ส่งผลทำให้นิสิตมีความรักและจริงใจต่อกัน

อย่างแน่นแฟ้น การที่นิสิตมีเวลาว่างอยู่ภายในมหาวิทยาลัยจึงทำให้นิสิตทำกิจกรรมเพื่อใช้เวลาว่างร่วมกัน ตลอดจนการที่หอวังมีสนามที่โล่งพอจึงทำให้นิสิตส่วนมากใช้พื้นที่เหล่านั้นในการทำกิจกรรมเพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่นกีฬาฟุตบอล สามารถรวมทีมและไปแข่งขันจนได้รับรางวัลกลับมา นอกจากนี้กิจกรรมการเล่นกีฬายังเป็นการส่งเสริมความมีน้ำใจ การรู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นสุภาพบุรุษ นอกจากนี้ยังมีการทำงานอดิเรกต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น การจับปลาเล่นที่สระน้ำในวันหยุด การเล่นดนตรี การช่วยกันทบทวนหนังสือ โดยกิจกรรมส่วนมากยังคงเน้นทางด้านกีฬาและความบันเทิงเป็นหลัก นิสิตภายในหอพักเองก็ต้องมีความพยายามเรียนรู้ในการปรับตัวเข้าหากัน นิสิตส่วนมากจะเข้าร่วมกิจกรรมกับเพื่อน ๆ มีเพียงเป็นจำนวนเล็กน้อยเท่านั้นที่เน้นการเรียนรู้เพียงอย่างเดียวโดยไม่ทำกิจกรรม การที่นิสิตมีความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นก็เพื่อจะทำให้ตนเป็นที่ยอมรับในสังคมหมู่เพื่อนเพราะการอยู่ด้วยกันจะต้องรู้จักการปรับตัวเข้าหากัน ซึ่งมีความแตกต่างจากระบบการเรียนแบบปกติ คือหลังเลิกเรียนแล้วนักเรียนมักกลับบ้านจึงส่งผลทำให้มีเวลาในการทำกิจกรรมน้อยลง

นอกจากการทำกิจกรรมภายในหอพักแล้ว ยังมีการใช้พื้นที่ของสโมสรในการเป็นศูนย์กลางของการทำกิจกรรมร่วมกันอีกด้วย โดยมีบรรยเวกษ์เป็นอาจารย์ที่คอยให้คำแนะนำปรึกษา และดูแลกิจกรรม ตลอดจนถึงต้องรองพิจารณางบประมาณ สโมสรนิสิตตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2466 โดยมีศูนย์กลางอยู่บริเวณที่ตั้งของสมาคมนิสิตเก่าในปัจจุบัน ระบบสโมสรนิสิตเป็นระบบที่มีการเลือกตั้งจากตัวแทนนิสิตของแต่ละคณะเข้าไปทำหน้าที่บริหารกิจกรรมที่เป็นส่วนกลางของมหาวิทยาลัย หรือกระทำในนามตัวแทนของมหาวิทยาลัย ภายในสโมสรยังแบ่งออกเป็นแผนกต่าง ๆ เช่น แผนกหนังสือพิมพ์ แผนกฟุตบอล แผนกกีฬาในร่ม แผนกดนตรี แผนกภัตตาคาร แผนกหนังสืออ่าน เป็นต้น การจัดสโมสรของมหาวิทยาลัยขึ้นนับเป็นการส่งเสริมให้นิสิตร่วมมือกันทำกิจกรรมอย่างเป็นระบบ ฝึกความรับผิดชอบ เรียนรู้การทำงานร่วมกันระหว่างนิสิตด้วยกันเองและกับอาจารย์ ช่วยทำให้กิจกรรมนิสิตของมหาวิทยาลัยมีหลากหลายประเภทยิ่งขึ้นเพราะแต่ละประเภทก็มีผู้รับผิดชอบโดยตรง นอกจากนี้สโมสรนิสิตยังมีการดำเนินจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งภายในและนอกมหาวิทยาลัย เช่น งานวันปิยมหาราช งานวันมหาธีรราชเจ้า งานแสดงละครประจำปี งานกีฬาและกรีฑาระหว่างคณะ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของนิสิตที่มีต่อสังคมโดยรวมพบว่านิสิตถูกดึงเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองคือการฝึกเสือป่าซึ่งเป็นส่วนหนึ่งชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ อย่างไรก็ตามการฝึกกิจกรรมนิสิตไม่ค่อยขบขันและค่อนข้างเบื่อหน่าย รวมทั้งการฝึกเสือป่าจะกระทำในช่วงใกล้สอบ นักเรียนจึงสนใจอยู่กับการท่องตำรามากกว่า จนเคยทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาส่งผลทำให้นิสิตบางคนถูกลงโทษเพราะฝ่าฝืนคำสั่ง จนทำให้ในเวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระบรมราชานุญาตไม่ต้องการเมืองพบว่านิสิตยังคงมีความสนใจเรื่องการเมืองอยู่น้อย งานส่วนมากที่นิสิตมีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกคืองานวันปิยมหาราช งานวันมหาธีรราชเจ้า และงานแสดงละครประจำปี